

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
STATE UNIVERSITY «KYIV AVIATION INSTITUTE»
FACULTY OF LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS**

МАТЕРІАЛИ

**VIII Міжнародного
молодіжного наукового юридичного форуму**

**VIII International
Youth Scientific Legal Forum**

15-16 травня 2025 року

May 15-16th, 2025

Київ

Kyiv

Редакційна колегія

Жукорська Я. М., декан факультету права та міжнародних відносин, кандидат юридичних наук, доцент;

Стригуль М. В., заступник декана факультету права та міжнародних відносин, кандидат соціологічних наук, доцент;

Макєєва О. М., завідувач кафедри теорії та історії держави і права факультету права та міжнародних відносин, кандидат юридичних наук, доцент;

Шапенко Л. О., завідувач кафедри конституційного і адміністративного права факультету права та міжнародних відносин, кандидат юридичних наук, доцент;

Лихова С. Я., завідувач кафедри кримінального права і процесу факультету права та міжнародних відносин, доктор юридичних наук, професор;

Вишиновецька С. В., завідувач кафедри цивільного права і процесу факультету права та міжнародних відносин, доктор юридичних наук, професор;

Нецька Л. С., завідувач кафедри господарського, повітряного та космічного права факультету права та міжнародних відносин, кандидат юридичних наук, доцент.

Богатюк І. Г., директор навчального центру проблем повітряного та космічного права.

Адреса редакційної колегії:

03058, Київ, проспект Любомира Гузара, 1, корп. 1, ауд. 458

Тел. (044) 406-70-35

e-mail: pravo@kai.edu.ua

Рекомендовано до друку

*Вченою радою факультету права та міжнародних відносин
(протокол від 12.05.2025 № 3)*

VIII Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум: [Матеріали форуму, м. Київ, Державний університет «Київський авіаційний інститут», 15-16 травня 2025 р.] – 372 с.

У збірнику висвітлено результати досліджень, які були апробовані на VIII Міжнародному молодіжному науковому юридичному форумі до Дня науки.

Для науково-педагогічних працівників та аспірантів.

Опубліковані матеріали відбивають точку зору авторів, яка не завжди збігається з думкою редакційної колегії.

Відповідальність за зміст, точність цитувань несуть автори.

Тексти публікуються в авторській редакції.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА.....	16
<i>Samakashvili A.</i> CODE, COMMAND, AND CONSEQUENCES: WHO IS RESPONSIBLE FOR WAR CRIMES COMMITTED BY LETHAL AUTONOMOUS WEAPON SYSTEMS (LAWS)?	16
<i>Karenashvili M.</i> IMPLEMENTING EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS STANDARDS INTO NATIONAL LEGISLATION ON PROTECTION OF WOMEN’S LABOUR RIGHTS.....	17
<i>Okropiridze L.</i> HUMAN RIGHTS PROTECTION UNDER HUMANITARIAN AND HUMAN RIGHTS LAW	18
<i>Багмет А.А.</i> УПОВНОВАЖЕНИЙ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ	20
<i>Бойко О.В.</i> ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У НОТАРІАТІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ	22
<i>Козинець О.Г., Попович А.С.</i> ЗАПОРОЗЬКА СІЧ ЯК ОСЕРЕДОК УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	24
<i>Макеєва О.М., Гришечко О.М.</i> МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ	27
<i>Луцький Р.П., Сулима Н.В.</i> ЦІННІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ЯК ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ.....	29
<i>Черненко М.П., Заглядська Я.В.</i> НОРМИ ПРАВА ТА ЇХ СТРУКТУРА.....	33
<i>Швачка В.Ю., Авраменко А.О.</i> ПРАВА ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ.....	35
<i>Швачка В.Ю., Дубас М.І.</i> ПРЕЗУМПЦІЇ У ПРАВІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....	37

Войтович К.В. ІННОВАЦІЙНІ КОНФЛІКТИ: ПРИЧИНИ ТА СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ	39
Гоцман К.П. ПРАВА ЛЮДИНИ: ПОГЛЯД КРИЗЬ ПРИЗМУ РІЗНИХ КЛАСИФІКАЦІЙ	42
Демченко К.О. УКРАЇНСЬКА ФІЛОСОФІЯ ПРАВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ	44
Дмитренко О.О. МОРАЛЬНІ ОСНОВИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЮРИДИЧНИХ КОНФЛІКТІВ	47
Іконова У.С. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	49
Ільїн О.О. СВОБОДА, РІВНІСТЬ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ – ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПРАВОВІ ЦІННОСТІ.....	52
Кальян В.В. ЩОДО ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ ВАРШАВСЬКОГО ДОГОВОРУ	54
Лисюк А.М. ВПЛИВ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ.....	56
Мазуренко Е.О. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОТВОРЧОСТІ ТА ПРАВАЗАСТОСУВАННЯ НА ПЕРЕХІДНИХ ЕТАПАХ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	59
Наглюк К.О. ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ: ПОНЯТТЯ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ	62
Образ Т.І. НОРМАТИВНА ФУНКЦІЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ.....	64
Плесканюк Д.С. ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО АВІАЦІЙНОГО ПРАВА.....	67
Тарарака І.С. ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ДЖЕРЕЛА ПРАВА.....	69
Яковенко Д.В. ВИДИ ІННОВАЦІЙНИХ КОНФЛІКТІВ	71

Ясний І.В.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ В
УКРАЇНІ..... 74

**РОЗДІЛ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА АДМІНІСТРАТИВНЕ
ПРАВО, АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС, ІНФОРМАЦІЙНЕ
ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО..... 77**

Белкін Л.М., Юринець Ю.Л.

ПРОБЛЕМИ (НЕ)ОПОДАТКУВАННЯ КОМПЕНСАЦІЇ
СУДОВИХ ВИТРАТ ФІЗИЧНИХ ОСІБ..... 77

Богатюк І.Г., Редька Я.О.

ПОНЯТТЯ ЮРИДИЧНОГО ДИЗАЙНУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ
ЙОГО ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ
ЗАВДАНЬ..... 79

Бут О.В.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ
МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ У ПОЗАСУДОВОМУ
ОСКАРЖЕННІ ДІЙ ТА БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО
РЕЄСТРАТОРА ПРАВ 82

Головко П.Л.

ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРИНЦИПИ ПРАВ ЛЮДИНИ 84

Грутман Л.О.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ВІДНОСИНИ
ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ЯК ПОЗИВАЧІВ
В УКРАЇНІ 87

Дубиківська І.О.

СКОРОЧЕННЯ МІСЯЧНОГО СТРОКУ ДЕРЖАВНОЇ
РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ
АСПЕКТ 89

Ігнатченко А.М.

ДО ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ
МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З
КОРУПЦІЄЮ НА ПРИКЛАДІ GRECO..... 92

Козут Б.Б.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОБОРОТОЗДАТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО
ОБ'ЄКТА НЕРУХОМОСТІ ДЛЯ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ.... 94

Коломойцев В.І.

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНІЙ СПІВПРАЦІ У
БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В ПЕРСПЕКТИВІ ЧЛЕНСТВА В ЄС.... 97

Копійка К.В.	
СТАН ТА ГЕНЕЗА ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ У ПРАВІ	99
Лукавий Ю.П.	
ДОСТОВІРНІСТЬ ВІДОМОСТЕЙ ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО: ПЕРЕВАГИ, ЗНАЧУЩІСТЬ ТА НЕДОЛІКИ	102
Ляднов А.В.	
ЦІЛІ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЯХ	104
Ляднова О.В.	
СПЕЦІАЛЬНІ ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ	107
Moroz V.P.	
EUROPEAN EXPERIENCE OF TAX ADMINISTRATION IN SOME EU COUNTRIES	110
Starushchenko Y.V.	
MONEY LAUNDERING OF FUNDS RECEIVED FROM THE CIRCULATION OF VIRTUAL ASSETS: METHODS AND MEASURES TO COMBAT	112
Ткаченко В.В.	
СИСТЕМНА АДАПТАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ДО ВИКЛИКІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	115
Устинова І.П., Сорока Д.В.	
УЧАСТЬ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ	118
Чулінда Л.І., Кабанець Є.М.	
ФУНДАМЕНТАЛЬНІ КОНСТИТУЦІЙНІ ЦІННОСТІ	120
Чулінда Л.І., Федорович А.С.	
ОСНОВИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	123
Шапенко Л.О., Дмитренко О.О.	
ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ	125
Авраменко А.О.	
КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ: ПОВНОВАЖЕННЯ ТА РОЛЬ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ	128

<i>Bazylevska D.</i>	THE PRINCIPLES OF THE CONSTITUTIONAL ORDER OF UKRAINE	130
<i>Бублик О.С.</i>	АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ.....	133
<i>Герасименко О.В.</i>	Е-ГРИВНЯ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ СВДС: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ ПРОЗОРОСТІ	135
<i>Гришечко О.М.</i>	РОЛЬ ЗАКОНУ У ЖИТТІ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА ТА НЕБЕЗПЕКА АБСОЛЮТИЗАЦІЇ ВЕРХОВЕНСТВА ЗАКОНУ	138
<i>Демченко К.О.</i>	ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ .	141
<i>Дубас М.І.</i>	ПРОБЛЕМА ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	143
<i>Іконова У.С.</i>	КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА, ЯК ДЖЕРЕЛО ЗАСАДНИЧИХ ПРИНЦИПІВ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	145
<i>Льїн О.О.</i>	ПЕРЕРОЗПОДІЛ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ВЛАДИ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ....	147
<i>Казанець А.В.</i>	ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС В УКРАЇНІ.....	150
<i>Карнах Є.І.</i>	ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТУВАННЯ ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ У СФЕРУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ.....	152
<i>Коваль В.В.</i>	ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ	155
<i>Котоній О.С.</i>	АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	158

<i>Ліщук А.О.</i>	
ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА.....	160
<i>Островський Д.С.</i>	
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РАТИФІКУВАННЯ РИМСЬКОГО СТАТУТУ ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ.....	163
<i>Офіцинська М.Б.</i>	
МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ВІД БАНКІВСЬКОГО ШАХРАЙСТВА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ	165
<i>Плис Н.В.</i>	
ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС	167
<i>Рудюк К.О.</i>	
РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У БОРОТБІ З КОРУПЦІЄЮ.....	169
<i>Сидоренко А.В.</i>	
ОПОДАТКУВАННЯ МАЙНА ФІЗИЧНИХ ОСІБ	172
<i>Яхимович Є.М.</i>	
ЦИФРОВА ДЕРЖАВА ЯК НОВИЙ ЕТАП ЕВОЛЮЦІЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ: ВИКЛИКИ ЛЕГІТИМНОСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	174
РОЗДІЛ 3. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА ТА КРИМІНОЛОГІЯ.....	177
<i>Demi Jikia</i>	
STATE RESPONSIBILITIES AND THE PRINCIPLE OF NON- REFOULEMENT IN INTERNATIONAL LAW	177
<i>Адаменко О.М.</i>	
ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ ГРУЗІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ТА НАСИЛЬСТВУ ПРОТИ ЖІНОК	178
<i>Бабушкін Д.О.</i>	
ОГЛЯД ПРОЕКТУ ЗАКОНУ ПРО ПРАВО НА ЦИВІЛЬНУ ВОГНЕПАЛЬНУ ЗБРОЮ.....	180
<i>Бахмач А.О.</i>	
ВETERАНСЬКІ СУДИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ СЕРЕД ВІЙСЬКОВИХ ВETERANІВ, ДОСВІД США	182

Боднарчук М.М.	
ЗЛОЧИНИ ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНИХ БАГАТСТВ УКРАЇНИ: КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....	185
Дмитренко О.О.	
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ УМОВНО- ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ ЯК СТИМУЛУ ДО ПЕРЕВИХОВАННЯ.....	189
Зарудний Н.В.	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ ТА ПРОБЛЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ	191
Зеленський О.М.	
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	194
Ковтун О.І.	
ЗАХИСТ СВОБОДИ ВІРОСПОВІДАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЧИННОГО ТА НОВОГО КОДЕКСІВ	196
Корнієнко Ю.В.	
ОГЛЯД ТЕРИТОРІЙ БОЙОВИХ ДІЙ У МЕЖАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	199
Криворучко Н.С.	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОЇ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ ТА ЇЇ РОЗМЕЖУВАННЯ ВІД ДІЇ	202
Кулакевич А.А.	
ЗАХИСНИК ЯК УЧАСНИК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА ЙОГО ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС	204
Лукашов В.Ю.	
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕДІА ЗА РОЗГОЛОШЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ: НОВІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	206
Осадчий І.В.	
ВИМОГИ ДО ПРИСЯЖНОГО У ПОРІВНЯННІ З ВИМОГАМИ ДО ВИБОРЦЯ.....	208
Офіцинська М.Б.	
ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ В КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	211
Охріменко В.В.	
ПРОБАЦІЯ В УКРАЇНІ	213

<i>Pyzhov M.S.</i>	
PROSECUTOR'S DISCRETION IN DOMESTIC VIOLENCE CASES: PROCEDURAL AND ETHICAL ASPECTS	215
<i>Плис Н.В.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ	218
<i>Prokopiuk D.O.</i>	
PROCEDURAL GUARANTEES OF THE VICTIM IN CRIMINAL PROCEEDINGS FOR INTENTIONAL MURDER	220
<i>Сисак В.Т.</i>	
АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВРЕГУЛЮВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: РОЛЬ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ	223
<i>Ситнікова Д.С.</i>	
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ФЕЙКИ ТА ДЕЗІНФОРМАЦІЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	226
<i>Тюбай А.В.</i>	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ОБХІД САНКЦІЙ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	229
<i>Фігорнюк І.О.</i>	
ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	232
<i>Хубулов І.С.</i>	
СУТЕНЕРСТВО ТА ПРОСТИТУЦІЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	234
<i>Шевцов Д.В.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	237

РОЗДІЛ 4. ЦИВІЛЬНЕ І ТРУДОВЕ ПРАВО, ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС, ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ..... 240

Берко Д.В.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ 240

Бірюкова Д.Д.

ПРОБЛЕМИ ДОГОВОРУ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА..... 242

Бондар В.П.

ФІЗИЧНА ОСОБА-ПІДПРИЄМЕЦЬ ЯК СУБ'ЄКТ ГОСПОДАРСЬКОЇ ТА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ..... 245

Назарова Ж.С.

ПРАВО НА ІМ'Я ЯК ОСОБИСТЕ НЕМАЙНОВЕ ПРАВО ФІЗИЧНИХ ОСІБ 247

Овчаренко І.С.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ТА НАДОМНОЇ РОБОТИ 249

Перепеченко О.С.

РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 251

Попелишко С.О.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ СТОРІН 254

Шпирка О.Б.

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА В ІНТЕРНЕТІ: ЗАХИСТ ІМ'Я ТА РЕПУТАЦІЇ 256

Тюбай А.В., Шарко А.М.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ПОЗОВУ У СПРАВАХ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ МОБІНГУ (ЦЬКУВАННЯ)..... 258

Бабушкін Д.О.

ПРОБЛЕМАТИКА СПОРІВ ПРО СТЯГНЕННЯ ЗАБОРГОВАНOSTІ ІЗ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ 261

Білий В.М.

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАСАДИ ЛОКАЛЬНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ 263

Кашицький А.В.	
ДО ПИТАННЯ ПРО МІСЦЕ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ НАСЕЛЕННЯ.....	266
Колонська В.М.	
ОБХІД ЗАКОНУ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ...	268
Maslov V.V.	
LEGAL REGULATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN INTELLECTUAL PROPERTY: CURRENT CHALLENGES AND APPROACHES	270
Офіцинська М.Б.	
САМОВІДВІД СУДДІ ЯК КЛЮЧОВА ГАРАНТІЯ НЕУПЕРЕДЖЕНОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ	272
Pyzhov M.S.	
COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF APPELLATE PROCEEDINGS IN UKRAINE WITH PROCEEDINGS IN OTHER COUNTRIES.....	275
Садигов Р.А.	
СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ НЕКОНТРОЛЬОВАНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ	277
Стрельцова А.В.	
СПОРИ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ПРАЦІВНИКОМ ПІДПРИЄМСТВУ, УСТАНОВІ, ОРГАНІЗАЦІЇ	279
Тюбай А.В.	
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ВЛАСНОСТІ У ДОГОВОРАХ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ.....	282
Хомусько Є.М.	
ТРУДОВІ ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС МІЖ НЕОБХІДНІСТЮ ТА СПРАВЕДЛИВІСТЮ	285

РОЗДІЛ 5. ТРАНСПОРТНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС	288
<i>Бабушкін Д.О.</i> ПРАВОВІДНОСИНИ БАНКРУТСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	288
<i>Білявська В.Є.</i> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У КОСМОСІ: ПОШУК НОВИХ СВІТІВ ..	290
<i>Білявська В.Є.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ ..	293
<i>Бреславець В.В., Кушнір Я.Р.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	295
<i>Брусило О.О.</i> ІНСТИТУТ АРБИТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ	298
<i>Вязментинов І.І.</i> ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОМПЕНСАЦІЇ ВАРТОСТІ ПОСЛУГ ЗА КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ АЕРОПОРТУ	300
<i>Горобчук К.М.</i> ПОНЯТТЯ СУДОВОГО НАКАЗУ ЯК ОСОБЛИВОЇ ФОРМИ СУДОВОГО РІШЕННЯ У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ.	303
<i>Зарічанська З.В.</i> РЕАЛІЗАЦІЯ УЧАСНИКАМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ СВОЇХ ПРАВ З ДОТРИМАННЯМ НИМИ СВОЇХ ОБОВ'ЯЗКІВ СТОСОВНО СТРОКІВ ВЧИНЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ	306
<i>Захарова К.О.</i> ЕКОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА УТИЛІЗАЦІЇ КОСМІЧНОГО СМІТТЯ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	309
<i>Ковтун Д.С.</i> КОНЦЕПЦІЯ ЕКОСИСТЕМНИХ ПОСЛУГ ТА ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЛІСОВОМУ ФОНДУ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ.....	311

Колонська В.М., Мусієнко А.А. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОДАВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	316
Колонська В.М. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ТВАРИН ПОВІТРЯНИМ ТРАНСПОРТОМ	319
Коцюк А.Є. КОЛІЗІЯ НОРМ ПРО ЗУПИНЕННЯ НАРАХУВАННЯ ВІДСОТКІВ У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА: СУДОВА ПРАКТИКА	321
Криворучко Н.С. ПРОБЛЕМА БАНКРУТСТВА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ, РОЗТАШОВАНИХ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	324
Кушнір Я.Р. ОРГАНІЗАЦІЯ ПОВІТРЯНОГО РУХУ ЯК ОДИН З НАПРЯМКІВ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ В ГАЛУЗІ АВІАЦІЇ .	328
Левченко А.С. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПОВІТРЯНОГО ПРАВА.....	330
Леуська О.І. ПРОЦЕДУРА БАНКРУТСТВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ В УКРАЇНІ – ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ.....	333
Логінов О.А. НЕВРЕГУЛЬОВАНІ АСПЕКТИ ВИТРАТ У ПРОЦЕСІ БАНКРУТСТВА	336
Луцький М.В. ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ГАРМОНІЗАЦІЇ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ ПРАВОМ.....	339
Поліщук І.В., Тимошенко Ф.О. КОНВЕНЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БОРОТЬБИ З АКТАМИ НЕЗАКОННОГО ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ.....	343
Садигов Р.А. ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ МАЙНА БОРЖНИКА У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА	345

Сорока Д.В. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ МІЖНАРОДНОГО АЕРОПОРТУ	348
Стасюк Д.В. ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАБЕЗПЕЧЕНИХ КРЕДИТОРІВ У ПРОЦЕДУРАХ БАНКРУТСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ	351
Стешенко Д.В. КОЛІЗІЇ У ЗАСТОСУВАННІ ПРОЦЕДУР САНАЦІЇ В МЕЖАХ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ТА ПОЛЬСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА	354
Стрельцова А.В. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СПОРУ ПРО ПРАВО ПРИ ВІДКРИТТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО	356
Хлівний Я.М. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ У ФОРМІ ЗАБОРОНИ ВІДПОВІДАЧУ ВЧИНЯТИ ПЕВНІ ДІЇ	360
Хомусько Є.М. ЗЛОВЖИВАННЯ У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА: ПРОГАЛИНИ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ	362
Хом'яченко С.І., Бацалай Д.В. ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	364
Штанько А.А. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАДОВОЛЕННЯ ВИМОГ КРЕДИТОРІВ У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА ФІЗИЧНИХ ОСІБ	366
Якименко П.П. ІНСТИТУТ БАНКРУТСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	368

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

UDC 341.45(043.2)

Samakashvili A., LL. M., visiting lecturer
Faculty of Law and Diplomacy,
Sokhumi State University, Tbilisi, Georgia

CODE, COMMAND, AND CONSEQUENCES: WHO IS RESPONSIBLE FOR WAR CRIMES COMMITTED BY LETHAL AUTONOMOUS WEAPON SYSTEMS (LAWS)?

The rapid evolution of new technologies, such as artificial intelligence and machine learning has prompted Lethal Autonomous Weapon Systems (LAWS) from the realm of science fiction into the operational realities of XXI century warfare. These systems, capable of identify and shoot targets independently, without any human control, from one perspective, offer tactical advantages, such as speed, precision, and reduced direct involvement of human being, but on the other hand, it leads to a deeply unsettling legal and ethical dilemma: Who should be held responsible when an autonomous weapon system commits a war crime?

Existing laws, rooted in the premise of human decision-making, are not easily applicable when a machine executes a potentially unlawful act without a clear human command. The legal enigma is who (or what) has responsibility in such scenarios threatens to undermine individual criminal responsibility and the protection of civilians during armed conflict.

This paper delves into that very question, unpacking the complex relationship between technology and law. The issue is not just about the weapons themselves but about the undermining long-established legal norms, especially within International Humanitarian Law (IHL), that govern conduct during armed conflict.

Traditionally, war crimes are committed by human actors, and responsibility can be traced through chains of command and individual intent. LAWS, however, challenge these assumptions. They act according to code, react in milliseconds, and make decisions that humans may not fully predict or understand.

In the article, the research was carried out by using the comparative-legal and doctrinal method in order to evaluate how different legal systems and international actors respond to the challenge of regulating LAWS. The historical method was applied to trace the development of legal norms related to

weapons technologies and armed conflict, providing context for understanding contemporary legal gaps and the need for updated regulation, and normative method was also used to emphasize the necessity of introduction new regulative and prohibitive norms to regulate the problem.

Importantly, the paper does not stop at identifying problems. It surveys existing proposals for reform, including new international treaties that would limit or ban the use of LAWS, the creation of accountability frameworks, and the possibility of strict liability regimes. Comparisons are drawn to other weapon bans, such as landmines and chemical weapons, where humanitarian concerns trumped strategic utility.

The purpose of the article is to research (1) legal and ethical challenges in contemporary armed conflict, caused by the increasing integration of Lethal Autonomous Weapon Systems (LAWS); (2) who has liability when autonomous systems perform actions that violate International Humanitarian Law (IHL) and (3) to assess whether current legal instruments are adequate for addressing the complexities introduced by AI-driven autonomy in lethal force applications.

UDC 341.24(043.2)

Karenashvili M., student of bachelor degree
Faculty of Law and Diplomacy,
Sokhumi State University, Tbilisi, Georgia

IMPLEMENTING EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS STANDARDS INTO NATIONAL LEGISLATION ON PROTECTION OF WOMEN'S LABOUR RIGHTS

The topic is devoted to women's labor rights, problems regulated by legislation, and issues of their protection.

After the ratification of the European Convention on Human Rights in the post-socialist space, the implementation of European standards and their practical realization in the field of protection of women's labor rights became relevant. Of particular note is Article 14 of the European Convention on Human Rights, which is dedicated to the prohibition of discrimination regardless of their gender, race, religion and other signs. The content of this article is broad, but this time we will focus on the issues of discrimination against women in the realization of labor rights.

In the countries where there are still customs that limit women's rights, even after the ratification of the European Convention, the states are not able to completely eliminate discrimination against women, as the practice of the European Court of Human Rights clearly shows.

After the ratification of the European Convention by the states, the norms

adopted for the protection of women's rights in the field of labor law in the national legislation respond to the standard of the legislation of developed countries, developing countries translate and are guided by these standards and adopt and use their norms in their national legislation.

And exactly right here I want to mention, that one of the first countries that had women's labor rights and gave women the right to participate in elections was Georgia under the 1921 constitution.

But here the question arises: in countries where traditions are deeply rooted in society, when women are not actually equal to men, legislation often allows subjects to ignore the law and discrimination often occurs. Why? The answer to this is that women and men have exactly the same rights and duties, have the same opportunities and skills, and the rules that say that women are weak do not fully correspond to reality, and therefore it is necessary that all people should be more responsible with the law and should not be allowed to ignore it.

Employers are implementing discrimination towards women, when women and men at the same job level receive different salaries, and women's abilities and skills are not valued because of their gender. traditionally professions are divided into two parts: women's and men's professions, which is unacceptable to me. There are many practical examples of this, which I will discuss in my topic.

Therefore, I think that in developing countries the legislation for protection of women's rights and discrimination should be stricter, which is necessary to eliminate harmful customs.

Research method: in my work comparative legal and dogmatic research method is used. I compared the European Convention on Human Rights and the norms of domestic law. Also, during my dogmatic research, I used the opinions expressed by professors about discrimination against women in the field of employment.

UDC 341.65(043.2)

Okropiridze L., student of bachelor degree
Faculty of Law and Diplomacy,
Sokhumi State University, Tbilisi, Georgia

HUMAN RIGHTS PROTECTION UNDER HUMANITARIAN AND HUMAN RIGHTS LAW

The issue of differentiating between human rights protection under international human rights law (IHRL) and under international humanitarian law (IHL) has become very important in modern discussions. Main point of these both legal frameworks is to protect individuals, especially in the arm conflicts or occupations. Despite this both of them has different legal principles

and methods. That's the main aim of this paper to analyze how these two legal frameworks take actions in order to protect human rights and how their applications change in different situations, for example occupation.

We can say that (IHRL) - international human rights law applies continuously (during peacetime and wartime as well). This is one of the most important parts for protecting fundamental civil, political and social rights. As for international humanitarian law (IHL) it applies only in the situations of armed conflict and is created to protect those who are no longer participating in hostilities. Main aim of IHL is to protect civilians and combatants from the aggressive actions of governments.

This work will particularly emphasize how these concrete legal frameworks apply before and after an occupation as well. Before occupation, situation is controlled by human rights law (IHRL). This is because state has full control over its territory and is responsible for upholding all applicable rights. But whenever occupation starts, international humanitarian law (IHL) becomes primary because the power who developed this occupation now automatically takes responsibility over all the actions or crimes committed on that concrete territory. There may be possibility of working both legal frameworks in this kind of situation but mostly IHL becomes dominant in regulating conduct such as the treatment of civilians, the status of detainees and etc....

As soon as occupation is finished or in cases of prolonged occupation, human rights law becomes dominant again because it is considered as the, "main source of legal protections" for the fundamental human rights. This kind of situation is very critical for the people lived under the occupation, we face various violations, and that's the issue that creates need of human rights law.

The modern legal challenges faced by countries such as Georgia (In Abkhazia and South Ossetia) and Ukraine (Crimea and Donbas) are very important case studies for this topic. In such situations, international courts and institutions often struggle to determine which law is more appropriate, and how to coordinate enforcement across both legal regimes.

The role of international organizations, especially the United Nations, is also a key part of this paper. The UN through the Human Rights Council (OHCHR) and its related mechanism should be more active to establish some concrete standards on applying both legal systems (IHRL AND IHL) on occupied territory. The UN must not only monitor violations but also should provide structured legal and institutional support during the transition from occupation to peace. It must also assist states in post-conflict justice processes, support reparations for victims, and help rebuild trust in legal institutions.

This research will use comparative and legal analysis methods, which I believe are the most suitable for studying how these two legal systems - international human rights law and international humanitarian law - work together and where they differ. These methods will help me understand the basic legal ideas behind both systems and allow me to compare how they are

applied in real-life situations, including during conflict or occupation. By using these approaches, I aim to clearly show the similarities and differences between the two and explain how they each protect human rights under different conditions.

The main purpose of this research is to explain the differences between the human rights protected by international human rights law and those protected by international humanitarian law. The paper will also look at how these two legal systems should work in situations of military occupation—both while it is happening and after it ends. In addition, the research will discuss what actions international organizations, especially the United Nations, should take to make the law clearer and to provide stronger protection for people affected by conflict or occupation.

УДК 341.824:338.47(043.2)

Багмет А.А., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Конstantінов С.Ф., д.ю.н., професор

УПОВНОВАЖЕНИЙ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Державне управління є функцією держави, яка надана спеціальним організаційним структурам (органам). Їх сукупність є системою органів державного управління. Ця система загалом і кожна з її складових окремо діють виключно від імені держави. Рішення, що ними приймаються, обов'язкові для всіх учасників суспільних відносин, зокрема і для недержавних організацій і формувань. Система органів державного управління складається з 2-х компонентів: а) державних органів, тобто належних державі б) недержавних органів, тобто державі не належних, що не мають статусу державного органу.

Місце Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі - Уповноважений або Омбудсман) в системі органів публічної адміністрації визначається його специфічною позицією як незалежного конституційного органу, що виконує важливу роль у механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина.

В Україні інститут Омбудсмана, запроваджений статтею 101 Конституції України та деталізований у Законі України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» (далі - Закон), є одним із ключових елементів національної системи захисту прав людини. Незалежність Омбудсмана від виконавчої влади, але при цьому його

інтегрованість у систему публічної адміністрації створює унікальну модель взаємодії, яка дозволяє ефективно реагувати на порушення прав громадян з боку органів влади.

Із урахуванням сфери застосування Закону Уповноважений займає проміжне місце між органами державної влади та громадянським суспільством, виступаючи гарантом захисту прав людини та контролером за діяльністю державних органів. Його статус характеризується незалежністю, яка забезпечується прямим зв'язком із Верховною Радою України, звітністю лише перед парламентом та законодавчим визначенням його повноважень, які не можуть бути змінені жодним чином крім як законодавчими змінами.

Омбудсман має право здійснювати перевірки органів державної влади та місцевого самоврядування, отримувати необхідну інформацію, документи та пояснення, а також вносити акти реагування у вигляді рекомендацій, які містяться в його щорічних доповідях про стан додержання прав і свобод людини і громадянина, а також у спеціальних доповідях з окремих питань.

Для прикладу можна привести рекомендації, які викладені Спеціальній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо стану додержання прав громадян на чисту та доступну воду в умовах дії правового режиму воєнного стану. Загальна кількість рекомендацій, адресованих Уряду України та Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України становить 18 рекомендацій.

Відповідно до приписів Закону, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, посадові та службові особи, до яких звернувся Уповноважений, зобов'язані співпрацювати з ним і надавати йому необхідну допомогу.

Така співпраця виражається у наданні доступу до матеріалів і документів, інформації і пояснень стосовно фактичної і правової підстави своїх дій та рішень. Також вказані вище органи мають розглядати пропозиції Уповноваженого щодо поліпшення їх діяльності у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина та у місячний строк з дня одержання пропозицій надавати вмотивовану письмову відповідь на них.

Окремо слід акцентувати увагу на тому, що Законом чітко встановлено заборону на будь-яке втручання, зокрема з боку органів державної влади, в діяльність Уповноваженого. Це положення законодавства є надзвичайно важливим для гарантування незалежності Омбудсмана та ефективності його роботи, оскільки саме відсутність зовнішнього тиску чи втручання забезпечує можливість об'єктивного та неупередженого здійснення функцій із захисту прав і свобод людини.

Таким чином, місце Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в системі органів публічної адміністрації визначається його

особливим статусом незалежного контролюючого органу, який активно взаємодіє з органами державної влади та місцевого самоврядування для забезпечення конституційних прав і свобод громадян.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 07.05.2025).

2. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України 23 груд. 1997 р. № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр#Text> (дата звернення: 07.05.2025).

3. Адміністративне право України: підручник / В.В. Середя, О.Л. Хитра, Ю.С. Назар, Д.І. Йосифович, Я.М. Когут та ін.; за заг. ред. Ю.С. Назара. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 680 с.

4. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо стану додержання прав громадян на чисту та доступну воду в умовах дії правового режиму воєнного стану. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/cpetsdopoviddruk-1.pdf> (дата звернення: 07.05.2025).

УДК 341.1(043.2)

Бойко О.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У НОТАРІАТІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Проблеми осучаснення нотаріату та надання йому додаткової гнучкості, у тому числі у напрямку розширення функцій нотаріальної діяльності, привертає увагу все більшу увагу серед представників юридичної науки та практичних працівників. Серед напрямів такого реформування нотаріату й нотаріальної діяльності, яка викликає численні дискусії, це - визнання за нотаріусом можливості здійснювати медитативну функцію під час вчинення нотаріального провадження. Проблемним питанням участі в медіації нотаріуса приділяли увагу Н.С. Горбань, М.М. Дякович, Ю.Д. Притика, С.Я. Фурса та інші.

Для кращого розуміння глибини питання варто дослідити міжнародний досвід та правові аспекти даного питання. Така робота з розширення сфери застосування медіації проводиться в зарубіжних країнах із середини 1990-х рр. Так, під час проведення в 2001 р. в Афінах

XXIII Конгресу Міжнародного союзу нотаріату зазначалося: «Нотаріус унаслідок своїх професійних обов'язків повинен приводити різні інтереси сторін до одного знаменника, і нотаріус більше, ніж представники інших юридичних професій, призначений бути медіатором». Директива Європейського парламенту та Ради № 2008/52/ ЄС «Про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах» від 21 травня 2008 р. визначає медіацію як «організований процес із будь-якою назвою, у якому дві або більше сторони намагаються добровільно досягнути вирішення свого спору за допомогою посередника».

Останнім часом уже не зустрічає зазвичай заперечень або спростувань твердження про те, що медіація є ефективнішим у порівнянні із судочинством засобом вирішення більшості видів спорів у суспільстві. Переконливим підтвердженням цьому виступає практика Австралії, США, Канади, Великобританії, Німеччини, чималої кількості інших держав світу. Однак, таких країн не багато.

16 листопада 2021 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про медіацію» [1], яким визначаються правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою.

У законі медіація визначена як позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів, а медіатор - це спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію.

Варто погодитися з думкою Н.С. Горбань про те, що широке запровадження медіації в діяльності нотаріусів - це ще один реальний шанс вплинути на формування нового світосприйняття людей і розширення повноцінного простору свободи в різноманітних її проявах, докорінно змінити правосуддя і можливо, навіть покращити моральний клімат у державі [2].

Інститут нотаріату - це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про нотаріат» [3]).

Нотаріус, виконуючи свої професійні обов'язки, визначених нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України та особистими моральними якостями, які притаманні представникам цієї професії, вже сьогодні виконує функції медіатора при здійсненні нотаріальної діяльності.

Нотаріус виступає незалежною третьою особою (медіатором), що

здійснює допомогу сторонам у вирішенні конфлікту шляхом роз'яснення сторонам прав та їх обов'язків, які надані їм законодавством України, сприяє веденню переговорів сторін. Він допомагає, роз'яснюючи норми права сторонам, вирішити юридичний конфлікт та укласти договір [4, с. 132].

У ході виконання своїх функцій як спеціаліста - нотаріуса та медіатора, нотаріус під час спілкування з клієнтами та ведення переговорів має продемонструвати вміння слухати та переконувати, володіти ґрунтовними знаннями права та інформацією про будь-які зміни до законодавства, вести переговори, керувати дискусією, вчасно реагувати на зміну настроїв та думок сторін, бути не тільки фаховим правником у сфері нотаріального права, але й досвідченим психологом.

Отже, застосування медіації у нотаріаті – важливий напрямок реформування і оновлення цього інституту, що дасть можливість вирішувати конфлікти у позасудовий спосіб, сформувати позитивний імідж нотаріуса, що розкриває всю універсальність і багатогранність цієї професії.

Література

1. Про медіацію: Закон України від 16 лист. 2021 р. № 1875-ІХ. *Відомості Верховної Ради*. 2022. № 7. Ст. 51.
2. Горбань Н.С. Медіація в діяльності нотаріусів України: теорія і практика. *Цивілістична процесуальна думка*. 2017. № 4. С. 27–32.
3. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383.
4. Денисяк Н.М. Питання процедури медіації у нотаріальній діяльності України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 130-132.

УДК 340.15:342.1(043.2)

Козинець О.Г., к.і.н., доцент,
Попович А.С., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

ЗАПОРІЗЬКА СІЧ ЯК ОСЕРЕДОК УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Запорізька Січ займала унікальне особливе місце в історії становлення української державності, вбираючи в себе явище військової демократії, політичної автономії та культурного відродження. Протягом багатьох століть Січ була основою боротьби за волю та незалежність, формуючи початки національної ідентичності та сприяючи соціально-економічному

розвитку. Тож варто розглянути і детальніше дослідити ключові аспекти значущості Запорозької Січі для українського державотворення.

Відродження української державності досягло важливого етапу із появою Запорозької Січі, політичний устрій якої мав форму православної республіки з демократичними рисами. Січ сформувала демократичну правову систему, однак, користуючись свободою та незалежністю від державних чиновників, козаки також оберігали традиції та звичаї своїх предків. Наявність широкого козацького самоврядування та республіканських принципів організації влади на Запоріжжі стали підґрунтям для розбудови майбутньої української держави на засадах демократії та верховенства права [1, с. 132].

Запорізька Січ стала осередком, де козацтво продовжило й розвинуло державотворчі традиції України. Саме тут сформувалася нова українська (козацька) державність із притаманними їй ознаками. Загальновідомо, що головними рисами держави є наявність спеціальної системи органів та установ, які забезпечують функції державної влади, забезпечення права, що закріплює певну систему норм, санкціонованих державою, а також визначену територію, на яку розширюється юрисдикція цієї держави. Усі ці ключові ознаки були притаманні Запорозькій Січі, а особливі історичні умови та реалії життя запорожців зумовили неповторний характер козацької державності. Козацтво створило власну військово-політичну й господарську організацію, перетворюючи її на державу зі значними підконтрольними територіями, чисельним військом, адміністративним апаратом, скарбницею, звичаєвим правом та державною символікою [2, с. 274].

Ткаченко А.О у своїх дослідженнях пише, що передумовою створення державності в козацтва був селянський демократизм, на засадах якого відбувалося створення нової суспільної організації - козацьких громад, де всі вважалися вільними і рівними у користуванні землею та промисловими угіддями, мали однакові права на участь у самоврядуванні [2, с. 275].

На запорізьких землях не було феодалної власності на землю та кріпацтва. Натомість панувала формальна рівність усіх козаків, які мали рівні права на користування землями, угіддями, участь у радах тощо. Освоївши степові території, запорожці, всупереч домінуючому на той час феодалному способу виробництва, розвивали власне господарство, засноване на вільнонайманій праці [3, с. 21].

На території панував унікальний політичний лад, і як зазначалося, його основою були принципи козацької демократії. Це була форма народовладдя, однак обмежена межами одного суспільного стану - козацтва. Лише козаки мали право вирішального голосу з внутрішніх питань, могли обирати та займати військові, адміністративні чи судові керівні посади [4, с. 180].

Запорозька Січ, маючи основні ознаки державності, була лише своєрідною перехідною моделлю між справжньою повноцінною державою і професійною громадою. Внутрішні недоліки цієї перехідної моделі, зокрема домінування військових функцій над господарськими, демографічними, культурними та іншими державотворчими функціями, а також несприятливі зовнішні чинники, не дозволили їй перерости в повноцінну державу. Однак козацька держава залишила значний і яскравий слід у процесі українського державотворення [4, с. 181].

Звичаєве право запорозьких козаків також відіграло надзвичайно важливу роль і впливало на формування правових та державотворчих традицій всього українського народу. Неписані закони Запорозької Січі, які мали свої корені в звичаях і народній свідомості, виникали з самого життя та досвіду, відображаючи вже існуючі суспільні відносини. Тому, хоч би якими дивними не здавалися ці закони, вони мали одну вирішальну перевагу - ефективно діяли протягом кількох століть [1, с. 137].

Довготривале існування Запорозької Січі фактично стало наступним етапом у формуванні української етнічної державності. Дух козацтва, що поширився по всій Україні, вплинув на різні сфери життя і значною мірою визначив тенденції розвитку та утвердження нових державних органів управління на українських землях. І як писав Тараненко М.Г.: «Держава, яка виникла в роки Національно-Визвольної війни 1648–1654 рр. під проводом Богдана Хмельницького, була, безперечно, її суспільно-політичним дітищем» [5, с. 121].

Отже, Запорозька Січ постає як унікальний феномен в історії України, окремий етап та перехідна ланка на шляху від козацького самоврядування до формування державних інституцій. Вона стала осередком, де зберігалася національна самобутність, демократичні традиції та визвольні прагнення українського народу. Досвід та здобутки Січі заклали міцний фундамент, на якому згодом будувалася нова козацька українська держава.

Література

1. Кольбенко А. Звичаєве право Запорозької Січі як важливий етап української державності. *Право України*. 2020. № 1. С. 129–139.
2. Ткаченко А.О. Запорізька січ як феномен державотворення. *Світогляд Філософія Релігія*. 2012. № 3. С. 272–280.
3. Щербак В.О. Козацтво як чинник українського державотворення нового часу. *Ранньомодерна історія України*. 2014. С. 18–33.
4. Харлампович А.П. Роль Запорізької Січі у процесі українського державотворення. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф. викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16-17 трав. 2013 р.)*. Одеса: Фенікс, 2013. С. 180–182.
5. Тараненко М.Г. Запорозька Січ – зародок української козацької держави. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2013. № 3. С. 112–122.

Макеєва О.М., к.ю.н., доцент,
Гришечко О.М., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ

Захист прав людини є основою демократичної правової держави. Забезпечення реалізації та захисту прав людини здійснюється, передусім, через відповідні механізми, які включають судові та позасудові способи захисту і гарантуються державою. В Україні цей механізм ґрунтується на Конституції України, яка гарантує основні права та свободи, а також на національному та міжнародному законодавстві. Дотримання прав людини забезпечується через судові та позасудові механізми, включаючи діяльність правозахисних інституцій та міжнародних організацій.

Права людини - це комплекс природних, непорушних свобод і юридичних можливостей, обумовлених фактом існування людини в цивілізованому суспільстві. Права людини мають природну сутність і є невід'ємними від індивіда, вони позатериторіальні та позанаціональні, існують незалежно від закріплення в законодавчих актах держави.

Механізм захисту прав людини - це сукупність юридичних та інших гарантій (політичних, економічних, ідеологічних), які спрямовані на припинення порушення прав людини, усунення перешкод для їх реалізації, відновлення, визнання чи підтвердження можливостей людини [1].

Юридичний механізм забезпечення прав людини - це система ефективних юридичних засобів (гарантій) їх реалізації, охорони та захисту, закріплених у нормативно-правових актах та в інших джерелах права, складається з таких елементів: національне законодавство (зокрема, ратифіковані міжнародні договори як його частина), у якому проголошуються права людини; юридичний механізм реалізації прав людини; юридичний механізм охорони прав людини; юридичний механізм захисту прав людини.

Міжнародне співтовариство почало здійснювати свої зобов'язання стосовно прав людини шляхом прийняття Загальної декларації прав людини в 1948 році, що втілилися в багатьох міжнародних, регіональних, національних і внутрішніх правових інструментах.

Органами, на які покладені повноваження щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні є: Президент України, Кабінет Міністрів України, Уповноважений Верховної Ради з прав людини, органи

прокуратури, Конституційний Суд України, місцеві державні адміністрації. У сучасних умовах потрібно, щоб діяльність суб'єктів у цій сфері ґрунтувалася на таких основних принципах: законності, справедливості, гуманності, толерантності, демократичності.

В межах механізму захисту прав, забезпечення функціонування якого покладається на державу, судовий захист прав людини в Україні здійснюють відповідні судові установи, позасудовий - державні органи та органи місцевого самоврядування. Позасудовими способами захисту будуть звернення до Уповноваженого ВРУ з прав людини, прокуратури, місцевих органів із захисту прав споживачів і таке інше. Проблеми застосування судового та позасудового захисту прав людини засновуються як на вадах системи правосуддя й усього масиву органів публічної влади, так і на загальних вадах національної правової системи та суспільно-державного устрою.

Судовий захист є ключовим механізмом реалізації та відновлення порушених прав людини в Україні. Відповідно до статті 55 Конституції України, кожен має право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [2].

Ефективність судового захисту залежить від незалежності судової влади, доступності правосуддя та професійності суддів. Незважаючи на виклики, пов'язані з реформуванням судової системи, судовий захист залишається основним способом поновлення порушених прав та свобод громадян в Україні.

Особливе місце у системі захисту прав людини займає конституційне правосуддя, яке впливає і на практику забезпечення та захисту, і на доктрину прав людини. Конституційний Суд України справляє вплив на систему захисту прав таким чином: 1) через прийняття рішень щодо конституційності нормативно-правових актів; 2) через надання офіційного тлумачення Конституції України; 3) через інститут конституційної скарги.

Інститут омбудсмана характерний для багатьох систем захисту прав людини. У своїй діяльності він може мати загальне спрямування (уповноважений, представник, комісар з прав людини тощо) або спеціальне (уповноважений з прав дітей, жінок, національних меншин, інвалідів тощо). Він також може бути представлений на національному та місцевому (локальному) рівнях в межах національної системи захисту прав людини або на універсальному та регіональному рівнях у межах відповідних систем. Інститут омбудсмана - незалежна правозахисна структура у механізмі захисту прав людини, яка формується вищими органами державної влади під контролем громадськості та має повноваження контролювати діяльність публічної влади щодо дотримання прав людини (за власною ініціативою або за ініціативою громадян).

Отже, національна правова система потребує реформування у різних

сферах, за допомогою якого може бути поліпшено забезпечення та захист прав людини в Україні. Особливі проблеми виникають щодо ефективності захисту прав на усіх рівнях правової цієї системи. Судовий захист є ключовим інструментом поновлення порушених прав, а позасудові механізми, зокрема, правозахисні організації, доповнюють його. Для ефективного захисту прав людини необхідна незалежність судової влади, правова обізнаність громадян і дотримання міжнародних зобов'язань.

Література

1. Сучасні механізми захисту прав людини: колективна монографія. М.С. Кельман, А.С. Токарська, Л.В. Ярмол, С.Б. Цебенко, А.О. Дутко. Львів: Галицька видавнича спілка, 2020. 220 с.

2. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Разметаєва Ю.С. Доктрина та практика захисту прав людини: навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 364 с.

УДК 342.4(043.2)

Луцький Р.П., д.ю.н., професор, директор,
Сулима Н.В., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Науково-дослідний інститут імені Академіка Івана Луцького
Університету Короля Данила, м. Івано-Франківськ, Україна

ЦІННІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ЯК ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Термін «конституційне право» вживається у декількох аспектах. Насамперед термін «конституційне право» вживається для позначення однієї із галузей в системі національного права, яка і називається «конституційне право». По-друге, цим терміном іменується наука конституційного права, яка вивчає дану галузь права, її норми, конституційно-правові інститути та конституційно-правові відносини, що формуються на основі норм даної галузі права. По-третє, конституційним правом іменується навчальна дисципліна в системі юридичної освіти, яка базується на досягненнях і даних науки і являє собою сукупність знань про дану галузь права і науку.

У будь-якій державі конституційне право становить основну частину її правової системи. Саме тому, вивчення окремих галузей права в Україні, як і у системі юридичної освіти будь-якої держави, розпочинається з опанування конституційного права країни, яке є провідною галуззю в системі національного права країни. Слід зауважити, що у різних країнах розглядувана галузь права може мати різні назви. У більшості країн віту є

поширеною назва «конституційне право». Така назва вживається переважно у тих країнах, де склалася англосаксонська і романська правові системи, які уособлюють конституційний лад, характерними рисами якого є громадянське суспільство і правова держава. У країнах, де склалася германська правова система, характерним є вживання назви «державне право». Вживання того чи іншого терміну для позначення даної галузі права є відображенням історичних реалів, у яких відбувалося становлення і розвиток державності тих чи інших країн та їх правових систем. колишньому ця галузь права також іменувалася державним правом [1, с. 12].

Українські правознавці в першій половині ХХ ст. також вживали у своїх працях як поняття «державне право», привнесене юридичною наукою Російської імперії, Австро-Угорщини, Німеччини та Румунії, так і поняття «конституційне право», запозичене з прогресивної на той час конституційної думки Франції та США. До того ж більшість вітчизняних конституційних проектів початку ХХ ст. називалися «конституціями».

Після розпаду радянської імперії пострадянських республіках триває дискусія щодо термінології назви галузі права. Проблема назви «державне право» чи «конституційне право» стала настільки традиційною для юридичної науки, що до багатьох підручників і посібників були включені навіть відповідні підрозділи.

У вітчизняній юридичній науці суперечки щодо поняття галузі конституційного права на сьогодні майже відсутні. Переважна більшість українських вчених-конституціоналістів (Т.М. Слінько, Л.І. Летнянчин, І.І. Дахова, О.Ф. Фрицький, В.М. Шаповал та ін.) послідовно досліджують проблеми цієї галузі права саме як конституційного права України. Переважна більшість відповідних галузевих підручників і навчальних посібників мають назву «Конституційне право України», «Основи конституційного права України», «Конституційне право зарубіжних країн» тощо [2, с. 34].

Конституційне право - це провідна галузь національного права, яка має важливе значення для національної системи права і в цілому для правової системи України. Конституційне право розглядається в трьох аспектах: як галузь права в системі національного права, як наука і як навчальна дисципліна. Конституційне право як галузь права в будь-якій державі є складовою частиною національної правової системи і виконує в ній вельми важливі завдання. Ця галузь права є сукупністю правових норм, що санкціонуються, визначаються і гарантуються державою. Але конституційне право відрізняється від інших галузей права насамперед специфікою тієї сфери суспільних відносин, на регулювання яких спрямовані її норми. Конституційне право України є провідною і фундаментальною галуззю національної правової системи. Фундаментальність конституційного права обумовлена високою місією

утвердження і гарантування державності Українського народу, територіальної цілісності, свободи і прав людини. Як фундаментальна вона характеризується і тому, що є самодостатньою, тобто власними нормами регулює підвідомче коло суспільних відносин, формує цілісний, завершений механізм правового регулювання; в них закладаються основи інших галузей права. Це галузь публічного права, оскільки регулює суспільні відносини, де домінує публічний інтерес, - відносини, пов'язані із здійсненням влади народу, територіальною організацією держави тощо. Конституційне право України є провідною галуззю правової системи України. Як і інші галузі, конституційне право являє собою сукупність правових норм, які регулюють певне коло суспільних відносин, що становлять предмет даної галузі. Провідна роль конституційного права України обумовлюється перш за все особливою важливістю і значимістю суспільних відносин, на регулювання яких спрямоване конституційне право України як система правових норм [3].

Допоміжним, але досить вагомим критерієм, за яким конституційне право України вирізняється серед інших галузей, є метод правового регулювання. Йдеться про сукупність способів і засобів правового впливу на суспільні відносини. Головний метод конституційно-правового регулювання — владно-імперативний, який базується на владі й підкоренні. Поряд з ним застосовується і диспозитивний метод закріплення суспільних відносин у межах конституційно-правового поля. Наприклад, виборче законодавство встановлює, що вибори є вільними. Відповідно ніхто не може примусити громадянина йти на вибори. Тобто держава і громадянин у цих правовідносинах є рівноправними суб'єктами. І це досить важливо. Диспозитивний метод регулювання конституційноправових відносин підкреслює демократичний потенціал конституційного права України. Право на участь у всеукраїнському та місцевих референдумах, у виборах депутатів, право обирати і бути обраним до органів державної влади і місцевого самоврядування громадяни реалізують вільно, тобто держава в особі відповідних органів і громадянин у виборчих конституційних правовідносинах виступають рівними суб'єктами правовідносин. У законодавстві деяких країн світу встановлено обов'язковість громадянина прийти на виборчу дільницю і проголосувати (Мексика, Туреччина, Аргентина та ін.), і якщо він не проголосував, то до нього застосовуються санкції (штраф, короткотермінове ув'язнення). Таким чином, у цих країнах у виборчому законодавстві на відміну від українського закладена імперативна модель виборчих правовідносин. У конституційному праві України багато уповноважуваних норм, і диспозитивний метод правового регулювання в системі методів правової регламентації суспільних відносин посідає важливе місце. Але в цілому для конституційно-правової регламентації суспільних відносин характерний владно-імперативний метод, оскільки

норми конституційного права України регламентують великий блок відносин, які базуються на владі та підкоренні, реалізації державними органами своїх повноважень. У конституційному законодавстві чимало забороняючих норм. Наприклад, «ніхто не може бути примушений до участі або неучасті у страйку» (частина третя ст. 44 Конституції України), «не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» (ст. 24 Конституції України). Конституційно-правовому регулюванню суспільних відносин притаманний також метод дозволу, наприклад: «При введенні надзвичайного стану в окремих місцевостях України Верховна Рада України має право перервати свою позачергову сесію, скликану для вирішення конкретного питання» (ст. 12 Закону України «Про надзвичайний стан»). Застосовуючи всі зазначені методи правового регулювання, конституційне право України забезпечує нормальне функціонування інститутів державної влади, гарантує народовладдя, функціонування громадянського суспільства в консенсуальному режимі, на основі злагоди. З допомогою різних методів правового регулювання гарантуються основні права і свободи людини і громадянина, демократичний розвиток держави і суспільства [4].

Конституційне право України є провідною галуззю національної правової системи, що визначає основи суспільного, політичного та державного ладу. Його норми закріплюють адміністративно-територіальний устрій держави, принципи організації та функціонування органів державної влади, а також правовий статус людини і громадянина. Це підкреслює фундаментальну роль конституційного права у формуванні та розвитку правової системи України.

Література

1. Майданник О.О. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Алерта, 2011. 380 с.
2. Конституційне право України: навч. посіб. для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання / Т.М. Слінько, Л.І. Летнянчин, І.І. Дахова та ін. Харків: Право, 2020. 328 с.
3. Конституційне право України: підруч. / за ред. д.ю.н., проф., академіка АПрН України Ю.М. Годики, д. юрид. і політ. наук, проф. В.С. Журавського. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONST_PRAVO_2002.pdf (дата звернення: 28.04.2025).
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 28.04.2025).

Черненко М.П., к.ю.н., доцент,
Заглядська Я.В., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

НОРМИ ПРАВА ТА ЇХ СТРУКТУРА

Норми права є ключовим елементом правової системи у будь-якій державі. Вони є основою для того, щоб регулювати суспільні відносини, встановлюючи загально обов'язкові правила поведінки, які забезпечуються державним примусом.

Дослідження даної теми привернуло увагу багатьох видатних вчених серед яких можна виділити: Р.Б. Тополевського [2], Н.М. Крестовську [4], Л.Р. Наливайко [5].

Норма права - це загальновизнане правило, яке визначає модель поведінки у правовій сфері, є обов'язковим до виконання та гарантується державним контролем і санкціями. Норми права визначають межі дозволеної поведінки, забезпечують соціальний порядок і гарантують рівновагу між інтересами суспільства та особистості. Вони є офіційно закріпленими державою правилами, що мають загальнообов'язковий характер і підкріплені можливістю застосування санкцій у разі їх порушення [2, с. 144].

За своїм змістом і функціональним призначенням правові норми поділяються на кілька видів: 1) норми-засади - визначають основи правопорядку, встановлюють ключові принципи правової системи; 2) норми-принципи - закріплюють фундаментальні засади правового регулювання, наприклад, верховенство права, рівність перед законом, згідно із ст. 24 Конституції України; 3) норми-дефініції - містять юридичні визначення основних понять і категорій, які часто фіксуються у спеціальних законах, наприклад у статті 1 ККУ про поняття «кримінальне правопорушення»; 4) норми-презумпції - встановлюють припущення, які вважаються істинними до їхнього спростування; 5) темпоральні норми - визначають строки дії правових положень; 6) оперативні норми - регулюють набрання чинності нормативно-правовими актами; 7) колізійні норми - встановлюють порядок вирішення суперечностей між правовими приписами; 8) норми-цілі - визначають стратегічні напрямки розвитку правової системи [4, с. 107-108].

Крім того, правові норми класифікуються за іншими критеріями. Наприклад, за характером правового регулювання їх можна поділити на імперативні (обов'язкові) і диспозитивні (гнучкі, що допускають відхилення за домовленістю сторін). За функціональним призначенням

розрізняють регулятивні (що визначають права та обов'язки) та охоронні (що встановлюють відповідальність за порушення правових приписів) норми [4, с. 105]. Системність є однією з ключових характеристик правових норм. Вони не існують окремо, а формують єдину узгоджену структуру, що охоплює всі сфери суспільного життя. Взаємозв'язок норм права забезпечує їхню ефективність, а також визначає місце кожної окремої норми в загальній системі права.

Структурно правова норма складається з трьох основних елементів: гіпотези, диспозиції та санкції [5, с. 115]. Така структура забезпечує логічність і послідовність правового регулювання. Кожен елемент правової норми виконує свою функцію і сприяє досягненню мети права: гіпотеза визначає умови та обставини, за яких норма набуває чинності і за яких повинні бути виконані права та обов'язки. Вона є важливим елементом, адже дає уявлення про обставини, за яких застосовується норма права. Гіпотези бувають різних видів - прості, складні або альтернативні, залежно від кількості умов, що мають бути виконані. Диспозиція є основною частиною правової норми, яка безпосередньо визначає права та обов'язки суб'єктів. Наприклад у ст. 51 Конституції України встановлено диспозицію, щодо сім'ї, шлюбу та прав батьків [1]. У диспозиції описується, що саме має зробити або чого повинна уникнути особа. Санкція визначає наслідки для суб'єкта у разі порушення чи виконання встановленого правила, у ст. 115 ККУ передбачене чітко визначене покарання [3]. Вона може бути абсолютно визначеною, відносно визначеною або альтернативною, залежно від ступеня конкретизації покарання.

Класифікація правових норм за структурою є важливою для їх практичного застосування. Правильне розуміння гіпотези, диспозиції та санкції дає змогу ефективно застосовувати закон і забезпечувати правопорядок.

Отже, поняття норми права та її структури є основними для розуміння принципів правового регулювання. Злагоджена організація таких елементів, як гіпотеза, диспозиція і санкція, гарантує ефективність застосування норми та сприяє забезпеченню правопорядку, а також виконанню прав та обов'язків учасників правових відносин.

Література

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 29.04.2025)
2. Тополевський Р.Б., Федіна Н.В. Теорія держави і права: навч. посіб. Львів: Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2020. 268 с.
3. Кримінальний кодекс України: Документ 2341-III. Редакція від 01.02.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.04.2025).

4. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г., Тицька Я.О., Атаманова Н.В., Арабаджи Н.Б. Теорія держави і права: навчальний посібник. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2021. 193 с.

5. Наливайко Л.Р. Теорія держави і права в тестових завданнях: навч. посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020, 760 с.

УДК 340.1(043.2)

Швачка В.Ю., к.ю.н., доцент,
Авраменко А.О., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

ПРАВА ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Права людини стали одним із ключових принципів сучасного правового мислення в Європі. Їх захист і забезпечення є головними критеріями для оцінки демократичного розвитку держав. Особливо актуальним це питання є у ХХІ столітті, коли світ зіштовхується з такими викликами, як війна, внутрішні конфлікти, масова міграція, порушення прав меншин, цифрові загрози та авторитарні тенденції. Європейська система захисту прав людини, зокрема механізми Ради Європи та Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), надає змогу не тільки реагувати на порушення, але й формувати єдині юридичні стандарти для країн континенту. Для України ця тема має особливе значення: у період воєнної агресії та реформ українське суспільство активно інтегрується у європейський правовий простір, а питання дотримання прав людини стає критично важливим для міжнародної підтримки та розвитку демократії [1].

Європейська система захисту прав людини ґрунтується на Європейській конвенції з прав людини (1950), яка стала першим міжнародним документом з обов'язковими юридичними механізмами захисту. У ній закріплено фундаментальні права: право на життя, на справедливий суд, на повагу до приватного і сімейного життя, свободу думки, совісті та релігії, заборону катувань тощо [2]. Центральним органом, який забезпечує дотримання положень Конвенції, є Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ). Він розглядає індивідуальні скарги громадян, які вичерпали всі національні засоби захисту. Рішення Суду є обов'язковими для виконання державами-членами Ради Європи.

ЄСПЛ виконує не лише каральну, але й превентивну функцію: його практика формує єдиний підхід до тлумачення прав і свобод. Наприклад, у справі «Наталія Михайленко проти України» суд визнав, що заборона

доступу до суду для недієздатної особи є порушенням Конвенції. Це стало поштовхом до змін у національному законодавстві. Ще одним прикладом є справа «Іларіонова проти Росії», де Суд наголосив, що затримання осіб за участь у мирних протестах без належного юридичного обґрунтування є порушенням свободи зібрань.

У сучасних умовах, коли виникають нові загрози - кібератаки, штучний інтелект, цифрове стеження - європейська юриспруденція адаптує правозахисні механізми до нових викликів. Так, у практиці Суду все частіше розглядаються справи, пов'язані з захистом персональних даних та цифрових прав.

Здійснення судочинства в рамках Європейського суду з прав людини є гарантією реалізації принципу верховенства права як на міжнародному, так і на національному рівні.

Як зазначає Макеєва О.М., верховенство права - це коли закони і правила єдині для всіх незалежно від будь-яких ознак чи статусу, а право і справедливість забезпечуються незалежним судом. Саме процесуальні гарантії людини реалізуються під час судочинства у рамках Суду ЄС [3, с. 50].

Павлютін Ю.М. здійснивши аналіз практики Європейського суду з прав людини приходить до висновку, що в діяльності цього інституту Ради Європи втілюється теорія природних прав людини. Права людини розглядаються як реальні вимоги людини до держави незалежно від їх закріплення у тексті нормативно-правового акта, права людини є реальними й дієвими, а не ілюзорними та теоретичними. Зміст прав людини не обмежується їх текстуальним закріпленням, а має сприйматися відповідно до досягнутого суспільством розвитку [5, с. 7].

Таким чином, права людини залишаються основою правового порядку в Європі. Європейська юриспруденція демонструє здатність не тільки реагувати на порушення, а й створювати правові стандарти, що підвищують рівень захисту людської гідності на всьому континенті. Європейський суд з прав людини є прикладом дієвого інституту міжнародного правосуддя, який реально впливає на правотворчу та правозастосовчу діяльність окремих державах. Для країн, які прагнуть до Європейського Союзу, впровадження рішень ЄСПЛ є не лише обов'язком, а й дієвим інструментом правової інтеграції, що забезпечує дотримання прав людини, як основної цінності європейського співтовариства.

Література

1. Павлюковець Т. Роль та місце рішень ЄСПЛ в українській судовій системі. URL: <https://everlegal.ua/rol-ta-mistse-rishen-espl-v-ukrayinskiy-sudoviy-systemi> (дата звернення: 01.05.2025).

2. Європейська конвенція з прав людини з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11, 14 та 15 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ukr (дата

звернення: 01.05.2025).

3. Макеєва О.М. Права людини в системі базових Європейських цінностей. Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2022. № 2(63). С. 48-55.

4. Наталія Михайленко проти України: рішення щодо відсутності можливості у особи з інвалідністю оскаржити до суду позбавлення її цивільної дієздатності (Справа: 49069/11). URL: <https://lawyer.khpg.org/1417768704> (дата звернення: 01.05.2025).

5. Павлютін Ю.М. Права людини в діяльності Європейського суду з прав людини. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 4. С. 3-7.

УДК 340.1(043.2)

Швачка В.Ю., к.ю.н., доцент,
Дубас М.І., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

ПРЕЗУМПЦІЇ У ПРАВІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Термін «презумпція» має латинське походження від слова *praesumptio*, що перекладається як «припущення» або «передбачення». В юридичному контексті це означає певне припущення про існування певних фактів, яке дозволяє надавати їм юридичну силу без необхідності їх підтвердження через докази. Це припущення виступає важливим інструментом у правовій практиці, бо воно спрощує процедуру доведення правомірності певних обставин, забезпечуючи ефективність правозастосування.

Презумпція є важливим механізмом у праві, оскільки дозволяє правовій системі функціонувати ефективно, навіть коли є труднощі з отриманням необхідних доказів. Це особливо актуально в тих випадках, коли факти важко або неможливо встановити через технічні, організаційні чи інші обмеження.

Концепція презумпції є важливою складовою багатьох галузей права, і тому різні автори пропонують свої тлумачення цього поняття. Важливим є не лише саме визначення презумпції, а й її роль в правовій практиці.

Ю.С. Шемшученко визначає презумпцію як припущення, яке застосовується в правовій практиці з метою встановлення певних правових наслідків без безпосереднього доказування факту [6, с. 97].

Це дозволяє значно спростити процес правосуддя, оскільки не завжди можливо чи доцільно проводити складні процесуальні дії для підтвердження певних обставин.

І.Д. Шутак вважає, що презумпція – це недостовірне, а ймовірне припущення, яке полягає в тому, що в подібній ситуації зазвичай подібні

відносини виглядають однаково; правова презумпція є логічний прийом (висновок з індуктивного узагальнення) [5, с. 10].

На думку Р.Д. Ляшенко, презумпцію можна визначити, як положення, виведене із звичайного стану речей, як філософсько-логічну категорію, що є узагальненням індуктивного характеру, узагальнюючу зв'язку, подібні явища, з яких робиться висновок-припущення про існування чого-небудь, будь-якого факту при певній типовій ситуації [4, с. 119].

Я.О. Берназюк вважає, що презумпція у праві – це специфічний засіб юридичної техніки, за допомогою якого на підставі індуктивного узагальнення подібних ситуацій припускається існування певного факту, явища юридичної дійсності або властивості суб'єкта чи об'єкта, які не потребують доказування, але можуть бути спростовані у процесі доказування [1].

В.Ю. Євко зазначає, що одним із прийомів юридичної техніки є використання правових презумпцій, за допомогою яких законодавчо припускається існування певних фактів, що впливають на розгляд та вирішення справи судом. Презумпції мають важливе практичне значення в будь-яких юридичних справах, оскільки тягар доказування того, що презумпція є хибною, покладається на особу, яка заявляє про інший, ніж встановлено презумпцією, порядок речей у дійсному світі [2, с. 97].

Таким чином, презумпція є основою для встановлення певних фактів і правових наслідків без доведення цих фактів у процесі, що робить її важливим елементом правової системи.

Презумпція в юридичному контексті має кілька суттєвих ознак, що роблять її важливою складовою правового процесу, серед яких юридичний характер, обов'язковість для сторін, передбачуваність правових наслідків, застосування в різних галузях права.

Презумпція не є фактом сама по собі, але створює правові наслідки, що впливають на рішення в правовому процесі. Вона є інструментом для створення певної правової ситуації, коли пряме доведення факту є неможливим або надмірно складним, що і обумовлює її юридичний характер.

Обов'язковість презумпції для сторін проявляється у тому, що вона покладає на одну зі сторін обов'язок довести протилежне, довести відсутність певних фактів або обставин. Це означає, що сторона, яка заперечує презумпцію, повинна надати докази, щоб спростувати припущення. Це є основою для функціонування багатьох презумпцій, наприклад, презумпції невинуватості в кримінальному праві. Така структура сприяє ефективному і швидкому вирішенню правових спорів, оскільки одна зі сторін уже має стартову перевагу.

Презумпція також визначає, що певний факт вважається істинним до того, як буде надано доказ протилежного. Це дозволяє правовій системі діяти швидше, оскільки не кожен факт необхідно доводити через

складний процес доказування, що зазвичай займає багато часу.

Презумпції використовуються в різних галузях права, таких як цивільне, кримінальне та адміністративне право. Широке використання презумпцій дозволяє зменшити навантаження на судову систему та зробити правовий процес більш ефективним.

Література

1. Берназюк Я.О. Презумпція (presumption) та юридична фікція (legal fiction): поняття, ознаки та значення. *Портал сучасного права*. 2025. URL: <https://so.supreme.court.gov.ua/authors/146/prezumptsiia-presumption-ta-> (дата звернення: 02.05.2025).

2. Євко В.Ю. Застосування презумпції спільності майна подружжя у судовій практиці. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 75-78.

3. Котуха О.С. Непрямі презумпції у галузях матеріального права України: монографія. Львів: Растр-7, 2019. 297 с.

4. Ляшенко Р.Д. Дослідження проблеми презумпцій у правовій науці в дореволюційний період. *Держава і право*. Випуск 41. С. 116-121.

5. Шутак І.Д. Колізія між презумпцією невинуватості громадянина та презумпцією правоти поліцейського. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 5. С. 9-15.

6. Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / НАНУ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького; гол. ред.: Ю.С. Шемшученко, М.П. Зяблюк, В.Я. Тацій та ін. Київ: Т. 5: П-С. 2003. 736 с.

УДК 341.9(043.2)

Войтович К.В., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Череватюк В.Б., к.і.н., доцент

ІННОВАЦІЙНІ КОНФЛІКТИ: ПРИЧИНИ ТА СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ

Інноваційний конфлікт можна трактувати як протидію між прихильниками нововведення (новаторами) і супротивниками (консерваторами), що супроводжується переживаннями негативних емоцій стосовно один до одного. В юридичній практиці такого виду конфлікти досить поширені. А в сучасних умовах нестабільності та трансформації суспільних відносин вони набувають особливої актуальності, зокрема в ході використання нововведень у юридичній практиці.

Діагностику інноваційних юридичних конфліктів варто розпочати з

причин, які є як загальні, так і конкретні. Загальними є об'єктивні причини полягають у природному зіткненні інтересів новаторів і консерваторів. Прихильники й супротивники нововведень завжди були, є і будуть незалежними від яких-небудь факторів. Дух новаторства та дух консерватизму попередньо притаманні людині, соціальній групі, людству в цілому. Крім того, масштабні реформи, що проводяться в суспільстві, галузі, організації, об'єктивно породжують безліч інноваційних конфліктів.

В професійній діяльності юриста можна виокремити також організаційно-управлінські причини, які полягають у поганій налагодженості політичних, соціальних, управлінських механізмів безконфліктної оцінки, упровадження й поширення нововведень. За наявності ефективної організації процедури своєчасного виявлення, об'єктивної оцінки та впровадження, більшість нововведень знаходили б застосування без конфліктів. Прихильність керівників до позитивного сприйняття нового, їхня участь в інноваційних процесах завжди сприяють зменшенню кількості конфліктів.

Інноваційні причини в юридичній практиці пов'язані також з характером самого нововведення. Різні нововведення породжують різні за кількістю й гостротою конфлікти. Варто відзначити також індивідуально-психологічні причини, що стосуються індивідуально-психологічних особливостей учасників конфлікту, пов'язаного з інноваціями. Крім того поширеними є ситуативні причини, які криються у конкретних особливостях одиначної інноваційної ситуації. Кожне нововведення здійснюється в умовах конкретних соціально-економічних, соціальних, матеріально-технічних та інших обставин. Ці обставини можуть спричиняти виникнення інноваційних конфліктів.

Ще в 2017 році юрист Євген Мірошніков висловлював думку, що технологічний прогрес досяг юриспруденції та дуже вдало закріпився у цій ніші [1].

Сьогодні ж спостерігаємо ще більш активне просування технологічних розробок нового покоління юридичних продуктів, зокрема для вирішення юридичних питань. Перспективними у розвитку юридичних інновацій стали юридичні стартапи. Так, до прикладу, німецька компанія Хауп, яка у 2020 році стартувала як розробник штучного інтелекту з орієнтацією на конфіденційність смартфонів, пережила трансформацію. шлях до створення потужного правового ШІ з урахуванням локального законодавства. Ключовим інвестором у новому раунді стала СН Векс. Це відоме німецьке юридичне видавництво, яке володіє найбільшим у країні архівом судових справ. Саме ця співпраця стала фундаментом для запуску нового продукту під назвою Векс-Noxtua. Цей продукт отримує доступ до гігантської бази правових документів та аналітики [2].

Юридичні стартапи відіграють сьогодні значну роль у модернізації юриспруденції, а інноваційні підприємства допомагають трансформувати правову галузь. Щодо впливу технологій на юридичну практику, то тут спостерігаємо нові інструменти для підвищення ефективності та доступності юридичних послуг. Тому виникає потреба у важливості використання нових підходів у підготовці майбутніх правників [3].

Конфлікти між прихильниками інновацій і консерваторами в юриспруденції часто виникають через різні точки зору на зміни і традиції. Новатори зазвичай виступають за прогрес, впроваджуючи нові ідеї та технології для підвищення ефективності чи результатів. З іншого боку, консерватори часто надають пріоритет стабільності, цінуючи усталені практики та застерігаючи від швидких змін, які можуть порушити існуючі системи чи цінності. Вирішення цих конфліктів може бути складним, але необхідним для прогресу. Ось кілька способів їх вирішення.

Тут найбільш ефективним є відкритий діалог і розуміння. Варто заохочувати обговорення та спілкування, де обидві сторони можуть висловлювати свої проблеми та перспективи без осуду. Розуміння мотивації та побоювань один одного може сприяти розвитку спільної точки зору. Варто також активно заохочувати обговорення на основі доказів. Тут важливо оперувати даними та доказами, що підтверджують переваги інновацій, одночасно розглядаючи потенційні ризики або недоліки. Цей підхід може допомогти подолати розрив між теоретичними проблемами та практичними результатами.

Прийде на допомогу у вирішенні такого роду конфліктів запровадження навчань, невеликих випробувань або пілотних проєктів, щоб продемонструвати як це може працювати і які має переваги у професійній діяльності. Це наділить консерваторів навичками та знаннями, необхідними для адаптації до інновацій. Також цей практичний підхід може спростити вирішення інноваційних конфліктів, і забезпечити відчутні результати.

Найприйнятнішим способом вирішення інноваційних конфліктів можна вважати компроміс. Пошук компромісу, поступове впровадження інновацій, інтеграція нових ідей із існуючою практикою значно вплине на конфліктність інноваційного середовища. Тільки поетапний підхід дозволить вносити коригування на основі зворотного зв'язку та посилить стійкість до раптових різких змін.

Узгодити суперечливі інтереси в контексті інновацій може сильне лідерство, яке сприяє культурі інновацій, поважаючи традиції, може допомогти узгодити суперечливі інтереси. Лідери можуть виступати за зміни, одночасно запевняючи консерваторів у своїй важливій ролі в цьому процесі.

Література

1. Мірошников Є. Legal Tech в Україні: інновації у юриспруденції. Юридична газета. 2017. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/legal-tech-v-ukrayini-innovaciyi-u-yurisprudenciyi.html> (дата звернення: 02.05.2025).
2. Німецький стартап Noxtua створює юридичний ШІ нового покоління. 01.05.2025. URL: <https://ai360.com.ua/nimetskyu-startap-noxtua-stvoriuie-iurydychnyy-shi-novoho-pokolinnia/> (дата звернення: 02.05.2025).
3. Пряміцин В. Як інновації змінюють юриспруденцію. URL: <https://nipo.gov.ua/tami9-iaak-innovatsii-zminiuiut-iur-posluhy-video> (дата звернення: 02.05.2025).

УДК 340:342.7(043.2)

Гоцман К.П., здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна
Науковий керівник: Козинець О.Г., к.і.н., доцент

ПРАВА ЛЮДИНИ: ПОГЛЯД КРІЗЬ ПРИЗМУ РІЗНИХ КЛАСИФІКАЦІЙ

У науковій літературі зазначається, що права людини - це сукупність природних та непорушних прав і юридичних можливостей, що виникають із народження і діють протягом всього життя, вони є рівними для всіх, невід'ємними за будь-яких обставин, не залежать від території та національності членів суспільства.

Основні принципи прав людини: права людини невід'ємні; права людини цілісні, взаємозалежні і взаємопов'язані; права людини загальні [1, с. 4-6].

У науці розрізняється декілька підходів до класифікації природи прав людини, а саме етичний, релігійний, психологічний тощо.

Також існує два протилежні підходи: позитивістський та природно-правовий [2, с. 132-137].

З часу появи прав людини почала формуватися й їхня класифікація. Спочатку це був простий розподіл, а згодом утворилася складна система. Класифікація є потрібною, бо вона сприяє точному викладу цих прав у законодавстві [3, с. 639-640].

Класичний розподіл прав людини ввів у науку французький науковець Карел Васак, поділивши всі права на три покоління. До першого покоління він відніс громадянські та політичні права, адже вони складають більшість від загальної кількості прав, є основними та найважливішими. До другого покоління ввійшли соціальні, економічні та

культурні права, адже вони потребують певних умов для реалізації. До третього покоління, згідно з класифікацією, відносяться колективні права [4, с. 118-119].

Сучасні науковці також поділяють права за поколіннями. Перше покоління включає в себе права як особистого, так і політичного характеру, основною ціллю яких є захист особи від протизаконного порушення меж її особистої свободи.

Друге покоління прав людини включає в себе права, які стосуються забезпечення гідного рівня життя, а саме економічні, соціальні та культурні права, що залежать, головним чином, від рівня розвитку певної країни.

У третьому поколінні прав людини утверджувалися ідеї миру та безпеки у світовому масштабі, воно включає в себе колективні права, що є важливими як для певних націй та народів, так і для людства загалом.

Четверте покоління прав людини є наймолодшим, а тому пристосовано під сучасні виклики. Всі права четвертого покоління можна поділити на дві групи, тобто права, що ґрунтуються на незалежності індивіда та забезпеченні можливості йому самостійно розпоряджатися власним розумом і тілом та права, які пов'язані з науково-технічним прогресом.

Поділ прав людини на покоління відіграв важливу роль у визначенні та закріпленні основоположних прав, що були і залишаються головними у міжнародній юридичній практиці [5, с. 35-36].

Але потім з'явився новий принцип класифікації і згідно нього всі права поділяються:

1. За наявністю зв'язку з державою на права людини, наприклад право на свободу віросповідання та світогляду (стаття 35) і громадянина, наприклад право обирати кандидатів та самому бути обраним до органів державної влади, а також органів місцевого самоврядування (статті 38, 70, 71, 76 та 141) [6, с. 155-161].

2. За впливом держави права можна поділити на позитивні, наприклад право на охорону здоров'я (стаття 49) та освіту (стаття 53) та негативні, наприклад право на свободу думки та віросповідання (стаття 35).

3. За можливістю обмеження права поділяються на абсолютні, наприклад право на життя (стаття 27) та відносні, наприклад право на свободу пересування (стаття 33).

4. За характером суб'єктів права поділяються на колективні, наприклад право на розвиток (стаття 23) та індивідуальні, наприклад право на недоторканість приватного життя (стаття 32).

5. За змістом права поділяються на культурні, наприклад право на свободу творчості (стаття 54); особисті, наприклад право на життя та ім'я; політичні, наприклад право на свободу демонстрацій та зборів (стаття 39) та економічні, наприклад право на працю та вибір професії (стаття 23) [7,

с. 112-113].

Отже, класифікація та поділ прав людини має важливе значення, адже є основою для правового статусу особи і дозволяє глибше розуміти дані права та реалізовувати їх захист як на державному, так і на міжнародному рівні. Допомагає зміцнити правове становище особи в державі, формує правосвідомість громадян та запобігає порушенням прав людини, особливо це є актуальним під час воєнного стану чи інших надзвичайних станів.

Література

1. Настільна книга громадянина / С.С. Чернявський, К.Б. Левченко, Б.В. Калиновський та ін. Харків: Фоліо, 2019. 938 с.
2. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М.І. Козюбри. Київ: Ваїте, 2021. 528 с.
3. Щербай І. Поняття та сутність прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 636-640.
4. Права людини та правові основи соціальної роботи: конспект лекцій / уклад. Т.О. Рябченко. Суми: Сумський державний університет, 2020. 167 с.
5. Бородін І.Л., Близнюков І.Г. Юридичні гарантії прав людини і громадянина в Україні. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2020. № 4 (57). С. 34-40.
6. Конституційне право України : підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероб. та доп. Ужгород: РІК-У, 2023. 536 с.
7. Тополевський Р.Б., Федіна Н.В. Теорія держави і права: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.

УДК 340.12(043.2)

Демченко К.О., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: **Макеєва О.М.**, к.ю.н., доцент

УКРАЇНСЬКА ФІЛОСОФІЯ ПРАВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ

Українська філософія права кінця ХХ-початку ХХІ століття пережила етап відродження і становлення після тривалого ідеологічного тиску радянського періоду. Вона почала формуватися як самостійна гуманітарно--правова дисципліна, яка ґрунтується на принципах гуманізму, верховенства права та прав людини.

У цей період українські вчені активно зверталися до світового філософсько-правового досвіду, зокрема, до природно-правових та комунікативних теорій. Національні традиції української правової думки поєднуються з сучасними світовими підходами до розуміння права.

Лише в 70-тих роках ХХ ст. починається поступовий відхід від вузького юридичного розуміння права. Хоча сам термін «природне право» не вживався, тенденція до природно-правового підходу виявляється в реабілітації проблематики правосвідомості. І тільки із середини 90-х років ХХ ст. можна говорити про відродження в Україні досліджень з філософії права у власному сенсі [1, с. 128].

У другій половині ХХ століття одним із провідних філософсько-правових напрямків став філософсько-герменевтичний. Її принципова відмінність від позитивістського підходу до тлумачення тексту полягає в тому, що останній намагається встановити, що хотів сказати в тексті законодавець, а герменевтика встановлює смисл тексту, незалежний від його автора, законодавця.

Українська філософія права поступово інтегрується в європейський інтелектуальний простір. Вона звертає увагу на проблеми правової держави, прав людини, громадянського суспільства, індивідуальної свободи та соціальної справедливості. У цьому контексті право розглядається не лише як система норм, а як форма соціального діалогу та морального вибору. Зростає інтерес до міждисциплінарних підходів, які поєднують філософію, соціологію, етику та політологію. Світова філософсько-правова думка відіграє роль джерела і каталізатора нових ідей. Проте українська правова філософія зберігає власну ідентичність, що базується на історичних, культурних та духовних традиціях. Важливо, що право починає розглядатися як простір свободи та відповідальності особистості.

Цікавим є підхід професора П.М. Рабіновича про напрям антропології права. Він полягає у тому, що саме людина стає центральним об'єктом філософсько-правових і теоретико-правових досліджень. Одним з переконливих проявів названої тенденції є відчутне посилення уваги дослідників до науки антропології права (юридичної антропології) - міждисциплінарної, комплексної галузі знань. Міждисциплінарний статус антропології права обумовлює використання нею методологічних можливостей різних суспільних (гуманітарних) наук.

У методології загальнотеоретичної юриспруденції, зазначає вчений, щойно констатовані зміни в її об'єкті й предметі спричиняють неабияке розширення застосування так званого персоналістичного підходу, а також помітно актуалізують необхідність використання потребового підходу (тобто інтерпретації й оцінки будь-яких юридичних явищ як інструментів, важелів, засобів задоволення певних потреб людини, різних соціальних спільнот, суспільства в цілому) [2, с. 78].

Сучасні тенденції у розвитку філософії права знайшли своє відображення й у монографії Миколи Івановича Козюбри «Практична філософія права». Демонструючи глибоке розуміння сутності, причин і наслідків цих процесів, автор слушно наголошує на зростанні значущості філософії права у царинах як філософії, так і юриспруденції, її відмову від стереотипного ототожнення права із законодавством, намагання досягнути сутність права та багатоманітність правового життя з позицій цінностей, визначальними з-поміж яких є людина, її свобода і гідність.

Українська філософія права в контексті сучасного праворозуміння, вважає М.І. Козюбра, орієнтується на поєднання позитивістського, природно-правового та аксіологічного підходів, акцентуючи увагу на моральному змісті права, його духовно-культурному підґрунті та зв'язку з національними цінностями [3, с. 106].

У сучасній вітчизняній філософії права відображається прагнення людини пізнати правову реальність, що проявляється у формі накопичення фактів та ідей, передбачає набуття уявлень про цінності, потреби, інтереси, якими керуються люди у практиці правовідносин. У філософсько-правових працях відтворюється суспільна свідомість щодо впорядкування, оформлення стихійного соціально-правового досвіду в концептуальні «організовані єдності». Правова проблематика логічно реконструюється засобами філософської рефлексії. Історичне накопичення мисленнєвого матеріалу, збагачення ідей, розвиток категоріального апарату дає можливість здійснювати глибший філософський аналіз правових проблем.

Таким чином, подальший розвиток української філософії права має ґрунтуватися на поєднанні національного досвіду з досягненнями світової філософсько-правової думки. Це сприятиме побудові справедливого, демократичного та правового суспільства в Україні. Представниками української філософської думки розглядаються актуальні філософські проблеми: праворозуміння, співвідношення права і закону, правової соціалізації і правової ідентичності; правової культури, детермінант її формування, правових традицій; питань правосвідомості, правового менталітету і правового світогляду; проблеми філософії юридичної практики і правової відповідальності.

Література

1. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.Г. Данильян та ін.; за ред. д-ра філос. наук, проф. О.Г. Данильяна. Харків: Право, 2017. 208 с.
2. Рабінович П.М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
3. Козюбра М.І. Практична філософія права: монографія. Київ: «ДУХ І ЛІТЕРА», 2024. 496 с.

Дмитренко О.О., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Головка С.Г., к.і.н., доцент

МОРАЛЬНІ ОСНОВИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЮРИДИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Юридичний конфлікт - це об'єктивно існуючі протиріччя між двома або кількома правовими нормами, що належать до єдиного предмета правового регулювання [1, с. 56]. Юридичні конфлікти охоплюють різноманітні сфери людської діяльності, адже право, насамперед, регулює широкий спектр взаємодій між індивідами, організаціями, державними інституціями тощо. Моральні основи врегулювання юридичних конфліктів ґрунтуються на принципах справедливості, добросовісності, поваги до людини та етичних норм, які доповнюють правові механізми.

Суспільні цінності та норми формують уявлення про те, що є справедливим, гуманним та прийнятним. У демократичних суспільствах принцип рівності перед законом є не лише юридичною, але й моральною основою, яка вимагає неупередженого ставлення до всіх сторін конфлікту. Також особисті етичні переконання сторін впливають на їхню поведінку. До прикладу, адвокат може відмовитися захищати клієнта, якщо вважає його дії аморальними, навіть якщо це не суперечить закону, адже професійна етика відіграє важливу роль у юридичній практиці. Кодекси професійної етики регулюють поведінку суддів, адвокатів, прокурорів та інших учасників правового процесу, адже в правозахисній діяльності принципи добросовісності, справедливості, гуманності тощо є не лише юридичним обов'язком, але й повноцінним моральним імперативом, який сприяє довірі між сторонами в тій чи іншій справі.

У сфері цивільного права юридичні конфлікти часто пов'язані з майновими відносинами. Спори щодо права власності на нерухоме майно виникають, коли кілька осіб претендують на один і той самий об'єкт, що потребує правового врегулювання. Аналогічно, поділ майна після розірвання шлюбу може спричиняти конфлікти через розбіжності в оцінці активів або їх розподілі. Спадкове право породжує конфлікти, пов'язані з розподілом спадщини, коли спадкоємці мають різні погляди на справедливість такого розподілу або оскаржують дійсність заповіту. Сімейне право є ще однією сферою, де юридичні конфлікти мають особливе значення через їхній емоційний та соціальний характер. Розірвання шлюбу часто супроводжується суперечками щодо аліментних зобов'язань, визначення місця проживання дітей або поділу спільно

нажитого майна. Конфлікти сімейного характеру пов'язані з моральними аспектами, оскільки рішення в них впливають на добробут дітей та емоційний стан сторін, що вимагає врахування етичних принципів поряд із юридичними нормами.

Юридичні конфлікти поділяються на дві основні форми: правовий спір та правопорушення. Правовий спір має конструктивний характер, тоді як правопорушення характеризується деструктивними рисами, оскільки часто пов'язане з діями, що суперечать правовим нормам [2]. У правовому спорі сторони обґрунтовують свої претензії чи заперечення на основі чинного законодавства, тоді як правопорушення передбачає порушення встановлених правових заборон або обов'язків. Технологія вирішення конфлікту охоплює збір необхідної інформації, встановлення суб'єктів конфлікту, діагностику причин, аналіз позицій сторін, прогнозування наслідків, вивчення думок сторін про можливі рішення, підбір компромісних варіантів і вибір оптимального способу вирішення. Система вирішення юридичних конфліктів включає дві основні підсистеми: юрисдикційну, що базується на владно-примусовому підході, та альтернативну, яка ґрунтується на принципі компромісу.

Одним із центральних аспектів морально-етичного підходу до врегулювання юридичних конфліктів є визнання пріоритету діалогу та взаєморозуміння між сторонами. Замість ескалації конфлікту, що часто супроводжується судовими процедурами, моральний підхід передбачає пошук консенсусу шляхом відкритої комунікації. Оскільки майже кожен конфлікт торкається моральних цінностей – добра й зла, честі, гідності, справедливості, порядності тощо, його учасники отримують передусім моральні оцінки, проте ці оцінки, як і в цілому моральні норми, не мають чіткої визначеності. У конфліктній колізії неминуче перетинаються різнорідні погляди, відмінні розуміння, через що один бік відхиляє пропозицію іншого [3, с. 138].

Моральні принципи, такі як добросовісність і прозорість, можуть слугувати основою для уникнення суперечок. Укладання договорів, чітке формулювання умов співпраці, а також дотримання етичних норм у професійній діяльності значно знижують ризик виникнення конфліктів. Крім того, моральна складова має значення у формуванні правосвідомості сторін конфлікту. Особи, які усвідомлюють етичні наслідки своїх дій, більш схильні до компромісу та менш схильні до агресивного захисту своїх інтересів. У цьому контексті важливу роль відіграє правова освіта, спрямована на формування поваги до закону та розуміння моральних засад правової системи. Такий підхід сприяє вихованню відповідальності за власні дії та розумінню важливості дотримання етичних стандартів у всіх сферах життя.

Моральні основи врегулювання конфліктів набувають важливого значення в умовах сучасного суспільства, в якому зростає потреба у

швидких і ефективних механізмах вирішення спорів. Поєднання юридичних і моральних принципів дозволяє не лише розв'язувати конфлікти, але й організувати суспільство, засноване на справедливості та взаємоповазі. Таким чином, моральна складова є невід'ємною частиною правової культури, що сприяє гармонійному розвитку суспільства в цілому.

Література

1. Колич О.І., Сесюк Ю.П. Поняття та ознаки юридичного конфлікту: соціологічно-правовий аналіз. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2020. № 1, т. 7. С. 54-59. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/apr/21417/11.pdf> (дата звернення: 01.05.2025).

2. Брусакова О.В. Динаміка вирішення юридичних конфліктів. Харківський національний університет внутрішніх справ: 20 років у статусі національного. Харків: ХНУВС, 2021. С. 54-56. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9c62c999-ad38-4a32-b7c0-9e5152e5b2e6/content> (дата звернення: 01.05.2025).

3. Кушнір І.О. Основи етики: опорний конспект лекцій для студентів денної форми навчання. Дніпро: Дніпропетровська державна фінансова академія, 2010. 153 с. URL: <https://studfile.net/preview/7482108/> (дата звернення: 01.05.2025).

УДК 341.824:338.47(043.2)

Іконова У.С., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: **Макеєва О.М.**, к.ю.н., доцент

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Стандарти захисту прав людини становлять основу сучасної міжнародної та національної правової системи. Вони встановлюють мінімальні вимоги до держав у сфері забезпечення прав і свобод людини, гарантують юридичну захищеність особи від зловживань владою та створюють механізми відновлення порушених прав. В основі цих стандартів лежать декілька ключових принципів.

Перш за все, права людини мають універсальний характер. Вони належать кожній людині від народження, незалежно від її національності, раси, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань. Універсальність означає, що всі люди мають однакові права і свободи, незалежно від соціального чи правового статусу. Це положення закріплено як у міжнародних документах, таких як Загальна декларація

прав людини, так і в Конституції України. Другою важливою ознакою є невід'ємність прав людини. Це означає, що жодна особа не може бути добровільно або примусово позбавлена своїх основоположних прав, навіть у надзвичайних умовах. Такі права вважаються природними й незмінними, що підкреслює їхню значимість у будь-якому суспільстві. Наступною характеристикою є недискримінація, яка гарантує рівність усіх людей перед законом і вимагає однакового ставлення до всіх осіб у реалізації прав і свобод. Заборона дискримінації стосується всіх сфер суспільного життя - від доступу до освіти й медицини до участі у виборах і захисту в суді.

Окремо слід наголосити на забороні свавільного втручання в особисте та приватне життя людини. Права на повагу до приватного життя, недоторканність житла, захист персональних даних та свободу висловлювань - це ті елементи, які особливо охороняються в рамках європейських стандартів.

Важливою характеристикою є право на ефективний правовий захист. Це передбачає, що особа повинна мати можливість звернутися до незалежного суду або іншого компетентного органу в разі порушення її прав. У європейському контексті таке право реалізується також через можливість звернення до Європейського суду з прав людини після вичерпання національних засобів захисту.

Сучасні стандарти прав людини передбачають наявність міжнародного контролю за їх дотриманням. Це означає, що держави несуть міжнародно-правову відповідальність у випадку системного порушення прав людини, а наднаціональні органи - такі як ЄСПЛ або Комітет з прав людини ООН - можуть виступати гарантом справедливості [1].

Специфіка європейських стандартів захисту прав людини охоплює сукупність особливостей, що відрізняють підхід європейських держав до забезпечення, дотримання та захисту основоположних прав і свобод особи. Ці стандарти формуються в рамках діяльності Ради Європи, насамперед через Європейську конвенцію з прав людини (1950) та практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Вони стали взірцем для багатьох країн, які прагнуть до демократичного розвитку та правової держави.

Одна з найважливіших рис цієї системи - високий рівень захисту. Європа створила одну з найбільш ефективних міжнародних систем захисту прав людини, де центральне місце займає ЄСПЛ. Його рішення є обов'язковими для виконання державами-учасницями, що стимулює внутрішні правові реформи та забезпечує справедливий розгляд справ, пов'язаних із порушенням прав людини. Другою ключовою ознакою є універсальність та невід'ємність прав. Європейські стандарти гарантують рівний захист прав для всіх осіб без жодної дискримінації - незалежно від

громадянства, раси, статі, мови, релігії чи соціального статусу. Ці права вважаються невід'ємними та такими, що не можуть бути скасовані навіть у надзвичайних обставинах. Ще одна важлива складова - верховенство права, яке передбачає підпорядкування як державних органів, так і громадян - закону. Цей принцип забезпечує правову передбачуваність, справедливість та ефективність у захисті прав людини. Тісно пов'язана з попереднім принципом демократія, що є не лише формою правління, але й необхідною умовою реалізації прав людини. Європейські стандарти сприяють розвитку демократичних інституцій та забезпеченню участі громадян у прийнятті рішень. Важливу роль у європейській моделі відіграє також визнання соціальних прав, зокрема права на освіту, охорону здоров'я, працю та соціальний захист. Цим європейська система значно розширює класичне уявлення про права людини, включаючи не лише громадянські й політичні, але й економічні та соціальні права.

Специфікою європейських стандартів є їх постійний розвиток. Вони не є статичними, а динамічно змінюються відповідно до викликів сучасного світу - наприклад, у контексті міграційних криз, тероризму чи цифрових технологій. ЄСПЛ постійно тлумачить норми Конвенції відповідно до принципу «живого інструменту», що дозволяє правам людини залишатися актуальними [2].

Стандарти захисту прав людини забезпечують універсальний і невід'ємний захист основоположних прав кожної особи, включаючи право на ефективний правовий захист і заборону дискримінації. Європейські стандарти, закріплені через Європейську конвенцію та практику ЄСПЛ, є одними з найефективніших у світі завдяки високому рівню захисту та включенню не лише громадянських і політичних, а й соціальних прав. Специфіка європейських стандартів полягає в їх динамічності та адаптації до нових викликів, таких як міграційні кризи чи технологічні зміни. Вони гарантують рівність прав для всіх осіб, незалежно від національності чи соціального статусу, і постійно розвиваються, що робить їх актуальними і ефективними навіть у змінюваному світі.

Література

1. Ромців О.І. Міжнародно-правові механізми захисту прав та свобод людини в умовах війни: практика ЄСПЛ. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 168-172.

2. Владовська К., Тисовська В. Міжнародні та європейські стандарти захисту прав людини: до проблеми визначення поняття та класифікації. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Юридичні науки*. 2019. № 4. С. 74-81.

Ільїн О.О., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Швачка В.Ю., к.ю.н., доцент

СВОБОДА, РІВНІСТЬ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ – ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПРАВОВІ ЦІННОСТІ

Правові цінності - це основоположні ідеї та принципи, що становлять фундамент сучасної правової системи. Вони слугують морально-правовими орієнтирами для законодавства, правозастосування і суспільної свідомості. Серед таких цінностей центральне місце займають - свобода, рівність і справедливість, які є не лише юридичними категоріями, а й філософськими, політичними та етичними концептами. Їхнє осмислення є ключовим для розуміння природи права та правової держави.

Свобода є однією з фундаментальних категорій правової культури. У правовому контексті її трактують як можливість особи діяти на власний розсуд у межах, визначених законом. Існує розмежування негативної свободи (свобода від втручання держави) і позитивної свободи (можливість реалізації прав і свобод за підтримки держави) [1, с. 154].

Конституція України гарантує широкий спектр прав і свобод людини (право на життя, свободу слова, свободу совісті тощо), що є проявом визнання свободи як основоположної правової цінності [2].

У демократичному суспільстві свобода передбачає не лише відсутність зовнішнього примусу, а й відповідальність за використання своїх прав без шкоди іншим особам. Свобода без правових меж перетворюється на свавілля, тому держава, визнаючи свободу, зобов'язана створювати правовий простір, у якому ця свобода реалізується гармонійно.

Не менш важливою цінністю правової держави є рівність. Відповідно до Загальної декларації прав людини рівність означає рівність усіх перед законом і судом, а також недопущення дискримінації за будь-якими ознаками (раса, стать, релігія, соціальний статус тощо) [3].

Саме рівність передбачає рівні можливості для реалізації прав людини при цьому не заперечує різноманіття її індивідуальних характеристик.

На думку Рабіновича П.М., важливо розрізняти формальну рівність (закріплення рівності в нормативних актах) і фактичну рівність, яка потребує додаткових заходів з боку держави (квоти, пільги, позитивна дискримінація) [5, с. 64].

Отже, закон не повинен ігнорувати соціальні нерівності; досягнення справжньої рівності вимагає врахування об'єктивних відмінностей, які

перешкоджають окремим групам реалізовувати свої права на рівні з іншими.

Цей підхід узгоджується з принципами, закріпленими в Конституції України, зокрема в статті 24, яка гарантує рівність громадян перед законом і забороняє дискримінацію за ознаками раси, статі, соціального походження тощо. Конституційний Суд України також визнає, що принцип рівності не є абсолютним і допускає диференційований підхід до регулювання прав і обов'язків, якщо такий підхід є об'єктивно виправданим та спрямований на досягнення справедливості в демократичному суспільстві.

Таким чином, для забезпечення реальної рівності необхідно враховувати специфічні обставини та потреби різних соціальних груп, що дозволяє створити умови, за яких усі громадяни можуть реалізовувати свої права на рівних підставах, що одночасно буде і гарантією дотримання справедливості.

Справедливість є однією з найдавніших і найглибших правових і моральних категорій, яка визначає оцінку законів і дій влади з позиції добра, істини і загального блага.

Як зазначає Ролз Дж., справедливість – це ідеал, якого прагне правова система; вона втілюється в пропорційності, рівному підході, захисті слабших та відновленні порушених прав [4, с. 235].

Справедливість у правовому вимірі відіграє роль основоположної (вихідної) ідеї права та має конкретно-історичний характер. Динамічність змін залежить від тих чи інших процесів усередині соціуму (економічних, соціальних тощо) і відображає певний рівень розвитку такого суспільства та його інститутів [7, с. 124].

Отже, справедливість - це критерій, за яким оцінюється не лише конкретне рішення, але й правова система в цілому. Якщо норми права не відповідають відчуттю справедливості у суспільстві, вони втрачають легітимність.

Водночас свобода, рівність і справедливість як правові категорії не існують ізольовано, а взаємодоповнюють і обмежують одна одну. Свобода без рівності може призвести до соціальної нерівності, а рівність без свободи – до тоталітаризму. Справедливість вимагає балансу між індивідуальною свободою та загальним добром.

У демократичному суспільстві саме гармонія цих цінностей забезпечує верховенство права, довіру до держави та високий рівень правової культури.

Свобода, рівність і справедливість це не лише теоретичні конструкції, а фундаментальні правові цінності, що повинні стати основою правотворчості та правозастосування. Без належного забезпечення дотримання означених правових цінностей у правотворчій та правозастосовчій діяльності право втрачає свій гуманістичний зміст і

перетворюється на засіб домінування, а не служіння людині.

Література

1. Бердяєв М.А. Філософія свободи. Київ: Основи, 1994. 374 с.
2. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 29.04.2025).
3. Загальна декларація прав людини № 995_015 від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 29.04.2025).
4. Ролз Д. Теорія справедливості. Пер. О. Мокровольський. Київ: Основи, 2001. 822 с.
5. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Львів: Світ, 2002. 162 с.
6. Подковенко Т.А. Справедливість у системі цінностей права. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Випуск 4 (8). С. 10-14.
7. Скоромний Д.А. Справедливість у правовому вимірі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. № 1. С. 119-124.

УДК 340.15:341.24(043.2)

Кальян В.В., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
Науковий керівник: Козинець О.Г., к.і.н., доцент

ЩОДО ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ ВАРШАВСЬКОГО ДОГОВОРУ

УНР доби Директорії була зацікавлена в установленні союзницьких відносин із новоствореною Річчю Посполитою II, яка була офіційно визнана союзниками і могла не лише стати потужним союзником УНР у боротьбі проти спроб відновлення «єдиної та неподільної» росії, але й виступити в ролі дипломатичного «вікна в Європу» для України.

Після укладання Варшавського договору УНР отримала підтримку на полі бою. Україна вперше віднайшла союзника, який разом із нашою армією мав очистити територію України від російської окупації та впровадити в ній спокій і лад. УНР до цього була у ворожому котлі, ціною даного договору розбила перешкоду, яка стояла на шляху до Західної Європи [1, с. 203].

Коли українсько-польське військо 7 травня 1920 року повернуло Київ, преса Франції та Англії дискутувала щодо нової політичної обстановки у Східній Європі та економічних перспектив, які відкрилися разом із звільненням території України від більшовицької навали. Промисловці та

капіталісти Англії ладні були брати участь у відбудові України [2, с. 71].

На наш погляд, лише визволення усіх неросійських народів колишнього царизму могло б дати Польщі справжню гарантію перед загрозою російського імперіалізму, яка могла поширитись у віддаленій чи найближчій перспективі.

Українсько-польський військово-політичний союз був «персональним союзом» очільників держав - С. Петлюри та Й. Пілсудського, який ґрунтувався на приватних домовленостях та особистих відносинах. Проте жоден із них не зміг довести доцільність союзницьких відносин для свого народу [2, с. 71].

Польський сейм був стурбований проукраїнської політикою С. Петлюри, який, як вони вважали, лише антагонізує росію. Партії виступали проти відносин з УНР, оскільки вони вважали український народ потенційним партнером Німеччини та конкурентом у боротьбі за західні українські території.

Польська сторона силкувалася протиставити ідею щодо здобуття українцями незалежності, вважаючи діячів Наддніпрянщини мужами просторового державницького формату та критикуючи галицьких українських політиків за провінційництво [3, с. 87].

Варшавська угода викликала відверту полеміку та розкол в українській громадськості. Вкрай боляче її перенесли українці Галичини, вважаючи себе покинутими керівництвом УНР, яке, на їхню думку, розтовкло ідею соборності. Також ворожий настрій мали українці Правобережжя, які пам'ятали часи панування польських феодалів. Очікуваного антибільшовицького повстання, на яке розраховували Пілсудський із Петлюрою, так і не відбулося [1, с. 202, 205].

У зв'язку з цим, питання щодо ролі інтелектуального польського потенціалу в державотворенні Наддніпрянщини, то це поняття можна тлумачити по-різному: як допомога ззовні Польською державою УНР або як участь польських культурологічних елементів Правобережжя у ньому. Але й те, та інше, повинне було працювати на вигоду польських інтересів.

Щодо наслідків польської політики на територіях України, то:

– попри крайнє загострення українсько-польських взаємин у 1918-1919 рр. спричинених польсько-українською війною, вони позитивно сприймали намір примирити обидва народи, підтримували ідею створення колективного фронту направленого на реанімаційну загрозу політики імперіалізованої росії відносно Польщі та України. Націонал-демократичний табір, у свою чергу, займав непримириму позицію, заперечуючи право України на незалежне майбутнє;

– українсько-польське співробітництво у сфері відбудови України розглядалося крізь призму протекціонізму, що відтворювало реалії, в яких перебувала Україна;

– майже всі публікації польської періодики заперечували право

України на території Східної Галичини, однак розуміли її значення у національно-визвольному русі України. Вони висували ідею створення «Наддніпрянського П'ємонту», який, на наш погляд, був нереальним і не міг призвести до тривалої співпраці Польщі та України [3, с. 92].

Польсько-українське співробітництво можна оцінити як перемогу над історичною ворожнечею, або як практичний розрахунок польського керівництва, яке вбачало в Україні власні стратегічні цілі.

Значну роль у провалі союзу відіграв брак підтримки зі сторони країн Антанти. Вони скептично ставилися до становлення української державності та насторожено до Ю. Пілсудського, який був учасником соціалістичного руху пронимецької орієнтації за часів Першої світової війни [1, с. 204].

Отже, українсько-польський союз виявився нетривалим і без підтримки Антанти виявився, нездатним протистояти більшовикам. Але попри це Варшавський договір надав УНР допомогу у формі де-юре визнання державного суверенітету та реальну підтримку в політичній, військовій та фінансовій сферах.

Література

1. Чигрин П.В. Роль Симона Петлюри у підписанні Варшавського договору 1920 року з Польщею. *History multidisciplinary scientific notes. Theory, history and practice: the 6th International scientific and practical conference «Multidisciplinary scientific notes. Theory, history and practice» (November 01-04, 2022). Edmonton, Canada, 2022. С. 201-207.*

2. Матвієнко В., Дорошко М. Українсько-польська союзницька угода 1920 року та її наслідки. *Україна дипломатична*. Київ, 2020. № 21. С. 61-75.

3. Голубко В. Варшавський договір 1920 р. між УНР та Польщею у віддзеркаленні польської преси Львова. *Вісник Львівського університету*. Львів, 2019. № 7. С. 70-93.

УДК 340.11(477):[341.645(4):341.231.14](043.2)

Лисюк А.М., курсант,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна
Науковий керівник: Загуменна Ю.О., д.ю.н., доцент

ВПЛИВ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Україна, як учасник Ради Європи, взяла на себе зобов'язання дотримуватися положень Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ). Цей документ є не просто формальністю, а підґрунтям для захисту основних прав і свобод кожної людини. Рішення Європейського

суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) відіграють важливу роль у тлумаченні та застосуванні ЄКПЛ, і їхній вплив на правову систему України є глибоким та всеосяжним.

Ратифікувавши Конвенцію та протоколи до неї, держава перш за все зобов'язалася гарантувати кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, визначені у Конвенції та цих протоколах. У пункті 1 частини першої Закону України № 475/97-ВР від 17 липня 1997 року, на підставі якого відбулася ратифікація Конвенції та окремих протоколів до неї, зазначено, що: «Україна повністю визнає на своїй території... щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції» [6; 7, с. 32].

Розуміння механізмів впливу рішень ЄСПЛ є надзвичайно важливим для правників, правозахисників, державних службовців та й кожного, хто цікавиться питаннями справедливості та захисту прав людини в нашій державі, особливо в умовах воєнного стану, що діє в Україні з 24 лютого 2022 року. Обов'язковість виконання рішень ЄСПЛ безпосередньо передбачена статтею 46 ЄКПЛ та Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Відповідно до статті 46 ЄКПЛ держави-відповідачі зобов'язуються виконувати остаточні рішення ЄСПЛ в будь-яких справах, в яких вони є сторонами [3; 5; 6].

Застосування практики ЄСПЛ як джерела права встановлено у статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» та у процесуальних кодексах України, зокрема у частині 2 статті 6 Кодексу адміністративного судочинства, частині 2 статті 8 Кримінального процесуального кодексу та частині 4 статті 10 Цивільного процесуального кодексу [4, с. 38]. Це свідчить, що українські суди всіх інстанцій повинні брати до уваги правові позиції, сформульовані в рішеннях ЄСПЛ, під час тлумачення та застосування вітчизняного законодавства.

Аналіз судової практики свідчить про те, що рішення ЄСПЛ сприяють застосуванню підходу, що ґрунтується на концепції людиноцентричності, яка, головним чином, слідує з принципу «належного урядування». Відповідно до правової позиції ЄСПЛ цей принцип означає обов'язок державних органів та інших суб'єктів публічно-владних повноважень діяти у суворій відповідності до запровадженої національним урядом адміністративної процедури [4, с. 41].

Рішення ЄСПЛ мають істотний вплив на національну судову практику, особливо на практику Верховного Суду (ВС) та Великої Палати Верховного Суду (ВП ВС). Керуючись принципами, визначеними ЄСПЛ, національні суди здійснюють тлумачення та застосування норм національного законодавства у світлі міжнародних стандартів захисту

прав людини. Яскравим прикладом впровадження у національне судочинство таких концепцій та понять є принципи «якості закону», «належного урядування», «юридичної визначеності», тлумачення яких у різних практичних ситуаціях надано ЄСПЛ [4, с. 40].

Наприклад, у рішеннях у справах «Moskal v. Poland» (заява № 10373/05) та «Pincova and Pinc v. the Czech Republic» (заява № 36548/97) ЄСПЛ зазначив, що принцип «належного урядування» передбачає, що державні органи повинні діяти з максимальною старанністю, зокрема при вирішенні питань, які мають вирішальне значення для прав особи. Цей принцип також вимагає, щоб державні органи вчасно виправляли свої помилки, але таким чином, щоб це не створювало непропорційний тягар для громадян [4, с. 38–40].

У справі «Рисовський проти України» (заява № 29979/04) ЄСПЛ підкреслив особливу важливість принципу «належного урядування», який передбачає, що в разі коли йдеться про питання загального інтересу, державні органи повинні діяти вчасно та в належний і послідовний спосіб. На них покладено обов'язок запровадити внутрішні процедури, які посилять прозорість і ясність їхніх дій, мінімізують ризик помилок і сприятимуть юридичній визначеності у правовідносинах [4, с. 41].

Особливо важливим аспектом впливу рішень ЄСПЛ на українську судову практику є можливість відступу від раніше сформульованих правових висновків ВС, ВП ВС або Верховного Суду України (ВСУ) на підставі сформульованих ЄСПЛ правових позицій [5; 6]. Формулювання правового висновку ЄСПЛ, особливо тих, що містять нове розуміння певного принципу або конвенційного терміну, може бути обґрунтованою підставою для такого відступу [2, с. 10; 4, с. 38].

Попри значний поступ у застосуванні практики ЄСПЛ в Україні, існують певні проблеми. Зокрема, національна судова практика України не є системною в цьому аспекті, а механізми застосування прецедентів ЄСПЛ залишаються недостатньо відпрацьованими. Національні суди застосовують різні підходи до тлумачення цих рішень: звертаються до принципів ЄСПЛ, використовують тлумачення ЄСПЛ, текстуально посиляються на рішення або намагаються самостійно інтерпретувати їх зміст [1, с. 23–24]. Крім того, в Україні залишається невирішеним питання примату міжнародного права. Деякі дослідники наполягають на необхідності внесення до статті 9 Конституції України чіткої норми про верховенство міжнародного права, що могло б спростити вирішення конфліктів між нормами міжнародних договорів і національним законодавством [1, с. 22].

Таким чином, слід зазначити, що рішення Європейського суду з прав людини є вагомим каталізатором змін у правовій системі України. Вони не тільки виявляють системні вади та порушення прав людини, а й слугують дороговказом для реформування законодавства, судової

практики та діяльності органів державної влади. Вплив ЄСПЛ є особливо важливим в умовах воєнного стану, коли виникає необхідність забезпечити баланс між захистом прав людини та заходами, необхідними для захисту національної безпеки. Подальші реформи в Україні, включаючи конституційну та судову, мають сприяти більш глибокому впровадженню практики ЄСПЛ в законодавчий і судовий процес, що є важливим кроком на шляху до євроінтеграції та розбудови правової держави, де права і свободи кожної людини є найвищою цінністю.

Література

1. Волік В.В., Шамара Р.П. Вплив практики Європейського суду з прав людини на правозастосовну діяльність в Україні: сучасний стан та перспективи. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право.* 2024. Вип. 28. С. 20-27.
2. Завгородній В.А. Вплив практики Європейського суду з прав людини на правозастосовну діяльність в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2017. № 5. С. 10-14.
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.
4. Лупу Ю.Д. Вплив правових висновків Європейського суду з прав людини на формування судової практики в Україні. *Приватне та публічне право.* 2023. Вип. 2. С. 38–43.
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19 лют. 2020 р. у справі № 520/15025/16-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87951282>.
6. Права людини та конвенційні зобов'язання в умовах війни: судді ВС долучилися до міжнародного форуму з практики ЄСПЛ. Верховний Суд. 13.12.2023. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1530516/>.
7. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві: наук.-метод. посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. Київ, 2015. 128 с.

УДК 340.1(043.2)

Мазуренко Е.О., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Швачка В.Ю., к.ю.н., доцент

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОТВОРЧОСТІ ТА ПРАВАЗАСТОСУВАННЯ НА ПЕРЕХІДНИХ ЕТАПАХ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Перехідні суспільства, які перебувають на етапі трансформації від

одного державного режиму до іншого, стикаються з унікальними викликами у процесі правотворчості та правозастосування. Ці процеси не лише відображають технічні чи юридичні аспекти, але й мають глибокий філософський вимір, оскільки стосуються питань справедливості, моралі, легітимності влади та суспільного консенсусу. У таких суспільствах, де старі інститути втрачають авторитет, а нові ще не сформувалися, виникають складні етичні та онтологічні дилеми.

Перехідне суспільство характеризується нестабільністю інституційних структур, зміною цінностей і норм, а також конфліктом між старими та новими правовими парадигмами. Як зазначає Ю. Габермас, у таких суспільствах часто відсутній консенсус щодо базових принципів справедливості, що ускладнює функціонування правової системи [1]. Перехід може відбуватися внаслідок революцій, демократизації, деколонізації чи постконфліктного відновлення. Наприклад, пострадянські країни після розпаду СРСР зіткнулися з необхідністю одночасного створення ринкової економіки, демократичних інститутів і нової правової системи.

Інституційні та ціннісні зміни, що притаманні перехідним суспільствам мають значний вплив на процеси правотворчості та правозастосування.

Правотворчість у перехідних суспільствах є складним процесом, оскільки нові норми мають відповідати як міжнародним стандартам, так і національним традиціям.

Інша проблема пов'язана з темпоральним аспектом правотворчості. У перехідних суспільствах закони часто приймаються поспішно, щоб заповнити правовий вакуум, що може призводити до їхньої невідповідності реальним суспільним потребам. Ф. Гаск наголошував, що право має бути продуктом еволюційного розвитку, а не свавільним конструктором [2].

Крім того, правотворчість часто відображає боротьбу за владу між різними політичними силами. У таких умовах закони можуть сприйматися як інструмент домінування однієї групи над іншою, що підриває їхню моральну авторитетність.

Велика кількість проблем виникає і в процесі реалізації правових норм, що обумовлено невідповідністю правових норм реальному стану розвитку суспільних відносин та рівню правової культури та правової свідомості населення. Як приклад, у багатьох пострадянських країнах прийняття демократичних конституцій не призвело до реального верховенства права через корупцію, слабкість судової системи та низьку правову культуру.

Ще однією проблемою, що є характерною для перехідних суспільств є вибірковість правозастосування. Суди та правоохоронні органи часто перебувають під політичним тиском, що призводить до вибіркового

застосування закону. Як зазначає І. Кант, справжнє право вимагає універсальності та неупередженості [4]. Порушення цього принципу підриває довіру до правової системи та загострює соціальні конфлікти.

Як вже зазначалось, ефективність правозастосовчої діяльності залежить від рівня правосвідомості суспільства. У перехідних суспільствах, де стара правова культура руйнується, а нова ще не сформувалася, громадяни, як правило, мають нігілістичні настрої, що породжують не довіру до судової системи та ігнорування норми права, що потребує значної уваги до впровадження ефективних механізмів правової освіти та просвіти населення з метою формування високого рівня правової свідомості.

Не сприяє ефективній правозастосовчій діяльності і відсутність універсальності принципів справедливості в умовах ціннісного плюралізму, що притаманний перехідним суспільствам. Як зазначає А. Макінтайр, у відсутності єдиної моральної традиції судові рішення можуть сприйматися як несправедливі, навіть якщо вони юридично обґрунтовані [5].

Не допускається застосування принципу ретроспективної справедливості (*transitional justice*), що передбачає відповідальність за злочини минулого режиму, наприклад, через судові процеси чи люстрацію. Як підкреслює Дж. Ролз у своїй теорії справедливості, застосування права заднім числом може суперечити принципу верховенства права [6]. Як приклад, у посткомуністичних країнах судові переслідування представників старого режиму часто викликали звинувачення у вибіркового правосудді.

Як вірно зазначає Є.С. Дурнов, нагальною потребою перехідних держав є збалансування різних впливів на правотворчий процес за умови забезпечення необхідних фахових знань усіх суб'єктів правотворчості в процесі підготовки, розробки й експертизи різноманітних форм (джерел) права [3].

Вирішення означених проблем правотворчого та правозастосовчого процесів, що притаманні перехідним суспільствам, потребує комплексного підходу з метою розроблення та впровадження політико-правової реформи, основним завданням якої буде поступове формування та розвиток національної правової системи відповідно до визначеної правової політики держави. Водночас визначення правової політики держави повинно враховувати складність трансформаційних процесів суспільства, що обумовлені історичними та національними особливостями, рівнем його правової свідомості та правової культури.

Література

1. Габермас Ю. Між фактами і нормами: до дискурсивної теорії права і демократії. Київ: Всесвіт, 2005. 392 с.
2. Гаєк Ф. Право, законодавство і свобода. Київ: Сфера, 2000. 320 с.

3. Дурнов Є.С. Судова правотворчість в умовах перехідного суспільства: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник публічного та приватного права* Випуск 5, том 1, 2020. С. 10-15.

4. Кант І. Метафізика моралі. Київ: Юніверс, 2003. 248 с.

5. Макінтайр А. Після чесноти: дослідження з теорії моралі. Київ: Дух і Літера, 2002. 384 с.

6. Ролз Дж. Теорія справедливості. Київ: Основи, 2001. 536 с.

7. Формування і розвиток правотворчості в умовах трансформації суспільства: монографія / за ред. д.філос.н., к.ю.н., професора, Заслуженого діяча науки і техніки України В.П. Плавича. Одеса: Фенікс, 2018. 348 с.

УДК 340:37(043.2)

Наглюк К.О., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
Науковий керівник: Козинець О.Г., к.і.н., доцент

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ: ПОНЯТТЯ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ

Сучасне суспільство неможливе без правосвідомих громадян, які розуміють свої права та обов'язки, дотримуються законів і сприяють зміцненню правопорядку. Одним із ключових інструментів формування правової культури є правове виховання, котре виступає важливою складовою освітнього та соціального процесу.

Правове виховання спрямоване на розвиток у людини правових знань, поваги до закону та активної громадянської позиції. Воно здійснюється через різні форми та методи, що враховують вікові та соціальні особливості особистості.

Зміст правового виховання полягає в роз'ясненні особі ключових аспектів цінності права та важливості дотримання правових норм як для гармонійного функціонування суспільства, так і для самої особи. Це процес цілеспрямованого та систематичного впливу на правосвідомість людини через комплекс правовиховних заходів, застосування відповідних методів і засобів, доступних суспільству. Правове виховання охоплює правову освіту громадян, різні форми популяризації правових знань, формування поваги до джерел права та сприяння усвідомленому дотриманню його норм [1, с. 102].

Правове виховання є ключовим фактором у формуванні правової культури особистості, оскільки забезпечує засвоєння правових норм, розвиток правосвідомості та відповідального ставлення до закону. Воно сприяє не лише розумінню прав і обов'язків, а й формуванню активної громадянської позиції та правомірної поведінки. Завдяки правовій освіті,

популяризації правових знань і практичному застосуванню норм права особа набуває навичок правомірної взаємодії із суспільством, що є основою стабільного правопорядку та гармонійного розвитку держави.

Правове виховання здійснюється через різні форми, які сприяють засвоєнню правових знань та формуванню правосвідомості у громадян. Воно охоплює як формальну освіту, так і неофіційні заходи, такі як правові гуртки та громадські ініціативи. Формальна освіта є однією з основних форм правового виховання, оскільки вона дозволяє систематично передавати знання про право та правові норми. З метою підвищення рівня правової освіти населення, створення належних умов для набуття громадянами правових знань, а також забезпечення їх конституційного права знати свої права і обов'язки видано Указ Президента України від 18 жовтня 2001 року № 992/2001 «Про Національну програму правової освіти населення». Відповідно до якої, у загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах і закладах післядипломної освіти здійснюється позакласна і позааудиторна робота з правового навчання і виховання, до якої залучаються вчені, представники правозахисних організацій, працівники правоохоронних органів та інші фахівці в галузі права [2, с. 111].

Неофіційні форми правового виховання включають різноманітні заходи, що проводяться поза навчальними закладами та орієнтовані на ширшу аудиторію. Серед таких форм можна виділити правові гуртки, робота в правових гуртках і клубах, що є доповненням до знань, здобутих під час формальної освіти, робить процес навчання більш цікавим і захоплюючим.

Інформаційні ресурси відіграють особливо важливу роль у правовому вихованні. Засоби масової інформації, такі як телебачення, радіо, а також онлайн платформи, надають можливість оперативно поширювати інформацію про зміни в законодавстві та важливі правові питання. ЗМІ формують правосвідомість громадян, висвітлюючи актуальні правові проблеми, новини, судові справи та інші аспекти правової реальності.

Комплексне використання цих форм дозволяє забезпечити всебічний підхід до правового виховання та підвищити рівень правової культури в суспільстві.

Одним з основних підходів є популяризація правових знань через лекції, бесіди та семінари, які допомагають передавати теоретичні знання та стимулюють осмислення правових норм. Однак професорка І.М. Жаровська, підкреслює, що в правовій державі влада повинна встановити відповідну планку правової агітації та пропаганди, таким чином, щоб держава не переросла в «машину агітаційного тиску особистості» [3, с. 5].

Окрім теоретичних методів, застосовуються прикладні підходи, такі як моделювання ситуацій та рольові ігри. Ці методи дозволяють

учасникам практично застосовувати здобуті знання в умовах, наближених до реальних правових ситуацій, що сприяє глибшому розумінню правових процесів.

Не менш важливим є практичний досвід, який надається через участь у правозахисних заходах, юридичних консультаціях і правових проектах. Це дозволяє не лише глибше розуміти функціонування правової системи, а й здобувати практичні навички в застосуванні права в реальних умовах.

Таким чином, правове виховання є необхідною складовою розвитку правової культури в суспільстві, а комплексне використання різних форм і методів дозволяє досягти більш високого рівня правосвідомості серед громадян, що сприяє зміцненню правопорядку та демократичних цінностей. Це підкреслює важливість подальшого розвитку і вдосконалення системи правового виховання.

Література

1. Кривицький Ю. Правове виховання та правова реформа: прояви взаємозв'язку і взаємовпливу. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 100–108. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2327> (дата звернення: 14.04.2025).

2. Ліщун О.Д. Особливості виховної роботи правових гуртків та клубів професійно-технічних навчальних закладів. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2014. № 38. С. 110-114. URL: <https://vsru.net/sit/index.php/sit/article/view/2934> (дата звернення: 30.04.2025).

3. Жаровська І.М. Правове виховання - важлива частина соціалізації особи. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 2 (10). С. 3-8.

УДК 341.824.338.47(043.2)

Образ Т.І., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Дзейко Ж.О., д.ю.н., професор

НОРМАТИВНА ФУНКЦІЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ

Соціальне значення законодавчої техніки виявляється у правотворчості та правореалізації через систему її функцій - основних напрямів впливу на суспільні відносини. Ці функції реалізуються шляхом застосування системи засобів і правил законодавчої техніки, які сформовані в межах права на основі досягнень юридичної науки та практики законотворчої діяльності, спрямовані на створення якісних за формою та змістом законів і їх систематизацію.

Важливе місце у цілісній системі функцій законодавчої техніки займає

нормативна функція, яка полягає у формалізації, чіткому викладі та систематизації правових норм і забезпечує їх логічну послідовність, взаємозв'язок та однозначність тлумачення й застосування.

Нормативна функція законодавчої техніки виявляється у закріпленні за допомогою її правил і засобів норм права у законах. Структура закону є засобом логічного та змістовного закріплення норм права в законах [1, с. 279]. Ця функція забезпечує перетворення політичних рішень і соціальних цілей на самостійні правові норми, що містять права, свободи, обов'язки або заборони, а також передбачені механізми їх реалізації й контролю. Саме завдяки цій функції текст закону набуває властивостей нормативності та сприяє стабільності, передбачуваності та єдності тлумачення норм права, що є необхідною передумовою для ефективного правозастосування й захисту прав суб'єктів.

Ключовим напрямом реалізації нормативної функції законодавчої техніки є чітка структуризація законів. Законодавча техніка встановлює єдині правила побудови структурних елементів законів, а також вимагає формулювання нормативного матеріалу із дотриманням логічної послідовності. Така система композиційних елементів гарантує, що кожна наступна норма в документі впливає зі змісту попередньої, не створюючи прогалин або колізій із попередніми приписами.

Не менш важливим є уніфікація мови й термінології, оскільки це призводить до збільшення доступності правової інформації для громадян, юристів та інших учасників правового процесу. Встановлення чітких та однозначних визначень термінів сприяє уникненню непорозумінь [2, с. 107]. Варто застосовувати стандартизовані юридичні конструкції, імперативні дієслова («забороняється», «має право», «повинен»), а також уникати синонімічних чи розпливчастих формулювань. Завдяки цьому норми права стають «доступними» - тобто зрозумілими не лише професійним юристам, а й пересічним громадянам, що мінімізує ризики різночитань і суперечливих тлумачень у юридичній практиці.

Нормативна функція законодавчої техніки також включає інтегративний аспект, коли акти, які створюються зіставляються з чинними законами й кодексами. Відповідно до частини восьмої статті 90 Регламенту Верховної Ради України вимагається, щоб у прикінцевих положеннях законопроекту було визначено перелік законодавчих актів, до яких вносяться зміни або які втрачають чинність [3, с. 11]. Разом із цим, у проекті нового закону необхідно сформулювати посилання на його взаємозв'язок із вже діючими нормами. Це сприяє єдності правового масиву та полегшує систематизацію законодавства.

Нормативна функція законодавчої техніки повинна забезпечувати відповідність національного законодавства міжнародним зобов'язанням і стандартам. Законодавча техніка передбачає вимогу включення до текстів законів положень щодо імплементації міжнародних договорів та адаптації

до норм Європейського Союзу, а також деталізацію механізмів гармонізації національного права з міжнародними директивами. Крім того, із впровадженням електронного правотворення дедалі більше уваги приділяють уніфікації цифрових форм і унікальних ідентифікаторів нормативних актів, що забезпечує оперативне оновлення баз даних та вільний доступ громадськості до актуальних редакцій документів і їхньої історії змін.

Таким чином, нормативна функція законодавчої техніки як інструмент формалізації політичних рішень у чіткі, зрозумілі правові норми сприяє забезпеченню єдності, передбачуваності й доступності законодавства, а також інтеграції національного права з міжнародними стандартами, виступає важливим напрямом її впливу на суспільні відносини, завдяки якому формується якісне законодавство. Реалізація нормативної функції законодавчої техніки забезпечує формальну визначеність і логічну цілісність законів, сприяє їх інтеграції в єдиний правовий простір та створює передумови для стабільності й передбачуваності правового регулювання в динамічно змінному суспільстві.

Література

1. Курс лекцій з питань законотворчості: навчальний посібник / за ред.: О.Л. Копиленка, О.В. Богачової; [Копиленко О.Л., Богачова О.В., Зайчук О.В. та ін.]; Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ: МП Леся, 2011. 455 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/11228> (дата звернення: 03.05.2025).

2. Лазарєв В.В. Питання уніфікації термінології крізь призму правових позицій Верховного Суду. Науково-правові читання, присвячені пам'яті професора А.П. Ткача (до 100-річчя від дня народження): зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 6 груд. 2023 р.). Київ, 2023. С. 104–108. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/20157> (дата звернення: 03.05.2025).

3. Правила оформлення законопроектів та нормативно-правових актів: методичні рекомендації. Київ, 2014. 89 с. URL: https://static.rada.gov.ua/site/bills/info/zak_rules.pdf (дата звернення: 04.05.2025).

Плесканюк Д.С., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Головка С.Г., к.і.н., доцент

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО АВІАЦІЙНОГО ПРАВА

Міжнародне авіаційне право є однією з ключових галузей міжнародного публічного права, що забезпечує правову основу для регулювання повітряного простору, діяльності цивільної авіації та взаємодії держав у цій сфері. З моменту зародження авіації наприкінці ХІХ - на початку ХХ століття виникла потреба у створенні універсальних правил для врегулювання польотів між державами, права на повітряний простір.

У процесі становлення міжнародного авіаційного права Чиказька конвенція 1944 року відіграла важливу роль як правова основа для упорядкування міжнародних повітряних перевезень і міждержавної співпраці у сфері цивільної авіації. Її укладення стало усвідомленням того, що подальший розвиток міжнародної авіації здатен істотно сприяти зміцненню відносин і взаєморозуміння між державами та народами світу [1]. Основні принципи Чиказької конвенції: кожна держава має повний і виключний суверенітет над своїм повітряним простором; цивільна авіація має сприяти збереженню дружби та взаєморозуміння між народами; міжнародні повітряні сполучення встановлюються через дво- та багатосторонні угоди; держави зобов'язані створювати умови та надавати ресурси для функціонування міжнародної авіації; пріоритет надається безпеці польотів [3].

Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО) була створена на основі Чиказької конвенції 1944 року й офіційно розпочала свою діяльність 4 квітня 1947 року. На момент початку роботи організація об'єднувала 55 держав. З того часу її членство значно розширилось, і станом на даний момент ІКАО вже охоплює 197 країни, фактично об'єднуючи майже всі незалежні держави світу у спільній системі міжнародної авіації [2]. ІКАО відіграє важливу роль у формуванні глобальної політики в галузі цивільної авіації, розробляючи стандарти і рекомендовану практику, що охоплюють питання безпеки польотів, ефективності повітряного руху та екологічної стійкості авіаційної діяльності. Окрім нормотворчої функції, ІКАО активно підтримує країни-члени, надаючи їм технічну допомогу у впровадженні міжнародних стандартів, підвищенні кваліфікації персоналу, зміцненні інституційної

спроможності та розвитку інфраструктури [2].

У перші роки після створення ІКАО приділяла особливу увагу гармонізації базових авіаційних процедур. У 1950-х роках були розроблені перші стандарти для сертифікації повітряних суден, що визначали вимоги до їхньої конструкції, експлуатації та технічного обслуговування. Були запроваджені стандарти для підготовки пілотів і авіаційного персоналу. Ці норми включали вимоги до кваліфікації, медичних оглядів і періодичних перевірок, що забезпечило високий рівень професійної компетентності. У цей період також були створені перші правила управління повітряним рухом, які стандартизували процедури для диспетчерів і пілотів, зменшивши ризик зіткнень у небі [4]. У 1960-х роках аеропорти та авіакомпанії отримали чіткі вказівки щодо збору, обробки та передачі даних про погоду, що значно підвищило безпеку польотів у складних метеоумовах [4]. Збільшення кількості авіаційних інцидентів у 1970-х роках, зокрема катастроф через помилки пілотів або зіткнення в повітрі, спонукало ІКАО до посилення стандартів безпеки. Одним із ключових нововведень стало обов'язкове оснащення літаків бортовими самописцями, які фіксували параметри польоту та розмови екіпажу. Це дозволило детально розслідувати причини аварій і розробляти заходи для їх запобігання [4]. Зростання терористичних загроз, зокрема серії викрадень літаків у 1970-1980 роках, призвело до розробки стандартів авіаційної безпеки. ІКАО запровадила суворіші вимоги до перевірки багажу, пасажирів і вантажів. Було введено стандарти для сканерів, детекторів вибухівки та підготовки персоналу аеропортів [4].

У ХХІ столітті ІКАО зосередилася на інтеграції нових технологій і підвищенні ефективності авіаційних систем. Одним із важливих досягнень стало впровадження стандартів для супутникової навігації, що дозволило замінити застарілі наземні навігаційні засоби. У 2010-2020 роках ІКАО активно адаптувала стандарти до цифрових технологій. Також розпочалася стандартизація для БПЛА включаючи вимоги до їхньої інтеграції в загальний повітряний простір.

Період між світовими війнами ознаменувався значним прогресом у технічному та правовому розвитку цивільної авіації, що сприяло прийняттю Чиказької конвенції 1944 року. Цей документ започаткував нову еру в міжнародному регулюванні комерційних авіаперевезень і став основоположним для створення глобальної системи цивільної авіації.

Література

1. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. від 07.12.1944. *Верховна Рада України*. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038/sp:dark?dark=0#Text (дата звернення: 30.04.2025).

2. Організація ІКАО та її роль в авіації. URL: <https://dzudzylo.com/aviatsiya/orhanizatsiia-icao-ta-yii-rol-v-aviatsii.html> (дата звернення: 30.04.2025).

3. Журід В.І. Міжнародна організація ІСАО: лекція. Кременчуцький льотний коледж Харківського національного університету внутрішніх справ, 2023. URL: <https://nm2.univd.edu.ua/download/149709> (дата звернення: 01.05.2025).

4. Зміст додатків до Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. URL: https://zakon.cc/law/document/read/995_655 (дата звернення: 30.04.2025).

УДК 340.1(043.2)

Тарарака І.С., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
Науковий керівник: Козинець О.Г., к.і.н., доцент

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ДЖЕРЕЛА ПРАВА

Право є явищем світової культури та цивілізації. На його формування впливає велика кількість чинників.

У правовій культурі попереднього століття існувала значна дискусія щодо правильності визначення термінів «джерело права» («юридичне формальне джерело права») та «форма права». На сучасному етапі правового розвитку ці суперечки можна вважати вичерпаними, так як наразі ці терміни вважаються рівними за значенням та відображають зовнішнє вираження змісту права, що супроводжується його застосуванням [1, с. 120].

Проте все ж не всі вчені погоджуються з тотожністю цих понять. Ю.О. Тополь зазначає: «Для того, щоб джерело права набуло якостей державної обов'язковості та всезагальності, статусу форми права, воно повинно бути нормативно організованим, вираженим ззовні через правотворчу діяльність органів державної влади» [2, с. 145].

З цієї позиції, всі форми права є джерелами, проте не всі джерела права набувають властивостей офіційної норми права, адже щоб джерело набуло такої якості як державна обов'язковість, воно має бути офіційно визнане та санкціоноване відповідними органами влади [2, с. 150].

У ідеальному значенні під джерелом права розуміють правосвідомість та природне право, праворозуміння, ідеологію права, правову культуру та правове виховання [3, с. 12]. Ці явища в такому підході вважаються джерелами та формами існування права на ідейному рівні суспільства. Право безпосередньо пов'язане з реальними умовами існування суспільства та конкретними проблемами, вирішенню яких мають сприяти законодавці, враховуючи рівень правосвідомості та політичну орієнтацію суспільства.

У матеріальному значенні джерелом права вчені вважають суспільство (його соціально-економічний, культурний розвиток, а також соціально-політичні, економічні умови, які своїм підґрунтям мають правові норми) [3, с. 12]. Сюди можна додати засоби та способи виробництва, форми власності, що є частиною економічних відносин. З цієї позиції джерела права певним чином зводяться до взаємодії права та економіки у суспільстві.

У формально-юридичному значенні джерела права є визначеними правилами поведінки, що створені в суспільстві та закріплені на державному рівні, мають юридичну силу, загальнообов'язковий та, за потреби, примусовий зі сторони держави характер. У такому разі джерелами права виступає реально існуюче (позитивне) право.

Переважає більшість вчених є прибічниками думки, що джерела права слід розглядати у формально-юридичному значенні (розуміння джерел права як форми вираження та закріплення норм права, що характеризується їх обов'язковістю). До ознак формально-юридичних джерел права відносять: їх правотворчу значимість; зміст, що виражений у вигляді юридично оформленої державної волі; особливість їх юридичної форми; встановлення ними основних засад правового регулювання у всіх сферах суспільного життя; їх гарантованість державою та нею ж закріплена загальнообов'язковість [4, с. 72].

Слід зазначити, що у теорії права поняття «джерела права» виконує подвійну функцію. По-перше, воно відмежовує джерела права від інших способів регуляції суспільства. У законодавстві кожної правової системи чітко визначено, які джерела (форми) права у ній визнаються чинними. По-друге це поняття визначає місця всіх правових джерел у відповідній системі джерел права, а також співвідношення їх юридичної сили між собою.

У правових системах джерела права розташовані та використовуються за принципом ієрархічності. Приписи джерел певного рівня видаються на основі та відповідно до виконання норм вищих джерел. Ця чітка підпорядкованість має бути законодавчо закріплена, а її виконання забезпечене за допомогою юридичних механізмів, що має важливе соціально-політичне значення. Така структура забезпечує єдність системи джерел права - це є позитивне явище, оскільки означає єдність вираженої законом верховної державної волі.

В юридичній науці джерела права поділяють на загальносоціальні та юридичні (спеціально-соціальні). Перші включають в себе економічні, соціальні, політичні, морально-культурні та інші. Вони породжують та об'єктивно зумовлюють появу правових норм. Юридичні джерела права ж виступають як офіційна форма вираження і законодавчого закріплення цих правових норм [5, с. 309].

Отже, під терміном джерела права слід розуміти не те, що обумовлює

існування права, а форму, в якій перебувають та існують норми права, тобто те, звідки ми беремо та використовуємо юридичні норми.

На нашу думку, призначення джерел (форм) права виявляється в зовнішньому вираженні змісту правових норм та офіційному закріпленні прав і обов'язків суб'єктів права, забезпеченні об'єктивності права та наданні правовим нормам загальної обов'язковості.

У матеріальному розумінні, до якого схиляється більшість вчених, такими формами виступають офіційні акти нормативного характеру, що видаються (санкціонуються) уповноваженими на їх видавання (санкціонування) органами державної влади. Вони містять правові норми, що регламентують, захищають, закріплюють та гарантують упорядкованість суспільних відносин через визначення меж правомірної поведінки, встановлення дозволів, заборон та юридичної відповідальності за їх порушення.

Література

1. Волинка К.Г. Теорія держави і права. Київ: МАУП, 2003. 240 с.
2. Тополь Ю.О. Джерело та форма права: поняття, зміст, проблема співвідношення. *Університетські наукові записки*. 2012. № 1. С. 145-151.
3. Корольова Ю.В. Джерела права: багатоманітність наукового розуміння та єдність сутності. *Науковий вісник УНУ, Серія ПРАВО*. Випуск 31. Том 1. 2015. 10-13 с.
4. Новікова М.В. Загальнотеоретичні підходи до визначення поняття «джерела права». *Науковий вісник ДДУВС*. 2021. № 2. С. 71-75.
5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.

УДК 341.9:001.895(043.2)

Яковенко Д.В., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Череватюк В.Б., к.і.н., доцент

ВИДИ ІННОВАЦІЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Інноваційні конфлікти часто виникають через відмінність цінностей, сприйняття ризиків і пріоритетів. Якщо застосувати загальну типологію, то такі конфлікти можна розділити за різними основами, зокрема за сферами прояву можна виокремити такі види, як технологічні конфлікти, культурні та соціальні, економічні, етичні та моральні, політико-правові, екологічні та ін. Спробуємо продіагностувати основні їх характеристики.

Щодо технологічних конфліктів, то їх суб'єктів можна визначити як

консерваторів і новаторів. Щодо об'єктів такого виду конфліктів то це можуть бути нові ідеї, трендові технології тощо. Якщо говорити конкретно про інноваційний технологічний конфлікт, то прихильники інновацій наполягають на швидкому впровадженні нових технологій, переконуючи, що наприклад штучний інтелект (ШІ) необхідний для того, щоб віддати йому частину рутинних і складних завдань, в яких помилки мають бути виключені, а люди отримують можливість зосередитися на більш важливих речах. Тоді як консерватори остерігаються ризиків і потенційних невдач. Консерватори, в свою чергу, побоюються, що ШІ, в недалекій перспективі замінить працівників. Вже навіть визначено сфери діяльності де ШІ замінить людську працю. Новатори ж бачать в ШІ інструмент для вдосконалення. Ми не можемо заперечувати що вступили в еру співпраці людини та штучного інтелекту. Тому вкрай важливо розуміти, що істина десь посередині, і вирішувати такі конфлікти варто шляхом діалогу.

Якщо розглядати використання штучного інтелекту у сфері юриспруденції, зокрема в судочинстві, то тут теж є також багато дискусійних питань. Так новатори вважають що штучний інтелект допоможе оптимізувати роботу судової системи, Консерватори - що він може породити несправедливість в судочинстві. Технології ШІ має значний потенціал для трансформації багатьох процесів, зокрема і судових [1]. Окремі країни (Китай, ОАЕ, Сінгапур тощо) вже сьогодні експериментують з AI-суддями та «інтернет-судами», де застосовують алгоритми для аналізу справ і технології блокчейн для збереження доказів. Такі практики демонструють, як IT-інновації трансформують процедури розв'язання юридичних конфліктів на міжнародній арені (при цьому в Україні також активно розвивають електронне судочинство). Поза всяким сумнівом автоматизоване судочинство - ШІ може легко аналізувати юридичні тексти, прецеденти, прогнозувати рішення - але складно оцінювати емоції, моральний контекст чи унікальність людських обставин. ШІ може приймати формально правильні рішення, не розуміючи соціального або етичного контексту. Судді можуть делегувати ШІ аналіз рішень, але оцінка доказів, емоцій та справедливості має залишатися людською прерогативою. ШІ не може повністю замінити людину в судових процесах, оскільки він не володіє інтуїцією, емпатією та здатністю розуміти моральний контекст [2, с. 9].

В культурних і соціальних інноваційних конфліктах новатори виступають за прогресивні соціальні зміни, а консерватори віддають перевагу традиціям і стабільності. Як приклад можна назвати прийняття нової гендерної політики проти традиційних гендерних ролей. Зокрема забезпечення гендерного мейнстримінгу, який є пріоритетним у європейській практиці діяльності органів публічної влади і політичних партій, оскільки дозволяє більш точно прогнозувати соціальні і політичні

цілі, оцінювати електоральну поведінку жінок, які є значною активною частиною суспільства [3, с. 137].

Великі дані, Інтернет речей, блокчейн, роботи-консультанти також кидають виклик традиційним банківським ланцюгам створення вартості, змінюючи фінансову екосистему та майбутнє банків. Інноваційні банківські практики, цифрове кредитування та фінансування (платформи однорангового кредитування та краудфандинг), які надаються необанками поступово заповнюють «розрив» між очікуваннями клієнтів і послугами, які пропонують традиційні банки. Важко передбачити з точністю, якою буде банківська діяльність у майбутньому або яку роль відіграватимуть традиційні банки, але вона, безумовно, відрізнятиметься від тієї, яка є сьогодні.

Щодо етичних та моральних інноваційних конфліктів то тут прикладом може бути генетична модифікація проти природної репродуктивної етики. Новатори виступають за етичний прогрес, тоді як консерватори підтримують моральні традиції. У політико-правових конфліктах новатори наполягають на новій політиці та правилах, тоді як консерватори опираються законодавчим змінам. Прикладом може бути легалізація криптовалюти проти традиційних фінансових правил. В екологічних конфліктах новатори пропонують стійкі рішення, тоді як консерватори можуть чинити опір через економічні чи ідеологічні міркування.

Як приклад: перехід на відновлювані джерела енергії проти використання викопного палива.

Важливим у вирішенні різних видів інноваційних конфліктів є освіта та навчання. Фахове навчання та підтримка зацікавлених сторін, щоб озброїти їх навичками та знаннями, необхідними для адаптації до інновацій сприятиме подоланню спротиву та страхів і пом'якшити опір. Потрібно також виховувати в суспільстві повагу до різноманітності, розвивати критичне мислення, доводити корисність сприйняття різних точок зору, що створюватиме середовища співпраці, де інновації та традиції можуть гармонійно співіснувати. Підходячи до конфліктів між новаторами та консерваторами з емпатією, доказами та готовністю йти на компроміс, організації та спільноти можуть ефективно керувати змінами, поважаючи різноманітні точки зору.

Література

1. Петрів О. Роль штучного інтелекту в модернізації судової системи: інструменти для суддів. URL: <https://cedem.org.ua/consultations/shtuchnyi-intelekt-sud/> (дата звернення: 30.04.2025).

2. Берназюк Я. Штучний інтелект у правосудді: ризики алгоритмічної упередженості та дискримінації. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/125_AI_Algorithmic_Bias_Discrimination_Risks_bernaziuk.pdf (дата звернення: 30.04.2025).

3. Горулько О. Етапи становлення гендерної політики в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2022. Випуск 40. С. 131-138. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.40.17>.

УДК 342.72/.73(043.2)

Ясний І.В., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
Науковий керівник: Козинець О.Г., к.і.н., доцент

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ В УКРАЇНІ

Аналіз правового статусу особи дозволяє нам дослідити динаміку розвитку цього інституту, а також його понятійного апарату протягом сучасної історії української державності.

Вважаємо, що саме проголошення незалежності України стало рушійною силою трансформації її правової системи. Це призвело до еволюції правового статусу особи (як її частини). Такі зміни знайшли своє відображення в інкорпорації норм міжнародних (європейських) стандартів до національного законодавства, удосконаленні механізмів гарантування прав та свобод особи, а також у модернізації процедур, що регулюють відповідні види правовідносин.

Формування базових прав людини, закріплених у системі міжнародно-правових актів (приклад такого акту: «Конвенція про захист прав людини та основних свобод» 1950 року), є невід'ємною тенденцією розвитку правового статусу особи в Україні. Ці базові права визначають сукупність фундаментальних прав, свобод, а також обов'язки суб'єктів. Вони не є статичними, а постійно розвиваються, оскільки відображають динаміку суспільного розвитку. Держава, водночас, несе відповідальність не лише за декларування цих правових стандартів, але й за їх неухильне дотримання.

Окрім дотримання міжнародних стандартів прав людини, необхідним фактором для гарантування повноцінного правового статусу особи є практична реалізація її суб'єктивних прав. Це є ще одним напрямком розвитку правового статусу, який доповнює формальне закріплення прав у законодавстві. Цього можна досягти за допомогою різноманітних юридичних механізмів.

Одним із ключових напрямків розвитку правового статусу особи в сучасному світі є трансформація системи правоохоронних органів держави. В Україні провідну роль у цій сфері відіграє Національна

поліція. Вона займає центральне місце в системі державних органів, покликаних гарантувати дотримання прав та свобод особи. Тому ефективність заходів з захисту прав людини та громадянина значною мірою обумовлюється не лише рівнем правової свідомості населення, але й, в першу чергу, професіоналізмом та відповідальністю працівників правоохоронних органів [2, с. 7].

Конституція та Закони України виступають як основоположні документи, що проголошують та закріплюють права й свободи особи (громадянина тощо). Їх реалізація та захист гарантуються державою, що становить фундамент правової системи. Проте, аналіз сучасного законодавства свідчить про те, що рівень гарантованості реалізації конституційних прав та свобод особи, а також їх охорони та захисту в нашій державі залишається незадовільним. Існує ряд негативних факторів, які обумовлюють цю ситуацію: 1. Багато соціально-економічних прав та свобод, проголошених в Конституції України, залишаються декларативними, тобто не мають реального механізму реалізації та захисту. 2. Несприятливі економічні умови. 3. Системні недоліки українського законодавства, що виражаються в нечітких механізмах реалізації норм, відсутності належного захисту прав та суперечливих положеннях, ускладнюють правозастосування, створюють правову невизначеність.

Наприклад, стаття перша Конституції України проголошує, що: «Україна є... соціальна, правова держава» [1, ст. 1]. Можна стверджувати, що запропоноване визначення носить дещо упереджений характер, будучи орієнтованим на майбутнє держави, водночас не враховуючи сучасні реалії державних та соціальних процесів. На даний момент не досягнуто (в повному обсязі) втілення у життя таких основоположних принципів, як верховенство права та принцип верховенства закону в Україні.

Проаналізувавши вищезазначені твердження, зазначимо, що існуючий розрив між декларованими та реалізованими правами та свободами особи в Україні зумовлений комплексом факторів, обумовлених недостатнім розвитком демократичної правової держави, її інституцій та вільного громадянського суспільства загалом. Необхідність ліквідації розриву, виступає як пріоритетне завдання української держави, яке зумовить подальший розвиток правового статусу особи.

Незважаючи на існуючі фактори, що стримують розвиток правового статусу особи, останніми роками спостерігається стрімке зростання популярності ідей, які ґрунтуються на визнанні людини (особи) як першооснови та головного носія невід'ємних прав соціально-природничого характеру. Цей феномен обумовлює формування нової системи цінностей, де права та свободи людини виступають центральним орієнтиром державної політики та суспільного життя. Ця тенденція не лише набула широкого поширення, але й призвела до значного

розширення переліку прав та свобод особи загалом.

Аналізуючи еволюцію правового статусу особи в Україні, неможливо не помітити його тісний зв'язок з трансформацією правової системи держави після здобуття незалежності. Ця трансформація тісно пов'язана з процесами демократизації та інтеграції нашої держави до європейського правового простору. Проте, на шляху до повноцінного розвитку правового статусу особи в Україні постає низка проблем, які потребують невідкладного вирішення з боку держави.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.04.2025).
2. Супрун В.М., Литвин І.І. Шляхи розвитку правового статусу особи в Україні. *Наукові записки. Право*. 2021. № 11. С. 4-9.

РОЗДІЛ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО, АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС, ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО

УДК 342.951:336.225.673(043.2)

Белкін Л.М., к.т.н., с.н.с.,
Консалтингова фірма «Аналітик», Донецька обл.
Юринець Ю.Л., д.ю.н., професор,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ (НЕ)ОПОДАТКУВАННЯ КОМПЕНСАЦІЇ СУДОВИХ ВИТРАТ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Згідно статті 55 Конституції України, права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Разом із тим, особа, яка є учасником цивільного, адміністративного чи господарського судового процесів у переважній більшості випадків несе судові витрати, які складаються із судового збору та витрат, пов'язаних із розглядом справи. До витрат, пов'язаних із розглядом справи, зокрема, належать витрати: на професійну правничу допомогу; пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи; пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів; пов'язані із вчиненням інших процесуальних дій, необхідних для розгляду справи або підготовки до її розгляду. При цьому за наслідками розгляду справи суд стягує зі сторони, проти якої прийнято рішення, на користь іншої сторони компенсацію фактично здійснених останньою судових витрат. Видається очевидним, що цю компенсацію навряд чи можна назвати доходом, оскільки особа не отримує жодних економічних вигод – особа лише витратила певну суму судових витрат і через деякий час повернула її назад. Однак працівникам податкових органів логічні міркування і здоровий глузд не притаманні – вони вважають повернення коштів судового збору доходом і вимагають його оподаткування, зокрема, у фізичних осіб – податком з доходів фізичних осіб (ПДФО) і військовим збором (ВП). Це примушує консультантів у цій сфері рахуватися з таким підходом.

Зокрема, М. Мельнікова [1] привертає увагу до численних «роз'яснень» податківців, які зазвичай апелюють до норм п.п. «г» п.п. 164.2.17 Податкового кодексу України (ПКУ) та стверджують, що оскільки відшкодування судових витрат (судового збору та витрат, пов'язаних із розглядом справи) фізичній особі за рішенням суду здійснюється юридичною особою, а не безпосередньо за рахунок бюджету, то «зазначений дохід включається до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу такого платника як додаткове благо та оподатковується податком на доходи фізичних осіб і військовим збором на загальних підставах». Водночас згідно п.п. 14.1.180 і 168.1.1 ПКУ, юридична особа є податковим агентом щодо нарахування, утримання та сплати ПДФО та ВЗ із зазначених «доходів», нарахованих на підставі рішення суду.

Однак, суди притримуються іншої думки. Так, Другий апеляційний адміністративний суд постановою від 22.01.2020 у справі № 520/5925/19 [2, № 87078044] (ухвалою від 18 березня 2020 року у справі № 520/5925/19, адміністративне провадження № К/9901/5502/20, Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду [2, № 88336933] відмовлено податковому органу у відкритті касаційного провадження) визнав протиправною та скасував Індивідуальну податкову консультацію ГУ ДФС у Харківській області від 06.06.2019 № 2571/Б/ПК/20-40-13-02-11 щодо оподаткування ПДФО та ВЗ суми відшкодування судових витрат фізичній особі, зокрема, на підставі того, що «компенсація судових витрат за своєю правовою природою є обов'язковим відшкодуванням, передбаченим законом, і фактично є формою відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної особі неправомірними діями/бездіяльністю, рішеннями іншої сторони та вимушеними матеріальними втратами, які особа зазнала у зв'язку із зверненням за судовим захистом».

Однак недолік цього рівня захисту полягає у тому, що Верховний Суд цей спір по суті не розглянув.

Разом із тим, у Постанові від 25 березня 2024 року у справі № 461/2729/22, провадження № 61-10834сво22, Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду вказано [2, № 119168337#]:

«Судові витрати можна визначити як законодавчо врегульовану сплату грошових коштів за рахунок сторін у справі, що пов'язана із необхідністю її розгляду та вирішення судом приватноправового спору.

При цьому можливість отримання особою компенсації понесених судових витрат законодавчо передбачена лише у разі підтвердження судом факту протиправних дій (бездіяльності), рішень відповідача, обґрунтованості позовних вимог, а отже, фактично передбачає компенсацію збитків стороні, права якої порушено...

Компенсація судових витрат за своєю правовою природою є обов'язковим відшкодуванням, передбаченим законом, і фактично є формою відшкодування збитків за матеріальну шкоду, заподіяну особі неправомірними діями/бездіяльністю, рішеннями іншої сторони у справі та вимушеними матеріальними втратами, які особа зазнала у зв'язку зі зверненням за судовим захистом.

Отже, сума судового збору, яка відшкодовується особі за рішенням суду, не включається до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу такого платника, а тому у цьому випадку банк чи фінансова установа не виступає податковим агентом» (напівжирним шрифтом виділено авторами).

Таким чином, Верховним Судом вирішено, що сума судового збору, яка відшкодовується особі за рішенням суду, не включається до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу такого платника.

Згідно ч. 5 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права.

Література

1. Мельнікова М. Відшкодування юрособою судових витрат фізособі: додаткове благо? Ibhgalter.net. Бухгалтерський Інтернет-портал. 01.06.2024. URL: <https://ibhgalter.net/ru/articles/1427>.
2. Єдиний державний реєстр судових рішень.

УДК 342(043.2)

Богатюк І.Г., асистент,
Редька Я.О., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

ПОНЯТТЯ ЮРИДИЧНОГО ДИЗАЙНУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЙОГО ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ ЗАВДАНЬ

Юридичний дизайн є сучасним міждисциплінарним підходом, що поєднує право, дизайн, технології та орієнтацію на кінцевого користувача. Це не просто тенденція чи мода, а необхідність, що зумовлена складністю юридичної мови, заплутаністю нормативних актів і бюрократичних процедур, які нерідко стають бар'єрами для громадян, бізнесу та інших учасників правових відносин. Юридичний дизайн прагне перетворити правову сферу на більш доступну, зрозумілу та ефективну систему для

всіх учасників, незалежно від їхнього рівня правових знань.

Історія юридичного дизайну почалася у Каліфорнії, США. Термін «legal design» увійшов у вжиток завдяки Маргарет Хейган, науковиці Стенфордського юридичного факультету, яка створила ігровий додаток для спрощення вивчення права студентами. Цей проєкт показав, що навіть складні юридичні концепції можна подати у доступній та інтерактивній формі, що стимулює зацікавленість та засвоєння матеріалу. Як зазначає М.В. Сметаніна та Д.В. Череватюк: «Термін «legal design» (юридичний дизайн) виник у Каліфорнії, США і майже відразу набув широкої популярності. Науковець Маргарет Хейган із Стенфордського юридичного факультету допомогла впровадити цей термін після створення ігрового додатка, що полегшив вивчення права студентами» [1, с. 305].

В основі юридичного дизайну лежить орієнтація на користувача. Це означає, що створення юридичних продуктів – документів, послуг чи процедур – розпочинається з глибокого розуміння потреб, досвіду та очікувань тих людей, для яких ці продукти призначені. Йдеться не лише про клієнтів юридичних компаній, а й про громадян, підприємців, посадовців, студентів, суддів та інших учасників правових процесів. Саме вони зіштовхуються з труднощами у сприйнятті правової інформації, і саме для них юридичний дизайн пропонує рішення.

Одним із ключових аспектів юридичного дизайну є візуалізація та спрощення. Традиційна юридична мова – складна, перевантажена спеціалізованими термінами, формалізмами та складними конструкціями, що робить її незрозумілою для більшості людей. Юридичний дизайн пропонує новий підхід до оформлення правових текстів – із використанням простої, доступної мови, чіткої структури, візуальних елементів, інфографіки, схем і блок-схем. Завдяки цьому правові документи стають не лише легшими для розуміння, а й допомагають користувачам орієнтуватися в правових нормах, бачити взаємозв'язки та наслідки юридичних рішень. Як зазначає М.В. Афанасьєва, «юридичний дизайн поєднує юридичний досвід з підходами професії дизайнера, через використання: текстуальних та графічних елементів, зрозумілої, простої мови та нових технологій. Мета юридичного дизайну – знайти текстуально-візуальний спосіб викласти юридичний текст так, щоб він став простим та доступним для користувача, дозволяючи йому зрозуміти закономірності, взаємозв'язки, послідовність та наслідки, які не завжди чітко видно в юридичних документах; допомагаючи зосередитися на засвоєнні та запам'ятовуванні важливої інформації; покращуючи здатність вирішувати юридичні завдання та приймати усвідомлене, зважене рішення» [2, с. 12].

Важливе місце в юридичному дизайні посідають сучасні технології. Це і платформи для автоматичного створення юридичних документів, і

чат-боти для консультування, й інтерактивні веб-сайти судів чи державних органів, які полегшують доступ до правової інформації та послуг. Крім того, технології допомагають візуалізувати складні правові норми, створювати адаптивні документи, інтерактивні юридичні карти та електронні посібники.

Особливістю юридичного дизайну є комплексний підхід. У його реалізації беруть участь не лише юристи, а й графічні та UX/UI дизайнери, програмісти, фахівці з комунікацій, психологи, антропологи. Спільна робота представників різних сфер дозволяє створювати максимально зручні та функціональні юридичні продукти, що відповідають потребам користувачів.

Застосування юридичного дизайну має велике практичне значення. Насамперед це сприяє покращенню доступу до правосуддя – правові послуги та інформація стають зрозумілішими та доступнішими для широкого кола осіб, зменшуючи бар'єри. Чіткіші документи та спрощені процедури допомагають скоротити ризики непорозумінь, судових спорів і правових помилок. Водночас юридичний дизайн стимулює інновації у сфері права, сприяє появі нових юридичних стартапів, цифрових продуктів, інтерактивних платформ, які підвищують ефективність правової системи. Це підтверджується словами В.Ю. Пряміцина та Д.О. Чесницького: «Юридичний дизайн і дизайн мислення в Україні та закордоном – вже реальність, причому ринок юридичних послуг у цій сфері розвивається доволі швидкими темпами – створюються нові юридичні стартапи, впроваджуються цифрові продукти як державними органами, так і приватними організаціями, розробляються та викладаються дисципліни у сфері юридичних інновацій у різних університетах» [3, с. 184].

Отже, юридичний дизайн є не просто методикою створення «красивих» юридичних документів. Це – філософія роботи із правом, яка робить його більш людським, зрозумілим, відкритим та ефективним. Його впровадження дозволяє не лише спростити доступ до правосуддя, а й покращити якість юридичних послуг, підвищити правову культуру суспільства, стимулювати інновації у сфері права. Юридичний дизайн – це шлях до модернізації правової системи, який враховує потреби сучасного суспільства і дозволяє зробити право зручнішим для кожного.

Література

1. Сметаніна М.В., Череватюк Д.В. Впровадження підходів юридичного дизайну як спосіб підвищення ефективності антикорупційних програм. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 303-307.

2. Афанасьєва М.В. Юридичний дизайн та «намальовані» закони. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2023 № 64. С. 10-13.

3. Пряміцин В.Ю., Чесницький Д.О. Тенденції розвитку юридичного

УДК 341.824:338.47(043.2)

Бут О.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Кунєв Ю.Д., д.ю.н., професор

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ У ПОЗАСУДОВОМУ ОСКАРЖЕННІ ДІЙ ТА БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРАТОРА ПРАВ

Одну з важливих складових правової системи України становить сфера державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Напрямок формування та реалізації державної правової політики в даному питанні визначений за Міністерством юстиції України. Питання державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень настільки багатогранні, що кожне з них потребує окремого наукового дослідження, зокрема питання позасудового оскарження дій та бездіяльності державного реєстратора прав та звернення з цього питання до Міністерства юстиції України. Важливим є визначення адміністративно-правових засад діяльності Міністерства юстиції України, його місце та роль, зокрема у сфері державної реєстрації прав.

Важливим чинником сьогодення є те, що основні права та обов'язки людини та громадянина нашої держави визначені Конституцією України, та обов'язком держави є захист та недоторканність саме прав, що гарантовані Основним Законом. А тому важливою передумовою забезпечення та захисту прав є наявність повноважень з питань реалізації державної правової політики, що визначено у Положенні про Міністерство юстиції України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228 [1].

Відповідно до згаданого Положення Міністерство юстиції України (Мін'юст) є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, державну політику з питань банкрутства, у сфері нотаріату, організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації обтяжень рухомого майна, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб –

підприємців, реєстрації статуту територіальної громади м. Києва, реєстрації статутів Національної академії наук та національних галузевих академій наук, у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, з питань утримання військовополонених, у сфері правової освіти населення; забезпечує формування державної політики у сфері архівної справи і діловодства та створення і функціонування державної системи страхового фонду документації; забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції [1].

Крім того, варто відмітити що Міністерство юстиції України відповідає за забезпечення правової безпеки держави та розвиток правової системи України. Воно має важливу роль у забезпеченні демократичних принципів, захист прав та свобод громадян та підтримці правової держави та розвитку правової системи.

Важливо зазначити, що Мін'юст є єдиним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики, зокрема у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень та здійснює контроль у визначеній сфері. Окрім цього, Мін'юст відповідно до закону розглядає скарги на рішення, дії або бездіяльність державних реєстраторів, суб'єктів державної реєстрації прав, територіальних органів Мін'юсту та приймає обов'язкові до виконання рішення.

Так, відповідно до положень Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», зокрема Міністерство юстиції України очолює організаційну структуру систему органів та суб'єктів, які здійснюють свої повноваження у сфері державної реєстрації прав.

Положеннями згаданого Закону визначені виключні повноваження Мін'юсту у сфері державної реєстрації прав [2].

У свою чергу порядок оскарження рішень, дій або бездіяльності у сфері державної реєстрації прав, визначений статтею 37 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». І саме частина перша згаданої статті Закону визначає альтернативний варіант оскарження, зокрема дій державного реєстратора прав – судовий та позасудовий.

Отже Міністерство юстиції України наділено повноваженнями відповідно до чинного законодавства, зокрема розглядати скарги на рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав, за результатами розгляду яких приймається мотивоване рішення.

У свою чергу деталізована складова процедури розгляду скарг на рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав Міністерством юстиції України визначена Порядком розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єкта державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції, затвердженого

постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1128 [3].

Таким чином, Міністерство юстиції України, як центральний орган виконавчої влади, має адміністративно-правовий статус, зокрема у сфері оскарження дій та бездіяльності державного реєстратора прав, який визначається конкретизованими правами та обов'язками, що закріплені за ним у відповідних нормативно-правових актах та гарантовані виключно державою.

Література

1. Положення про Міністерство юстиції України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 02 лип. 2014 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>.

2. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01 лип. 2004 р. № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>.

3. Порядок розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єкта державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 25 груд. 2015 р. № 1128. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2015-%D0%BF#Text>.

УДК 342.7(043.2)

Головко П.Л., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Легенький М.І., д.ю.н., професор

ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРИНЦИПИ ПРАВ ЛЮДИНИ

Актуальність дослідження проблематики принципів прав людини визначається важливістю самих принципів у будь-якій галузі науки в цілому, та юриспруденції зокрема. У юридичній науці принципи відіграють роль орієнтирів у формуванні та реалізації права і забезпечують ефективність застосування різних правових процесів а також стабільність, послідовність та справедливість правової системи. Вони не лише окреслюють межі правового регулювання, а й спрямовують розвиток права на захист інтересів суспільства та особистості. У сучасних умовах важливість принципів лише зростає, оскільки вони слугують мостом між правовою традицією та новими викликами глобалізованого світу.

Особливо актуальними є дослідження і застосування принципів прав людини, оскільки саме вони становлять фундаментальну основу для

побудови справедливого та гармонійного суспільства, забезпечуючи гідність, рівність і свободу кожної особистості. В сучасному світі актуальність таких принципів зростає з огляду на складні соціально-економічні, політичні та екологічні виклики, що постають перед людством. Така актуальність в першу чергу обумовлена глобалізаційними викликами, міграційними кризами, збройними конфліктами, екологічними катастрофами та пандеміями, які вимагають захисту найбільш вразливих верств населення, що можливе за умови дотримання принципів рівності, недискримінації, поваги до гідності кожної особистості та верховенства права. Визначальними є дотримання принципів засад у забезпечення свободи слова, права на справедливий суд, захист від катувань та дискримінації. Нові виклики для реалізації прав людини пов'язані з швидким розвитком технологій та інформаційною революцією, а це, в свою чергу, актуалізує дотримання принципів захисту приватності, свободи інформації та рівного доступу до технологій в умовах цифровізації суспільства а також захисту від порушень прав людини в онлайн-просторі.

Особливої ваги набувають принципи прав людини в Україні у зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації. Захист прав внутрішньо переміщених осіб, відновлення справедливості для постраждалих, боротьба з дискримінацією та забезпечення гуманітарної допомоги є ключовими завданнями сучасної правової системи. Принципи прав людини забезпечують основу для демократичного розвитку країни та євроінтеграційних процесів.

Значущість і важливість принципів прав людини та наявність низки аспектів, які потребують подальшого опрацювання, викликають зростаючий інтерес до неї як боку науковців, так і державних та міжнародних правозахисних організацій, що відкриває нові перспективи для подальших досліджень. Наукові розвідки у вказаній сфері здійснювали А. Барак, Д. Бойчук, О. Васильченко, Паоло Г. Гарозза, І. Забоклицький, Т. Кирієнко, М. Маглман, К. Реган, Е. Шишкіна, Б. Шлінк, Н. Фрідман, Г.М. Хауген та інші.

Досліджуючи принципи прав людини ми спираємося на висунуту В. Шатілом тезу щодо ролі загальноправових принципів як керівних положень права, його основних засад, які відображають головні закономірності, тенденції та потреби суспільства, визначають сутність усієї системи, галузі чи інституту права та мають загальнообов'язкове значення з огляду на їх правове закріплення [1] а також визначену О. Скакун зосередження у них світового досвіду розвитку права і цивілізації та втілення у загальнолюдських цінностях [2, с. 253]. Загалом у правовій науці принципи виконують ключову роль, оскільки забезпечують стабільність, послідовність та справедливість правової системи.

Найбільш поширеною у міжнародній та вітчизняній юриспруденції є

система основоположних принципів прав людини, яка включає принципи універсальності і невідчужуваності, неподільності, взаємозалежності та взаємозв'язку, рівності і недискримінації, участі і включення а також підзвітності і верховенства права. Вказана класифікація схвалена Другим міжвідомчим семінаром із впровадження підходів, заснованих на правах людини у контексті реформ ООН (2003 р.) [3, с. 434].

В цілому актуальність принципів прав людини обумовлюється їх ключовою роллю у вирішенні найважливіших викликів сучасного світу. Ці принципи становлять фундаментальну основу для побудови справедливого та гармонійного суспільства, забезпечуючи гідність, рівність і свободу кожної особистості. В сучасному світі їх актуальність зростає з огляду на складні соціально-економічні, політичні та екологічні виклики, що постають перед людством.

Проблематика принципів прав людини доволі активно досліджується та висвітлюється як представниками правової науки, так і державними та міжнародними правозахисними організаціями. Запропоновані ними принципи, маючи помітні відмінності, все ж можуть бути об'єднаними навколо основної мети прав людини, яке полягає у забезпеченні державою гідного існування кожної людини у справедливому та гармонійному суспільстві. Така система характеризується наявністю принципів гідності; універсальності, рівності і недискримінації, невідчужуваності і непорушності; неподільності, взаємозалежності та взаємозв'язку; участі, відповідальності і підзвітності; верховенства права та гарантованості прав і свобод; невичерпності і розширення прав та можливостей а також єдності прав людини та її обов'язків.

Література

1. Шатіло В.А. Загальнонаукові підходи до визначення принципів права та їх вплив на розвиток конституційного механізму державної влади. *Публічне право*. 2019. № 2 (34). С. 9–14. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/34/pdf/pp-2019-34-01.pdf>. (дата звернення 22.04.2025).

2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс): підручник. вид. 2-е, перероб. і доп. Харків: Еспада, 2009. 756 с.

3. Hans M. Haugen. Human Rights Principles – Can They be Applied to Improve the Realization of Social Human Rights& / Max Plank Yearbook of United Nations Law. Volume 15. 201. С. 419-444. URL: https://www.mpil.de/files/pdf3/mpunyb_09_Morten_15.pdf. (дата звернення 21.04.2025).

Грутман Л.О., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Головка К.В., д.ю.н., професор

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ВІДНОСИНИ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ЯК ПОЗИВАЧІВ В УКРАЇНІ

Адміністративно-правовий статус іноземців та осіб без громадянства є важливою частиною правової системи України. Це питання не тільки стосується конкретних іноземних громадян, а й визначає функціонування правових механізмів, що забезпечують права людини і громадянина на території України. Згідно з Конституцією України та міжнародними угодами, кожен має право на захист своїх прав та свобод, незалежно від національності. У цій тезі буде досліджено зміст адміністративно-процесуальних відносин, що виникають під час реалізації адміністративно-правового статусу іноземців чи осіб без громадянства в Україні.

1. Правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні

Згідно з законодавством України, іноземці та особи без громадянства користуються такими самими правами, як і громадяни України, у сфері судового захисту своїх прав та законних інтересів. Це включає право на оскарження рішень і дій органів державної влади в адміністративному порядку, за умови, що вони перебувають на території України на законних підставах.

Однак для осіб, які перебувають на території України нелегально, це право обмежується. У разі порушення вимог законодавства України щодо перебування іноземців, вони можуть бути притягнуті до відповідальності, а їх права можуть бути обмежені.

2. Процесуальні права іноземців та осіб без громадянства

Іноземці та особи без громадянства мають два основних види процесуальних прав в адміністративному процесі: змагальні та диспозитивні.

- Змагальні права включають можливість іноземця або особи без громадянства доводити свою позицію в суді, спростовувати позиції іншої сторони, подавати клопотання та заперечення, а також отримувати копії судових рішень.

- Диспозитивні права дають можливість змінювати підстави позову, збільшувати або зменшувати вимоги, а також відмовлятися від позову на будь-якому етапі судового розгляду.

Однак є винятки, коли іноземці не можуть бути позивачами в

публічно-правових спорах, зокрема, у спорах, пов'язаних із виборчим правом чи державною службою.

3. Адміністративна юстиція та роль суду

Адміністративна юстиція в Україні виконує роль арбітра у спорах між державою та іноземними громадянами або особами без громадянства. Адміністративний суд має функцію контролю за дотриманням прав людини та забезпечення правового порядку, включаючи права іноземців і осіб без громадянства.

Судова система України створює умови для правового захисту таких осіб, гарантуючи реалізацію їхніх прав через правосуддя. Адміністративні суди виступають механізмом забезпечення правопорядку та захисту прав і свобод громадян, включаючи іноземців та осіб без громадянства. Вони мають розглядати питання, чи є дії органів державної влади правомірними, та в разі порушення прав цих осіб приймати відповідне рішення.

4. Обов'язки іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві

Права іноземців та осіб без громадянства супроводжуються обов'язками, що зумовлюються їх особливим становищем у правовому полі України. Обов'язок цієї категорії осіб полягає в тому, щоб сприяти своєчасному та об'єктивному розгляду справи, дотримуватися норм законодавства, а також не затягувати судовий процес.

Верховний Суд України зазначає, що іноземці не зобов'язані надавати докази своїх тверджень при наданні статусу біженця, оскільки вони можуть бути позбавлені можливості отримати такі документи з різних причин. Однак, в разі відмови від співпраці з органами влади, вони можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності.

5. Практика судів у справах з іноземцями

Практика адміністративних судів України демонструє, як надається захист прав іноземців, зокрема через можливість оскаржити незаконні дії органів влади. Приміром, в справі № 212/1750/18 Дніпропетровський апеляційний адміністративний суд прийняв рішення зупинити дію рішення про депортацію громадянки Республіки Узбекистан до того, як буде розглянуто її справу по суті.

Це підтверджує важливість своєчасного захисту прав іноземців через адміністративні суди та значення таких заходів для запобігання порушенням їхніх прав.

6. Висновки

Права та обов'язки іноземців та осіб без громадянства є важливою складовою правового статусу цієї категорії осіб в Україні. Законодавство країни гарантує їм право на судовий захист та участь у адміністративному процесі, зокрема для оскарження дій органів державної влади. Водночас, важливо враховувати, що їх права зумовлені особливим правовим

статусом, який передбачає певні обмеження та обов'язки.

Адміністративна юстиція відіграє ключову роль у забезпеченні захисту прав іноземців та осіб без громадянства, виступаючи як механізм, що контролює правомірність дій органів влади та гарантує верховенство права. Судова система має забезпечувати права таких осіб та створювати умови для їхнього правового захисту.

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747.

2. Звіт щодо стану здійснення правосуддя судами першої інстанції у порядку адміністративного судочинства за 2023 рік. Судова влада України.

3. Статистичні дані. Показники діяльності Державної міграційної служби України.

4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. Відом. Верхов. Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (із змін. та допов.).

5. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 верес. 2011 р. № 3773-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 19–20. Ст. 179.

6. Рішення Конституційного Суду України від 25 груд. 1997 року у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води).

7. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р.

8. Конвенція про статус біженців: міжнар. док. від 28 лип. 1951 р.

9. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08 лип. 2011 р. № 3671-VI.

10. Постанова Верховного Суду від 21 лист. 2018 р. у справі № 212/1750/18.

УДК 341.824:338.47(043.2)

Дубиківська І.О., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Головка К.В., д.ю.н., професор

СКОРОЧЕННЯ МІСЯЧНОГО СТРОКУ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сімейні правовідносини в Україні врегульовані нормами сімейного права, що базується на нормах Конституції України. Відповідно до Конституції України, під державним захистом перебуває сім'я, діти та,

відповідно, всі сімейні цінності.

Інститут шлюбу визнається як один з найважливіших фундаментальних людських прав. Це без перебільшення ключовий у науці сімейного права інститут, у підтримці якого суспільство проявляє неабияку зацікавленість, оскільки шлюб є першоосновою створення сім'ї та суспільства, без якого неможливе існування цивілізації та здійснення суспільного прогресу. Національне сімейне законодавство у своєму генезисі неодноразово трансформувалося. З часом видозмінювався і інститут шлюбу, зокрема порядок його укладання.

Відповідно до частини першої статті 32 Сімейного кодексу України (далі – СКУ) шлюб реєструється після спливу одного місяця від дня подання особами заяви про реєстрацію шлюбу [1]. За наявності поважних причин керівник органу державної реєстрації актів цивільного стану дозволяє реєстрацію шлюбу до спливу цього строку. Аналогічні положення містить частина четверта статті 14 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» (далі – Закон) [2] та пункт 15 глави 2 розділу III Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 року № 52/5, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 18 жовтня 2000 року за № 719/4940 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 24 грудня 2010 року № 3307/5) (далі – Правила) [3]. При цьому наведені положення законодавства не містять переліку поважних причин, за яких встановлений законодавством для реєстрації шлюбу строк може бути скорочено, але надають право керівнику органу державної реєстрації актів цивільного стану за наявності документів, що підтверджують такі причини, вирішувати порушене заявниками питання.

У свою чергу частиною другою статті 32 СКУ передбачено, що у разі вагітності нареченої, народження нею дитини, а також якщо є безпосередня загроза для життя нареченої або нареченого, шлюб реєструється у день подання відповідної заяви або у будь-який інший день за бажанням наречених протягом одного місяця [1]. Водночас введений в Україні Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 воєнний стан є безпосередньою загрозою для життя населення нашої держави і має розглядатись як поважна причина для проведення державної реєстрації шлюбу органами державної реєстрації актів цивільного стану у день подання відповідної заяви або у будь-який інший день за бажанням наречених.

За наявності документів, що підтверджують обставини, зазначені у частині другій статті 32 СКУ, та в умовах воєнного стану шлюб реєструється до спливу місячного строку, встановленого законом, без дозволу керівника органу державної реєстрації актів цивільного стану [1].

Згідно зі статтею 11 Закону України «Про місцеве самоврядування в

Україні» виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад є їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи.

Сільська, селищна, міська рада може прийняти рішення про розмежування повноважень між її виконавчим комітетом, відділами, управліннями, іншими виконавчими органами ради та сільським, селищним, міським головою в межах повноважень, наданих цим Законом виконавчим органам сільських, селищних, міських рад (частина третя статті 52 Закону).

Частиною першою статті 12 Закону України «Про адміністративні послуги» передбачено, що центр надання адміністративних послуг – це постійно діючий робочий орган або виконавчий орган (структурний підрозділ) органу місцевого самоврядування або місцевої державної адміністрації, що зазначені у частині другій цієї статті, в якому надаються адміністративні послуги згідно з переліком, визначеним відповідно до цього Закону.

Таким чином, сільська, селищна, міська рада може своїм рішенням уповноважити будь-який її виконавчий орган, у тому числі центр надання адміністративних послуг, на виконання делегованих функцій з державної реєстрації актів цивільного стану, який діятиме як суб'єкт надання таких послуг. Враховуючи, що дозвіл на проведення державної реєстрації шлюбу до спливу місячного строку з урахуванням частини першої статті 32 СКУ надається керівником органу державної реєстрації актів цивільного стану, право надавати такий дозвіл має керівник виконавчого органу сільської, селищної, міської ради, що уповноважений у встановленому порядку на здійснення делегованих повноважень з державної реєстрації відповідних актів цивільного стану.

Виконавчі органи сільських, селищних та міських рад, які виконують делеговані функції з державної реєстрації актів цивільного стану, зокрема шлюбу, зобов'язані у своїй діяльності дотримуватися вимог Сімейного кодексу України, Закону та інших актів законодавства, що діють у відповідній сфері.

Література

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

2. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01 лип. 2010 р. № 2398-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>.

3. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18 жовт. 2000 р. № 52/5, зареєстровані у Міністерстві юстиції України 18.10.2000 за № 719/4940. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text>.

Ігнатченко А.М., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ НА ПРИКЛАДІ GRECO

Діяльність країн-членів Ради Європи має особливе значення з кількох причин. По-перше, дві антикорупційні конвенції Ради Європи передбачають як кримінально-правові наслідки корупційних правопорушень, так і цивільно-правові механізми відшкодування збитків, завданих корупційними діями. По-друге, саме Рада Європи зробила перші кроки у боротьбі з корупцією та ухвалила перші інструменти. Так, ще до прийняття Антикорупційної конвенції була прийнята Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом.

Ця Конвенція відіграє особливу роль, оскільки вона регулює способи вчинення злочинів та конфіскацію доходів від них, встановлює особливі форми співпраці між державами та визначає процедури такої співпраці. Конвенція РЄ 1990 року застосовується до широкого кола злочинів і не містить конкретних посилань на корупційні діяння.

Одним із перших спеціальних інструментів у сфері боротьби з корупцією в Європі стала Програма дій проти корупції, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи в 1996 році.

Крім того, Рада Європи прийняла резолюцію (97)24 про 20 керівних принципів проти корупції. Цей перелік принципів окреслює заходи та дії, яких мають вжити держави-учасниці. Найважливіші з них включають криміналізацію національної та міжнародної корупції, антикорупційні заходи, конфіскацію доходів від корупції та прозорість процедур державних закупівель.

На додаток до цих інструментів, Комітет міністрів Ради Європи та Парламентська асамблея ухвалили значну кількість резолюцій та рекомендацій щодо боротьби з корупцією. Прикладами таких документів є Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № 10 (2000) «Кодекс поведінки зразкових державних службовців», Резолюція № 1214 (2000) «Роль парламенту в боротьбі з корупцією» та Резолюція № 1703 (2010) «Корупція в судах».

Діяльність міжнародних організацій включає в себе участь у підготовці документів, моніторинг та сприяння їх виконанню, а також інші види діяльності. Особливу роль у боротьбі з корупцією відіграють

контрольні механізми, які здійснюють нагляд за дотриманням сторонами своїх міжнародних зобов'язань. У Раді Європи цю функцію виконує Група держав проти корупції (GRECO) [1].

GRECO є міжнародною організацією, уповноваженою відповідно до статті 24 Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією здійснювати моніторинг виконання Конвенції державами-учасниками. Конвенція передбачає автоматичне приєднання до GRECO, якщо держава-учасниця Конвенції не є членом GRECO на момент приєднання. На практиці це означає, що держави-учасниці зобов'язані не тільки дотримуватися положень Статуту GRECO, але й виконувати зобов'язання, передбачені Конвенцією.

Звертаючись до історії прийняття Статуту GRECO, можна побачити, що 4 травня 1998 року була прийнята Резолюція (98) Комітету міністрів Ради Європи, яка санкціонувала прийняття Угоди про заснування Групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO), після чого 1 травня 1999 року була прийнята Резолюція (99) GRECO є механізмом моніторингу виконання антикорупційних зобов'язань Ради Європи. Моніторингові заходи включають анкетування та візити до держав-членів спеціально призначених оцінювальних груп; санкції, передбачені Статутом GRECO, передбачають оприлюднення інформації про антикорупційні заходи країни, якщо моніторингові заходи виявляють бездіяльність сторони або нежиття нею належних заходів для виконання рекомендацій GRECO. Він передбачає таку можливість.

GRECO має право рекомендувати державі-учасниці, що підлягає оцінці, вдосконалити своє національне антикорупційне законодавство. Відповідно до Статуту, метою GRECO є зміцнення потенціалу держав-членів у боротьбі з корупцією та кримінальному переслідуванні за допомогою динамічного процесу взаємної оцінки виконання зобов'язань, взятих у цій сфері, та впливу інших суб'єктів на цей процес. Таким чином, Рада Європи розробила детальну правову базу для боротьби з корупцією та має інституційні механізми для моніторингу виконання країнами своїх антикорупційних зобов'язань. В рамках Європейського Союзу боротьбі з корупцією приділяється значна увага. Перш за все, слід зазначити, що першим договором, який так чи інакше стосувався антикорупційних питань, був Договір про захист фінансових інтересів в Європейському Союзі 1995 року. Протокол I 1996 року до Конвенції Європейського Союзу про захист фінансових інтересів 1995 року вперше визначив поняття пасивної та активної корупції. Таким чином, саме поняття корупції як договірне поняття вперше з'явилося в документі Європейського Союзу.

Поняття корупції також визначено в Конвенції про запобігання корупції серед посадових осіб Європейського Співтовариства або держав-членів Європейського Союзу від 26 травня 1997 року, яка була прийнята

згодом.

Експертна спільнота одноставно підтримує тезу, що Конвенція «відкрила нові процесуальні можливості для переслідування корупціонерів, зокрема для притягнення їх до кримінальної відповідальності незалежно від принципу територіальності в межах Європейського Союзу (дія процесуального права у просторі)». Зазначається, що «система міжнародно-правового регулювання боротьби з корупцією в ЄС спочатку розглядалася не як самоціль, а як один з найбільш ефективних інструментів боротьби з серйозними видами фінансових злочинів, включаючи, зокрема, організовану злочинність у комерційній сфері. Однак сьогодні антикорупційні норми й правила, прийняті в рамках ЄС, стали основою для подальшого розвитку антикорупційної системи й невід'ємною частиною загальної антикорупційної системи [2].

Окрім вищезазначених законодавчих актів, не можна не відзначити важливість директив та декларацій ЄС. Зокрема, Паризька декларація про боротьбу з відмиванням грошей від 8 лютого 2002 року містить перелік заходів та дій, спрямованих на посилення прозорості руху капіталів, фінансового контролю та обміну інформацією між установами, що беруть участь у міжнародному судовому, поліцейському та адміністративному співробітництві з метою боротьби з фінансовими злочинами та відмиванням грошей.

Література

1. Corruption-related offenses: administrative legal grounds of counteraction: monograph. Warsaw: LvSUIA, 2021. 183 p. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3796/1/Правопорушення%2C%20пов'язані%20з%20корупцією_ebook.pdf

2. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією. URL: <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html>

УДК 341.824:338.47(043.2)

Когут Б.Б., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Юринець Ю.Л., д.ю.н., професор

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОБОРОТОЗДАТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ОБ'ЄКТА НЕРУХОМОСТІ ДЛЯ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Протягом останніх трьох років Україна живе в нових умовах та бореться з викликами та загрозами, які продовжують набувати все більш

нових форм. По майже всім містам та селам тривають постійні ракетні обстріли. Агресор обстрілює об'єкти критичної інфраструктури, цивільної, адміністративної, соціальної та житлової забудови, що призводить до масштабних руйнувань. Незважаючи на всі негативні дії з боку росії, Україна вже зараз готується до повної перемоги, розробляє відповідні програми та вибудовує плани на становлення, розвиток, відбудову і відновлення всіх інфраструктурних об'єктів. В даному контексті важливого значення набуває здійснення трансформації діяльності органів публічної влади в напрямку відновлення України та його правового забезпечення, залучення інвестицій та створення приємного бізнесового клімату задля всебічного економічного розвитку країни.

Окрему роль повинно бути відведено дослідженням, пов'язаним із трансформаційними процесами діяльності центральних та місцевих органів, що формують та реалізують політику у сфері відновлення зруйнованих, внаслідок збройної агресії рф, об'єктів будь-якої інфраструктури, а також юридичних осіб приватного права, що здійснюють діяльність у сфері будівництва, архітектури та відновлення об'єктів нерухомого майна. Бо саме на цих суб'єктів наразі покладено завдання щодо здійснення державної політики та її подальша реалізація щодо повноцінного відновлення України в частині відбудови зруйнованих та пошкоджених об'єктів нерухомого майна та подальше проведення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно чи об'єкти нерухомого майна, що будуть споруджені в майбутньому.

Окремі аспекти адміністративно-правових засад державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, а також на об'єкти нерухомого майна, що будуть споруджені в майбутньому, були предметом досліджень багатьох науковців, зокрема таких як: В. Нікітін, К. Селіванова та ін.

Водночас обрана тема не втрачає своєї актуальності з огляду на сучасні загрози та реалії, а навпаки має ще більш актуальний акцент. Відповідні положення щодо регулювання відносин, що виникають у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, і спрямовані на забезпечення визнання та захисту державою таких прав, а також особливості цивільного обороту об'єктів незавершеного будівництва і майбутніх об'єктів нерухомості та спрямовані на гарантування речових прав на такі об'єкти визначені, зокрема у відповідних законодавчих актах – законах України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, що будуть споруджені в майбутньому».

Важливим правовим чинником для гарантування прав на відновлення пошкоджених та зруйнованих об'єктів нерухомого майна, зокрема

внаслідок збройної агресії РФ є оборотоздатність об'єктів цивільних прав та їх адміністративно-правові засади.

Відповідно до положень Цивільного кодексу України, зокрема статті 178 встановлено, що об'єкти цивільних прав можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи.

Види об'єктів цивільних прав, перебування яких у цивільному обороті не допускається (об'єкти, вилучені з цивільного обороту) або перебування яких у цивільному обороті допускається за спеціальним дозволом (об'єкти, обмежено оборотоздатні), а також види об'єктів цивільних прав, що можуть належати лише певним учасникам обороту, встановлюються законом.

Особливості оборотоздатності об'єктів незавершеного будівництва, майбутніх об'єктів нерухомості встановлюються законом [1], як вже згадувалось вище Законом України «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, що будуть споруджені в майбутньому».

У свою чергу зі змісту статті 2 згаданого закону неподільний об'єкт незавершеного будівництва може перебувати у цивільному обороті лише за умови державної реєстрації права власності або спеціального майнового права, або обтяження на користь особи, яка сплатила частково ціну такого об'єкта, у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

Подільний об'єкт незавершеного будівництва не може перебувати у цивільному обороті, крім: правочинів, пов'язаних із зміною замовника будівництва; обтяження майна іпотекою відповідно до Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» та звернення стягнення на такий предмет іпотеки; обтяження, визначеного абзацом сьомим частини другої статті 27-2 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

Майбутній об'єкт нерухомості може перебувати у цивільному обороті лише за умови державної реєстрації спеціального майнового права або обтяження на користь особи, яка сплатила частково ціну такого об'єкта, у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно [2].

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

2. Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, що будуть споруджені в майбутньому: Закон України від 15 серп. 2022 р. № 2518-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2518-20#top>.

Коломойцев В.І., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Чулінда Л.І., к.ю.н., доцент

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНІЙ СПІВПРАЦІ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ В ПЕРСПЕКТИВІ ЧЛЕНСТВА В ЄС

Загально визнано, що корупція завдає великої шкоди розвитку демократичного суспільства, сталому економічному зростанню, підриває вплив інституцій, які здійснюють державну політику та надають державні послуги, а також знижує ефективність державних фінансувань, має наслідком соціальну нерівність. Корупція сприяє організованій злочинності та іноземному втручання, створює несприятливі умови для ведення бізнесу та стримує інвестиції. Негативні наслідки корупції нівелюють зусилля, спрямовані на ефективне управління та процвітання держави, а також на досягнення Цілей сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй, яка прийняла програму у 2015 році з метою встановлення на планеті безпеки і процвітання до 2030 року, що потребує об'єднання усієї міжнародної спільноти [1]. Документ ООН передбачає залучення всіх країн світу до сприяння процвітання, захисту планети, забезпечення миру, знищення бідності, щоб до 2030 року всі люди могли жити у безпечному світі, вільному від корупції [2].

Верховенство права у державі передбачає створення сприятливого середовища для ефективної антикорупційної політики, повагу до незалежності судової влади, наявність вільних засобів масової інформації, прозору та якісну державну адміністрацію, а також активне громадянське суспільство, яке контролює запобігання корупції, підтримує культуру доброчесності та активне застосування антикорупційного законодавства, зокрема, ефективного переслідування корупційних правопорушень. Саме такий підхід передбачений у міжнародних та європейських документах про боротьбу з корупцією та управління державними фінансами у державі з метою дотримання верховенства права. Процес інтеграції передбачає зміни в усіх сферах суспільного життя держави, формування нових правил, спільних переконань, визнання цінностей демократії та верховенства права, поступового їх приведення у відповідність до стандартів Європейського Союзу. Демократія, верховенство права, неухильне дотримання прав людини та забезпечення її основоположних свобод є основними цінностями ЄС, а також головними принципами внутрішньої політики України.

Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та

Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони Україна зобов'язується забезпечувати поступову адаптацію законодавства України до *acquis* ЄС відповідно до напрямів, визначених у цій Угоді, та ефективно її виконання; зокрема, зобов'язується вести боротьбу з організованою злочинністю та легалізацією (відмиванням) коштів [3]. Серед загальних принципів у статті 3 Угоди проголошується, що верховенство права, належне врядування, боротьба з корупцією, сприяння сталому розвитку є головними принципами для посилення відносин між Сторонами. А стаття 14 встановлює, що співробітництво спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості, а також боротьбу з корупцією. Підписуючи Угоду про асоціацію з ЄС, наша держава підтвердила курс на євроінтеграцію, входження у європейський політичний, економічний, правовий простір.

Інституції Європейського Союзу відіграють важливу роль у послідовних діях проти корупції, впроваджуючи політику та програми ЄС із запобігання корупції, а також підтримуючи діяльність держав-членів щодо посилення антикорупційної політики та удосконалення національного законодавства.

До правової бази ЄС, спрямованої на боротьбу проти корупції, входять такі акти, як Рамкове рішення Ради 2003/568/ЖНА про боротьбу з корупцією в приватному секторі; Конвенція ЄС про боротьбу проти корупції посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав-членів Європейського Союзу 1997 р.; Директива (ЄС) 2017/1371 Європейського Парламенту та Ради від 5 липня 2017 року про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу та ін. Кожна держава ЄС зобов'язується встановити свою юрисдикцію щодо правопорушень відповідно до зобов'язань, якщо правопорушення вчинено повністю або частково на її території; правопорушник є одним із її громадян або одна з посадових осіб; правопорушення вчинено проти чиновників ЄС або національних службовців або проти члена інституту ЄС, який також є одним з її громадян; злочинець є посадовою особою ЄС, яка працює в інституції, установі чи органі ЄС, штаб-квартира якої знаходиться у відповідній державі ЄС [4].

Акти ЄС гармонізують правила ЄС щодо визначення відповідальності за корупційні дії з метою забезпечення високих стандартів щодо корупційних правопорушень, ефективного запобігання корупції та удосконалення процесу правозастосування. Корупція створює невизначеність бізнесу, знижує рівень інвестицій і заважає безперебійному функціонуванню внутрішнього ринку, а також негативно впливає на довіру до урядів, державних установ та демократії загалом.

Отже, Україна об'єднується із спільнотою та проводить зусилля для

спільної боротьби з корупцією, що має наслідком прийняття міжнародних правил і стандартів, які визнають негативний економічний, соціальний та політичний вплив корупції на добробут громадян, державні витрати, бюджетний дефіцит, збір податків та використання коштів ЄС, а також на реалізацію прав людини та утвердження верховенства права.

Література

1. How the UN is supporting The Sustainable Development Goals in Ukraine. URL: <https://ukraine.un.org/en/sdgs>. (дата звернення 03.01.2024).

2. Чулінда Л.І. Цілі сталого розвитку: пріоритети цивільної авіації. Copernicus Political and Legal Studies. № 2/2022. Krakowskie Studia Małopolskie 2022, № 2 (34). С. 114–133. URL: https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/ksm/34/ksm_3407.pdf. (дата звернення: 03.01.2024).

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text. (дата звернення: 03.01.2024).

4. Святун О.В. Європейські механізми протидії корупції та шахрайству як чинник статусу кандидата на членство в ЄС для України. 2022. URL: https://e-learning.iir.edu.ua/pluginfile.php/21755/mod_book/chapter/1136/Sviatun_Corruption.pdf. (дата звернення: 03.01.2024).

5. Коломойцев В.І. Правове регулювання боротьби з корупцією як одна з вимог набуття членства в ЄС. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024, № 1, с. 401-404. URL: http://lsej.org.ua/1_2024/93.pdf.

УДК 340.12(043.2)

Копійка К.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Легенький М.І., д.ю.н., професор

СТАН ТА ГЕНЕЗА ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ У ПРАВІ

Дослідження наукової проблематики принципу рівності у праві розвивалися протягом усього розвитку людської цивілізації. Його концептуальні засади закладені стародавніми мислителями-філософами, вони змінювалися і вдосконалювалися разом з суспільними змінами, відображаючи при цьому специфічні особливості того чи іншого історичного періоду у розвитку людства.

В той же час суто юридичні дослідження аналізованого принципу у тому вигляді, у якому його розуміє сучасна юриспруденція, розпочалися порівняно недавно, і в першу чергу в якості закономірної реакції юридичної науки на прогресивні зміни в багатьох державах, які

супроводжувалися прийняттям у них нормативно-правових актів конституційного рівні вагоме місце у яких займали питання забезпечення прав і свобод громадян, у тому числі і з точки зору принципу їх рівності. Зокрема, аналізуючи демократичні засади публічності в Сполучених Штатах Америки, Алексіс де Токвілль запропонував поняття рівності у праві, означаючи його головним принципом демократії, який поряд з народовладдям та свободою є правовими механізмами, які забезпечують розбудову суспільного ладу, що не знає класових меж [1].

Всі наукові розвідки проблематики рівності в юриспруденції об'єднують її високу оцінку правознавцями, як одного з провідних принципів юридичної науки і практики, що є базовим у загальній системі верховенства права. В той же час далеко не всі початкові дослідження, залишаючись під впливом поглядів кастовості, розглядають принцип рівності у його сучасному розумінні. Теоретико-правові засади принципу рівності змінювалися і вдосконалювалися разом з суспільними змінами, відображаючи при цьому специфічні особливості того чи іншого історичного періоду у розвитку людства. В якості прикладу варто послатися на наукову позицію Рональда Дворкіна, який описав рівність як основоположний принцип сучасної правової політичної системи, підкреслюючи, що всі громадяни мають рівне право на повагу та рівне ставлення незалежно від їхніх соціальних або особистих характеристик і визначаючи обов'язком держави рівну турботу стосовно життя всіх своїх громадян при збереженні за ними права визначати власні цінності, спосіб буття тощо [2].

Сучасні дослідження рівності у праві визначають її у якості основоположного конституційного принципу, який в той же час є найважливішим структурним елементом верховенства права, тісно пов'язаного з суспільно-правовими феноменами справедливості та недопущення дискримінації. В публічному аспекті рівність розглядається вченими як основоположний принцип сучасної правової політичної системи, який сприяє забезпеченню оптимального балансу між свободою і рівністю.

Наукові підходи останніх десятиліть до розуміння принципу рівності вийшли на новий щабель розвитку залишивши без змін ставлення держави і юридичної науки до самої ідеї рівності, як основоположного принципу права, який базується на концепції природного права, реалізація якого здійснюється у складній системі суспільних та соціальних відносин [3].

Посилюється актуальність та суспільна значимість проблеми подолання та недопущення дискримінації за різними ознаками, при цьому з метою ліквідації існуючої дискримінації правовою наукою та законодавцями рекомендуються та впроваджуються заходи вирівнювання, які дозволяють соціальним групам, чії права обмежувалися, в короткий строк подолати такі обмеження і вийти на один рівень з іншими

суспільними прошарками [4, с. 23].

Загострення міжнародних відносин, розгортання збройних конфліктів та бойових дій у окремих регіонах посилило увагу юристів до дослідження відповідних аспектів міжнародного права, у тому числі проблеми юридичної рівності учасників бойових дій, яка розглядається у контексті теорії справедливих та несправедливих воєн. При цьому переважна більшість визначає так звану обмежену моральну і правову рівність комбатантів залежно від виправданості/невиправданості війни, у якій вони беруть участь. Показовою у цьому плані є теза, яку висунув Саба Базарган-Форвард (Каліфорнійський університет, Сан-Дієго), і згідно з якою: «... усі військовослужбовці, незалежно від того, наскільки вони сприяють несправедливій війні, можуть бути вбиті, якщо це необхідно для запобігання несправедливій загрозі з їхнього боку» (переклад наш, І.К.) [5].

Винятково важливим аспектом наукової та юридично-прикладної проблематики забезпечення принципу рівності є питання гендерної рівності, які останнім часом надзвичайно актуалізувалися.

Слід також відзначити значну кількість досліджень, присвячених вивченню проблеми забезпечення рівності у різних сферах суспільного життя - в системі державного управління та публічної служби, у кримінальних, адміністративних, цивільних, сімейних правовідносинах, у сфері праці, тощо.

Література

1. Alexis de Tocqueville. De la démocratie en Amérique. La bibliothèque numérique francophone Les Classiques des sciences sociales. URL: https://classiques.uqam.ca/classiques/De_tocqueville_alexis/democratie_1/democratie_tome1.html. (дата звернення: 07.04.2025).

2. Кравчук М., Кравцова Н. Політичні та правові ідеї Рональда Дворкіна – загально-цивілізаційний стандарт правового життя. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 3. С. 5-11. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/744>. (дата звернення: 07.04.2025).

3. Колич О., Розум Д. Генеза принципу рівності у праві: філософсько-правова характеристика. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2022. № 4 (36). С. 57-64. DOI: <http://doi.org/10.23939/law2022.36.057>.

4. Nowak M. UN Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary. *European Journal of International Law*, Volume 18, Issue 1, February 2007, P. 220–224. DOI: <https://doi.org/10.1093/ejil/chm010>.

5. Saba Bazargan. Complicitous liability in war. *Philosophical Studies* 165 (1):177-195 (2013). URL: <https://doi.org/10.1007/s10992-013-9377-7>. (дата звернення: 08.04.2025).

Лукавий Ю.П., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Юринець Ю.Л., д.ю.н., професор

ДОСТОВІРНІСТЬ ВІДОМОСТЕЙ ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО: ПЕРЕВАГИ, ЗНАЧУЩІСТЬ ТА НЕДОЛІКИ

В умовах динамічного розвитку ринкових відносин в Україні, зростання обсягів операцій з нерухомим майном, а також активної цифрової трансформації суспільства, питання забезпечення достовірності та повноти відомостей Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (далі – Державний реєстр прав) набуває особливої актуальності. Цей Державний реєстр є ключовим елементом системи державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень, його призначення – забезпечити публічність, достовірність та повноту відомостей про права на нерухоме майно та їх обтяження.

Ефективне функціонування Державного реєстру прав є критично важливим для стабільності цивільного обороту, захисту прав громадян та інвесторів, а також для розвитку ринку нерухомості. Недостовірність відомостей Державного реєстру прав може призвести до порушення прав власників, виникнення спорів та судових процесів, а також до зниження інвестиційної привабливості держави.

Відповідно до статті 41 Конституції України, кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Право власності є непорушним. Стаття 182 Цивільного кодексу України встановлює, що право власності та інші речові права на нерухомі речі, обмеження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації. Ці конституційні та цивільно-правові норми підкреслюють важливість та значущість Державного реєстру прав, як інструменту забезпечення права власності.

Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [1] визначає правові, економічні, організаційні засади проведення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, а також встановлює порядок ведення Державного реєстру прав. Однак, незважаючи на законодавче закріплення принципів достовірності та повноти відомостей Державного реєстру прав, на практиці існують проблеми, що перешкоджають їх реалізації.

У свою чергу процедуру функціонування Державного реєстру прав на нерухоме майно, його невід’ємної архівної складової частини та

наповнення Державного реєстру прав відомостями, передбаченими Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», визначено Порядком ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 року № 1141 [2].

Однією з ключових проблем є помилки при внесенні даних до Державного реєстру прав. Людський фактор, недостатня кваліфікація державних реєстраторів, технічні перебої або недбалість можуть призвести до внесення недостовірних відомостей. Недостатній контроль за достовірністю даних створює умови для внесення недостовірних відомостей, у тому числі внаслідок шахрайських дій.

Неповна інформація про обтяження нерухомого майна, такі як іпотека, арешт або податкова застава, також є серйозною проблемою. Це може призвести до порушення прав третіх осіб, які не знали про зареєстровані обтяження. Технічні проблеми, такі як перебої в роботі програмного забезпечення або кібератаки, зокрема з боку російської федерації, можуть призвести до втрати або спотворення даних Державного реєстру прав.

Крім того, корупційні ризики, пов'язані з недостатньою прозорістю процедур державної реєстрації, створюють умови для внесення недостовірних відомостей до Державного реєстру прав. В умовах воєнного стану, коли ризики кібератак зростають, захист персональних даних та забезпечення кібербезпеки державних реєстрів набуває особливого значення.

Дослідження українських науковців, таких як доктора юридичних наук В.В. Нікітін [4], який досліджує адміністративно-правові засади державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, свідчать про необхідність удосконалення процедури реєстрації прав. Зокрема, необхідно підвищити рівень кваліфікації державних реєстраторів, впровадити ефективну систему контролю за достовірністю даних, забезпечити технічну стабільність Державного реєстру прав.

Дослідження питань достовірності відомостей Державного реєстру прав виявило, що вказаний аспект є фундаментальним для забезпечення стабільності цивільного обороту та надійного захисту прав власників нерухомого майна в Україні. Ефективне функціонування Державного реєстру прав є не лише відображенням правового статусу нерухомості, але й важливим інструментом для забезпечення економічної безпеки держави та залучення інвестицій.

Отже, ключовим висновком є необхідність комплексного підходу до вирішення існуючих проблем. Це включає в себе не лише технічне удосконалення Державного реєстру прав, але й підвищення кваліфікації державних реєстраторів, посилення контролю за достовірністю даних, забезпечення повної інформації про обтяження та гарантування технічної стабільності роботи Державного реєстру прав.

Література

1. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01 лип. 2004 р. № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>.

2. Порядок ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно: постанова Кабінету Міністрів України від 26 жовт. 2011 р. № 1141 «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1141-2011-%D0%BF#Text>.

3. Нікітін В.В. Адміністративно-правові засади державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень у період воєнного стану. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2023. № 1(66). С. 55–62.

УДК 342.9(043.2)

Ляднов А.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Шапенко Л.О., к.ю.н., доцент

ЦІЛІ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЯХ

З метою надання відсічі агресору та мобілізації всіх наявних у держави ресурсів, у відповідності до Указу Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. з 05 години 30 хвилин у державі було введено воєнний стан [1].

У відповідь на масштабну військову агресію проти України, в процесі формування стратегії національного спротиву військовій агресії ключовим стало створення військових адміністрацій, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2].

Військові адміністрації є органами державної влади, основним завданням яких є забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану. Головним завданням військових адміністрацій безумовно виступає реалізація заходів оборони, громадської безпеки, захисту критичної інфраструктури та прав громадян.

Водночас маємо констатувати, що механізми кадрового забезпечення в цих структурах мають суттєві прогалини, зокрема у частині адміністративно-правового регулювання проходження публічної служби.

Як слушно зазначає С. Мельник особливістю адміністративно-правового статусу військових адміністрацій в Україні є багатомірність предмету відання, що знаходить відображення у якості виконання цілого

спектру пріоритетних завдань, які обумовлені правовим режимом воєнного стану, зокрема таких як відвернення загрози, відсіч збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, та забезпечення обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб у відповідності до закону [3].

Основним законом, котрий регламентує діяльність військових адміністрацій, а саме Законом України «Про правовий режим воєнного стану», окреслено коло завдань, які покладені на військові адміністрації, а також визначено повноваження таких військових адміністрацій.

Проте, зазначений нормативно-правовий акт не містить положення, які б повноцінно регулювали процес вступу до військових адміністраціях на публічну службу, її проходження, а також правові гарантії для осіб, які виявили бажання долучитися до щоденної, кропіткої роботи державного органу, який займає одне з ключових місць у стратегічному плані країни з надання відсічі агресору.

Широкий спектр повноважень військових адміністрацій розрахований, у першу чергу, не на управління конкретною сферою суспільних відносин, як це відбувається за умов мирного часу, а на забезпечення повноцінної реалізації правового режиму воєнного стану в усіх сферах життєдіяльності суспільства і державного управління. Відповідно, функціонально-управлінське навантаження військових адміністрацій є особливим [3, с. 103].

Такі питання як запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, евакуація населення, прийняття управлінських рішень по зведенню захисних споруд не є стандартним переліком питань, які щодня постають перед публічними службовцями, тому важко уявити що в мирний час посадові особи органів державної влади та місцевого самоврядування будуть вимушені виконувати схожі завдання.

Аналізуючи які задачі постають перед військовими адміністраціями на постійній основі, стає очевидним, що кваліфікаційні вимоги до осіб, котрі претендують обійняти посади у військових адміністраціях не можуть бути тотожними вимогам, котрі встановлюються в мирний час для працівників обласних, районних державних адміністрацій, а також працівників органів місцевого самоврядування.

Ключовими відмінностями між проходженням публічної служби у мирний та у воєнний часи виступає вочевидь великий обсяг та специфіка обов'язків, котрі покладаються як на органи державної влади, органи місцевого самоврядування так і безпосередньо на працівників. Тому в період дії воєнного стану, з метою визначення особливостей проходження державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, особливостей трудових відносин працівників усіх підприємств, установ,

організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні, а також осіб, які працюють за трудовим договором, укладеним з фізичними особами, ухвалено Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-IX [4].

Проте, варто відзначити, що а ні Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який би мав здійснювати адміністративно-правове регулювання проходження публічної служби у період правового режиму воєнного стану, зокрема у військових адміністраціях, а ні Закон України «Про правовий режим воєнного стану», що є спеціальним законом, який регулює засади діяльності військових адміністрацій, жодним чином не регулюють реально існуючі відносин на публічній службі у військових адміністраціях, а також не врегульовано питання визначення статусу по відношенню до посадових осіб військових адміністрацій. Зазначені нормативно-правові акти визначають принципи за якими проводиться діяльність осіб на публічній службі у мирний час, але не враховують специфіку функціонування в умовах збройного конфлікту. Факт відсутності адміністративно-правового підґрунтя, відсутність заповнення правовим регулюванням прогалін в законодавстві процесу здійснення кадрового забезпечення у військових адміністраціях, може спричинити ризики з невиконання завдань та цілей, які Законом України «Про правовий режим воєнного стану» покладені на військові адміністрації.

Резюмуючи, кадрове забезпечення військових адміністрацій потребує термінового законодавчого впорядкування. Це дозволить забезпечити належне функціонування цих органів у надзвичайних умовах, тому вважаю, що відправною точкою для унормування діяльності з проходження публічної служби у військових адміністраціях слід почати з імплементації на законодавчому рівні засад вступу, проходження та припинення публічної служби у зазначених інституціях, а також визначення статусу працівників військових адміністрацій.

Література

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. Ст. 250.
3. Мельник С.М. Адміністративно-правовий статус військових адміністрацій в Україні в умовах правового режиму воєнного стану. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 6. С. 100-104.
4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон

УДК 342.9(043.2)

Ляднова О.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Шапенко Л.О., к.ю.н., доцент

СПЕЦІАЛЬНІ ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ

Введений режим воєнного стану обумовив зміни звичайного порядку функціонування низки суб'єктів владних повноважень. Зокрема одним із перших рішень Президента України після проголошення режиму воєнного стану на території України було утворення обласних та районних військових адміністрацій, у зв'язку з утворенням яких обласні державні адміністрації та районні державні адміністрації набули статусу відповідних військових адміністрацій [1].

Військові адміністрації абсолютно нові органи публічної адміністрації, займають важливе місце у системі органів державної влади в умовах воєнного стану. Саме на військові адміністрації покладається обов'язок із забезпечення дії Конституції та законів України, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, підтримання правопорядку, захисту державного суверенітету та забезпечення життєдіяльності суспільства на територіях, на яких введено воєнний стан та саме ці державні органи безпосередню відіграють ключову роль із запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану. Діяльність військової адміністрації, як і будь якого державного органу повинна ґрунтуватися на принципах взаємопов'язаних та орієнтованих на охорону прав, свобод і законних інтересів громадян покликаних на забезпечення ефективності функціонування державного органу та його посадових осіб при здійсненні ними повноважень.

Однак в Законі України «Про правовий режим воєнного стану» [2], що регламентує діяльність військових адміністрацій, не закріплені принципи, на яких повинна ґрунтуватись їх діяльність. Зважаючи на відсутність прямого нормативного закріплення, існує нагальна потреба у визначенні принципів адміністративно-правового регулювання діяльності військових адміністрацій з урахуванням сучасної теоретичної концепції адміністративної діяльності, чинного законодавства та специфіки їх повноважень в умовах воєнного стану.

Безумовно, в основу діяльності військових адміністрацій — так само,

як і будь-якого іншого органу державної влади — лягають загальні принципи, такі як принцип верховенства права, принцип законності й юридичної визначеності, принцип заборони свавілля, принцип дотримання прав людини та принцип пріоритету прав і свобод людини, принципи рівності перед законом і заборони дискримінації, принцип відповідальності, а також принципи належного врядування, прозорості та підзвітності.

Однак у надзвичайних умовах війни дієвість перелічених загальних принципів може бути обмежена необхідністю швидкого реагування та впровадженням жорстких заходів безпеки для забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури або здійснення заходів правового режиму воєнного стану. У зв'язку з цим доцільним буде виокремити низку спеціальних принципів адміністративно-правового регулювання діяльності, що повинні враховувати специфіку діяльності військових адміністрацій.

Основоположним у діяльності військових адміністрацій виступає принцип пріоритету національної безпеки та передбачає, що діяльність військових адміністрацій покликана в першу чергу на захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

Принцип динамічності управління, що полягає в обумовленій об'єктивними обставинами критичній необхідності швидкого реагування на загрози національної безпеки, забезпечення життєдіяльності населення та уникнення гуманітарної катастрофи. Цей принцип є одним із ключових принципів діяльності військових адміністрацій в умовах воєнного стану та передбачає можливість негайного прийняття рішень оминаючи тривалі бюрократичні процедури та здатність ефективно реагувати швидко адаптуючи управлінські рішення до нових обставин.

Воєнний стан детермінує посилення ролі центральної державної влади, формування системи ієрархії влади і підпорядкування. З цього витікає принцип централізації, що полягає в замкненості системи управління, консолідації владних повноважень у руках державних органів, покликаної в першу чергу на запобігання дезорганізації та ефективне управління.

Наступний принцип, прямо витікає із повноважень військових адміністрацій у прийнятті рішень з запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, що обумовлюють тимчасові обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб. При запровадженні обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб військові адміністрації мають дотримуватися принципу пропорційності. Головною метою принципу

пропорційності є захист обсягу та змісту фундаментальних прав і свобод особи від свавільного впливу з боку публічних органів, а саме від їх надмірного впливу (у тому числі дискреційного характеру), необґрунтованої дискримінації, неналежного виконання ними своїх обов'язків щодо захисту цих прав і свобод [З с. 91].

Враховуючи, що військові адміністрації утворюються для досягнення конкретної цілі, а строк їх існування обмежується дією воєнного стану та 30 днями після його припинення чи скасування доцільним буде окреслити принцип тимчасовості, як один із принципів адміністративно-правового регулювання діяльності цих державних органів.

Ще одним з важливих принципів, на яких повинна базуватися організація діяльності військових адміністрацій, є принцип доцільності, який полягає в тому, що при здійсненні адміністративно-управлінських функцій в межах своєї компетенції для досягнення цілей та завдань правового режиму воєнного стану чи публічного адміністрування військові адміністрації мають фокусуватися на виборі найбільш ефективної раціональної форми та способу вирішення питання об'єктивно оцінюючи реальні загрози.

Запропонований набір спеціальних принципів адміністративно-правового регулювання діяльності військових адміністрацій — пріоритет національної безпеки, динамічність, централізація, пропорційність, тимчасовість і доцільність — окреслює правове поле, що дає змогу поєднати швидкість управлінських рішень із гарантіями недопущення порушення фундаментальних прав і свобод громадян з боку публічних органів.

Безумовно запропонований перелік спеціальних принципів адміністративно-правового регулювання діяльності військових адміністрацій не є вичерпним, враховуючи завдання, поставлені перед військовими адміністраціями, та потребує подальшого дослідження.

Література

1. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 68/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text>. (дата звернення: 08.05.2025).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>. (дата звернення: 08.05.2025).
3. Євтошук Ю.О. Принцип пропорційності у практиці Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 1. С. 90-101.

Moroz V.P.,
applicant for higher education of the third level,
State University «Kyiv Aviation Institute», Kyiv, Ukraine
Scientific advisor: Kunev Y.D., Doctor of Law, Professor

EUROPEAN EXPERIENCE OF TAX ADMINISTRATION IN SOME EU COUNTRIES

In the period of independent development of Ukrainian statehood and the national economy, one of the main priorities of state-building is the harmonisation of Ukrainian legislation with the legislation of the European Union, including in the aspects of taxation and the functioning of the tax system. The tax system currently in place in Ukraine is similar in composition and structure to the tax systems of developed European countries.

Taxation systems in different countries were developed under the influence of unique social and economic conditions. For example, the French tax system is considered to be the most authoritative and classic. The tax code of this country contains possible methods and tools to counteract malicious tax evaders. In addition, the interaction with legal entities and individuals is formed in the Tax Code of this country [1, p. 263].

Based on the norms of French legislation, large enterprises operating in the market undergo a general inspection, while small enterprises receive consultations on the preparation of reports [1, p. 263]. The list of materials required for tax audits in the country is formed after analysing the declarations received from taxpayers. Also, the formation of control mechanisms is influenced by various external data. The effectiveness of the taxation and tax control system in France is measured by the number of audits conducted by one inspector per year. The most significant qualitative indicators are: the amount of additional taxes received for various reasons, including as a result of tax evasion, as well as measures taken by the controlling authorities to ensure that taxes are paid in full; - calculation of the ratio of funds spent on such inspections to the funds received as a result of their implementation. Thus, in France, the activities of different tax authorities are compared [2, p. 281-287].

In addition, if a taxpayer in France fails to file a tax return on time, he or she will be charged not only the amount of tax, but also an additional fine. If a French citizen intentionally conceals his or her real income, the fine may be up to 80% of the tax amount. If there is a decrease in the taxpayer's income over a certain period of time, taxes will be deducted from the taxpayer's accounts without additional notification of the fact of withdrawal. When there is a violation related to forgery of documents, the current legislation of this country provides for criminal liability [3, p. 185].

In Poland, the issues and principles of tax administration are reflected in the

Tax Law. This document has been in force since 1998, and the responsibilities related to the control of the taxation system are assigned to the country's tax authorities. The country has a Ministry of Finance, which includes several departments and bureaus dealing with tax control. In addition, a tax inspector in Poland must be a professional in his or her field. A mandatory requirement for this position is a university degree in economics, or alternatively, a law degree. Also, the length of service in the country's tax authorities plays an important role. It should be at least 5 years. If we are talking about treasury control, the mandatory work experience is reduced to 3 years. Additionally, tax inspectors are regularly subject to qualification examinations, in which they must confirm their qualification level [4].

Speaking of the European Union, Sweden has long been considered the most productive tax system in the world. According to international rankings, this country has the highest level of tax freedom and the lowest level of corruption. The country's tax authorities spend less than 0.04% of the payments received from taxpayers. The Swedish Tax Administration is responsible for tax control in Sweden. Current Swedish legislation allows for the use of desk-based and documentary tax administration. At the same time, the country has no restrictions on the timing of tax audits by the tax authorities. If the audit confirms violations on the part of the taxpayer, the controlling authorities may request all reports, documents and declarations from the violator.

In addition, the tax authorities regularly conduct explanatory work with taxpayers who evade paying taxes to the state budget. Interaction between the parties can take place both during actual audits and via the Internet. The tax service's specialists provide taxpayers with all necessary consultations on tax issues. A request for advice can be sent not only through the service's hotline, but also via the Internet or e-mail. In some cases, a Swedish citizen may have the opportunity to meet with an inspector in person to resolve all issues [5, p. 124]. If we study the peculiarities of control over tax payment in Sweden, we can conclude that in this country voluntary payment can be achieved in the following way: use of preventive measures by tax services and interaction with violators among taxpayers; trust on the part of taxpayers in the functioning of the state tax policy; formation of intuitive rules for tax payment among the population at the state level. As a result of these actions, in Sweden the percentage of taxpayers with no violations in the payment of funds to the state budget exceeds 80% [5].

We believe that this experience is the most useful and effective for the Ukrainian legislator.

Literature

1. Мацелик Т.О., Лихолат Я.А. Заходи попередження в контексті адміністрування податкового боргу великих платників податків: досвід зарубіжних країн. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 263-265. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/67.pdf.

2. Андрущенко В.Л., Данілов О.Д. Податкові системи зарубіжних країн: навч. посіб. Київ: Комп'ютер прес, 2004.

3. Офіційний сайт Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/>.

4. Яренко Г. Структура та організація роботи податкових органів у зарубіжних країнах. *Вісник КНЕУ*. 2009. № 2. С. 124.

5. Пугаченко О.Б. Діяльність податкових органів у зарубіжних країн. URL: [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/28.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/28.pdf).

УДК 343.72:336.76:004.946(043.2)

Starushchenko Y.V.,

applicant for higher education of the third level,
State University «Kyiv Aviation Institute», Kyiv, Ukraine
Supervisor: Golovko K.V., Doctor of Law, Professor

MONEY LAUNDERING OF FUNDS RECEIVED FROM THE CIRCULATION OF VIRTUAL ASSETS: METHODS AND MEASURES TO COMBAT

Effective policies and legal frameworks to prevent the laundering of funds derived from the circulation of virtual assets are key to the integrity and stability of both international and national financial systems and economies. They can lead to economic destabilisation, banking crises, inefficient revenue collection, broader public administration deficiencies, reputational risks for international financial centres, and loss of correspondent banking relationships. Let us consider some of these methods and techniques for laundering the proceeds of virtual assets. Understanding these methods is crucial to preventing the laundering of funds derived from the circulation of virtual assets in the digital age. In particular, the five most popular methods used by criminals to launder money on the blockchain include:

1. Nested services are a broad category of services that operate within one or more exchanges. These services use addresses hosted on exchanges to leverage the liquidity of the exchanges and take advantage of trading opportunities. Some exchanges do not require high compliance standards for nested services, allowing bad actors to use them for money laundering. In the blockchain landscape, these nested service transactions appear to have been conducted by their host counterparties (i.e. exchanges) rather than the hosted nested services or the addresses of individuals. The most common and notorious type of nested service is the over-the-counter (OTC) broker. OTC brokers allow traders to trade large amounts of cryptocurrency easily, securely and anonymously. OTC brokers facilitate direct cryptocurrency trading between two parties without the intermediation of an exchange. These trades can be made between different cryptocurrencies (e.g. Ethereum and Bitcoin) or

between cryptocurrencies and fiat currencies (e.g. cryptocurrencies such as Bitcoin and fiat currencies such as the euro). OTC brokers find counterparties for a transaction in exchange for a commission, but are not involved in the negotiation. Once the terms are agreed upon, the parties transfer custody of the assets to the broker. In particular, in August 2020, the US Department of Justice (DOJ) filed a complaint for the confiscation of 280 cryptocurrency addresses involved in the laundering of approximately \$28.7 million worth of cryptocurrency stolen from the exchange by hackers linked to North Korea known as the Lazarus Group. The complaint details two crypto exchange hacks by North Korean actors that stole millions of dollars worth of cryptocurrency and ultimately laundered the funds through Chinese over-the-counter (OTC) cryptocurrency traders, and follows related actions involving the theft of \$250 million in cryptocurrency through other exchange hacks by North Korean actors [1]. Lazarus Group continues to use OTC traders for money laundering. In April 2023, the U.S. Treasury Department's Office of Foreign Assets Control (OFAC) imposed sanctions on three individuals, including two OTC crypto traders, for assisting the North Korean group [2].

Gambling platforms are popular among cryptocurrency money launderers. Gambling services were mentioned in the FATF report 'Virtual Assets Red Flag for Money Laundering and Terrorist Financing' issued in September 2020 [3]. In this report, the FATF identified two situations in which gambling platform services can be considered as money laundering, in particular: 1) funds deposited or withdrawn from a virtual asset or wallet address with direct and indirect links to known suspicious sources, including dubious gambling sites; 2) transactions originating from or destined for online gambling services.

Mixers are services that combine digital assets from multiple addresses together before releasing them at random intervals to new destination addresses or wallets, thereby increasing anonymity. They are often used to hide the trail of funds before they are transferred to legitimate businesses or major exchanges. It is worth noting that in March 2023, the US Department of Justice announced a joint international takedown of ChipMixer, a cryptocurrency mixing service on the darknet responsible for laundering more than \$3 billion in cryptocurrency. The operation allowed the German authorities to withdraw more than \$46 million in cryptocurrency from the servers. Another example is Tornado Cash, a mixer that laundered more than \$7 billion from 2019 to 2022 until the service developer was arrested by Dutch authorities [4].

4. Fiat exchanges exchange cryptocurrencies for cash and can be mainstream, peer-to-peer (P2P) or non-compliant (exchanges that do not obey or are not subject to the rules). For example, exchanges used such addresses to cash out almost \$23.8 billion in cryptocurrency in 2022, which is 68% more than in the previous year [5].

5. Services headquartered in high-risk jurisdictions are services in jurisdictions identified as having strategic deficiencies in their AML or counter-

terrorist financing (CFT) regimes. In particular, the FATF identifies jurisdictions with weak AML/CFT measures, often referred to as the ‘Black and Grey List’ [6]. The FATF’s measures to publicly publish the list of countries with weak AML/CFT regimes have proved to be effective. On 18 January 2024, the Commission Delegated Regulation (EU) 2024/163 [7] amending the EU list was published. As of June 2024, the FATF had reviewed 133 countries and jurisdictions and publicly identified 108 of them as having a weak AML/CFT regime. As a result, 84 countries have implemented the necessary reforms to address their AML/CFT weaknesses and have been removed from the list. The European Commission also identifies countries that have strategic deficiencies in their AML/CFT regimes and pose a significant threat to the financial system of the European Union [8].

Thus, the current legal support for transactional activities in terms of regulating the crossing of crypto assets across the customs border and protecting the rights of the parties is imperfect and requires modern legal regulation, especially during military events. The new legislation of Ukraine should address very fundamental issues of such protection of both the interests of the state and individuals.

Література

1. United States Files Complaint to Forfeit 280 Cryptocurrency Accounts Tied to Hacks of Two Exchanges by North Korean Actors URL: <https://www.justice.gov/usao-dc/pr/united-states-files-complaint-forfeit-280-cryptocurrency-accounts-tied-hacks-two>.
2. Treasury Targets Actors Facilitating Illicit DPRK Financial Activity in Support of Weapons Programs URL: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy1435>.
3. FATF report Virtual Assets Red Flag Indicators of Money Laundering and Terrorist Financing URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/reports/Virtual-Assets-Red-Flag-Indicators.pdf>.
4. Justice Department Investigation Leads to Takedown of Darknet Cryptocurrency Mixer that Processed Over \$3 Billion of Unlawful Transactions URL: <https://www.justice.gov/usao-edpa/pr/justice-department-investigation-leads-takedown-darknet-cryptocurrency-mixer-processed>.
5. Suspected developer of crypto mixer Tornado Cash arrested URL: <https://techcrunch.com/2022/08/12/suspected-tornado-cash-developer-arrested-in-amsterdam/>.
6. The Chainalysis 2024 Crypto Crime Report URL: <https://go.chainalysis.com/crypto-crime-2024.html>.
7. «Black and grey» lists. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/countries/black-and-grey-lists.html>.
8. Commission Delegated Regulation (EU) 2024/163 of 12 December 2023 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R0163>.
9. Старущенко Я.В. Методи відмивання коштів, отриманих від обігу віртуальних активів у цифрову епоху та правові заходи боротьби. *Правова*

система України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану: матеріали XV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, Державний університет «Київський авіаційний інститут», 21 лют. 2025 р. Тернопіль: Вектор, 2025. С. 254-257.

УДК 351/354:341.171(477:4-6ЄС)

Ткаченко В.В., к.ю.н.,
Сумський національний аграрний університет,
м. Суми, Україна

СИСТЕМНА АДАПТАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ДО ВИКЛИКІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Дослідження адаптаційних процесів набуває особливої значущості в умовах глобалізаційних викликів та необхідності забезпечення повноцінної інтеграції України до європейського правового простору.

Поняття «адаптація» розглядається як динамічний трансформаційний процес, спрямований на оптимізацію поведінкових моделей суб'єктів та вдосконалення системної структури з метою мінімізації потенційних зовнішніх ризиків, підвищення результативності та життєстійкості функціонування.

Дефініція «адаптація національного законодавства до законодавства ЄС» розкривається через призму взаємопов'язаних категорій еволюційного розвитку правових систем. Комплексне дослідження наукового дискурсу дозволяє інтерпретувати адаптацію законодавства України як цілеспрямований, структурований процес гармонізації нормативно-правових актів держави-реципієнта відповідно до європейських стандартів правового регулювання суспільних відносин, що базується на міжнародних угодах та взаємоузгоджених принципах правотворчості.

Адаптація законодавства є багатогранним процесом правової інтеграції, що має специфічні риси. Вона виступає інструментом правової уніфікації, реалізується державою-кандидатом на членство в Європейському Союзі та характеризується динамічним правотворчим характером. Цей процес спрямований на досягнення максимальної відповідності законодавчих норм, охоплює пріоритетні сфери економічної інтеграції та базується на принципах поваги до національного суверенітету, добровільності та системності. Адаптація має випереджаючий характер, потребує консолідації зусиль усіх гілок державної влади, виключає механічне копіювання норм та забезпечує соціальну прийнятність трансформаційних процесів. Кінцева мета такої адаптації полягає у створенні ефективного правового механізму, що

відповідає європейським стандартам та національним інтересам держави [1, с. 340].

Сучасна парадигма правової інтеграції передбачає диференційований підхід до зближення законодавчих систем України та Європейського Союзу, що реалізується через три основні рівні адаптації.

На сучасному етапі для нашої держави характерний перехідний стан між «помірною» та «максимальною» адаптацією, що зумовлено активними євроінтеграційними прагненнями та необхідністю системних державотворчих перетворень [2, с. 80].

У 2004 році було прийнято Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до європейських нормативних стандартів, яка визначила стратегічні напрямки системної трансформації правового середовища держави. Стратегія наголошувала на тому, що формування правового поля - це тривалий еволюційний процес, який неможливо штучно прискорити, але можна створити сприятливі умови для його реалізації. Передбачалося три послідовні етапи впровадження:

Перший етап (2004–2005 роки): формування інституційних передумов; створення фінансового та організаційного підґрунтя; започаткування глибоких якісних перетворень у суспільстві.

Другий етап (2006–2009 роки): комплексна модернізація підприємств; впровадження структурно-інноваційної економічної моделі; демократизація суспільних процесів; упорядкування відносин власності.

Третій етап (2010–2015 роки): закріплення стійких темпів економічного зростання; підвищення добробуту населення; прискорена реалізація структурних завдань європейської інтеграції. Документ розглядав процес європейської інтеграції як послідовну, багатогранну трансформацію всіх сфер життєдіяльності держави [3].

Основні напрямки адміністративної реформи передбачали: демонтаж застарілої управлінської системи; впровадження принципів відкритості влади; забезпечення підзвітності перед суспільством; гарантування верховенства права; неухильне дотримання конституційних прав і свобод громадян; створення механізмів громадського контролю. Документ визначав трансформацію публічного управління як комплексний процес, спрямований на наближення до європейських демократичних стандартів [4].

У сфері державного управління план передбачав десять ключових короткострокових пріоритетів: реформування конституційного законодавства; модернізація судової системи; вдосконалення виборчого законодавства; системна боротьба з корупцією; комплексна реформа державного управління; трансформація енергетичного сектору; здійснення дерегуляції; реформування системи державних закупівель; оптимізація податкового механізму; впровадження зовнішнього аудиту.

Моніторинг виконання Угоди покладено на Урядовий офіс

координації європейської та євроатлантичної інтеграції. План містить 1943 завдання у 27 сферах, спрямованих на наближення українського законодавства до європейських стандартів. Щорічно Комітет асоціації оцінюватиме досягнутий прогрес, маючи можливість коригувати пріоритети та вносити необхідні доповнення [5, с. 208].

Ключовими викликами у сфері адаптації законодавства є: невідповідність чинних нормативно-правових актів України європейським стандартам публічного управління, що створює бар'єри для повноцінної інтеграції; відсутність уніфікованої методології гармонізації законодавства з урахуванням специфіки вітчизняної адміністративної системи; недостатній рівень інституційної спроможності органів публічної влади щодо впровадження європейських управлінських практик.

Література

1. Пархоменко Н.М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 338–342.

2. Коломоєць Т.О. Адаптація інформаційного законодавства України до вимог ЄС як складова сучасного вітчизняного правотворчого процесу: монографія. Дніпропетровськ: НГУ, 2013. 164 с.

3. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. Київ: ІВЦ Держкомстату України, 2004. 416 с.

4. Губанов О.О. Етапи адаптації українського законодавства у сфері публічної служби до *acquis communautaire* Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 44. С. 20-24.

5. Ковалів М.В., Тимчишин Т.М., Ніканорова О.В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.

Устинова І.П., к.ю.н., доцент,
Сорока Д.В., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

УЧАСТЬ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Фінансова діяльність України – це діяльність, пов'язана з формуванням, розподілом і використанням централізованих і децентралізованих грошових фондів для забезпечення здійснення функцій держави, соціально-економічних завдань, управління, обороноздатності, діяльності державних органів.

Кредити від міжурядових організацій є одним із джерел надходжень до Державного бюджету. Найважливішими зовнішніми фінансовими джерелами для України є Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський банк реконструкції та міжнародні фінансові інституції. Співпраця з такими міжнародними фінансовими інституціями розглядається світовою фінансовою спільнотою як певний акт довіри, підтвердження кредитоспроможності держави.

Україна стала членом МВФ у 1992 році відповідно до Закону України від 03.06.1992 № 2402-ХІІ «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» [3].

Після збройного нападу російської федерації Україна звернулася до МВФ з проханням надати екстрену фінансову допомогу в розмірі 1,4 млрд дол. США через Інструмент прискореного фінансування (Rapid Financing Instrument, RFI) і 09.03.2022 року виконавча рада МВФ ухвалила відповідне рішення.

Програма RFI призначена для фінансування першочергових витрат та нагальних потреб платіжного балансу, що виникають унаслідок триваючого військового конфлікту, і якщо їх не вирішити, вони призведуть до серйозних економічних потрясінь.

Звичайно, кредити МВФ не стимулюють економічного зростання, адже вони призначені для вирішення проблем дефіциту платіжного балансу. З іншого боку, кредити МВФ можуть позитивно впливати на економічне зростання іншими способами. Наприклад, сам факт співпраці з МВФ, який дає зрозуміти іншим кредиторам та міжнародним інвесторам, що економічна політика в державі сприяє залученню іноземних інвестицій [3].

Зі вступом до МВФ Україна приєдналась до Світового банку, який є другим після МВФ фінансовим партнером України.

У зв'язку зі збройним вторгненням російської федерації в Україну Світовий банк у березні 2022 року схвалив додаткове фінансування для проекту Міжнародного банку реконструкції та розвитку «Позика на політику розвитку у сфері економічного відновлення» (Economic Recovery Development Policy Loan, ER DPL). Кредитні кошти в рамках додаткового проектного фінансування та гарантій від Королівства Нідерландів та Швеції (в сумі майже 490 млн дол. США), а також підтримка Японією, пов'язана з проектом (в розмірі 600 млн дол. США) були спрямовані на фінансування загального фонду Державного бюджету України. Проект також отримав понад 1,2 млрд дол. США з грантових коштів із Цільового донорського фонду, створеного Світовим банком.

Загальний обсяг допомоги, мобілізованої Світовим банком разом з партнерами для підтримки України в протистоянні проти агресії російської федерації перевищує 23 млрд дол. США.

Отже, співпраця з Міжнародним валютним фондом дозволила Україні залучити фінансування від інших міжнародних фінансових установ та урядів інших держав, таких як США, ЄС, Німеччина, Канада, Японія тощо [1].

Також з 1992 року Україна є членом Європейського банку реконструкції та розвитку, який являється міжнародною фінансовою організацією, діяльність якої спрямована на фінансування економічних реформ у країнах Центральної та Східної Європи для їх переходу до ринкової економіки.

ЄБРР є одним із найбільших інвесторів в Україні, і його фінансові ресурси є значною підтримкою для здійснення економічних реформ в Україні. Банк надає фінансування інвестиційних проектів для розвитку в приватному та державному секторах, а також надає технічну допомогу.

Після збройного вторгнення російської федерації в Україну Рада директорів ЄБРР у березні 2022 року ухвалила рішення про надання Україні та країнам, що постраждали від агресії, початкового «пакету заходів для стійкості» в розмірі 2 млрд євро. Цей «пакет» спрямований на підтримку «реальної» економіки, зокрема на підтримку енергетичної та продовольчої безпеки, відновлення залізниці, інфраструктури та підтримання фармацевтичної промисловості.

З метою підвищення ефективності співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями та прискорення реалізації проектних кредитів, спрямованих на фінансування економічного розвитку країни, Національний банк спільно з Урядом України співпрацює з іншими міжнародними організаціями, такими як Європейський інвестиційний банк (EIB) та Чорноморський банк торгівлі та розвитку (BSTDB), ресурси яких використовуються для фінансування інвестиційних проектів у

державному та приватному секторах економіки України.

Таким чином, міжнародні фінансові організації беруть активну участь у фінансовій діяльності України, тим самим, сприяючи економічному розвитку нашої держави.

Література

1. Іванцова А., Дудка Е. Міжнародний Валютний Фонд: корпорація зла чи порятунок економіки в умовах кризи? URL: <https://voxukraine.org/mizhnarodnyj-valyutnyj-fond-korporatsiya-zla-chy-poryatunok-ekonomiky-v-umovah-kryzy/> 3

2. Михайлик О.М. Особливості міжнародного кредитування: МВФ та МБРР. *Ефективна економіка*. 2015. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3962>.

3. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/>.

4. Устинова І.П., Кузьмін А.Р. Правові засади взаємодії України з міжнародними фінансовими організаціями як складова процесу євроінтеграції. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2020. № 4(57). С. 96-103.

5. Устинова І., Савліва Н., Бардачевська А. Проблеми розвитку фінансової системи України. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Київ: НАУ, 2022. № 2(63). С. 100–105.

УДК 342:124.5(043.2)

Чулінда Л.І., к.ю.н., доцент,
Кабанець Є.М., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ КОНСТИТУЦІЙНІ ЦІННОСТІ

Без розуміння конституційних цінностей неможливо збагнути суть правової системи певної держави, оскільки вони відображають світовий досвід розвитку права, досвід людської цивілізації. Принципи права, закріплені в конституції держави, відображають певні правові цінності, моральні якості права та сприяють дії природного права в сучасних умовах, регулюють будь-які види правовідносин у всіх системах права між суб'єктами права, зміцненню довіри між державою та громадськістю, забезпеченню гласності, доступності та прозорості інформації щодо діяльності публічної влади.

До конституційних цінностей належать фундаментальні принципи, які визначають права та обов'язки громадян, відносини між державою і

суспільством, а також відносини між різними соціальними групами. Серед фундаментальних конституційних цінностей можна виокремити свободу та людську гідність. Це два нерозривно пов'язані поняття, які перебувають в основі будь-якого демократичного суспільства та закріплені в конституціях більшості країн світу. Вони є фундаментом, на якому будуються права людини, справедливість і добробут.

Згідно зі статтею 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Стаття 35 гарантує кожному право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (ст. 36) [1].

Свобода є невід'ємною частиною людської гідності, що дозволяє людям самостійно приймати рішення, розвиватися, реалізовувати свої права і свободи. Щодо рівності, то це внутрішня цінність кожної людини, незалежно від її походження, статі, віку, релігійних переконань, політичних поглядів чи будь-яких інших характеристик. Це визнання того, що кожна людина має право на повагу, на гідне життя і на реалізацію своїх потенціалів. Стаття 24 трактує, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають

жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [1].

Верховний комісар ООН з прав людини Мішель Бачелет підкреслює, що кожна держава повинна гарантувати основні свободи всіх своїх громадян і підтримувати організації громадянського суспільства для того, щоб вони процвітали, і не тільки тому, що це правильно, а й тому, що це далекоглядний і продуктивний стратегічний підхід [2].

Загальнолюдські цінності формуються у процесі розвитку суспільства, є наслідком взаємодії ідеалів та інтересів усіх прошарків суспільства. Конституція України узагальнює світовий досвід проголошення цінностей, закріплюючи їх у принципах права, які є керівними засадами, вихідними ідеями, що визначають зміст і спрямованість правового регулювання. Принципи права становлять цілісну систему гарантій захисту прав і свобод людини та забезпечення справедливості правових відносин.

До європейських цінностей, які закріплені в Конституції України, належать принципи, визнані світовим співтовариством, серед яких є моральні принципи (не вбивай, не кради, живи чесно, поважай старших, батьки повинні піклуватися про дітей, а діти з досягненням повноліття повинні піклуватися про батьків тощо); загальнолюдські ідеали та основні засоби їх досягнення (соціальна справедливість, людська гідність, громадянський обов'язок, матеріальне благополуччя, багатство духовного життя) [3].

Отже, європейські цінності в Конституції України забезпечують незворотність європейської інтеграції України, підтверджують остаточний вибір на користь європейської моделі суспільного та економічного розвитку. Україна забезпечує поступове приведення законодавства у відповідність до принципів-цінностей ЄС. Максимальне забезпечення безперервності діяльності щодо адаптації законодавства України у складних умовах воєнної агресії з боку РФ є надзвичайно важливим.

Література

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

2. ООН. Неупереджене і незалежне верховенство права є дуже важливим для здорового суспільства. URL: <https://www.ohchr.org/ru/2020/02/impartial-independent-rule-law-vital-sound-societies>.

3. Чулінда Л.І. Європейські цінності в Конституції України. *Конституція України: стан, перспективи та механізми реалізації*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 27 чер. 2023 р.). Київський університет права НАН України. Вінниця: ТОВ «Твори», 2023. С. 336-339.

Чулінда Л.І., к.ю.н., доцент,
Федорович А.С., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

ОСНОВИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Правовий статус є основою взаємодії особи і держави, визначаючи свободи та обов'язки людини у суспільстві. Актуальність теми обумовлена порушеннями прав людини, соціальною нерівністю, конфліктами та екологічними проблемами. В Україні ця тема має особливе значення через реформи правової системи, адаптацію законодавства до європейських стандартів та захист прав громадян в умовах воєнного стану. Сучасні виклики, зокрема технологічні зміни, цифровізація та роль міжнародного права, вимагають нового розуміння правового статусу, що робить цю тему важливою для досліджень.

Правовий статус людини визначається її юридично закріпленим становищем у суспільстві, що включає права, обов'язки, відповідальність та гарантії. Він забезпечує баланс між інтересами особи та суспільства, створюючи легітимну основу взаємодії. Ключовими елементами правового статусу є права, свободи та обов'язки, які відображають принципи взаємодії держави та особи. Права людини забезпечують можливість реалізовувати свої інтереси в межах закону, а свободи гарантують самореалізацію та гармонійний розвиток, будучи основою правового статусу.

Конституція України закріплює основні групи прав – громадянські, політичні, економічні, соціальні, екологічні, сімейні та культурні. Вони, викладені у розділі II Конституції, формують комплексний підхід до захисту прав людини в різних сферах життя, сприяючи демократичному розвитку суспільства [1].

Правовий статус особи визначає її юридичне положення в суспільстві та державі, включаючи систему закріплених законодавством і гарантованих державою прав, свобод, інтересів та обов'язків суб'єкта суспільних відносин. Це поняття відображає особливості правового регулювання, закладеного в основу суспільного устрою. Ця категорія має інтеграційний характер, оскільки охоплює взаємодію між особою, суспільством і державою. Вона є основою правового механізму забезпечення збалансованого розвитку відносин між громадянами та державними інституціями [2].

Структура правового статусу включає права, свободи, обов'язки, відповідальність і гарантії. Права забезпечують можливість особи діяти у

своїх інтересах, свободи гарантують автономність у виборі поведінки, обов'язки встановлюють вимоги до дій, відповідальність є наслідком їх недотримання, а гарантії створюють механізми захисту прав і свобод.

Юридична природа правового статусу дозволяє оцінювати становище особи в межах різних галузей права, таких як конституційне, адміністративне та міжнародне. Він визначається системою прав і обов'язків, закріплених Конституцією та іншими нормативно-правовими актами, які встановлюють стандарти поведінки та основи взаємовідносин між особою і державою.

Для гармонійного співіснування в суспільстві людина повинна дотримуватися правил, які обмежують шкоду іншим і забезпечують громадський порядок. Держава, гарантуючи права людини, вимагає виконання закріплених юридичних норм у вигляді обов'язків. Таким чином, права та обов'язки формують систему взаємозв'язків між особою і державою, що ґрунтується на демократичних принципах [3].

Зокрема, інститут громадянства, як елемент правового статусу особи, не обмежується лише формально-юридичними відносинами між державою та громадянином. Категорія «громадянин» разом із конституційно закріпленими правами формує активну взаємодію між державою та її громадянами. Це передбачає не лише взаємні права та обов'язки, а й участь громадян у політичному, економічному та соціальному житті держави. Конституція України закладає основи такої взаємодії через статті 36 і 38, що гарантують право громадян на об'єднання, участь у референдумах, виборах та управлінні державними справами. Інститут громадянства стає підґрунтям для взаємодії держави та громадянина, що є передумовою існування демократичної системи.

Ключовими елементами правового статусу людини залишаються права, свободи та обов'язки, закріплені у розділі II Конституції України. Вони взаємопов'язані через категорії гідності та безпеки, які є основою конституційних прав. Гідність людини трактується як джерело соціальних цінностей, що інтегрує політичні, соціальні та економічні права, забезпечуючи умови для гідного життя.

Категорія безпеки доповнює гідність, забезпечуючи баланс між правами особи та суспільними інтересами. Безпека охоплює політичний, економічний, соціальний та екологічний аспекти, створюючи механізми захисту прав і свобод. Через взаємодію гідності та безпеки Конституція України формує цілісну систему правового забезпечення, спрямовану на підтримку демократичних принципів та гідного існування людини [4].

Таким чином, правовий статус людини і громадянина забезпечує взаємодію особи і держави, визначаючи її права, свободи та обов'язки. Інститут громадянства сприяє участі громадян у житті держави, зміцнюючи демократичні засади. Права та свободи, закріплені Конституцією України, створюють умови для гідного існування людини,

забезпечуючи стабільність і розвиток правової держави.

Література

1. Конституція України: Закон від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Офіційний сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Гумін О.М., Пряхін Є.В. Адміністративно-правовий статус особи: поняття та структура. *Наше право*. 2021. № 5. С. 32-37.

3. Тарасова А. Сутність поняття конституційно-правового статусу особи та його структура. *Науковий блог НАУОА*. 19.06.2022. URL: <https://naub.oa.edu.ua/sutnist-ponyattya-konstytutsijno-pravovoho-statusu-osoby-ta-joho-struktura>

4. Бабенко К.А. Системні основи закріплення правового статусу людини в Конституції України. *Шостий апеляційний адміністративний суд. Офіційний сайт*. URL: <https://baas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/427-sistemni-osnovi-zakriplennya-pravovogo-statusu-lyudini-v-konstitutsiji-ukrajini.html>

УДК 342.565(043.2)

Шапенко Л.О., к.ю.н., доцент,
Дмитренко О.О., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Захист прав і свобод особи в адміністративному судочинстві є однією з ключових функцій сучасної правової держави, що забезпечує баланс між інтересами громадянина та держави. Адміністративне судочинство виступає механізмом, спрямованим на контроль за законністю дій публічної адміністрації, захист прав громадян від свавілля влади та відновлення порушених прав. Основна мета цього інституту полягає у гарантуванні верховенства права, справедливості та рівності всіх перед законом.

Відповідно до положень частини першої статті 2 КАС України завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [1]. Також згідно з ч. 1 ст. 5 КАС України, кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи

бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси й просити про їх захист [1].

Адміністративне судочинство відіграє важливу роль у захисті прав і свобод особи, однак воєнний стан, який нині діє в Україні, ускладнює реалізацію цього права через обмеження доступу до судів, зокрема в зонах бойових дій, а також через кадрові та організаційні проблеми судової системи. Одним із ключових аспектів є забезпечення процесуальних гарантій в адміністративному судочинстві. Важливим є дотримання принципів гласності, відкритості та доступності судового процесу, навіть в умовах воєнного стану. Обмеження, запроваджені воєнним станом, не повинні порушувати основоположні права, гарантовані Конституцією України та Європейською конвенцією з прав людини. Наприклад, право на справедливий суд, передбачене статтею 6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, залишається непорушним, хоча його реалізація може бути ускладнена через тимчасові обмеження [2]. У воєнний період спостерігається зростання кількості справ, пов'язаних з оскарженням дій влади, зокрема щодо мобілізації, обмеження пересування чи порушення майнових прав. Перевантаженість судів та нестача суддів призводять до затримок у розгляді справ, що може порушувати право особи на розумний строк судового розгляду, яке регулюється ст. 119 КАС України.

Адміністративні суди є основним інструментом захисту прав людини, оскільки вони спеціалізуються на розгляді спорів між громадянами та державними органами. Вони забезпечують незалежний та неупереджений розгляд справ, що є важливим для підтримання довіри до судової системи. Наприклад, у Латвії адміністративні суди були створені для поліпшення державного управління та збільшення довіри населення до держави, а також було впроваджено письмовий процес та зменшено кількість судових інстанцій у деяких категоріях справ [3, с. 39]. Зарубіжний досвід показує, що ефективно адміністративне судочинство потребує постійного вдосконалення та адаптації до нових викликів. Наприклад, в Німеччині адміністративні суди відіграють ключову роль у захисті прав людини, забезпечуючи незалежний контроль за діяльністю державних органів [3, с. 18].

Особливу увагу при розгляді даної тематики потрібно приділити судовій практиці, зокрема рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 31 березня 2021 року у справі № 640/21611/19, яке, погоджуючись з О.В. Константиєм, слід вважати важливим прецедентом у формуванні підходів до захисту прав осіб у спорах з органами державної влади [4, с. 155]. Зазначене рішення Верховного Суду стало ключовим для розуміння механізмів захисту прав громадян в адміністративному судочинстві. У цій справі йшлося про спір, пов'язаний з діями суб'єкта владних повноважень, які призвели до порушення прав

позивача [5]. Верховний Суд у своєму рішенні чітко окреслив межі повноважень адміністративних судів у захисті суб'єктивних прав, наголосивши на необхідності забезпечення справедливого балансу між публічними інтересами та правами окремих осіб. Це рішення демонструє як судова практика може впливати на вдосконалення адміністративних процедур та сприяти підвищенню рівня правової захищеності громадян. Суд дійшов висновку, що будь-яке втручання держави в права громадян має бути обґрунтованим, необхідним та відповідати легітимній меті, адже це дозволяє уникнути свавільного обмеження прав та забезпечує ефективний судовий контроль за діями влади.

Принцип верховенства права є основоположним у забезпеченні захисту прав і свобод особи в адміністративному судочинстві. У контексті адміністративного судочинства цей принцип реалізується через забезпечення доступу до незалежного та неупередженого суду, який відповідає вимогам справедливого судового розгляду. Верховенство права є неможливим без гарантії ефективного судового контролю за діями суб'єктів владних повноважень, які впливають на права і свободи, захищені Конвенцією про захист прав людини й основоположних свобод [6]. Зокрема, ст. 13 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод забезпечує право на ефективний спосіб правового захисту.

Конституція України також закріплює основи адміністративного судочинства, адже ст. 124 Конституції України говорить про те, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, ст. 125 Конституції України визначає, що адміністративні суди діють для захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин, а ст. 55 Конституції України гарантує право на судовий захист, що є передумовою реалізації всіх інших прав і свобод людини [7]. Конституційні норми формують основу для побудови системи джерел адміністративного судочинства, включаючи загальні та процесуальні гарантії захисту прав особи.

Але нині існують проблеми нормативно-правового регулювання адміністративного судочинства, які впливають на захист прав людини. Розвиток нормативної бази потребує вдосконалення, оскільки від якості такого регулювання залежить своєчасність і правильність розгляду спорів між громадянами та органами влади. Адміністративне судочинство повинне забезпечувати процесуальну рівність сторін, змінюючи юридичну нерівність, яка існує в матеріальних адміністративно-правових відносинах. Наприклад, адміністративні суди розглядають спори щодо виборчих прав громадян, що є специфічним видом адміністративних справ, оскільки організація виборів в Україні належить до прерогатив адміністрації. Такі спори вимагають чіткого дотримання принципів верховенства права та законності.

Підсумовуючи, можна сказати, що головною метою адміністративного судочинства є захист порушених чи оспорюваних прав, свобод та законних інтересів осіб. Ефективність цього механізму залежить від доступності та дієвості судового захисту, що є критерієм реалізації принципу верховенства права, адже адміністративне судочинство сприяє утвердженню правової держави в Україні, забезпечуючи захист прав громадян від неправомірних дій суб'єктів владних повноважень та додержання законності у сфері публічного управління.

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06 лип. 2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 26.04.2025).

2. Європейська конвенція з прав людини від 01 січ. 1990 р. № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 26.04.2025).

3. Захист прав людини в адміністративному судочинстві: сучасний стан і перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю процесуальної діяльності адміністративних судів України (м. Київ, 1-2 жовт. 2015 року). Київ: Ваіте, 2015. 448 с.

4. Константий О.В. Право на захист в адміністративному судочинстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. Запоріжжя, 2021. № 9. С. 154-157.

5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 31 бер. 2021 р. у справі № 640/21611/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/96015808> (дата звернення: 26.04.2025).

6. Хворостякіна А.В. Європейські стандарти адміністративного процесу. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_6738 (дата звернення: 26.04.2025).

7. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 10.03.2025).

УДК 342(043.2)

Авраменко А.О., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Юринець Ю.Л., д.ю.н., професор

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ: ПОВНОВАЖЕННЯ ТА РОЛЬ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ

Конституційний Суд України є головним органом конституційного

контролю, що відіграє ключову роль у забезпеченні верховенства Конституції. Його діяльність спрямована на правовий захист громадян, контроль за відповідністю законодавства Основному Закону та гарантування демократичних принципів у державному управлінні. В сучасних умовах розбудови правової держави значення Конституційного Суду є надзвичайно важливим, оскільки він виконує функцію арбітра у конституційних спорах.

Конституційний Суд України діє на підставі Конституції [1] та Закону України «Про Конституційний Суд України» [2]. Основні його повноваження включають офіційне тлумачення Конституції України. Це допомагає забезпечити правильне застосування її норм та уникнути правових колізій. Конституційний Суд здійснює конституційний контроль нормативно-правових актів. Він оцінює відповідність законів, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України та інших актів Конституції України. Якщо акт визнано неконституційним, він втрачає чинність. Суд розглядає звернення суб'єктів конституційного подання. До Суду можуть звертатися Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, народні депутати та інші суб'єкти, визначені законом. Крім того, Конституційний Суд здійснює захист прав громадян. Він розглядає конституційні скарги щодо порушення їхніх прав і свобод унаслідок застосування неконституційних норм. Суд також вирішує конституційні конфлікти між державними органами. Він сприяє врегулюванню суперечностей між гілками влади, забезпечуючи стабільність державного управління.

Конституційний Суд України відіграє центральну роль у функціонуванні правової системи [3]. Його діяльність спрямована на забезпечення стабільності правопорядку, захист демократичних принципів та контроль за діяльністю органів влади. Конституційний Суд гарантує верховенство Конституції. Він є єдиним органом, що може офіційно встановити невідповідність закону чи іншого акту Основному Закону держави. Суд захищає права і свободи людини. Він виконує роль правозахисного інструменту, надаючи громадянам можливість оскаржувати нормативні акти, що порушують їхні конституційні права. Конституційний Суд також забезпечує поділ влади. Він сприяє балансуванню між законодавчою, виконавчою та судовою владою, не допускаючи узурпації влади будь-якою з них. Діяльність Суду забезпечує стабільність правової системи. Завдяки своїм рішенням він гарантує передбачуваність правозастосування та правову визначеність у державі. Конституційний Суд формує правові стандарти. Його рішення мають довготривалий вплив на правову систему, встановлюючи прецеденти та визначаючи підходи до тлумачення норм права.

Підбиваючи підсумки, можна впевнено сказати, що Конституційний

Суд України відіграє критично важливу роль у забезпеченні конституційного правопорядку, захисті прав громадян та підтримці демократичних цінностей. Його рішення є обов'язковими для виконання, що сприяє стабільності правової системи та запобігає прийняттю неконституційних актів. У сучасних умовах Конституційний Суд залишається одним із головних механізмів забезпечення верховенства права, гарантує незалежність державних інституцій та сприяє розвитку демократичної правової держави.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 лип. 2017 р. № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>.

3. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>.

УДК 342(043.2)

Bazylevska D., higher education student first (bachelor's) level
State University «Kyiv Aviation Institute», Kyiv, Ukraine
Supervisor: Iurynets J.L., Doctor of Laws, Professor

THE PRINCIPLES OF THE CONSTITUTIONAL ORDER OF UKRAINE

The constitutional order reflects the system of social relations defined and ensured by the Constitution and relevant laws. The concept of the constitutional order can be viewed from several angles. Firstly, it means an integral system of basic political, legal, economic and social relations established by the Constitution and other constitutional norms. Secondly, it is a certain way of organizing the state, which is approved in its constitution. And finally, the constitutional order is a state of relations that characterizes the state as constitutional, ensures the state's subordination to the law and promotes the establishment of fair, humane and legal relations between a person, society and the state. Despite different interpretations, the constitutional order has general principles, in particular, sovereignty, democracy, reality, humanism, continuity, programmatic nature, and guarantee.

The sovereignty of the constitutional order in Ukraine is manifested in the fact that it is the people who have the right to determine and establish the basic principles and procedure for the functioning of the constitutional system. This means that any changes or amendments to the constitution can only be made by the will of the people through democratic procedures. Article 5 of the

Constitution of Ukraine clearly states that the right to determine and change the constitutional order belongs exclusively to the people [1]. This means that no other entity or individual, other than the people, has the right to interfere in this process. The determination of the constitutional order is a matter of national sovereignty, which is an integral part of the democratic system of a state. This emphasizes the importance of active participation of citizens in shaping the constitutional order and making important decisions that affect the life of society as a whole. State bodies and officials are obliged to respect and implement the constitutional order determined by the will of the people. This implies that there is no possibility of usurping power or introducing any changes to the constitutional order without the proper approval and support of the citizens.

The reality of the constitutional order is that the constitutional system should be in line with the current social relations and needs at the time of adoption of the respective constitution. This means that the basic principles, institutions and legal norms enshrined in the constitution should reflect the real state of society, its values, interests and needs.

The programmer nature of the constitutional system is reflected in the fact that a certain part of the provisions of the Constitution of Ukraine determines the direction of further development of the country. This means that, in addition to enshrining the basic principles and legal norms, the Constitution also contains guidelines or programmer principles that define the strategic goals and objectives of state development. These policy directions reflect important aspects of the political, economic, social and cultural spheres of the country's life and are an important guiding principle for the authorities in formulating and implementing state policy [2].

The democratic nature of the constitutional order in Ukraine reflects the principle of the power of the people, which not only belongs to them, but is also exercised by them. This means that the people have the right to participate in decision-making and control the government through democratic mechanisms. The democratic principles enshrined in the Ukrainian state and defined in the Constitution are the basis and guarantor of the democratic nature of the constitutional order. These principles are reflected in the work of the Parliament, the judiciary and other state authorities and state institutions.

The humanism of the constitutional order is reflected in the fact that the Constitution establishes and guarantees an order based on respect for the individual, human and citizen, and ensures their rights and freedoms. According to Article 3 of the Constitution [1], Ukrainian society recognizes a person, his or her life and health, dignity and security as the highest social values. One of the main tasks of the state, as stated in the Constitution, is to support and ensure the rights and freedoms of citizens. The humanistic approach to the constitutional order is also manifested in the national, economic, social, cultural and environmental policies established by the Constitution.

Another important principle of the constitutional order is systematicity, which implies consistency, logic and completeness of the basic institutions of society and the state enshrined in the Constitution. This also applies to fundamental human and civil rights and freedoms, which must be clearly defined and guaranteed in accordance with international legal standards [3].

Another important principle of the constitutional order of Ukraine is continuity, which implies the accumulation of positive experience gained in the process of formation of Ukrainian statehood and its implementation in modern state and public life. This principle stems from both the Preamble to the Constitution and its content, which provides for provisions on the characteristics of the state, state symbols, human and civil rights and freedoms, forms of direct democracy, local self-government and other institutions that were characteristic of Ukraine in the past or were enshrined in previous constitutions [4].

In conclusion, it should be emphasized that the principles of the constitutional order of Ukraine form the basis of the country's legal system and define the basic principles of the state's functioning. Their proper observance contributes to the stability, legitimacy and development of a democratic society. These principles are important guidelines for the legislative and executive authorities, as well as for civil society, in implementing and protecting constitutional rights and freedoms. They help to maintain a balance between the rights and obligations of citizens to the state and to each other, and ensure the principles of the rule of law and the rule of law.

Literature

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Поняття та загальні засади конституційного ладу України. URL: https://studies.in.ua/konst_seminar/489-zasadi-konstitucynogo-ladu-ukrayini.html.
3. Конституційне право України: підручник. 11-е вид. Ужгород: РІК-У, 2023. 50-51 с.
4. Белов Д., Жежіхова М. Правовий простір держави: конституційно-правові засади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Вип. 44. Т. 1. 2017. С. 32-33.

Бублик О.С., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
слухач Інституту стратегічних комунікацій,
Національний університет оборони України, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Возник М.В., к.ю.н.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

В умовах широкомасштабної агресії РФ проти України, питання щодо адміністративно-правового забезпечення правоохоронної діяльності Національної гвардії України залишається актуальною з кількох причин:

1. В умовах загострення геополітичної ситуації і конфлікту на сході України збереження національної безпеки та здатність до ефективного реагування на загрози залишаються найважливішими завданнями для держави. Національна гвардія відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки та захисту суверенітету та територіальної цілісності країни.

2. Забезпечення громадського порядку, протидія злочинності та тероризму залишаються актуальними завданнями для правоохоронних органів, включаючи Національну гвардію. Ефективне виконання цих завдань вимагає постійного оновлення та вдосконалення законодавства та практики правоохоронних органів.

3. Україна постійно працює над модернізацією своїх правоохоронних органів та вдосконаленням системи безпеки та оборони. Актуальність теми полягає в постійній необхідності адаптації законодавства та практики Національної гвардії до нових викликів та завдань.

4. Ефективне функціонування Національної гвардії та дотримання прав людини та громадянських свобод є важливими для збереження громадянської довіри до правоохоронних органів та держави в цілому. Актуальність теми полягає в постійному контролі за дотриманням прав і свобод громадян, а також у вдосконаленні механізмів взаємодії Національної гвардії з громадськістю.

Адміністративно-правове забезпечення правоохоронної діяльності Національної гвардії України ґрунтується на Конституції України [1] та законодавчій базі, що регулює діяльність правоохоронних органів загалом, а також на спеціальних нормативно-правових актах, які визначають функції, повноваження та порядок дії Національної гвардії.

Основними законодавчими актами, що регулюють діяльність Національної гвардії України, є Закон України «Про Національну гвардію України» [2], який визначає структуру, завдання, функції та правовий статус Національної гвардії. Крім того, існують інші законодавчі акти,

наприклад, Кримінальний кодекс, Кримінально-процесуальний кодекс, Адміністративний кодекс та інші, які встановлюють правила і процедури правового регулювання правопорушень і кримінальних справ, включаючи втручання Національної гвардії.

Крім того, внутрішній регламент та правила організації діяльності Національної гвардії визначаються внутрішніми нормативними документами, які розробляються самою Національною гвардією відповідно до законодавства України.

Ці правові норми забезпечують правоохоронну діяльність Національної гвардії в межах закону, забезпечуючи дотримання прав та свобод громадян, збереження громадського порядку та безпеки в Україні.

Отже, питання адміністративно-правового забезпечення правоохоронної діяльності Національної гвардії України залишається надзвичайно актуальним у контексті забезпечення національної безпеки, боротьби зі злочинністю та модернізації правоохоронних органів.

Деякі з проблемних питань, пов'язаних з адміністративно-правовим забезпеченням правоохоронної діяльності Національної гвардії України, включають:

1. Корупція та зловживання владою: Як і в інших сферах правоохоронної діяльності, існує ризик корупції серед працівників Національної гвардії, що може підривати довіру громадян до цієї структури та призводити до порушень закону.

2. Недостатня фінансова та технічна підтримка: Національна гвардія може стикатися з недостатнім фінансуванням і нестачею сучасного обладнання, що ускладнює її можливості виконувати завдання з забезпечення національної безпеки та боротьби зі злочинністю.

3. Потреба у підвищенні кваліфікації та професійному розвитку персоналу: Забезпечення ефективної діяльності Національної гвардії вимагає постійного навчання та підвищення кваліфікації її працівників, а також розвитку їхніх професійних навичок та компетенцій.

4. Взаємодія з іншими правоохоронними органами та владними структурами: Є необхідність у вдосконаленні механізмів співпраці та координації дій між Національною гвардією та іншими правоохоронними органами, а також з владними структурами на різних рівнях.

5. Забезпечення прав людини та громадянських свобод: Необхідно постійно забезпечувати дотримання прав людини та громадянських свобод у ході правоохоронних заходів, уникати надмірної сили та проявів бездіяльності.

6. Соціальний захист працівників: Забезпечення адекватних умов праці, медичного обслуговування та соціального захисту працівників Національної гвардії є важливим аспектом їхньої діяльності та підтримки їхньої бойової готовності.

Ці проблемні питання потребують системного аналізу та вироблення

ефективних стратегій для їхнього вирішення з метою підвищення ефективності та довіри до Національної гвардії України.

Шляхи вирішення цих проблем можуть включати вдосконалення законодавства, впровадження антикорупційних та професійних стандартів, зміцнення системи контролю та нагляду, а також підвищення ефективності управління та координації між різними відомствами та органами влади

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>. (дата звернення: 04.12.2024).

2. Закон України «Про Національну гвардію України». *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594. Із змінами, внесеними згідно із Законом № 1697-VII від 14 жовт. 2014 р.

УДК 347.73:336.74:004(045)(043.2)

Герасименко О.В., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Устинова І.П., к.ю.н., доцент

Е-ГРИВНЯ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ CBDC: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ ПРОЗОРОСТІ

CBDC (Central Bank Digital Currency) – це цифрова форма національної валюти, яка емітується центральним банком та забезпечується державними гарантіями. У випадку України така модель реалізується через впровадження Е-гривні, що репрезентує електронний аналог традиційної гривні та є повноправним платіжним засобом виключно в цифровому форматі. На відміну від фіатних грошей, що існують як у фізичному, так і в електронному вигляді, CBDC функціонує лише в рамках цифрової платформи, зберігаючись на електронному гаманці, підконтрольному державі.

Важливо відзначити також те, що поняття «цифрова валюта» має ширше значення і включає не лише CBDC, а й віртуальні валюти, до яких належать криптовалюти, які являють собою приватні цифрові активи, засновані на блокчейн-технологіях. У цьому контексті CBDC виступає єдиною формою державної цифрової валюти, легітимність якої підтверджується сукупністю нормативно-правових актів, зокрема Законом України «Про Національний банк України» [2]. Розглядаючи це питання

більш детально, можна виділити кілька яскравих відмінностей між CBDC та криптовалютою, які полягають в тому що:

1) CBDC функціонує в межах дозволених блокчейн-мереж, переважно приватних або консорціумних, доступ до яких мають лише авторизовані учасники. Такі мережі активно застосовуються у корпоративному та державному середовищі. Це забезпечує децентралізований характер функціонування та анонімність користувачів. Натомість криптовалюти використовують недозволені мережі блокчейнів, у яких може взяти участь будь-хто без попередньої реєстрації чи дозволу, створюючи потенційні загрози безпеці через відсутність централізованого контролю та відкритість транзакцій [4; 5].

2) CBDC використовується для всіх видів платежів, транзакцій роздрібного та оптового характеру в той час коли криптовалюти переважно використовують у якості спекулятивних інвестиційних активів. Вартість таких активів значною мірою залежить від очікувань інвесторів щодо майбутніх змін цін, а не від реальної внутрішньої цінності або стабільного прибутку. Вони зазвичай мають високий рівень ризику, але також потенційно високу прибутковість [4; 5].

Впровадження Е-гривні — цифрової валюти, що емітується Національним банком України, є частиною глобальної тенденції щодо створення CBDC (Central Bank Digital Currency), як нового етапу розвитку державних платіжних систем. Із 2021 року Національний банк України активно досліджував технологічні, правові та економічні перспективи впровадження цифрової валюти, спираючись на досвід інших країн та власні регуляторні ініціативи [6]. Національний банк України розглядає кілька моделей Е-гривні, зокрема для роздрібного використання населенням, як платіжний інструмент для бізнесу, або як засіб програмованих платежів у рамках смарт-контрактів. Впровадження Е-гривні є не лише технологічним кроком уперед, але й фундаментальним реформуванням фінансової системи України, що дозволить посилити контроль за фінансовими потоками, зменшити тіньовий обіг коштів і сприяти довірі до національної валюти в цифровому середовищі [2; 8].

CBDC, зокрема Е-гривня, є ефективним інструментом посилення фінансового контролю в Україні, оскільки впровадження цифрової валюти центрального банку дозволяє державі створити більш прозору, контрольовану та ефективну фінансову систему, що відповідає викликам сучасної цифрової економіки, оскільки CBDC забезпечує повну простежуваність транзакцій, що створює сприятливі умови для протидії відмиванню коштів та ухиленню від сплати податків, що прямо узгоджується з нормами Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та положеннями фінансового моніторингу, який

здійснює Державна служба фінансового моніторингу [1; 3; 8].

Також слід наголосити, що CBDC дозволяє в реальному часі здійснювати моніторинг грошової маси, що надає центральному банку нові інструменти для реалізації ефективної монетарної політики. На практиці це означає можливість оперативного реагування на інфляційні процеси, проведення таргетованих виплат, соціального субсидування та навіть програмування цільового використання коштів за допомогою смарт-контрактів. Ще одним переконливим доводом доцільності запровадження CBDC є потенціал до цифрової інтеграції державного сектору. У рамках стратегії «Держава в смартфоні» Е-гривня може стати платформою для швидких, безпечних і зручних державних виплат, податкових відшкодувань, пенсій, соціальної допомоги. У поєднанні з єдиними реєстрами, цифровою ідентифікацією та державною інфраструктурою, CBDC може слугувати потужним засобом цифрової інклюзії населення [7; 8].

У результаті проведеного дослідження CBDC, зокрема Е-гривні, як інструменту фінансового контролю, можна зробити низку ґрунтовних висновків. Передусім це те що, наукова новизна досліджуваного питання полягає в комплексному поєднанні фінансово-правових механізмів із новітніми технологічними підходами, що зумовлює появу абсолютно нової категорії державних фінансових інструментів — цифрових фіатних валют. На відміну від традиційних форм фіатних грошей, CBDC функціонує виключно в цифровому середовищі, зберігає юридичну природу законного платіжного засобу та водночас забезпечує повну трасування транзакцій, що має істотне значення для системи фінансового моніторингу. Водночас, незважаючи на очевидні переваги, слід усвідомлювати потенційні ризики надмірної централізації контролю над фінансами громадян, питання конфіденційності даних, кібербезпеки та потенційного витіснення комерційних банків з окремих сегментів платіжного ринку.

Таким чином, можна впевнено стверджувати, що CBDC, зокрема Е-гривня, є не просто цифровим аналогом національної валюти, а фундаментально новим правовим та економічним інструментом, який здатен змінити архітектуру фінансового контролю в державі, зробити її більш технологічно ефективною, прозорою та адаптованою до умов цифрової економіки XXI століття.

Література

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06 груд. 2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>. (дата звернення: 10.05.2025).

2. Про Національний банк України: Закон України від 20 трав. 1999 р.

№ 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>. (дата звернення: 10.05.2025).

3. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 лип. 2015 р. № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 10.05.2025).

4. Інформаційний блог блогу про криптовалюту «ПроБіткоїн». URL: <https://probitcoin.com.ua/fiatni-groshi.html>. (дата звернення: 12.05.2025).

5. Цвинтарний А. Цифрова валюта (CBDC) та її вплив на сучасну фінансову систему. URL: <https://ideabank.ua/uk/experts/tsyfrova-valyuta-cbdc-ta-yiyi-vplyv-na-suchasnu-finansovu-systemu>. (дата звернення: 12.05.2025).

6. Про е-гривню – цифрові гроші Національного банку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/e-hryvnia>. (дата звернення: 12.05.2025).

7. Олійник О. «Цифрові валюти центральних банків (CBDC) і європейський криптовалютний ландшафт: виклики, можливості та перспективи регулювання». *Київський економічний науковий журнал*, № 4, С. 177-187. URL: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-4-25>. (дата звернення: 12.05.2025).

8. Устинова І.П., Рябоконт Ю.В. Е-гривня як нова форма фінансового контролю в забезпеченні антикорупційної політики. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2023. № 3 (68). С. 120-125. URL: <https://core.ac.uk/download/590820917.pdf>.

УДК 342(043.2)

Гришечко О.М., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Юринець Ю.Л., д.ю.н., професор

РОЛЬ ЗАКОНУ У ЖИТТІ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА ТА НЕБЕЗПЕКА АБСОЛЮТИЗАЦІЇ ВЕРХОВЕНСТВА ЗАКОНУ

Насамперед, що таке закон? Закон – це державний нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, що регулює найбільш важливі суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов’язкових правил поведінки суб’єктів цих відносин. Роль закону в житті держави та суспільства доволі очевидна. Закон регулює відносини між суспільством та державою.

Із давніх часів люди, маючи певні можливості, потреби та інтереси, мусили дотримуватись установлених у суспільстві правил. Вони є різними в різні історичні періоди. В необмежених монархіях такі правила (норми) захищають інтереси царів і знаті. У демократичних державах вони

ґрунтуються на правах людини і захищають громадян. Правила поведінки людей (соціальні норми), що виникли за первісності, були простими і однаковими для всіх: визначали, що слід робити, чого варто уникати, а що заборонено. Так з'явилися звичаї - правила, що передавали від покоління до покоління. Серед них важливими були релігійні обряди і ритуали, пов'язані, наприклад, із народженням дитини, укладанням шлюбу чи збиранням урожаю. У давні часи виникли й моральні норми - поняття про те, як вчиняти добре, а як - погано, вони допомагали людям розрізняти добро і зло, гідну й негідну поведінку та оцінювати вчинки людини з цього погляду. Чим складнішим за суспільними відносинами й устроєм ставало суспільство, тим більше правил воно потребувало. Звичай, традицій моральних і релігійних норм уже було недостатньо. Так з'явилися правові норми (право). Їх затвердження пов'язують із виникненням держави. Держава закріплювала правові норми в законах і вимагала їх дотримання всіма людьми і спільнотами на своїй території. Тих, хто не дотримувався законів, карали за допомогою суду, стражників і війська [1].

Тому роль закону є важливою і невід'ємною в житті держави та суспільства, щоб зберегти порядок в країні, встановлювати справедливість і т.д. Для всього цього потрібен закон, єдиний, якому всі будуть слідувати. Без нього потрохи буде наступати хаос. До прикладу, коли хтось щось в когось вкраде і він не буде за це покараний, інші зрозуміють, що це норма і це можна робити, тому що за це тобі нічого не буде. І це буде стосуватись багатьох інших частин нашого життя. Коли в країні не буде порядку, люди потроху почнуть перетворюватись на «дикунів», людей без честі, совісті, доброти та розуму. Нині ми живемо в світі, де людині забезпечено багато прав як можливостей, і щоб ці права й надалі могли працювати на нас, а не ми на них, нам слід дотримуватись закону.

Верховенство права – це панування права в суспільстві. Відповідно до частини першої статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовчу діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України [2].

Можна виділити такі елементи принципу верховенства закону: верховенство Конституції, яка є основним законом у державі;

встановлення вищої юридичної сили, пріоритету законів у всій системі джерел права. І особливу процедуру прийняття й зміни закону ця процедура має бути передбаченою лише в основному законі; обов'язкову відповідність усіх інших джерел права закону; наявність механізмів реалізації й захисту закону; закріплення в конституційній формі дотримання принципу законності, який відображає насамперед обов'язок всіх дотримуватися Конституції і законів; конституційний нагляд за дотриманням законів, що забезпечує несуперечність усієї законодавчої системи. Без верховенства закону не може бути верховенства «вищого-закону» (права). Ті, хто визнають неопозитивне природне право, що існує «до держави» і вимагає поваги до основних прав людини, підтримують ідеал «верховенства закону» [3].

Без верховенства закону не може бути демократії та й навіть істотних елементів демократії. Верховенство закону забезпечує приватну особисту та економічну свободи. Навіть недемократичний режим, який зневажає основні права людини, гарантує певну ступінь приватності і намагається дотримуватися своїх власних раніше встановлених норм, не змінюючи їх заднім числом. Таким чином, верховенство закону являє собою один із принципів правової держави, оскільки забезпечує підпорядкованість і внутрішнє не протиріччя правових актів, що є умовою формування та дії верховенства права в Україні [3].

З цього ми можемо зробити висновок, що верховенство закону є важливим та потрібним, але що на рахунок абсолютизації верховенства закону? Чи потрібне воно?

Абсолютизація верховенства закону означає перебільшене, однобічне тлумачення принципу, коли закон розглядається як єдина і беззастережна основа регулювання всіх суспільних відносин, незалежно від його змісту, справедливості чи відповідності правам людини. У такому підході будь-який закон, навіть якщо він суперечить моральним цінностям або принципам справедливості, підлягає безумовному виконанню лише тому, що він є законом. Такий формалізм ігнорує ширший зміст верховенства права, яке передбачає не просто панування закону, а й відповідність законів принципам справедливості, свободи, рівності, захисту прав людини та недопущення свавілля влади. Верховенство закону відрізняється від абсолютизації закону тим, що включає моральні та гуманістичні вимоги до змісту законів, а не лише до їхньої форми й обов'язковості.

Отже, абсолютизація верховенства закону - це небезпечна крайність, коли ігнорується ідея справедливості на користь сліпого дотримання будь-яких законів, навіть якщо вони суперечать основним правам і цінностям суспільства.

Література

1. Пометун О.І., Ремех Т.О. Досліджуємо історію і суспільство. Інтегрований курс. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2023. 256 с.
2. Конституційний суд України. Верховенство права. URL: <https://ccu.gov.ua/>. (дата звернення: 27.04.2025).
3. Красюк І.А. Верховенство закону - категорія сучасної юриспруденції. Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу / відп. за вип. В.М. Дрьомін; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2014. Т. 2. С. 101-103.

УДК 342.7(043.2)

Демченко К.О., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Юринець Ю.Л., д.ю.н., професор

ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Права, свободи та обов'язки людини і громадянина є фундаментальною основою демократичної держави. У розділі II Конституції України є широкий спектр прав, зокрема право на життя, охорону здоров'я, медичну допомогу, право на житло і освіту, тощо. У виняткових ситуаціях, таких як воєнний стан або надзвичайний стан, деякі права і свободи людини і громадянина можуть зазнавати тимчасових обмежень.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, цей Закон та указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України [1].

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24.02.2022 р. в Україні було введено воєнний стан.

У пункті 3 цього Указу зазначено, що на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону

України «Про правовий режим воєнного стану» [2].

Проаналізувавши зазначені статті Конституції України, слід зазначити, що обмеженню підлягають наступні права і свободи людини і громадянина: право на недоторканність житла; право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; право на особисте і сімейне життя; право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання; право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації; право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; право на підприємницьку діяльність; право на працю; право на страйк; право на освіту [3].

Стаття 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначає заходи правового режиму воєнного стану, які можуть запроваджуватися та здійснюватися в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина військовим командуванням разом із військовими адміністраціями. Вони включають охорону критичної інфраструктури, трудову повинність, використання ресурсів підприємств для оборони, обмеження пересування та перевірку документів, комендантську годину, примусове відчуження майна, заборону масових заходів та діяльності, що загрожує державі. Також передбачено регулювання роботи ЗМІ, евакуацію населення та матеріальних цінностей, нормоване забезпечення товарами, інтернування громадян ворожої держави та інші заходи згідно з міжнародним гуманітарним правом [1].

Такі обмеження необхідні для гарантування національної безпеки, збереження правопорядку та захисту прав інших громадян. Наприклад, контроль за засобами зв'язку запобігає витоку стратегічно важливої інформації, а регулювання свободи зібрань сприяє підтриманню стабільності в державі.

Як зазначає В.Ф. Зверховська у своїй статті, заходи обмежень, хоча й обґрунтовані необхідністю забезпечення безпеки та порядку, мають бути чітко врегульовані законом і відповідати принципу пропорційності, тобто не перевищувати межі, необхідні для досягнення поставлених цілей [4, с. 8].

Проте, не всі права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені. Статтею 64 Конституції України передбачено, що не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції [3].

Варто розмежовувати поняття «обмеження прав» та «порушення

прав». Обмеження відбуваються в рамках закону, мають тимчасовий характер і слугують суспільним інтересам. Натомість порушення прав - це свавільні дії, що суперечать правовим нормам та завдають шкоди громадянам.

Таким чином, у випадку запровадження обмежень прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану, головне - дотримання принципів законності, пропорційності та необхідності. Держава повинна балансувати між забезпеченням безпеки та повагою до прав кожної особи, аби зберегти демократичні цінності навіть у найскладніші часи.

Література

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>. (дата звернення: 26.03.2025).

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>. (дата звернення: 26.03.2025).

3. Конституція України: Закон України від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 26.03.2025).

4. Зверховська В.Ф. Вплив воєнного стану на конституційні права людини. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2025. Вип. 1. С. 5-9.

УДК 342.7(043.2)

Дубас М.І., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Юринець Ю.Л., д.ю.н., професор

ПРОБЛЕМА ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Одним із найвразливіших етапів кримінального провадження для забезпечення прав і свобод людини є досудове розслідування. Саме на цій стадії особа може зазнати найбільших обмежень своїх прав – затримання, арешт, допити, обшуки тощо [5, с. 38]. В умовах недостатнього судового контролю та слабких механізмів захисту підозрюваний нерідко стає жертвою свавілля [7, с. 59].

Додержання прав людини на досудовому етапі є обов'язком держави, що впливає як із Конституції України [1, ст. 29, 59, 62, 63], так і з міжнародно-правових актів, зокрема Європейської конвенції з прав

людини [3].

Найбільш поширеними порушеннями є:

- незаконне затримання без належного судового рішення [5, с. 40];
- відсутність адвоката або його не допуск [6, с. 75];
- катування та жорстоке поводження з метою отримання зізнання [4, с. 113];
- фальсифікація доказів та тиск на свідків [7, с. 153].

Європейський суд з прав людини неодноразово визнавав Україну винною у порушенні статей 3, 5 і 6 Конвенції. Так, у справі «Яременко проти України» (2008) ЄСПЛ встановив, що українські правоохоронні органи застосовували тортури, щоб примусити підозрюваного до зізнання, яке пізніше стало підставою для обвинувального вироку.

Відсутність належного судового контролю за діями органів досудового розслідування призводить до тривалого тримання під вартою, іноді без обґрунтованих підстав [5, с. 41]. Це порушує не лише права особи, але й основоположні засади демократичного суспільства [7, с. 198].

Хоча закон гарантує право на адвоката з моменту затримання [2], на практиці реалізація цього права ускладнена. Адвокатам іноді не повідомляють про затримання, перешкоджають у побаченнях з клієнтами або навіть чинять тиск. Це прямо суперечить принципу рівності сторін.

Крім того, органи слідства нерідко не забезпечують належної фіксації слідчих дій. Відеофіксація допитів, обшуків та інших дій мала б стати гарантією прозорості, однак застосовується вибірково або взагалі ігнорується [7, с. 203].

Судова практика в Україні демонструє наявність системних проблем із дотриманням стандартів прав людини. В багатьох випадках слідчі судді формально погоджують клопотання слідчих, не перевіряючи обґрунтованості підозри. Це створює передумови для зловживань.

Шляхи вдосконалення:

Законодавчі зміни:

- обов'язковість відеофіксації всіх слідчих дій [5, с. 42];
- заборона використання доказів, отриманих із порушенням прав людини;
- забезпечення безперешкодного доступу адвоката [6, с. 118].

Інституційні зміни:

- посилення ролі слідчого судді [7, с. 245];
- створення незалежного органу з нагляду за дотриманням прав у кримінальному процесі.

Підвищення кваліфікації правоохоронців у сфері прав людини та міжнародних стандартів [7, с. 298].

Стимулювання громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів, розширення практики відкритих реєстрів скарг [8, с. 57].

Отже, захист прав людини на досудовому етапі – це не лише

формальна гарантія, а реальний механізм протидії зловживанням та забезпечення справедливості. Українська система потребує глибокої реформи з акцентом на гуманізацію кримінального процесу. Без ефективного контролю, прозорості та відповідальності неможливо забезпечити верховенство права і довіру до правоохоронної системи.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Європейська конвенція з прав людини 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. Рішення ЄСПЛ у справі «Яременко проти України». 2008 р.
5. Слинько Н.М. Права людини в досудовому провадженні: національні та міжнародні стандарти. Право України. 2021. № 3. С. 38–42.
6. Бутко А.М. Гарантії прав підозрюваного в кримінальному процесі України. Київ: Юридична думка, 2020. 224 с.
7. Гловюк І.В. Порушення прав людини у кримінальному процесі: проблеми і шляхи подолання. Харків: Право, 2021. 312 с.
8. Гура В.О. Реалізація права на захист у досудовому провадженні. Вісник НАУ. 2020. № 2. С. 51–57.

УДК 342.4(043.2)

Іконова У.С., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Юринець Ю.Л., д.ю.н., професор

КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА, ЯК ДЖЕРЕЛО ЗАСАДНИЧИХ ПРИНЦИПІВ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Конституція Пилипа Орлика, проголошена в день його обрання гетьманом, є унікальним документом, який сучасні дослідники вважають однією з перших спроб створення демократичних норм в історії правотворення. Фактично, це був договір між гетьманом і запорозьким військом про державний устрій в Україні після визволення з-під влади Москви. Складався з преамбули і 16 параграфів. У ньому йшлося про протекторат Швеції над Україною, статус української православної церкви, необхідність поширення освіти, цілісність і недоторканість кордонів країни, обмеження влади гетьмана 130 парламентом, виборність

усіх посад тощо. Документ був скріплений підписом Карла XII і був чинним на частині Правобережної України до 1714 року [1].

Демократичні засади Конституції Пилипа Орлика полягають у закріплених у пункті VI правових механізмах, спрямованих на запобігання концентрації влади в руках гетьмана (самодержавства). Для забезпечення контролю над гетьманськими діями, при ньому мала функціонувати Рада, без схвалення якої гетьман не міг здійснювати жодних важливих дій, зокрема щодо «справедливості», а також «хибних дій» стосовно військових прав і вольностей чи дій, що шкодили б Вітчизні.

Члени Ради мали право вільного волевиявлення, зокрема «свободи голосу», при прийнятті рішень. Договором також було визначено точний термін скликання Ради, що забезпечувало регулярність її діяльності [2, с. 23].

Гетьман уже не міг самовільно вирішувати долю інших громадян. Всі справи: кримінальні, цивільні та інші повинен був розглядати Генеральний Суд. Таке обмеження впливу гетьмана на судову владу закріплювало основоположні принципи права - незалежності та рівності всіх гілок влади [3, с. 372-373].

Положення статті 5 Конституції, яка передбачала створення «шпиталю для козаків, обтяжених похилим віком, пригнічених крайньою бідністю, а також виснажених ранами», що мав бути збудований за громадський кошт, а також стаття 10, яка покладала на Гетьмана обов'язок «дбати про те, щоб на рядовий та простий народ не накладались надмірні тягарі, утиски та необґрунтовані вимоги», а також деякі інші норми Конституції, з точки зору сучасного конституціоналізму, можуть розглядатись як спроба закріплення принципу соціальної держави.

Ці положення свідчать про орієнтацію на забезпечення соціальних прав та добробуту громадян, зокрема через створення інфраструктури для соціальної підтримки осіб, які знаходяться в складних життєвих умовах, а також обмеження надмірних економічних і соціальних тисків на найбільш вразливі верстви населення [4, с.41].

Биркович О.І. зазначає, що «прийняття у 1710 році документа «Пакти й Конституції законів та вольностей війська запорозького» стало вагомою віхою в українській державно-правовій думці. Українці не тільки стали авторами першої у світовій історії конституції, що чітко розмежовувала три гілки влади – виконавчу, законодавчу та судову, а й прописувала механізми їх взаємодії та унезалежнення. Документ, що сформулювався як договірний акт між новообраним гетьманом П. Орликом та козаками, з-поміж іншого, визначав сферу повноважень судової гілки влади, найвищою інстанцією для якої був Генеральний суд, на який ані гетьман, ані колективні козацькі органи влади не мали жодного впливу» [5].

Конституція Орлика заклала основи для подальшого розвитку конституційної та правової культури українського народу, а також

сприяла укріпленню національної ідентичності. Саме ті основи (зокрема щодо рівності громадян, гарантій незалежності країни), які були закладені у Конституції Пилипа Орлика, дістали подальшого розвитку у сучасній Конституції України [6].

Література

1. Ухач В.З. Історія держави і права України: навчальний посібник (конспекти лекцій). Тернопіль: Вектор, 2011. 378 с.

2. Петрів М. Конституція України 1710 р.: Орлик і Василенко. Київ: Українська Видавнича Спілка, 1977. 36 с.

3. Нікітін Ю.В. Занепад козацтва і зародження поліції в Україні як органу державного контролю за внутрішньою безпекою суспільства. *Форум права*. 2008. № 2. С. 371 – 375. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-2/08njvvs.pdf>.

4. Історія української Конституції / упоряд. А.Г. Слюсаренко, М.В. Томенко. Київ: Право, 1997. 464 с.

5. Биркович О.І. Роль і статус судочинства в системі органів державної влади за конституцією П. Орлика (1710 р.). *Держава та регіони*. 2020. № 4. С. 6-10.

6. Осадчий Ю.Г. Конституція Пилипа Орлика: роль та значення у формуванні державності та правової системи України. *Європейські перспективи*. 2023. № 3 (23). С. 45–50.

УДК 342.5(043.2)

Ільїн О.О., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Юринець Ю.Л., д.ю.н., професор

ПЕРЕРОЗПОДІЛ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ВЛАДИ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Децентралізація є однією з фундаментальних реформ в Україні, покликаних передати частину управлінських функцій від центральної влади до органів місцевого самоврядування [4]. Такий підхід дозволяє підвищити ефективність управління на місцях, зробити його більш прозорим і наближеним до потреб громадян. Конституція України відіграє ключову роль у процесі децентралізації, оскільки саме вона визначає розподіл повноважень між різними рівнями влади [1]. Удосконалення правової бази та забезпечення балансу між централізованим управлінням і самостійністю громад є важливими завданнями державної політики.

Основи місцевого самоврядування закріплені в Конституції України

1996 року, яка гарантує громадам право самостійно вирішувати питання місцевого значення [1]. Однак для повноцінного функціонування цієї системи необхідні додаткові зміни до законодавства. Протягом останніх років було ухвалено низку нормативно-правових актів, зокрема зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [2] та Бюджетного кодексу [3]. Конституційні зміни щодо запровадження інституту префектів, які мали б замінити місцеві державні адміністрації, залишаються дискусійним питанням [7]. Водночас реалізація децентралізаційної реформи потребує узгодження на законодавчому рівні механізмів контролю та відповідальності місцевих органів влади [4].

Децентралізація передбачає новий формат взаємодії між державними органами та місцевими громадами [4]. Основні зміни у розподілі повноважень включають: Центральна влада зосереджується на стратегічних напрямках розвитку держави, зокрема в сферах оборони, безпеки, зовнішньої політики та макроекономічного регулювання [6]. Органи місцевого самоврядування отримують більше повноважень у таких сферах, як управління місцевими фінансами, освіта, охорона здоров'я, транспорт та житлово-комунальне господарство [2]. Обласні та районні адміністрації поступово передають більшість своїх функцій територіальним громадам, залишаючи за собою координаційні та наглядові завдання [7].

Перехід до нової моделі врядування вимагає створення ефективних механізмів взаємодії між різними рівнями влади. Необхідно розробити систему моніторингу діяльності місцевих органів, щоб уникнути зловживань владою та неефективного використання ресурсів [8].

Фінансова автономія місцевих громад є важливою передумовою успішного перерозподілу владних повноважень [5]. Основні механізми фінансової децентралізації включають: передачу частини податків (наприклад, ПДФО) на місцевий рівень [3]; надання громадам можливості самостійно розпоряджатися бюджетними коштами [5]; запровадження механізмів фінансового вирівнювання, які допомагають менш спроможним громадам отримувати додаткову підтримку. Ці заходи дозволяють громадам стати фінансово незалежними та розвивати місцеву інфраструктуру, не очікуючи рішень від центральної влади [10]. Однак залишається проблема нерівномірного розподілу ресурсів між громадами, що потребує розробки більш ефективної політики бюджетного планування на місцевому рівні [5].

Попри значні досягнення, реформа децентралізації стикається з низкою труднощів: нестача кадрових ресурсів та низький рівень кваліфікації місцевих управлінців [9]; опір змін з боку окремих політичних сил та бюрократії [4]; відсутність повного законодавчого врегулювання щодо ліквідації місцевих державних адміністрацій та запровадження префектів [7]; необхідність підвищення рівня прозорості

управлінських процесів на місцях [8]; нерівномірний розвиток регіонів, що може призвести до диспропорцій у якості надання послуг [10].

Однак успішне продовження реформи дозволить створити більш ефективну систему врядування, що забезпечить оптимальний баланс між державним контролем та автономією громад [4]. Додатково важливим аспектом є цифровізація управлінських процесів на місцевому рівні, що сприятиме підвищенню прозорості та зменшенню бюрократичного тиску [8].

Децентралізація є важливим етапом розвитку державного управління в Україні [4]. Перерозподіл повноважень між центральними та місцевими органами влади дозволяє покращити якість послуг для громадян, зробити управління більш відкритим і відповідальним [4; 8]. Внесення змін до Конституції та супутнього законодавства є необхідним для закріплення досягнень реформи [1; 2]. Незважаючи на певні труднощі, децентралізація є перспективним напрямом, що сприяє зміцненню демократії, економічному розвитку регіонів та підвищенню добробуту населення [4; 10]. Реалізація цієї реформи вимагає комплексного підходу, зокрема навчання місцевих кадрів [9], забезпечення справедливого розподілу фінансових ресурсів [5] і формування ефективної системи моніторингу виконання місцевих повноважень [8]. Лише за таких умов можна досягти повноцінного функціонування оновленої системи державного управління, що відповідатиме потребам сучасного суспільства [4].

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>.
3. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08 лип. 2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
4. Князев С.Л. Децентралізація влади у Україні: конституційно-правові аспекти: моногр. Харків: Право, 2019. 304 с.
5. Дундук С.Є. Фінансова децентралізація у контексті реформи місцевого самоврядування. *Юридичний часопис*. 2020. № 5. С. 52–56.
6. Слипець С.С. Децентралізація та регіоналізація: взаємовідношення теорії і практики. Чернівці: Рутенія, 2018. 240 с.
7. Городецький В.В. Децентралізація державної влади у Україні: нові підходи до організації власті. *Юридичний вісник України*. 2017. № 10. С. 24–29.
8. Міжнародна хартія місцевого самоврядування 1985 року (ratified Україною у 1997 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text.
9. Картавий В.В. Кадрова політика у системі децентралізованого управління. *Вісник Національної академії держуправління при Президенті України*. 2020. № 2. С. 45–50.
10. Вітвицька Е.В. Економічні аспекти децентралізації: досвід України.

УДК 336.226.1(477)[342.951](043.2)

Казанець А.В., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Устинова І.П., к.ю.н., доцент

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС В УКРАЇНІ

Оподаткування у період воєнного стану в Україні зазнало суттєвих змін, спрямованих на підтримку економіки, забезпечення обороноздатності та збереження функціонування державного бюджету. Одним із ключових рішень законодавця стало впровадження спрощеного режиму оподаткування для малого та середнього бізнесу. Зокрема, було запроваджено спеціальну модель сплати єдиного податку за ставкою 2% від обороту. Цей режим надавав можливість підприємцям тимчасово уникнути складної податкової звітності та забезпечував спрощене адміністрування податків. Його дія поширювалася на широкий спектр суб'єктів господарювання, за винятком окремих категорій, таких як виробники підакцизної продукції та гральний бізнес.

У зв'язку з військовими діями багато суб'єктів господарювання опинилися в ситуації, коли виконання податкових обов'язків стало неможливим. Законодавство передбачило можливість відтермінування податкових платежів, а також дозволило подавати податкову звітність із запізненням без нарахування штрафних санкцій, якщо це обґрунтовано неможливістю виконання обов'язків через бойові дії. Це відображено у положеннях Податкового кодексу України та супровідних постановках Кабінету Міністрів. Також у період воєнного стану застосовується мораторій на проведення більшості документальних і фактичних перевірок платників податків, за винятком випадків, пов'язаних із відшкодуванням ПДВ, бюджетним відшкодуванням або перевірки підприємств із високими податковими ризиками. Це дозволяє фіскальній службі зосередити зусилля на запобіганні значущим податковим правопорушенням, не створюючи надмірного тиску на добросовісних платників.

Окремо варто зазначити, що збережено обов'язкову сплату військового збору у розмірі 1,5% з доходів фізичних осіб. Цей податок має цільовий характер і безпосередньо спрямовується на фінансування оборонного сектора. Його справляння у період війни відіграє важливу

роль у забезпеченні армії та інших силових структур. У сфері податку на прибуток та ПДВ були запроваджені окремі пільги для бізнесу, який передає безоплатно продукцію, послуги або майно на потреби ЗСУ чи територіальної оборони. Такі операції не оподатковуються ПДВ, а витрати на їх здійснення можуть враховуватись при розрахунку податку на прибуток підприємств.

Ще однією характерною рисою оподаткування у військовий період стало запровадження механізмів добровільної сплати податків. Держава надала можливість платникам, які не можуть вчасно сплатити податки, зробити це пізніше без штрафів та пені, за умови документального підтвердження об'єктивних причин затримки. Це дозволило підприємствам та ФОПам, які зазнали прямих збитків унаслідок бойових дій, зберегти юридичну чистоту та не втратити статус платника податків.

Після завершення дії воєнного стану передбачається поетапне відновлення повноцінного функціонування податкової системи, включно з проведенням планових та позапланових перевірок, відновленням відповідальності за порушення строків сплати податків та подання звітності. Однак при цьому буде враховано обставини, у яких перебував платник податків у період бойових дій, що забезпечить баланс між фіскальними інтересами держави та захистом прав платників.

Література

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану: Закон України від 30 чер. 2023 р. № 3219-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3219-20>.

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану: Закон України від 10 жовт. 2024 р. № 4015-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4015-20>.

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей податкового адміністрування під час воєнного стану для платників податків з високим рівнем добровільного дотримання податкового законодавства: Закон України від 18 чер. 2024 р. № 3813-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3813-20>.

4. Воєнний стан: зміни в оподаткуванні. KPMG Ukraine. URL: <https://kpmg.com/ua/uk/home/media/press-releases/2024/09/voyennyu-stan-zminy-v-opodatkuvani.html>.

5. Основні податкові зміни з 1 серпня 2023 року. Європейська Бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/osnovni-podatkovyi-zminy-z-1-serpnya-2023-roku>.

Карнах Є.І., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Устинова І.П., к.ю.н., доцент

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТУВАННЯ ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ У СФЕРУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

Інвестування у сферу віртуальних активів стає все більш популярним серед фізичних осіб, оскільки сучасні технології відкривають нові можливості для отримання прибутку. Цей напрямок активно розвивається у зв'язку з цифровізацією економіки, появою нових фінансових інструментів та зростанням інтересу до альтернативних форм капіталовкладення. Віртуальні активи, такі як криптовалюти, NFT (невзаємозамінні токени) та токенізовані активи, розглядаються як перспективна альтернатива традиційним фінансовим інструментам, зокрема акціям, облігаціям чи банківським депозитам. Водночас цей ринок залишається доволі нестабільним і регуляторно незавершеним, що створює певні ризики для інвесторів. Саме тому питання правового регулювання, особливостей оподаткування, правової безпеки та методів мінімізації ризиків є вкрай важливими для тих, хто розглядає можливість вкладення коштів у цифрові активи.

Віртуальні активи можуть використовуватися як засіб обміну, інструмент збереження вартості або навіть як предмет цифрового мистецтва. Їх універсальність та інноваційність робить їх привабливими для широкого кола інвесторів. Проте їх правовий статус відрізняється залежно від країни, що створює додаткові виклики у сфері міжнародного регулювання. Наприклад, в Україні ухвалено закон «Про віртуальні активи», який частково регулює криптовалютний ринок, однак цей закон ще потребує доопрацювання у сфері оподаткування, процедур ідентифікації учасників ринку та захисту прав споживачів. У Європейському Союзі діє Регламент MiCA (Markets in Crypto-Assets), який встановлює єдині правила для криптовалютного бізнесу, включаючи реєстрацію компаній, вимоги до прозорості, відповідальність та нагляд. Водночас у деяких країнах, таких як Китай, криптовалюти заборонені як на рівні торгівлі, так і на рівні майнінгу, що свідчить про неоднозначність підходів до їх регулювання [1].

Фізичні особи, які хочуть інвестувати у віртуальні активи, повинні враховувати низку факторів. По-перше, ринок криптовалют відзначається високою волатильністю, що означає значні коливання цін. Наприклад, вартість Bitcoin може змінюватися на десятки відсотків за короткий

проміжок часу, що робить інвестиції потенційно прибутковими, але й водночас дуже ризикованими. По-друге, безпека зберігання активів відіграє ключову роль. Гарячі гаманці, які підключені до інтернету, зручні у щоденному використанні, однак вони є вразливими до хакерських атак, фішингових схем і програм-шпигунів. Тоді як холодні гаманці, що не мають постійного з'єднання з мережею, забезпечують вищий рівень захисту, але вимагають певних технічних знань і навичок для належного використання. Вибір методу зберігання повинен базуватися на рівні досвіду користувача, типі активів та бажаному рівні контролю [2, с. 48].

Ще одним важливим аспектом є оподаткування. В Україні доходи від криптовалют оподатковуються за стандартною ставкою податку на доходи фізичних осіб – 18% плюс військовий збір 1,5%. Це означає, що інвесторам слід уважно стежити за своїми операціями, вести облік, правильно декларувати прибутки та зберігати документацію, яка підтверджує джерело надходжень. В інших країнах можуть діяти відмінні правила. Наприклад, у Німеччині криптовалюти, що зберігаються понад рік, можуть бути звільнені від податку на приріст капіталу, що створює стимули для довгострокового інвестування. У США криптоактиви розглядаються як майно, і будь-яка їх реалізація підлягає податковому обліку, навіть якщо обмін відбувається між двома цифровими активами. Ризики інвестування у віртуальні активи включають фінансові, юридичні та технологічні аспекти. Нестабільність ринку може призвести до значних втрат капіталу, особливо якщо інвестор не проводить детальний аналіз перед купівлею активів або покладається на неперевірену інформацію. Крім того, правове середовище продовжує змінюватися. Те, що є легальним сьогодні, може бути обмежено або заборонено в майбутньому внаслідок нових урядових ініціатив, міжнародного тиску чи регуляторних змін. Технологічні ризики також не можна ігнорувати: хакерські атаки на біржі або особисті гаманці можуть призвести до втрати всіх коштів без можливості їх повернення. Інвесторам важливо розуміти основи кібербезпеки та бути обережними з власними ключами доступу.

Особливу увагу слід звернути на впровадження державних цифрових валют, таких як е-гривня, яка планується в Україні. З одного боку, це може створити конкуренцію криптовалютам, оскільки держава забезпечить певну стабільність, прозорість та надійність цифрової валюти. Е-гривня може полегшити електронні розрахунки, покращити грошову політику та посилити фінансову інклюзію. З іншого боку, поява е-гривні може призвести до посилення контролю з боку держави, включаючи моніторинг транзакцій, обмеження анонімності, автоматичне стягнення податків і потенційні обмеження на обіг інших цифрових активів. Таким чином, е-гривня може стати фактором, що вплине на зміну інтересу до криптовалют як інструменту для інвестування, адже державні цифрові валюти можуть частково замістити попит на децентралізовані активи і

змінити ландшафт ринку [3].

Правовий аспект інвестування у віртуальні активи набуває дедалі більшого значення. Уряди різних країн розробляють нормативно-правові акти, що регламентують порядок обігу, зберігання та обміну цифрових активів. Інвестори мають зобов'язання дотримуватися вимог фінансового моніторингу, зокрема ідентифікації особи (KYC – Know Your Customer), звітності щодо транзакцій та податкового обліку. Недотримання цих вимог може призвести до юридичних наслідків, включаючи штрафи, блокування активів або навіть кримінальну відповідальність. Тому юридична грамотність інвестора, підтримка з боку фінансових консультантів та розуміння локального законодавства є критично важливими для уникнення правових проблем.

Мінімізація ризиків можлива завдяки кільком стратегіям. Насамперед важливо диверсифікувати свій інвестиційний портфель, не вкладаючи всі кошти в один актив чи активи одного типу. Також варто користуватися перевіреними біржами, що мають високу репутацію, ліцензії та рівень захисту, включаючи багатофакторну аутентифікацію, зберігання активів у холодних гаманцях та страхування депозитів. Ретельний аналіз ринку, читання аналітичних звітів, участь у тематичних форумах і дотримання принципів управління ризиками допоможуть знизити потенційні втрати та збільшити шанси на успішне інвестування. Крім того, варто стежити за міжнародними тенденціями та оновленнями законодавства, адже глобальні зміни можуть впливати на локальні ринки та відкривати нові можливості або загрози.

Перспективи ринку віртуальних активів досить широкі. Дедалі більше компаній впроваджують криптовалютні платежі, великі фінансові установи розглядають блокчейн як технологію майбутнього, а центральні банки працюють над власними цифровими валютами (CBDC – Central Bank Digital Currencies). Це може сприяти стабілізації ринку, зниженню спекулятивних ризиків та підвищенню довіри з боку інвесторів. Також розвиток регулювання допоможе зробити сферу більш прозорою, безпечною та привабливою для фізичних осіб. Зростаюча роль токенизації реальних активів, таких як нерухомість, цінні папери або дорогоцінні метали, відкриває нові горизонти для дрібних інвесторів, які раніше не мали доступу до таких активів через високий поріг входу та складність транзакцій [4, с. 36].

Отже, інвестування у віртуальні активи – це сучасний і перспективний напрямок, який, однак, вимагає обережності, належної підготовки та глибокого розуміння ринку. Для успішного інвестування необхідно слідкувати за правовими змінами, враховувати ризики, взаємодіяти з професіоналами у сфері цифрових фінансів, дотримуватися принципів безпеки та обирати надійні платформи для зберігання активів. Попри всі виклики, ця сфера має великий потенціал і може стати невід'ємною

частиною глобальної фінансової системи майбутнього, особливо з огляду на зростання довіри до децентралізованих рішень та активну участь держав у формуванні нових стандартів.

Література

1. Грицай С.О. Правова сутність дефініції «віртуальні активи» у Законі України «Про віртуальні активи». *Аналітично-порівняльне правознавство*. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/47.pdf>.

2. Некіт К.Г. Віртуальні активи як різновид цифрових речей. *Часопис цивілістики*. 2022. № 45. С. 53-57.

3. Бугай Н.О., Скуратівська А.В. Впровадження е-гривні як інноваційного платіжного інструменту. *Інтернаука. Серія: Економічні науки*. 2020. № 11. С. 77-83.

4. Грицай С.О. Правовий режим віртуальних активів. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 2. С. 65-68.

УДК 342.7(043.2)

Коваль В.В., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Юринець Ю.Л., д.ю.н., професор

ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

Громадянство є одним із ключових інститутів конституційного права України, що визначає правовий зв'язок між особою та державою [1]. Відповідно до Закону України «Про громадянство України», громадянство України визначається як правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках [2]. Цей інститут є фундаментальним елементом конституційно-правового статусу особи та виступає підставою для надання їй повного обсягу прав, свобод та покладання відповідних обов'язків [3].

Громадянство України характеризується низкою важливих ознак, які відображають його сутність та особливості. Перш за все, громадянство має правовий характер, тобто є юридичним, а не фактичним зв'язком, який підтверджується відповідними документами та регулюється правовими нормами. Крім того, громадянство відзначається своєю постійністю – це стійкий і тривалий зв'язок, який не припиняється автоматично при виїзді особи за кордон та зберігається незалежно від її місця проживання.

Важливою ознакою громадянства України є його двосторонній

характер, оскільки воно встановлює взаємні права та обов'язки як для громадянина, так і для держави. З одного боку, держава зобов'язується захищати своїх громадян за кордоном, гарантувати їм повний обсяг конституційних прав і свобод, а з іншого – громадяни зобов'язані дотримуватись Конституції та законів України, захищати її незалежність і територіальну цілісність [1]. Особливої актуальності цей аспект набув в умовах зовнішніх загроз державності України [5].

Громадянство України потребує офіційного визнання з боку держави через спеціальні процедури. В Україні це реалізується через розгалужену систему процедур документування, обліку та реєстрації громадян. Відповідно до сучасних вимог цифровізації державного управління, громадянство засвідчується комплексом офіційних документів: внутрішнім паспортом громадянина України у формі ID-картки, біометричним паспортом для виїзду за кордон та іншими передбаченими законодавством документами [2]. Ще однією характерною ознакою є територіальна неприв'язаність – громадянство зберігається незалежно від територіального розташування особи, і громадянин України не втрачає громадянства при тривалому проживанні за кордоном [4].

В основу інституту громадянства України покладено ряд важливих принципів. Перш за все, Конституція України та Закон «Про громадянство України» закріплюють принцип єдиного громадянства, відповідно до якого в Україні існує єдине громадянство [1; 2]. Також законодавство спрямоване на запобігання виникненню випадків без громадянства (апатризму), тобто ситуацій, коли особа не має громадянства жодної держави [5].

Гарантійну функцію в системі громадянства виконує конституційний принцип неприпустимості позбавлення громадянства в односторонньому порядку – відповідно до статті 25 Конституції України, громадянин України не може бути позбавлений громадянства чи права змінити громадянство, а також не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі [1]. При цьому держава визнає право громадянина України змінити громадянство, але така зміна відбувається відповідно до встановлених законом процедур [2].

Законодавство України передбачає різні підстави набуття громадянства. Домінуючим способом набуття громадянства залишається філіація – отримання громадянства за народженням, що базується на поєднанні принципів «права крові» та «права ґрунту». Вагоме значення має також набуття громадянства за територіальним походженням, що набуло особливої актуальності в контексті захисту прав осіб українського походження та діаспори. Процедура натуралізації (прийняття до громадянства) передбачає виконання низки умов, включаючи проживання на території України, володіння державною мовою та дотримання Конституції. Інші підстави включають поновлення у громадянстві,

усиновлення, встановлення опіки чи піклування над дитиною, а також набуття громадянства у зв'язку з перебуванням у громадянстві України одного чи обох батьків дитини [2; 5]. Підтвердженням наявності громадянства України є відповідні документи: паспорт громадянина України у формі ID-картки з безконтактним електронним носієм, що містить біометричні дані; свідоцтво про народження (для дітей); паспорт громадянина України для виїзду за кордон з біометричними даними; тимчасове посвідчення громадянина України та інші документи, передбачені законодавством [2; 6]. В умовах цифрової трансформації суспільства особливої актуальності набуває розвиток електронних форм посвідчення громадянства через застосунок «Дія», що забезпечує можливість електронної ідентифікації особи як громадянина України. Ці документи офіційно засвідчують належність особи до громадянства України та є підставою для реалізації нею всього комплексу прав і свобод, передбачених Конституцією та законами України.

Таким чином, громадянство України – це важливий правовий інститут, що визначає сталий правовий зв'язок особи з державою Україна, наділяє її повним обсягом прав і свобод та покладає на неї обов'язки, передбачені українським законодавством [3]. Ознаки громадянства відображають його сутність як особливого правового статусу особи в сучасній демократичній державі та є важливими для розуміння природи цього інституту [5].

Література

1. Конституція України: Закон від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Про громадянство України: Закон України від 18 січ. 2001 р. № 2235-III (в редакції від 10.12.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>.
3. Совгіря О.В., Шукліна Н.Г. Конституційне право України: повний курс: підручник. 2-ге вид. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 556 с.
4. Федоренко В.Л. Конституційне право України: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. 882 с.
5. Шаповал В.М., Корнєєв А.В. Громадянство України: конституційно-правові основи: монографія. Київ: Національна академія правових наук України, 2022. 328 с.
6. Крегул Ю.І., Ладиченко В.В., Орленко О.І. Права і свободи людини та громадянина: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: КНТЕУ, 2020.

Котоній О.С., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
слухач Інституту командно-штабних навчань,
Національний університет оборони України, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Возник М.В., к.ю.н.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Складність та важливість здійснення підготовки кадрів УДО України під час воєнного стану вимагає ретельного підходу до його організації, без чого досить важко забезпечити належну якість, ефективність та результативність зазначеного процесу. У зв'язку з цим, особливого значення в забезпеченні підготовки кадрів УДО України набувають організаційні засади.

Засади здійснення підготовки кадрів УДО України слід розуміти як сукупність відправних (базисних) положень, принципів вимог, на яких ґрунтується організація та реалізація цього процесу.

У цьому контексті зауважують, що в державному управлінні така діяльність спрямована на створення відповідних державних органів, нормативно-правове закріплення їх структури, функцій та компетенції, а також на організаційно-структурну перебудову системи державного управління в разі її невідповідності цілям і завданням соціально-економічного розвитку суспільства та зумовленим цим змісту і новим завданням управлінської діяльності [1, с. 294].

Розглядаючи засади підготовки кадрів УДО України, зазначимо, що більшість із них тією чи іншою мірою зазнають свого нормативно-правового визначення, при чому роль локальних нормативно - правових актів у питанні визначення основних організаційних засад підготовки кадрів не менша, ніж роль нормативно-правових документів централізованого характеру.

До вдосконалення організаційних засад підготовки кадрів УДО України слід підходити комплексно. По-перше, варто звернути увагу на суто теоретичні проблеми вдосконалення окремих етапів організації підготовки кадрів УДО України, які стосуються не визначеності у відповідних нормативно-правових актах окремих термінів, завдань та функцій підготовки кадрів УДО України. По-друге, варто звернути увагу на недоліки практичних аспектів організації окремих етапів підготовки кадрів УДО України.

Отже, проаналізувавши нормативно-правові акти стосовно мети підготовки кадрів, а також беручи до уваги зміст цілей, закріплених у

зазначених офіційних правових актах, що визначають концептуальні засади підготовки фахівців для військової сфери й державної служби, а також засади підвищення їх професійної кваліфікації, вважаємо, що мета підготовки кадрів УДО України має складний характер - її формують такі аспекти:

– по-перше, забезпечення УДО України, відповідно до встановленої чисельності, високопрофесійними кадрами, тобто такими, які володіють необхідним рівнем знань, умінь та навичок і здатні їх ефективно застосовувати на практиці, що є важливою гарантією належного рівня якості виконання ними своїх службово-посадових завдань і функцій та відповідних їм повноважень;

– по-друге, забезпечення індивідуального професійного зростання кадрового складу УДО України: надання можливості кожній особі, яка проходить військову службу (працює) в УДО України, розвивати та вдосконалювати свої професійні знання, уміння, навички, а також ті, що можуть позитивно вплинути на якість і результативність реалізації перших;

– по-третє, удосконалення існуючих та розроблення і застосування новітніх форм та методів здійснення навчально-підготовчого процесу, а також упровадження в нього останніх досягнень науки і техніки. Даний аспект мети покликаний, з одного боку, забезпечити постійний прогресивний розвиток діяльності з підготовки кадрів УДО України і гарантувати, що її результати відповідатимуть наявним (актуальним) потребам суспільно-державного розвитку, а з іншого - забезпечити більш раціональний та ефективний підхід до використання ресурсів (передусім бюджетних коштів) під час здійснення підготовки кадрів УДО України.

Чітке визначення мети підготовки кадрів УДО України дозволить не лише сформулювати кінцеву мету підготовки кадрів, а й напрацювати відповідні завдання підготовки кадрів УДО України на кожному окремому етапі такої підготовки. У нормативно-правових актах, які регулюють підготовку кадрів УДО України, через невизначеність мети підготовки кадрів ми не знаходимо й чіткого закріплення завдань такої підготовки.

Водночас чітке закріплення завдань підготовки кадрів УДО України має важливе значення для грамотної організації підготовки кадрів УДО України, на кожному етапі реалізації такої діяльності. Завдання діяльності з підготовки кадрів не слід ототожнювати із завданнями ВНЗ, ВВНЗ (ВНЗ із специфічними умовами навчання) та їх підрозділів, які ми розглядали як елемент його правового статусу в попередньому підрозділі даного дисертаційного дослідження. Звісно, вони тісно пов'язані між собою і багато в чому схожі, утім не збігаються повністю.

Розглянувши окремі недоліки закріплення правого регулювання організації діяльності з підготовки кадрів УДО України, акцентуємо увагу

на практичних, організаційно-процедурних питаннях, на прикладі організації добору кадрів на навчання зі службово-посадової підготовки та безпосередньому здійсненні цієї підготовки. Основними нормативними документами, що регулюють порядок організації та проведення службово-посадової підготовки кадрів УДО України, є наказ УДО України «Про затвердження Інструкції про професійну підготовку військовослужбовців УДО України до виконання військового обов'язку та професійної діяльності на посадах офіцерського складу» від 1 жовтня 2012 року № 431 [2] та програми службово-посадової підготовки військовослужбовців УДО України.

Отже, аналіз зазначеного наказу УДО України дає нам розуміння, що слід розпочати з характеристики особливостей безпосередньо процедури добору кадрів на навчання зі службово-посадової підготовки. Так, для того, щоб особа, яка перебуває на військовій службі в системі УДО України, мала можливість пройти службово-посадову підготовку, вона повинна: по-перше, мати військове звання рядового, сержантського або старшинського складу; по-друге, бути призначеною на посаду офіцерського складу або є такою, що розглядається на її заміщення; по-третє, мати вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем підготовки не нижче бакалавра, що відповідає профілю службової діяльності; по-четверте, позитивно характеризуються по службі; по-п'яте, мати позитивні оцінки з усіх видів професійної підготовки.

Література

1. Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. Київ: Укр. енцикл., 1998.

2. Про затвердження Інструкції про професійну підготовку військовослужбовців УДО України до виконання військового обов'язку та професійної діяльності на посадах офіцерського складу: наказ УДО України від 1 жовт. 2012 р. № 431. *Офіційний вісник України*. 2013. № 84. Ст. 3406.

УДК 342.7(043.2)

Ліщук А.О., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Юринець Ю.Л., д.ю.н., професор

ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Права і свободи людини є основоположними цінностями демократичного суспільства. Забезпечення прав людини відбувається шляхом створення відповідних умов для їх реалізації, охорони та захисту

як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівні. На різних етапах історії людства в різних країнах [1] з різними типами соціально-політичного та економічного розвитку процес формування та гарантування прав і свобод людини і громадянина відбувався по-різному, тому слід мати на увазі, що ступінь їх гарантованості з боку держави може бути різним залежно від абсолютного характеру. Практична реалізація конституційних прав і свобод [2] забезпечується двома категоріями гарантій: загальними та юридичними. Загальні гарантії прав і свобод людини і громадянина, у свою чергу, поділяються на: економічні (економічна свобода громадян та їх об'єднань; ринкова економіка, орієнтована на суспільство) та політичні гарантії (право громадян на створення політичних партій, заборона об'єднань лише в суді). Юридичні гарантії прав і свобод людини і громадянина утворюють систему, яка охоплює конституційні, судові та позасудові гарантії. Так, конституційні гарантії [3] відіграють особливу роль, оскільки, вони забезпечені Основним Законом - Конституцією України, при цьому, механізми їх реалізації деталізовані й конкретизовані в інших законах або інших джерелах права. Наприклад, ст. 58 Конституції України [4] «Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи». Дієвим засобом забезпечення прав та свобод людини є судові гарантії, які передбачають безпосередньо реалізацію права на судовий захист у порядку конституційного, адміністративного, цивільного, кримінального судочинства. Це означає, що особа, права якої порушено іншими особами або органами державної влади, місцевого самоврядування чи їх посадовими особами, може звернутися до суду з вимогою про примусове забезпечення прав та свобод, які належать їй за законом (ч. 2 ст. 55 Конституція України), відповідна справа буде розглянута компетентним і неупередженим судом, а у визначених випадках – присяжними. До позасудових гарантій належать: презумпція невинуватості, тобто особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки їй вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ч. 1 ст. 62 Конституції України); можливість звернення за професійною правничою допомогою; передбачення юридичної відповідальності щодо посадових і службових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, які своїми діями або бездіяльністю порушили права та свободи людини.

Особливе місце в системі гарантій посідає Президент України, який згідно зі ст. 102 Конституції України є гарантом додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Правовою основою утворення та діяльності зазначеного органу є статті 55,

101 Конституції України, Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [5] від 23 грудня 1997 року. Важливим гарантом прав і свобод людини і громадянина є Конституційний Суд України, який вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України.

Що стосується правових гарантій прав та свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану, то, відповідно до ст. 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [6], правовий статус та обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану визначаються відповідно до Конституції України, не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені ч. 2 ст. 64 Конституції України. Згідно зі ст. 22 того ж закону, введення воєнного стану не може бути підставою для застосування тортур, жорсткого чи принижуючого людську гідність поводження або покарання, а за ст. 23 передбачено відшкодування збитків, завданих під час введення воєнного стану фізичними особами.

Гарантії захисту прав і свобод людини і громадянина забезпечуються і надаються не лише національним, а і міжнародним законодавством, зокрема Європейським судом з прав людини, Верховним комісаром ООН із заохочення захисту прав і свобод людини, Комісією з прав людини ООН.

Література

1. Богачова Л.Л. Юридичні гарантії прав і свобод людини і громадянина в європейському та національному праві. *Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*. Випуск 22. 2011. С. 56-70. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3235/1/Bogacheva_56.pdf. (дата звернення: 13.03.2025).

2. Мирух Д.І. Юридичні гарантії прав людини: теоретико-правове дослідження: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра: наук. керівник І.О. Панчук. Острого: Національний університет «Острозька академія», 2020. С. 37-39.

3. Рябовал Л. Гарантії прав та свобод людини і громадянина в Україні та зарубіжних країнах. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 1 (33). С. 114–119.

4. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 13.03.2025).

5. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 груд. 1997 р. № 20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 13.03.2025).

6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>. (дата звернення: 13.03.2025).

Островський Д.С., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
слухач Інституту стратегічних комунікацій,
Національний університет оборони України, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Возник М.В., к.ю.н.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РАТИФІКУВАННЯ РИМСЬКОГО СТАТУТУ ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ

В умовах широкомасштабної агресії РФ проти України, питання щодо ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі - Римський статут) є дуже актуальним. Зазначимо деякі основні питання, які регулюють цей процес:

Римський статут був підписаний від імені України ще 20 січня 2000 року, однак протягом майже 24 років український парламент постійно відкладав питання щодо його ратифікації. Це було насамперед пов'язано з тим, що 11 липня 2001 року Конституційний Суд України ухвалив негативний висновок щодо Римського статуту та визнав його таким, що не відповідає Конституції України [1]. Зокрема, у частині положень абз. 10 преамбули та ст. 1. КСУ обґрунтовував це тим, що «Міжнародний кримінальний суд... доповнює національні органи кримінальної юстиції». Це унеможливило подальшу ратифікацію Римського статуту без внесення змін до Конституції України аж до 2016 року, коли були внесені відповідні зміни до Конституції України. Тоді було змінено редакцію ст. 124 Конституції України [2], зокрема доповнено ч. 6, яка отримала такий зміст: «Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду». Утім, передбачалося, що ця конституційна норма набуває чинності з 30 червня 2019 року.

Вказана перешкода була усунута на підставі Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» № 1401-VIII від 02.06.2016 року [3], згідно з яким ст. 124 Конституції України було викладено у новій редакції, яка, зокрема, передбачала, що Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду. Відповідні зміни набули чинності з 30.06.2019 року.

Отже, підписавши вказану Угоду, Україна фактично взяла на себе зобов'язання ратифікувати Римський статут та привести положення національного законодавства у відповідність до положень Статуту.

Врешті-решт, 21 серпня 2024 року Верховна Рада України ратифікувала Римський статут, ухваливши Закон України № 3909-IX «Про

ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» [4], який набирає чинності для України в перший день місяця, що настає після 60-го дня з дати здачі на зберігання Генеральному секретарю ООН ратифікаційної грамоти.

Країна, яка стає учасницею Римського статуту, визнає тим самим юрисдикцію МКС та надає суду повноваження здійснювати його функції на території своєї держави.

Ратифікація Римського статуту Україною мала кілька важливих аспектів. Насамперед, це реакція на внутрішні виклики. В умовах триваючої збройної агресії РФ проти України і вчинення численних злочинів державою-агресором ратифікація Римського статуту надає нашій державі інструменти для притягнення до відповідальності політичного та військового керівництва, а також військовослужбовців Російської Федерації, які вчинили особливо тяжкі злочини на території України та щодо її громадян. Оскільки Римський статут передбачає створення інституту міжнародного кримінального правосуддя, який доповнює національні системи, ратифікація цього статуту дозволяє Україні отримати доступ до ресурсів МКС, що може бути корисним у притягненні винних осіб до відповідальності.

Парламент України проголосував за національний законопроект, який містить заяву про те, що протягом семи років після набуття чинності ратифікації Україна не визнає юрисдикцію Міжнародного кримінального суду щодо воєнних злочинів, коли, ймовірно, злочин було скоєно її громадянами.

Разом з тим, як заявила голова Amnesty International Erika Guevara Rosas: «така заява суперечить основним принципам міжнародного правосуддя, це обмеження може створити невизначеність для поточних і майбутніх проваджень МКС, що може стати на заваді швидкому та ефективному розслідуванню МКС міжнародних злочинів, скоєних в Україні». Вітаючи ратифікацію Римського Статуту, Amnesty International закликає Україну терміново переглянути свій намір обмежити юрисдикцію МКС на сім років щодо ймовірних воєнних злочинів, скоєних її громадянами, як з принципових міркувань, так і для того, щоб не ставити під загрозу важливі зусилля міжнародного правосуддя в Суді.

Література

1. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11 лип. 2001 р. № 3-в/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01#Text> (дата звернення: 04.12.2024).

2. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення:

04.12.2024).

3. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text> (дата звернення: 04.12.2024).

4. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 21 серп. 2024 р. № 3909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text> (дата звернення: 04.12.2024).

УДК 347.73(043.2)

Офіцинська М.Б., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Устинова І.П., к.ю.н., доцент

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ВІД БАНКІВСЬКОГО ШАХРАЙСТВА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Зважаючи на сучасний стан розвитку сучасних технологій, зокрема, цифровізації фінансових послуг і саме тому питання банківського шахрайства набуває особливої уваги. Громадяни все частіше надають перевагу користуванню онлайн-сервісами, мобільним банкінгом та покупками в інтернеті. Так, з одного боку – це більш зручні та доступні послуги для фізичних та юридичних осіб, але з іншого боку – це збільшення кількості шахрайських операцій із платіжними картками.

Банківське шахрайство – це не ситуативний акт, а ретельно спланована та організована діяльність з чіткою метою отримати матеріальну вигоду [1]. В Україні протидія банківському шахрайству супроводжується прийняттям низкою нормативних актів, основними слід вважати Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про захист персональних даних».

В Україні протидія банківському шахрайству здійснюється через низку нормативних актів. Основними серед них є Закон України «Про банки і банківську діяльність», » та Закон України «Про захист персональних даних». В свою чергу Національний Банк виконує важливу роль регулятора фінансових відносин і в тому числі протидії банківському шахрайства. Варто зазначити, що Національний Банк України видає нормативні акти, які є обов'язковими до виконання, зокрема, Положення про здійснення банками фінансового моніторингу затвердженого Постановою правління Національного Банку України № 65 від 19.05.2020 року [2]. Положення розглядає та встановлює зобов'язання банків щодо ідентифікації та верифікації клієнтів, аналізу їхньої

фінансової поведінки, а також моніторингу підозрілих операцій з метою запобігання легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму. Аналіз фінансових операцій - комплекс ризик-орієнтованих заходів, які здійснюються на постійній основі та встановлені внутрішніми документами банку з питань ПВК/ФТ, проведення яких дає змогу банку виявити фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу [2]. Зокрема, банки зобов'язані повідомити Державну службу фінансового моніторингу України про фінансові операції, які мають ознаки шахрайства.

Варто зазначити, що для побудови захисту в Україні повинні функціонувати певні механізми захисту від банківського шахрайства. По-перше, відповідно до Постанови про здійснення банками фінансового моніторингу повинні здійснювати ідентифікацію та верифікацію своїх клієнтів. Банку, який є абонентом-ідентифікатором, дозволяється передавати через Систему BankID НБУ ідентифікаційні дані клієнтів [2] у випадках особистої присутності або відеоверифікації. По-друге, використання карток з технологією 3D Secure, слід підкреслити, що ця технологія передбачає багатофакторну аутентифікацію під час онлайн-операцій та є міжнародним стандартом. Платежі підтверджуються одноразовим паролем, який доступний тільки держателю картки та діє протягом 10 хвилин і тільки для однієї операції. На введення пароля дається три спроби. При необхідності є можливість запросити новий одноразовий пароль [3].

Зокрема, з розвитком технологій захисту від банківського шахрайства удосконалюються шахрайські схеми, особливого зростання соціальної інженерії, яка спрямована на шахрайство шляхом психологічного впливу на особу.

Із метою підвищення ефективності дії методів та заходів захисту від банківського шахрайства доцільно вдосконалювати законодавство України, зокрема, криміналізації нових видів шахрайства та впровадити обов'язковий контроль над клієнтами банку, яка проявляється у використанні багатофакторної аутентифікації для всіх банківських операцій. Також доцільно додати про розвиток фінансової грамотності серед населення. Важливим аспектом є імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство яке в першу чергу спрямоване на захист громадян від банківського шахрайства, а у притягненні до відповідальності причетних осіб.

Як висновок, варто зазначити, що ефективна протидія банківському шахрайству в Україні вимагає комплексного підходу, що включає вдосконалення законодавчої бази, формування фінансової грамотності громадян. Тільки синергія правових, організаційних і технологічних заходів дозволить забезпечити надійний захист фінансової системи від шахрайських посягань.

Література

1. Родченко С.С., Живко З.Б. Фінансове шахрайство у банківській сфері: сутність, види та сучасний стан. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2020. С. 103-108. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/31_2020ua/19.pdf. (дата звернення: 30.04.2025).
2. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: Закон України № 65 від 19.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-0065500-20#Text>. (дата звернення: 30.04.2025).
3. UKRSIBBANK. Безпечні інтернет-платежі 3D Secure. URL: <https://ukrsibbank.com/private-individuals/cards/3d/>. (дата звернення: 30.04.2025).

УДК 340:336.226.12(043.2)

Плис Н.В., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Устинова І.П., к.ю.н., доцент

ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

Військовий стан вимагає суттєвих змін у податковій системі країни, зокрема щодо оподаткування доходів фізичних осіб. Ці зміни мають забезпечити баланс між необхідністю збільшення податкових надходжень для фінансування оборонних потреб та підтримкою платоспроможності населення. Податкова система має стати більш гнучкою та адаптивною до швидких змін економічної ситуації в умовах війни [1, с. 45]. Важливим є перегляд ставок оподаткування, врахування регіональних особливостей та запровадження диференційованого підходу до оподаткування різних категорій населення залежно від їх вразливості до військових дій. Варто зазначити, що військовий збір, запроваджений як тимчасовий захід, в умовах затяжного військового конфлікту стає постійним елементом податкової системи. Його ефективність як інструменту фінансування оборонних потреб потребує постійного моніторингу та вдосконалення механізмів адміністрування [2, с. 29]. Важливим аспектом є забезпечення цільового використання коштів, отриманих від військового збору, та їх спрямування на найбільш пріоритетні потреби оборони. Доцільним є розгляд можливості диференціації ставок військового збору залежно від рівня доходів платників податків для забезпечення соціальної справедливості. Також така ситуація вимагає особливого підходу до оподаткування доходів військовослужбовців та осіб, які постраждали від військових дій. Запровадження податкових пільг для цих категорій

населення є важливим інструментом соціальної підтримки [3, с. 78]. Звільнення від оподаткування або зниження ставок податку на доходи фізичних осіб для військовослужбовців, які беруть безпосередню участь у бойових діях, а також для внутрішньо переміщених осіб, є проявом соціальної відповідальності держави та важливим чинником підтримки економічної активності в умовах війни. В умовах військового стану особливої актуальності набуває питання оподаткування доходів, отриманих як благодійна допомога, та коштів, залучених через волонтерську діяльність. Важливим є встановлення чітких критеріїв визначення таких доходів та забезпечення їх звільнення від оподаткування [2, с. 115]. Спрощення процедур звітності та адміністрування податків для благодійних організацій та волонтерів сприятиме розвитку волонтерського руху та підвищенню ефективності надання допомоги постраждалим від військових дій. Використання цифрових технологій у процесі адміністрування податків на доходи фізичних осіб в умовах військового стану набуває особливого значення. Цифровізація податкових процесів дозволяє забезпечити безперервність податкового адміністрування навіть у регіонах, наближених до зони бойових дій, та спрощує процедуру сплати податків для фізичних осіб [5, с. 194]. Запровадження електронних сервісів для подання податкової звітності, консультування платників податків та отримання податкових пільг підвищує ефективність податкової системи та зменшує ризики корупції.

Військовий стан спричиняє масову внутрішню міграцію населення та зміну структури доходів фізичних осіб, що ускладнює визначення податкової бази. Важливим є розробка механізмів відстеження зміни місця проживання платників податків та адаптація системи оподаткування до нових економічних реалій [2, с. 47]. Доцільним є запровадження спрощених процедур реєстрації зміни місця проживання для цілей оподаткування та забезпечення можливості сплати податків незалежно від місця перебування платника. Аналіз міжнародного досвіду оподаткування доходів фізичних осіб в умовах військових конфліктів дозволяє виокремити ефективні практики, які можуть бути адаптовані до українських реалій. Досвід країн, які успішно подолали наслідки військових конфліктів, свідчить про необхідність запровадження тимчасових податкових пільг та спрощення податкових процедур для фізичних осіб [3, с. 80]. Важливим є також забезпечення прозорості використання податкових надходжень та їх спрямування на відновлення економіки та соціальної інфраструктури.

Планування розвитку системи оподаткування доходів фізичних осіб у післявоєнний період має враховувати необхідність відновлення економіки та соціальної сфери. Важливим є поступове скасування надзвичайних податкових заходів та перехід до стабільної податкової системи, яка

стимулюватиме економічне зростання [5, с. 196]. Доцільним є запровадження податкових стимулів для інвестицій у відновлення зруйнованої інфраструктури та створення нових робочих місць, що сприятиме збільшенню податкової бази та зростанню доходів бюджету.

Отже, як висновок можна сказати, що оподаткування доходів фізичних осіб в умовах військового стану вимагає балансу між необхідністю забезпечення достатніх надходжень до бюджету для фінансування оборонних потреб та підтримкою платоспроможності населення. Ефективна система оподаткування має бути гнучкою, адаптивною до швидких змін економічної ситуації та враховувати особливості функціонування економіки в умовах війни. Важливим є запровадження податкових пільг для найбільш вразливих категорій населення, спрощення податкових процедур та забезпечення прозорості використання податкових надходжень. Цифровізація податкових процесів та використання міжнародного досвіду сприятимуть підвищенню ефективності оподаткування доходів фізичних осіб в умовах військового стану та створять підґрунтя для розвитку стабільної податкової системи у післявоєнний період.

Література

1. Тарангул Л.Л. Особливості оподаткування доходів фізичних осіб в умовах воєнного стану. *Економіка та держава*. 2023. № 3. С. 42-49.
2. Соколовська А.М. Трансформація податкової системи України в умовах воєнного стану. *Фінанси України*. 2023. № 5. С. 23-34.
3. Федосов В.М., Юрій С.І. Податкові пільги як інструмент соціальної підтримки в умовах війни. *Фінанси України*. 2023. № 7. С. 76-85.
4. Федосов В.М., Юрій С.І. Податкові пільги як інструмент соціальної підтримки в умовах війни. *Фінанси України*. 2023. № 7. С. 76-85.
5. Опарін В.М. Цифровізація податкових процесів як чинник підвищення ефективності податкової системи. *Економіка України*. 2023. № 9. С. 192-201.

УДК 004.738.5:343.352(043.2)

Рудюк К.О., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна
Науковий керівник: Федорчук О.С., к.пед.н., доцент

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У БОРОТБІ З КОРУПЦІЄЮ

Корупція є викликом для розвитку сучасних суспільств, оскільки вона

значно підриває довіру до державних інститутів, уповільнює розвиток економіки, а також призводить до низької якості державного управління. Це явище має негативні наслідки для демократичного процесу, оскільки корупція створює перепони для справедливості і рівності перед законом. Однак з розвитком інформаційних технологій (ІТ) з'являються нові інструменти, які можуть істотно допомогти у боротьбі з цим злом, забезпечивши підвищену прозорість, ефективність та підзвітність державних органів.

Ключовим аспектом боротьби з корупцією стало забезпечення прозорості в управлінських процесах. Інформаційні технології дозволяють створювати онлайн-платформи, на яких публікується інформація про державні закупівлі, тендери, бюджетні витрати, а також інші фінансові операції, що дозволило громадянам і підприємствам мати доступ до важливої публічної інформації. Завдяки таким системам, як ProZorro, в Україні вдалося значно знизити рівень корупційних ризиків у сфері державних закупівель [1, с. 35]. ProZorro є системою, яка забезпечує відкритість тендерних процедур, дозволяючи будь-якому бажаючому відслідковувати процес закупівель, а також перевіряти, чи дотримуються принципи чесної конкуренції та прозорості. Це зменшує ймовірність маніпуляцій і зловживань з боку чиновників та компаній, що беруть участь у процесі закупівель.

ІТ також сприяють посиленню підзвітності державних службовців і органів влади перед громадянами. Механізмом є системи електронного декларування доходів та майна посадових осіб, які дають можливість громадським організаціям і окремим громадянам стежити за тим, чи відповідають доходи чиновників їхнім витратам. В Україні функціонує Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, який є важливим інструментом для запобігання корупції та сприяє зміцненню довіри до органів влади [3, с. 263]. Усі декларації публікуються в електронному форматі, що дозволяє здійснювати громадський контроль за діяльністю державних службовців, зокрема за їхнім фінансовим станом.

Впровадження ІТ у державне управління є зменшення суб'єктивних факторів у прийнятті рішень та зниження можливостей для корупційних проявів. Це досягається завдяки автоматизації адміністративних процесів. Застосування таких систем, як електронні платформи для реєстрації бізнесу, отримання ліцензій, подачі податкових декларацій та інших адміністративних послуг, дозволяє мінімізувати участь чиновників у процесах, що можуть бути сприятливими для корупційних дій [2, с. 9]. Крім того, ці системи значно знижують бюрократичні перепони і забезпечують швидший та зручніший доступ до державних послуг для громадян, що підвищує їхню задоволеність та стимулює довіру до державних установ.

Для того щоб ІТ дійсно стали ефективним інструментом у боротьбі з корупцією, необхідне чітке правове регулювання. В Україні діють нормативно-правові акти, які забезпечують правову основу для інтеграції інформаційних технологій у державне управління. Зокрема, Закон України «Про електронні довірчі послуги» та Закон України «Про електронні комунікації» регулюють використання цифрових технологій для забезпечення безпеки, а також прав і обов'язків сторін у процесах електронних угод і документів. Ці закони забезпечують високий рівень захисту від шахрайства і дозволяють проводити електронні угоди з підвищеною довірою. Окрім цього, важливим є інтеграція національного законодавства з міжнародними стандартами, наприклад, GDPR (Загальний регламент про захист даних), який забезпечує належний рівень захисту персональних даних і підвищує кібербезпеку державних систем. Це забезпечує не лише правову захищеність для громадян, але й покращує якість взаємодії з державними структурами.

Інформаційні технології відіграють важливу роль у боротьбі з корупцією, оскільки вони сприяють забезпеченню прозорості, підзвітності та ефективності в управлінських процесах. Впровадження таких технологій дозволяє значно знизити корупційні ризики, зменшуючи можливість маніпуляцій з боку чиновників і забезпечуючи громадянам доступ до необхідної інформації. Водночас для досягнення максимального ефекту від цих технологій необхідно постійно вдосконалювати законодавчу базу, оновлювати інфраструктуру і забезпечувати відповідний рівень безпеки даних. Лише в поєднанні з ефективним правовим регулюванням і підтримкою з боку держави та громадянського суспільства технології можуть стати потужним засобом у боротьбі з корупцією і побудові більш справедливого та відкритого суспільства.

Література

1. Вінникова Н.А., Цифрові технології у боротьбі з глобальною корупцією. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Питання політології». 2022. № 41. С. 30-39.
2. Дослідницька служба Верховної Ради України. Парламентське дослідження щодо правових засад використання інформаційних технологій у протидії корупції в контексті європейської інтеграції України. 15 с.
3. Матвійчук А.В. Роль цифрових технологій у підвищенні прозорості та ефективності антикорупційних заходів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 259-261

Сидоренко А.В., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського рівня),
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Устинова І.П., к.ю.н., доцент

ОПОДАТКУВАННЯ МАЙНА ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Оподаткування майна фізичних осіб в Україні є однією з ключових складових податкової системи та важливим джерелом надходжень до місцевих бюджетів. Правильне і справедливе функціонування цього елемента податкової системи сприяє соціальній справедливості, забезпечує належний рівень фінансування регіональних програм та підтримує стабільність у суспільстві [3, с. 45]. Сучасна практика свідчить про зростання уваги держави до питань вдосконалення механізмів оподаткування майна, що обумовлюється як внутрішніми викликами економічного розвитку, так і прагненням гармонізувати національне законодавство з європейськими стандартами.

Об'єктами оподаткування у цій сфері є, перш за все, нерухоме майно — житлові та нежитлові будівлі, квартири, будинки садибного типу, гаражі тощо, а також транспортні засоби певних характеристик. Власники такого майна, тобто фізичні особи, визнаються платниками відповідних податків. Податкове законодавство передбачає застосування ставок, що залежать від площі об'єкта, його вартості та типу використання майна.

Особливе місце в системі оподаткування займає податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Його специфіка полягає в тому, що він є місцевим податком, а отже, органи місцевого самоврядування мають право самостійно встановлювати його розмір у межах, визначених Податковим кодексом України [1]. Таким чином, місцеві громади отримують інструмент для самостійного регулювання власної дохідної частини бюджету. Водночас наявність встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів площі житлової нерухомості слугує гарантією захисту малозабезпечених верств населення від надмірного податкового навантаження. Ще одним важливим аспектом є оподаткування транспортних засобів [2]. Податок на транспорт застосовується переважно до дорогих автомобілів, що мають середньо ринкову вартість, яка перевищує певний встановлений ліміт. Залежно від вартості і віку транспортного засобу виникає обов'язок щодо сплати відповідного платежу. Такий підхід має на меті реалізацію принципу соціальної справедливості, оскільки стосується власників предметів розкоші, залишаючи поза оподаткуванням більшість стандартних

транспортних засобів.

Разом із тим, аналіз практики оподаткування майна фізичних осіб виявляє низку проблемних питань. Зокрема, недосконалість державного обліку об'єктів нерухомості призводить до втрат бюджетів і нерівності серед платників. Значна частина майна залишається поза офіційними реєстрами, що створює простір для ухилення від сплати податків. Актуальним залишається також питання уніфікації методик оцінки вартості об'єктів нерухомості, адже на сьогодні різні підходи нерідко призводять до оскарження сум нарахованих податків.

Не менш важливою є проблема недостатньої інформованості населення щодо механізмів сплати податків та можливостей їх оскарження. Брак якісної консультаційної підтримки з боку контролюючих органів, складність юридичної мови в податкових документах та відсутність належної популяризації знань у сфері податкового законодавства призводять до нерозуміння платниками своїх обов'язків та прав.

З метою удосконалення системи оподаткування майна фізичних осіб в Україні необхідно вжити низку заходів. По-перше, слід створити єдиний електронний реєстр майнових об'єктів, що міститиме повну, актуальну та достовірну інформацію. По-друге, потрібно забезпечити прозорість і доступність процедур оцінки майна для оподаткування, встановити чіткі та справедливі правила визначення вартості об'єктів. По-третє, варто розвивати інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення шляхом запровадження електронних сервісів, спрощення податкової звітності та посилення правової грамотності громадян.

Підсумовуючи, слід відзначити, що система оподаткування майна фізичних осіб повинна бути спрямована на підтримання справедливого балансу між фіскальними інтересами держави та захистом прав платників податків. Лише комплексний підхід до вирішення наявних проблем дозволить підвищити ефективність податкового адміністрування, зміцнити фінансову базу місцевих громад та забезпечити сталість соціально-економічного розвитку України.

Література

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02 груд. 2010 р.: станом на 01.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>. (дата звернення: 27.04.2025).

2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 трав. 1997 р.: станом на 05.03.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 27.04.2025).

3. Іщенко А.І. Оподаткування майна фізичних осіб в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2022. С. 45–49.

Яхимович Є.М., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Павліченко І.М., старший викладач

ЦИФРОВА ДЕРЖАВА ЯК НОВИЙ ЕТАП ЕВОЛЮЦІЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ: ВИКЛИКИ ЛЕГІТИМНОСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У сучасному світі цифрова трансформація охопила всі сфери суспільного життя, включаючи державне управління та правову систему. Концепція «цифрової держави» більше не є просто інноваційною ідеєю; вона стає реальністю, використовуючи цифрові технології, автоматизовані процеси, штучний інтелект та електронні послуги для виконання ключових функцій держави. Ця трансформація створює нові можливості для підвищення ефективності, прозорості та доступності державного управління, але також створює певні проблеми для законодавства.

Зокрема, виникли питання про легітимність дій держави через алгоритми та цифрові платформи, а також питання про юридичну відповідальність у разі делегування влади технологіям. У цифровому середовищі нам потрібно переглянути традиційні підходи до верховенства права, прав людини, підзвітності та громадського контролю.

Цифрова держава - це впровадження державою інструментів інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ) для покращення та оптимізації державних функцій та забезпечення ефективного надання послуг громадянам. Воно передбачає застосування сучасних цифрових технологій, таких як інтернет, хмарні обчислення, великі дані (Big Data), штучний інтелект (ШІ), інтернет речі (IoT), блокчейн тощо, і все це задля підвищення доступності державних послуг для громадян, та зниження бюрократичного навантаження для країни [1, с. 127].

В умовах науково-теоретичної та практичної вичерпаності «класичної парадигми державного управління» формування цифрової держави є однією з домінуючих тем сучасного державно-правового, соціологічного й політологічного дискурсів [2, с. 202].

У зарубіжній юридичній науці обґрунтування формування цифрової держави зазвичай відбувається поза парадигмою правової реформи, що вказує на еволютивно-ендогенний характер впроваджуваних до моделі державного управління діджитальних змін. Їй на противагу в українській юриспруденції домінуючою є саме парадигма правової реформи, у структурі якої осмислюється діджиталізація держави з виокремленням потужних екзогенних чинників та моделей «осучаснення навздогін» [2, с. 203].

Поняття «цифрова трансформація» досі не має усталеного та чіткого визначення. У загальному розумінні термін охоплює зміни в усіх сферах суспільного життя, викликані впровадженням цифрових технологій (Stolterman & Croon Fors). Вважається одним із головних трендів сучасності, що впливає на різні галузі, сектори економіки та соціальні процеси (Gray & Rumpfe). Цифрова трансформація загалом зосереджена на модернізації продуктів, виробничих процесів та організаційних структур (включно з системами управління) шляхом використання інноваційних технологій (Matt), а також створення нових форм взаємодії зі споживачами для більш ефективного задоволення їхніх потреб.

Започаткування в грудні 2019 р. Єдиного державного веб-порталу електронних послуг (Порталу «Дія») забезпечило прискорення, поширення надання електронних послуг «Цифрова держава», що включають низку складників (електронне урядування; кібербезпека; електронна демократія; електронний бізнес; електронний суд; електронна охорона здоров'я; електронна освіта; електронна транспортна система; розумні міста; цифрові навички; повсюдний Інтернет) [3, с. 157].

Цифрові технології надають широкі можливості для трансформації державного управління, при цьому на кожному новому етапі їх розвитку відбуваються значні зміни як у використанні тих чи інших технологій, так і в організації діяльності органів державної влади, у взаємодії громадян та державних органів. Якщо на першому етапі інформаційні технології є по суті інструментом для реалізації тих чи інших реформ державного управління, то на етапі «цифрової трансформації» цифрові технології інтегруються в процес розробки державної політики, створюють можливості для реалізації варіантів, які не можуть бути запроваджені без використання технологій [4, с. 25].

Цифрова трансформація державного управління є важливим етапом еволюції правової системи в інформаційному суспільстві. Впровадження цифрових технологій створило нові можливості для прозорості та ефективності, але також підняло питання щодо легітимності та юридичної відповідальності рішень, прийнятих у контексті автоматизації. Традиційні правові підходи мають адаптуватися до цифрових реалій, зокрема щодо захисту прав людини, використання цифрових інструментів для притягнення людей до відповідальності та забезпечення громадського контролю.

Література

1. Довгань І.А. Цифрова держава: майбутнє, що стає реальністю. *Science and society: modern trends in a changing world*. Відень, 2024. С. 127-130. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/08/SCIENCE-AND-SOCIETY.-MODERN-TRENDS-IN-A-CHANGING-WORLD-5-7.08.24.pdf#page=127>.
2. Емін Наджафлі. Цифрова держава в контексті правової реформи в Україні: теоретико-правовий аспект. *Право і безпека*. № 2 (85). 2022. С. 202-217. URL: <file:///C:/Users/HP/Downloads/628-Article%20Text-1867-1-10-20221101.pdf>.
3. Вінник О. Право цифрової економіки. *Підприємство, господарство і право*. 2021. С. 157-163. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2021/6/25.pdf>.
4. Цифрові трансформації в системі державного управління. *Економіка та управління національним господарством. Вісник економіки транспорту і промисловості*. № 78-79. 2022. С. 23-29. URL: https://www.researchgate.net/publication/372023945_CIFROVI_TRANSFORMACII_V_SISTEMI_DERZAVNOGO_UPRAVLINNA.

РОЗДІЛ 3

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА ТА КРИМІНОЛОГІЯ

UDC 434(043.2)

Demi Jikia, Student of the Faculty of Law and Diplomacy,
Sokhumi State University, Tbilisi, Georgia

STATE RESPONSIBILITIES AND THE PRINCIPLE OF NON-REFOULEMENT IN INTERNATIONAL LAW

Modern international conflicts, such as the Russia–Ukraine war, the Israel–Gaza conflict, and the Syrian conflicts, have significantly increased refugee flows, posing serious humanitarian and legal challenges for the international community. A particularly acute issue within this context is the violation of the principle of non-refoulement – the prohibition of forcibly returning refugees to territories where they may face danger. This principle constitutes a fundamental norm of international refugee law and is enshrined in the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol.

Nevertheless, many states – especially those in conflict-affected regions frequently fail to uphold this principle. Specific cases, such as the forced return of Syrian refugees from Turkey or Lebanon, highlight the ongoing inability of international law to effectively deter unilateral actions by states.

We can say that 1951 convention has gaps and still many issues remain unresolved. states fail to fully protect the rights of refugees during large-scale conflicts and often violate them.

In the article, the research was carried out using the historical-legal method, as we clearly identified the problems that refugees have been facing for a long time due to the failure of states to fulfill their obligations. Also, the dogmatic method of research was used to present the prevailing opinions in scientific doctrine on a specific issue.

Particular attention is given to the role of the United Nations and its affiliated bodies, especially the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). The analysis shows that existing institutional frameworks often lack the capacity to ensure legal accountability when states violate non-refoulement obligations.

The member states of the UN are obliged to ensure the principles defined by the United Nations Charter, and since the majority of the states are members of this organization, we suggest to adopt new function for UN regarding legal response for the states on violated refugee rights. This will prevent the violation of refoulement and the main principles of the 1951 Refugee Convention.

Адаменко О.М., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ ГРУЗІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ТА НАСИЛЬСТВУ ПРОТИ ЖІНОК

У травні 2006 року парламент Грузії прийняв Закон «Про запобігання домашньому насильству, захист та допомогу жертвам домашнього насильства» [1].

Домашнє насильство в країні визначається, як порушення конституційних прав і свобод іншої особи одним членом сім'ї шляхом недбалого ставлення та/або фізичного, психологічного, економічного, сексуального насильства чи примусу. Виявлення випадків насильства над жінками та домашнього насильства, а також відповідне реагування з боку держави забезпечують правоохоронні та судові органи. Обов'язок первинного виявлення факту насильства над жінками та домашнього насильства покладається законодавством також на медичні установи, а у випадку неповнолітніх – на навчальні та виховні заклади, уповноважених працівників органів опіки та піклування та інших суб'єктів, передбачених нормативними актами Грузії.

Відповідно до норм зазначеного закону поліція Грузії зобов'язана:

- негайно реагувати та вживати передбачених законодавством заходів у разі отримання інформації про факти насильства над жінками та домашнього насильства;
- у разі отримання повідомлення про факт насильства негайно прибути на місце події незалежно від того хто звернувся із повідомленням до органів поліції;
- окремо допитати учасників події, свідків, інших осіб про що має бути складений письмовий протокол;
- повідомити потерпілому його права;
- на вимогу потерпілого або в екстрених випадках забезпечити його доставлення до лікувального закладу;
- на прохання потерпілого, а також у крайніх випадках за його згодою, забезпечити передачу потерпілого та особи, яка перебуває на його утриманні до притулку;
- у разі переміщення потерпілого в інше місце, забезпечити вилучення з місця його проживання речей першої необхідності та документів, що посвідчують особу;
- забезпечити безпеку особи, яка повідомила про факт насильства;

– видати обмежувальний припис відповідно до положень чинного законодавства.

Права потерпілого від домашнього насильства:

– звернутися до відповідного державного органу із заявою про винесення охоронного чи обмежувального припису, а також враховуючи тяжкість діяння, із заявою про застосування заходів кримінально-правового впливу;

– вимагати встановлення електронного спостереження за правопорушником;

– звернутися до відповідного судового органу про відшкодування шкоди, завданої йому внаслідок насильства;

– безкоштовно користуватися послугами чи програмами підтримки, а також притулком (кризовим центром) та їх послугами;

– призупинити трудові відносини під час перебування в притулку/кризовому центрі. Строк призупинення не повинен перевищувати 30 календарних днів на рік;

– звернутися до відповідного державного органу для отримання дозволу на тимчасове проживання в Грузії, якщо він є іноземцем або особою без громадянства;

– користуватися правовою допомогою за рахунок держави [1].

Отже, з урахуванням того, що Національна поліція України у 2015 році будувалась за Грузинською моделлю, можемо зробити висновок, що вітчизняне законодавство, що регламентує роботу поліції, тяжіє до грузинського. Ми маємо схожий алгоритм дій, проте Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 рік) [2], виділяє лише фізичне, психологічне, економічне та сексуальне насильства, не виокремлюючи «примусу» (як у Грузії), що, на наш погляд, знебарвлює понятійний апарат визначення «домашнє насильство». Запровадження окремо терміну «примус» дозволить ґрунтовніше проводити оцінку ризиків при складанні протоколу про адміністративне правопорушення за ст. 126-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Література

1. Закон Грузії «Про запобігання насильству щодо жінок та /або побутовому насильству, захист та допомога жертвам насильства». URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/26422?publication=22>.

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 груд. 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

Бабушкін Д.О., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Лихова С.Я., д.ю.н., професор

ОГЛЯД ПРОЕКТУ ЗАКОНУ ПРО ПРАВО НА ЦИВІЛЬНУ ВОГНЕПАЛЬНУ ЗБРОЮ

Насамперед право громадян на захист є невід'ємною складовою демократичного суспільства, особливо під час знаходження держави в стані війни, внутрішньої нестабільності та високого рівня злочинності. З огляду на дані фактори можна однозначно визначити, що питання володіння цивільною вогнепальною зброєю є досить таки актуальним у наш непростий час. У цьому контексті важливим кроком стало подання до Верховної Ради України проекту Закону № 5708 «Про право на цивільну вогнепальну зброю» від 25 червня 2021 року. Окрім важливого забезпечення конституційного права громадян на самозахист даний законопроект пропонує такі важливі аспекти:

По-перше, проект Закону чітко розмежовує різні категорії цивільної вогнепальної зброї залежно від її характеристик та призначення (наприклад, гладкоствольна мисливська зброя, нарізна мисливська зброя, короткоствольна вогнепальна зброя несмертельної дії, спортивна зброя). Це дозволить більш диференційовано підходити до регулювання обігу різних видів зброї. Даний аспект можна простежити у статті 5 даного проекту, в якому чітко передбачена дана класифікація [1, с. 10].

Окрім передбаченої класифікації даний законопроект чітко визначає критерії набувачів права на цивільну вогнепальну зброю. Дані критерії можна простежити у статті 21 даного проекту, в якій визначені такі критерії як: досягнення певного віку, відсутність судимостей за тяжкі та особливо тяжкі злочини, відсутність медичних протипоказань (психічних розладів, алкогольної або наркотичної залежності), проходження обов'язкового навчання з правил поведінки зі зброєю та складання відповідного іспиту. Також проект детально регламентує процедуру придбання різних категорій зброї, вимоги до її зберігання, умови носіння (у разі надання відповідного права) та правила застосування. Особлива увага приділяється питанням самооборони та необхідної оборони.

Головною окрасою даного проекту є створення Єдиного державного реєстру цивільної вогнепальної зброї. Тобто Законопроект передбачає створення електронної бази даних, яка міститиме інформацію про зареєстровану цивільну вогнепальну зброю, її власників та історію обігу. З огляду на врахований досвід територіальної оборони та національного

спротиву, а саме ситуацію за якою зброєю могла отримати будь-яка особа задля захисту держави від повномасштабного вторгнення, важливим є впровадження ефективного інструменту контролю за обігом зброї, запобігання її незаконного використання та контролю поточної ситуації володіння вогнепальною зброєю населенням (встановлення обов'язку реєстрації даної зброї).

Аналізуючи вищезазначене можна визначити, що для створення ефективного інструменту контролю обігу цивільної вогнепальної зброї варто визначити певну відповідальність для осіб, які її мають. Так, у законопроекті чітко передбачено, що у випадках порушення законодавства в сфері обігу цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї, винна особа несе кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та цивільно-правову відповідальність згідно із законодавством. Також у випадку порушення встановлених цим Законом вимог щодо носіння цивільної вогнепальної зброї, винна особа несе виключно кримінальну відповідальність згідно із законодавством. Слід зазначити, що Законопроект передбачає систему періодичних перевірок власників зброї на відповідність встановленим вимогам. Окрім цього чіткі вимоги до набувачів зброї, обов'язкове навчання та система обліку сприятимуть підвищенню відповідальності власників зброї за її зберігання та використання. Подібні заходи можуть призвести до зменшення кількості нещасних випадків та правопорушень, пов'язаних зі зброєю.

Варто визначити, що окрім відповідальності даний проект закону чітко визначає державний контроль у сфері обігу цивільної вогнепальної зброї. Проект чітко розподіляє повноваження між Міністерством внутрішніх справ, Національною поліцією та іншими уповноваженими органами щодо контролю за обігом цивільної вогнепальної зброї, видачі дозволів, проведення перевірок та застосування санкцій у разі порушення законодавства.

Слід виділити, що законопроект визначає також дію Закону під час оголошення воєнного стану в державі або окремих областях, а саме він чітко визначає носіння вогнепальної зброї, збут та виготовлення боєприпасів та інші важливі аспекти на період військового стану. Також чітко визначена робота реєстру під час воєнного стану.

Проте окрім позитивних аспектів даний проект також містить декілька можливих ризиків, які можуть виникнути після його прийняття, а саме можливе зростання рівня злочинності з використанням вогнепальної зброї через що потрібен буде ретельний контроль за обігом зброї та відповідальність власників є ключовими задля мінімізації цього ризику. Також можливою проблемою, яка може виникнути є складність впровадження ефективного інструменту контролю та обліку, а саме створення та підтримка Єдиного державного реєстру вимагатиме значних ресурсів та ефективною міжвідомчої координації. Та останнім важливим аспектом,

який потрібно буде опрацьовувати є ризик недбалого зберігання та використання зброї, який потрібно буде опрацьовувати за допомогою створення досить таки обґрунтованої та детальної програми навчання, яка повинна бути комплексною та охоплювати не лише правила поведження зі зброєю, але й питання юридичної відповідальності та психологічної готовності до її застосування. Окрім цього важливим інструментом, який допоможе мінімізувати ризик недбалого зберігання та використання вогнепальної зброї є проведення певної інформаційної компанії або заходів, які будуть спрямовані на популяризацію знань та ідей щодо правил безпечного поведження зі зброєю.

Отже, загалом прийняття даного законопроекту є важливим кроком на шляху реформування законодавства у сфері обігу зброї в Україні. Законопроект має потенціал забезпечити конституційне право громадян на самозахист, упорядкувати обіг цивільної вогнепальної зброї, врахувати досвід територіальної оборони та наблизити Україну до європейських стандартів. Проте, успішна реалізація положень проекту Закону вимагатиме створення ефективної системи контролю, якісного навчання власників зброї та підвищення рівня відповідальності громадян. Важливим аспектом під час опрацювання даного законопроекту є ретельне врахування можливих ризиків та вжиття заходів для їх мінімізації, які стануть запорукою того, що легалізація цивільної вогнепальної зброї сприятиме зміцненню безпеки громадян та держави. Загалом прийняття проекту Закону 5708 є своєчасним та необхідним кроком для України, що перебуває в умовах воєнної агресії та потребує зміцнення обороноздатності та забезпечення права громадян на ефективний самозахист.

Література

1. Про право на цивільну вогнепальну зброю: Проект Закону від 25.06.2021 № 5708. *Верховна Рада України*. URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/6525a423-70be-452a-b0a5-99d1bcc3a5b9](https://itd.rada.gov.ua/6525a423-70be-452a-b0a5-99d1bcc3a5b9).

УДК 343.9(043.2)

Бахмач А.О., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

ВETERАНСЬКІ СУДИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ СЕРЕД ВІЙСЬКОВИХ ВETERАНІВ, ДОСВІД США

Військові ветерани, особливо ті, хто пройшов бойові дії, можуть

зіштовхнутися з низкою психологічних, соціальних та економічних труднощів, які, за відсутності належної підтримки посилюють ризики скоєння кримінальних правопорушень. Ключові факторами, що впливають на це явище, є психологічні та соціальні. Серед психологічних факторів: психічні розлади та захворювання, такі як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), який може провокувати агресивну поведінку, імпульсивність, втрату контролю; депресія та тривожність, які можуть призводити до залежності від алкоголю чи наркотиків, що підвищує ризик правопорушень; порушення адаптації, а саме труднощі у поверненні до мирного життя можуть створити конфлікти у соціальній сфері. Серед соціальних факторів основними є наступні: безробіття, оскільки економічна нестабільність може стати причиною крадіжок або інших злочинів, пов'язаних із виживанням; соціальна ізоляція, адже ветерани, які почувалися покинутими, можуть шукати вихід у деструктивній поведінці; стигматизація - суспільний осуд або нерозуміння можуть поглиблювати ізоляцію військових ветеранів.

Профілактика кримінальних правопорушень серед військових ветеранів залежить від комплексного підходу держави та громадських організацій, які мають на меті підтримку ветеранів у мирному житті.

У Сполучених Штатах існує багато успішних реабілітаційних програм для військових ветеранів, які пропонують допомогу у фізичній, психологічній, соціальній та професійній реабілітації. Одним з методів запобігання кримінальним правопорушенням серед військових ветеранів, який застосовується у США, є створення ветеранських судів, рішення яких щодо військових ветеранів є більш м'якими, аніж у загальній системі кримінального правосуддя і де замість ув'язнення за вчинення нетяжких кримінальних правопорушень вироки переважно передбачають програми лікування та соціальної інтеграції. Такі суди стали дієвим елементом запобігання кримінальним правопорушенням серед військових ветеранів. Ветеранські суди існують у понад 300 містах США і показали високу ефективність у зниженні рецидивів.

За своїм функціональним призначенням ветеранські суди у США (Veterans Treatment Courts, VTCs) — це спеціалізовані суди, які допомагають військовим ветеранам, що порушили закон через наслідки військової служби. Їх головна мета — не карати, а реабілітувати ветеранів, надаючи їм доступ до лікування та підтримки.

Перший ветеранський суд було створено у 2008 році у Баффало, штат Нью-Йорк.

Його засновником був суддя Роберт Рассел. Модель була створена на основі успішних практик спеціалізованих судів для лікування наркотичної залежності (Drug Treatment Courts).

Як працюють ветеранські суди в США?

1. Коло суб'єктів, на яких поширюється юрисдикція:

- Ветерани, які мають проблеми, пов'язані з психічним здоров'ям, залежностями чи травматичним досвідом служби;
- Ветерани, які вчинили кримінальні правопорушення невисокої тяжкості (наприклад, крадіжка, домашнє насильство, вживання наркотиків).

2. Програма реабілітації:

- Суд створює план реабілітації, який включає лікування, психотерапію, відвідування груп підтримки, професійне навчання тощо;
- Ветерани отримують підтримку від менторів-ветеранів, які супроводжують їх протягом процесу.

3. Контроль і прогрес:

- Суддя регулярно перевіряє прогрес учасників;
- Якщо ветеран успішно завершує програму, його справу можуть закрити, а записи про злочин — вилучити. У разі невиконання умов реабілітації застосовуються звичайні покарання.

Особливості:

- Підхід до лікування: Програма спрямована на вирішення основних проблем, що призвели до злочину.
- Ментори: До роботи залучають ветеранів із позитивним досвідом реінтеграції, які допомагають учасникам адаптуватися.
- Підтримка з боку держави: Програма тісно співпрацює з Департаментом у справах ветеранів, що забезпечує доступ до послуг, таких як лікування ПТСР чи реабілітація.

Переваги:

1. Зниження рецидивізму:

- Дослідження показали, що ветерани, які завершують програму, значно рідше скоюють повторні злочини.

2. Покращення психічного здоров'я:

- Багато учасників повідомляють про зменшення симптомів ПТСР, депресії та залежностей.

3. Суспільна інтеграція:

- Програми допомагають ветеранам знайти роботу, житло та відновити стосунки із сім'єю.

Статистика:

- За даними National Association of Drug Court Professionals, ветеранські суди діють у понад 300 юрисдикціях США.

- Дослідження показують, що програми успішно завершують близько 80% учасників, а рівень рецидивів серед них нижчий порівняно із традиційними судовими системами.

Приклади програм:

- San Diego Veterans Treatment Court (Каліфорнія): Включає лікування залежностей, групову терапію та курси з розвитку навичок.

• Cook County Veterans Court (Іллінойс): Співпрацює з місцевими організаціями для працевлаштування ветеранів.

• Veterans Court in Buffalo (Нью-Йорк): Відомий як перший ветеранський суд із комплексною системою менторства.

Ветеранські суди стали ефективним інструментом, який допомагає ветеранам адаптуватися до цивільного життя, знижуючи кримінальні ризики та покращуючи якість життя учасників.

Література

1. Veterans Treatment Court. URL: [https://connectveterans.org/vtc/#:~:text=A%20Veterans%20Treatment%20Court%20\(VTC,and%20rehabilitation%20rather%20than%20punishment.](https://connectveterans.org/vtc/#:~:text=A%20Veterans%20Treatment%20Court%20(VTC,and%20rehabilitation%20rather%20than%20punishment.)

2. What Do You Know About Veteran Treatment Courts? URL: [https://www.nvti.org/2023/08/31/what-do-you-know-about-veteran-treatment-courts/.](https://www.nvti.org/2023/08/31/what-do-you-know-about-veteran-treatment-courts/)

УДК 343.2(043.2)

Боднарчук М.М., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Шакун В.І., д.ю.н., професор

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНИХ БАГАТСТВ УКРАЇНИ: КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

В Україні станом на сьогодні притягнення до кримінальної відповідальності за знищення або пошкодження об'єктів національних багатств України відсутнє, саме у такому її змісті.

Конституція України визначає, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу (частина перша статті 13 Конституції України) [1].

Відповідно до частини першої статті 14 Основного Закону земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [1]. Звідси можна висувати, що зазначені об'єкти мали б охоронятись державою, а за посягання на них мала б наступати відповідальність.

Починаючи з 2014 року і по сьогодні, наша держава, як прикро б це не було, втрачає своє основне національне багатство України – землю, і відповідно територію, яка стає окупованою країною-агресором, а на таких територіях, окрім землі, знаходяться й інші об'єкти національних багатств України, які теж нашою державою втрачаються, як і природні та корисні копалини, що там є.

У постанові Кабінету Міністрів України від 6 грудня 2022 р. № 1364 «Деякі питання формування переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією», серед іншого встановлено, що:

– перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затверджується Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій за формою згідно з додатком за погодженням з Міністерством оборони з урахуванням пропозицій відповідних обласних, Київської міської військових адміністрацій;

– до переліку включаються території відповідно до Кодифікатора адміністративно-територіальних одиниць та територій територіальних громад у таких форматах: вся територія області, Автономної Республіки Крим, міст Києва та Севастополя; вся територія району; вся територія територіальної громади; територія населених пунктів (з урахуванням територій поза межами населених пунктів у межах територіальної громади) [4].

Отже, ведення згаданого переліку в умовах війни в Україні є необхідним, та є і буде надалі дієвим джерелом інформації для визначення кількості окупованих Російською Федерацією територій України, на яких знаходяться об'єкти національних багатств України, зокрема природні та корисні копалини, або на яких розташовувались об'єкти до їх пошкодження чи знищення, а пізніше й окупації, з метою встановлення чіткої суми завданих збитків, з подальшим їх стягненням за відповідною процедурою з країни-агресора.

Відповідно до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією [5] *станом на сьогодні до окупованих* або ж відповідно до Кодифікатора адміністративно-територіальних одиниць та територій територіальних громад *кваліфікованих такими, на яких ведуться бойові дії чи можуть потенційно бути проведеними бойові дії*, відносяться території, розташовані в Автономній Республіці Крим, Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Луганській, Сумській, Харківській, Херсонській, Чернігівській області та місто Севастополь [6].

У згаданому переліку кожна територія населеного пункту ідентифікується за кодом, наприклад «UA85000000000065278», за найменуванням населеного пункту, наприклад «Вся територія м. Севастополя», за датою виникнення можливості бойових дій, наприклад «20.02.2014 року (окупація міста Севастополя)» та за датою припинення можливості бойових дій.

Крім того, Закон України «Про національну безпеку України» відповідно до статей 1, 2, 17, 18 і 92 Конституції України визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади

державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз.

Так, зазначеним Законом визначено, що національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [3].

Можна виснувати, що складовою національної безпеки України є захищеність територіальної цілісності, отже, її території в межах державного кордону, а відповідно і землі та її ресурсів, інших об'єктів, які відносяться до національних багатств України, що знаходяться на таких територіях. Зауважимо, що на землі та під нею на відповідній території є певні природні ресурси, корисні копалини, об'єкти нерухомості та інші об'єкти, що також визначаються як об'єкти національних багатств України.

Між тим, згідно з положеннями статті 1 Кримінального кодексу України цей Кодекс має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Для здійснення такого завдання Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили [2].

Відповідно до Звіту про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року Україні нанесені прямі збитки фізичної інфраструктури за напрямками:

- соціальний сектор: житловий фонд та адміністративні будівлі, об'єкти охорони здоров'я, освітні заклади та об'єкти наукової інфраструктури, соціальний захист, культура, спорт, туризм;

- продуктивний сектор: активи підприємств, промислові об'єкти, роздрібна торгівля агропромислового комплексу та земельні ресурси;

- інфраструктура: транспортна інфраструктура (дорожнє господарство, залізнична інфраструктура, авіаційна галузь, портова галузь), поштові оператори, транспортні засоби, цифрова інфраструктура, енергетика, житлово-комунальне господарство та інші [7].

Зазначені сектори та їх підсектори звичайно є не повним переліком того, що втратила відповідна особа, а загалом держава у війні із Російською Федерацією, і відповідно, країна-агресор в особі відповідних виконавців повинна понести відповідальність за завдані збитки нашій державі та знищені або пошкоджені національні багатства України.

На підставі аналізу положень діючого Кримінального кодексу України можна виявити, що за час ведення агресивної війни на території України,

окрім злочинів, що визначені у Розділі XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку», вчиненими агресором є: злочини проти власності (статті 194, 194¹, 197¹ КК України); злочини у сфері господарської діяльності (статті 206², 239 КК України); злочини проти довкілля (статті 236, 244, 245, 251 КК України); злочини проти громадської безпеки (статті 258, 258³, 258⁶, 261, 270¹ КК України); злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту (статті 270, 282, 292 КК України); злочини проти громадського порядку та моральності (статті 297, 298, 298¹ КК України); злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів (статті 341, 360 КК України) [2].

Отже, можемо прийти до висновку, що з огляду на згаданий Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України, перераховані злочини не складають повного їх переліку, позаяк їх масштаби є надзвичайно великими, завдані збитки сягають значних сум, що беззаперечно мають бути відшкодовані нашій державі, а об'єкти національних багатств України повинні бути відновлені та відбудовані до їх належного та придатного стану. У майбутньому не є виключенням, що злочини вчинені під час війни в Україні, в тому числі пошкодження або знищення національних багатств, будуть сформовані у кримінальні провадження, які стануть предметом розгляду як у національних судах, так і в міжнародних судових інституціях, зокрема в Міжнародному кримінальному суді.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 чер. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Про національну безпеку України: Закон України від 21 чер. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

4. Деякі питання формування переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією: постанова Кабінету Міністрів України від 06 груд. 2022 р. № 1364. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1364-2022-%D0%BF#Text>.

5. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією: наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22 груд. 2022 р. № 309. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#Text>.

6. Про затвердження Кодифікатора адміністративно-територіальних одиниць та територій територіальних громад: наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 26 лист. 2020 р. № 290. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0290914-20#n9>.

7. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової

агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. Київська школа економіки. 2024 рік. Київ. 39 с. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf.

УДК 343(043.2)

Дмитренко О.О., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Майстро Д.М., старший викладач

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ ЯК СТИМУЛУ ДО ПЕРЕВИХОВАННЯ

Умовно-дострокове звільнення (далі – УДЗ) – це правовий механізм, який дозволяє засудженій особі, що відбула певну частину призначеного покарання, бути звільненою від його подальшого відбування за умови дотримання встановлених законом вимог. Сутність цього механізму полягає у поєднанні каральної та виховної функцій кримінального покарання: з одного боку, воно зберігає відповідальність за вчинений злочин, а з іншого – створює стимули для виправлення та повернення особи до суспільства. Виходить, що умовно-дострокове звільнення не скасовує покарання, а змінює його форму, встановлюючи випробувальний термін, протягом якого особа має довести свою законослухняність.

Умовно-дострокове звільнення є одним із видів звільнення від відбування покарання, суть якого полягає у достроковому звільненні особи від реального відбування покарання, якщо він своєю сумлінною поведінкою і ставленням до праці довів своє виправлення під умовою не вчиняти нового злочину протягом строку, який залишився до моменту закінчення відбуття покарання [1, с. 267]. Умовний характер цього виду звільнення виражається у необхідності для засудженого не вчиняти нового злочину протягом невідбутої частини покарання. Якщо ж будь-який новий злочин буде вчинено – умовно-дострокове звільнення скасовується, і суд призначає покарання за сукупністю вироків. Інакше кажучи, звільнена особа знову повертається до реального відбування покарання. Отже, вирішальне рішення щодо правильності або помилковості використання умовно-дострокового звільнення залежить від позитивної або негативної поведінки засудженого під час невідбутої частини покарання, тобто іспитового строку.

Як зазначають О.В. Попович та Л.В. Томаш при розгляді даного питання з точки зору інструментальної теорії права, умовно-дострокове

звільнення формує систему кримінально-правових засобів, де стимулюючі засоби, такі як правове заохочення у формі усунення обмежень покарання, мотивують до правомірної поведінки, а обмежуючі, зокрема пасивний обов'язок не вчиняти нових правопорушень, забезпечують суспільну безпеку [2, с. 123-124]. В умовах воєнного стану умовно-дострокове звільнення набуває додаткової ролі, сприяючи обороноздатності через залучення засуджених до суспільно корисної діяльності [2, с. 123]. Ефективність УДЗ залежить від чіткої зорієнтованості правових засобів на конкретні цілі, що підкреслює його діалектичну складність як поєднання заохочення та обмеження [2, с. 126].

Відповідно до ст. 81 Кримінального кодексу України (далі – КК України) умовно-дострокове звільнення можливо від наступних видів основних покарань: виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі [3]. Тобто особи, котрі відбувають інші основні види покарань, не можуть бути звільнені умовно-достроково.

Роль перевиховання у системі виконання кримінальних покарань полягає не лише у виправленні засуджених, але й у запобіганні рецидивній злочинності. Ефективність перевиховання залежить від співпраці між державними органами та суспільством, яке має надавати підтримку у створенні та реалізації програм ресоціалізації, але це вимагає вдосконалення законодавчої бази, а також залучення фахівців із різних галузей, таких як психологія, соціальна робота та педагогіка [4, с. 295]. Превентивна система перевиховання, на відміну від репресивної, ґрунтується на доброзичливій опіці над особою, а не на штучному впливі чи примусі [4, с. 293]. Такий підхід передбачає створення чітко організованої щоденної діяльності, яка забезпечує постійну зайнятість засудженого, сприяючи формуванню дисципліни та відповідальності.

Правова база УДЗ, закріплена у статтях КК України, КПК України та КВК України, встановлює чіткі критерії для його застосування, однак наявні суперечності, зокрема щодо процедур звернення до суду та оцінки виправлення, а також недостатнє врахування інтересів потерпілих, вказують на потребу вдосконалення. Подальший розвиток правових засад УДЗ має бути спрямований на уточнення критеріїв виправлення, забезпечення процесуальних гарантій для всіх сторін та гармонізацію законодавства, що сприятиме ефективності УДЗ як інструменту перевиховання та зміцненню довіри до системи правосуддя.

Література

1. Волуйко О.М., Беньковський С.Ю., Комісарова Н.О., Комісаров М.Л., Демиденко Н.О. Кримінальне право. Загальна частина: навчальний посібник. Київ: ІВЦ НГУ, 2023. 288 с.
2. Попович О.В., Томаш Л.В. Інструментально-правова природа умовно-

дострокового звільнення від відбування покарання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.* 2024. Вип. 83, ч.3. С. 122-127.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 02.05.2025).

4. Завадська А.Т. Перевиховання та ресоціалізація особи злочинця як засіб запобігання злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2017. № 6. С. 291-295.

УДК 343(043.2)

Зарудний Н.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Лихова С.Я., д.ю.н., професор

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ ТА ПРОБЛЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ

У зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ в Україну тема правового регулювання обігу зброї з кожним днем стає все більш актуальною. Наразі немає точних прогнозованих даних, наскільки може бути розповсюдженою загроза нелегального, неправомірного та протиправного використання зброї, адже через зростання такої тенденції інші кримінальні правопорушення, як розбої, умисні вбивства чи бандитизм можуть виникати все частіше. Задля запобігання цьому явищу потрібно проаналізувати вже наявні пропозиції законопроектів та науковців щодо покращення або зміни законодавства, а також дослідити іноземний досвід задля визначення подальших напрямків спрямування правової діяльності щодо якомога більшої мінімізації прогалів в законодавстві, які будуть тотожні стану правової культури й відповідальності суспільства. Ця тема залишається актуальною, оскільки станом на зараз війна РФ проти України продовжується, додатково враховуючи те, що з початку вторгнення РФ в Україну у 2014 році питання легалізації зброї піднімались у минулому відповідному законопроекті [1].

Так, в умовах сьогоденних викликів перед державою постають питання, що пов'язані з ефективним виготовленням, нарощуванням зброї, необхідних для її захисту. Зокрема, за законопроектом № 11073 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо забезпечення єдності норм в реалізації права на самозахист та декриміналізації виробництва зброї» від

11 березня 2024 року пропонується декриміналізація відповідальності за ст.ст. 263, 263-1 ККУ, а саме незаконне зберігання і виробництво зброї, бойових припасів, вибухових речовин, при цьому замінити її на адміністративну за зберігання зброї для самозахисту та її неліцензійне виробництво [2]. Як зазначається в законопроекті, внаслідок такої зміни має унормуватися реалізація права громадян на самозахист. Ми погоджуємось з думкою Н.О. Симоненко та А.О. Хоменко щодо недоцільності законопроекту з огляду наступних причин: 1) однозначне підвищення ризику для суспільної небезпеки через збільшення кількості зброї в обігу серед громадян внаслідок легкості у доступі до зброї; 2) відсутність належного контролю за обігом зброї може ускладнити відстеження джерел походження зброї; 3) непрозорі критерії самозахисту законопроекту, що можуть спричинити правову невизначеність з подальшим зловживанням таким правом; 4) відсутність ґрунтовних доказів ефективності запропонованих змін; 5) можлива суперечність міжнародним зобов'язанням; 6) недостатнє врахування наслідків для правоохоронної системи, адже по суті такі заходи спричинять послаблення правової системи [3, с. 100]. З цього випливає, що зменшення або збільшення відповідальності за певні правопорушення мають супроводжуватися, перш за все, критеріями доцільності, суспільної потреби та її пропорційної безпеки: якщо порушиться один з вказаних критеріїв, то це може потягнути порушення конституційного права людини на її життя, здоров'я, недоторканність і безпеку, як найвищу соціальною цінність в суспільстві, згідно ст. 3 Конституції України [4].

Беручи до уваги зарубіжний досвід США, як першої країни, яка легалізувала обіг вогнепальної зброї, потрібно виокреслити основоположні ідеї, якими керувались державні діячі цієї країни. Як зазначає Л.О. Величко у своїй праці: «Друга поправка до Конституції США проголошує, що право народу на зберігання та носіння зброї не має бути обмеженим. Ще засновники Америки вбачали в озброєному населенні гарантію захисту проти тиранії» [5, с. 44]. Таким чином, окрім індивідуальних потреб в самозахисті кожного громадянина, на думку державних діячів легалізація зброї дозволяє здійснювати захист демократичних цінностей. З іншого боку, як зазначає О. Бусол, «США вирізняються рівнем збройного насильства через те, що там значно більше зброї, ніж в інших розвинених країнах. В США вчиняють у шість разів більше вбивств вогнепальною зброєю, ніж у Канаді, і майже в 16 разів більше, ніж у ФРН. Щороку в державі продають до 5 млн. одиниць зброї» [6].

Враховуючи переваги та недоліки зарубіжного досвіду введення легалізації зброї, варто погодитися з думкою Ж.В. Мандриченко, В.Я. Цитряк та В.В. Сидорчука в тому, що мають існувати певні умови для позитивного кримінологічного ефекту від легалізації зброї. Одним з

можливих варіантів запровадження відповідних критеріїв, які запропонували автори, аналізуючи досвід Ізраїлю та Швейцарії, є таким: 1) наявність у населення культури поводження зі зброєю з додатковим встановленням вікового та майнового цензу для такої категорії осіб, а також обов'язкове проходження військової служби як однієї з можливих встановлених умов; 2) встановлення спеціальних умов зберігання для зброї, які включатимуть наявність сейфу і планових перевірок наявності у особи зброї та цілісності сейфу; 3) систематична атестація власників зброї на виконання нормативів по її збиранню-розбиранню, спорядженню магазину, переведення у бойовий стан і швидкість стрільби, з метою уникнення випадків захоплення злочинцями зброї у власників, які діставши зброю із сейфу не в змозі будуть швидко в екстремальних умовах підготувати її для використання [7, с. 434].

Як висновок, основні критерії, які повинні враховуватися при змінненні відповідальності за незаконний обіг зброї або введення її легалізації полягають в доцільності, суспільної потреби та її пропорційної безпеки, адже внаслідок виникнення правової невизначеності може порушитись ст. 3 Конституції України.

Література

1. Проект Закону про вогнепальну зброю цивільного призначення № 1135 від 01.12.2014. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52560.

2. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо забезпечення єдності норм в реалізації права на самозахист та декриміналізації виробництва зброї. Номер, дата реєстрації: 11073 від 11.03.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43810>.

3. Симоненко Н.О., Хоменко А.О. Розвиток правового регулювання незаконного обігу зброї: критичний аналіз змін до статті 263 КК України та їх правозастосовна практика. Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України. № 2. 2024. URL: <https://kingu-visnyk.kyiv.ua/index.php/journal/article/view/75>.

4. Конституція України: Документ № 254к/96-ВР. ВВР, 1996, № 30, ст. 141. Редакція 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

5. Величко Л.О. Компаративістський аналіз законодавчих норм щодо кримінальної відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2021. № 1 (118). С. 41-49. URL: [https://lawscience.com.ua/web/uploads/pdf/SJNAIA_2021_26\(1\)_41-49.pdf](https://lawscience.com.ua/web/uploads/pdf/SJNAIA_2021_26(1)_41-49.pdf).

6. Бусол О. Зарубіжний досвід легалізації вогнепальної зброї та можливість запровадження на території України. Громадська думка про правотворення 5 (130). 2017. НЮБ НБУВ НАН України. С. 36-48.

7. Мандриченко Ж.В., Цитряк В.Я., Сидорчук В.В. До питання про легалізацію зброї в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2022.

УДК 343.353(043.2)

Зеленський О.М., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна
Науковий керівник: Ключко А.М., д.ю.н., професор

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Антикорупційна політика є однією з ключових умов інтеграції України до Європейського Союзу (далі – ЄС). Корупція, як системне явище, загрожує ефективному функціонуванню державних інститутів, знижує довіру до правосуддя та перешкоджає економічному розвитку держави. Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає імплементацію стандартів прозорості, підзвітності та незалежності судової гілки влади. Проте не слід асоціювати корупцію лише із проявами у сфері судової або, наприклад, правоохоронної діяльності. Це негативне явище проникає у всі життєво важливі сфери існування суспільства, дестабілізуючі його функціонування та нівелюючі вже сформовані досягнення антикорупційної політики. Сьогодні корупційні зловживання мають активні прояви у сфері земельних відносин, під час перетину державного кордону, у медичній та освітній сферах, а також під час здійснення державних закупівель, в тому числі й для важливих потреб Збройних сил України. Однак не слід ігнорувати той факт, що Україна активно спрямовує свої зусилля на посилення євроінтеграційних процесів. Зокрема, 17 червня 2022 року Європейська комісія рекомендувала надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС, а 23 червня 2022 року Європейський парламент ухвалив резолюцію щодо негайного надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС [1]. Для подальшого вступу України до ЄС визначено низку вимог («Копенгагенських критеріїв») до початку переговорів про вступ. Важливою складовою цих вимог є економічний критерій, який передбачає наявність ефективної ринкової економіки, що може бути забезпечена шляхом розвитку інновацій та цифрових технологій, а також політичний критерій, що передбачає забезпечення стабільного функціонування інституційної системи, покликаної гарантувати демократичний лад, верховенство права [2]. Корупція істотно ускладнює реалізацію як економічного, так і політичного критеріїв, передбачених Копенгагенськими вимогами. У площині економічного критерію вона виступає чинником, що дестабілізує функціонування ринкових механізмів, а у політичному аспекті корупція

підриває інституційну спроможність держави, знижує ефективність демократичного контролю, нівелює принцип верховенства права. Зазначене суперечить вимогам, що висуваються до держав-кандидатів на вступ до ЄС. Кримінально-правові механізми протидії корупції потребують постійного вдосконалення відповідно до міжнародних зобов'язань України. В умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні корупція набуває нових форм та проявів. Це пов'язано з тим, що, нажаль, у нашому суспільстві корупційні практики поступово трансформуються у корупційні традиції, викоринити які стає все складнішим завданням. У положеннях Великої української енциклопедії визначено, що «антикорупційна політика» являє собою напрям узгоджених дій держави і суспільства щодо усунення (мінімізації) причин і умов, які породжують корупцію в різних сферах життя [3]. Вважаємо, що стратегія орієнтована на всебічне викоринення корупції за своєю суттю утопічною і не може вважатися реалістичною ціллю антикорупційної політики. Досяжним завданням вбачаємо обмеження масштабів корупційних проявів, протидію їхньому поширенню та мінімізацію їх негативного впливу на державне управління і суспільне життя. Корупцію неможливо звести до несуттєвого рівня в межах короткострокових заходів чи обмежених за часом програм, оскільки вона має тенденцію до рецидиву та розширення сфер впливу. У зв'язку з цим антикорупційна політика має розглядатися як постійна і невід'ємна функція державного управління, що передбачає залучення всього суспільства до формування антикорупційної культури. Згідно ст. 5 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, кожна держава-учасниця зобов'язана, відповідно до засад своєї правової системи, розробляти, впроваджувати та підтримувати ефективну і скоординовану політику у сфері запобігання корупції, що сприяє залученню громадськості й ґрунтується на принципах верховенства права, належного врядування, доброчесності, прозорості та підзвітності [4]. Поряд із зазначеною Конвенцією ключовим актом міжнародного антикорупційного права, імплементованими в Україні є також Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією [5]. У національному праві кримінально-правову відповідальність за корупційні кримінальні правопорушення встановлено у Розділі XVII Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». Запровадження відповідальності за подання недостовірної інформації у деклараціях (ст. 3662 КК України) стало прямою вимогою ЄС. Ефективність подальшої європейської інтеграції України та забезпечення стійких позитивних трансформацій у системі суспільних відносин безпосередньо зумовлюються рівнем інституційного та нормативного вдосконалення державної антикорупційної політики.

Література

1. Офіційний вебсайт Європейського Союзу. Україна на шляху вступу до ЄС «Зелене світло» для початку переговорів про вступ. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/ukraines-path-towards-eu-accession_uk (дата звернення: 04.05.2025).

2. European Parliament. Official positions of the other Institutions and Organs - European Council. Copenhagen European Council - 21-22 June 1993. Presidency Conclusions. 7. Relations with the Countries of Central and Eastern Europe. URL: https://www.europarl.europa.eu/enlargement/ec/cop_en.htm (date of request: 04.05.2025).

3. Кравченко С.О. Антикорупційна політика. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Антикорупційна_політика (дата звернення: 4.05.2025).

4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 31.10.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

5. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173). Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 27.01.1999 № ETS173. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

УДК 343.42(043.2)

Ковтун О.І., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

ЗАХИСТ СВОБОДИ ВІРОСПОВІДАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЧИННОГО ТА НОВОГО КОДЕКСІВ

Право людини сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої релігії, тобто бути атеїстом, є одним із конституційних прав. У ст. 35 Конституції України [1] закріплене положення, що людині гарантується право на свободу світогляду і віросповідання. Поняття свободи світогляду є ширшим за змістом, аніж свобода віросповідання. Слід відмітити, що як свобода світогляду, так і свобода віросповідання захищаються нормами кримінального права. У зв'язку із цим, на нашу думку, виникає питання щодо необхідності захищати права людини, яка не сповідує жодну релігію. Усі кримінальні правопорушення мають таку ознаку як суспільна небезпека. Кримінальні правопорушення, які зараз прийнято вважати кримінальними правопорушеннями проти свободи світогляду та

віросповідання пов'язані саме із нанесенням шкоди у будь-якому вигляді саме релігійним правам людини.

У сучасній теорії кримінального права більшість науковців вважають, що це кримінальні правопорушення, які полягають у пошкодженні релігійних споруд чи культових будинків (ст. 178 КК України), незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь (ст. 179 КК України), перешкоджання здійсненню релігійного обряду (ст. 180 КК України), посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів (ст. 181 КК України) [2]. Яка ж суспільна небезпека цих кримінальних правопорушень, якщо всі вони стосуються лише тієї категорії людей, яка сповідує конкретну релігію?

Очевидно, що особам, які не сповідують ніякої релігії ці кримінальні правопорушення по своїй суті не можуть не нести ніякої небезпеки. Тому такі діяння у конкретних випадках втрачають таку ознаку, як суспільна небезпека. Отже, відповідні норми КК України спрямовані на захист конкретної групи людей – віруючих. Саме таке роз'яснення міститься у ст. 3 Закону України «Про свободу совісті та релігійних організацій» [3]. Це дає нам підставу для висновку, що така ознака кримінального правопорушення як суспільна небезпека є досить відносною і не має, в конкретних випадках, універсального характеру. У чинному КК України кримінальні правопорушення проти релігійних прав людини містяться у нормах ст.ст. 178-181 КК України, хоча окремі автори не відносять норму, яка міститься у ст. 181 КК України до цієї групи кримінальних правопорушень. Це питання детально розглядала С.Я. Лихова й вносила пропозицію змінити місце цієї норми у Особливій частині КК України [4, с. 307-308].

Аналіз санкцій статей, які ми розглядаємо та, відповідно, покарань, які у них передбачені, дають підставу для висновку, що усі ці кримінальні правопорушення є злочинами, хоча і не тяжкими. Кримінальних проступків серед них немає. Це, в свою чергу, означає, що законодавець приділяє значну увагу захисту релігійних прав людини. Ці статті містяться у Розділі V Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина». Назва цього Розділу, якщо аналізувати її з позиції родового об'єкта, є дуже не вдалою. Саме у цьому випадку необхідним є вживання не лише родового, а й видового об'єкта. Такий видовий об'єкт як свобода віросповідання, дасть можливість об'єднати ці правопорушення в окрему групу.

На відміну від чинного КК України, Проєкт нового КК України (далі – Проєкт) [5] включає окремий Розділ 4.8. «Кримінальні правопорушення проти свободи світогляду та віросповідання людини». Такий підхід розробників цього Проєкту слід оцінити позитивно. В той же час серед

кримінальних правопорушень залишилися лише два склади злочинів – захоплення, утримання або осквернення релігійної споруди чи святині (ст. 4.8.3. Проекту), і зруйнування чи пошкодження релігійної святині (ст. 4.8.4. Проекту). Ці склади злочинів передбачають і обтяжуючі обставини двох видів: перша – вчинення злочину у складі простої групи або з використанням службових повноважень чи професійних обов'язків або пов'язаних із ними можливостей – у Проекті такі обтяжуючі обставини вважаються традиційними, а друга – обставина, яка у Проекті носить назву специфічна (вчинення злочину із застосуванням зброї або небезпечного предмета). Ці дві новели у кримінальному законодавстві щодо цих злочинів ми оцінюємо позитивно. Тим більше, що сьогодні існує практика реального вчинення злочинів саме із застосуванням таких предметів, у сукупності і спеціальним суб'єктом.

Із Проекту виключені склади таких злочинів як посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів. Це питання обговорюється на сторінках юридичної наукової літератури і це є прикладом того, що розробники Проекту дослухалися до позиції науковців [6].

Але у той же час у Проекті відсутній такий склад злочину як примушування священнослужителя шляхом фізичного або психічного насильства до проведення релігійного обряду. Такий підхід ми не вважаємо правильним. Розробники Проекту вказують, що такі дії кваліфікуються за нормою, яка містить окремий склад злочину «Примушування». Охоплювати одним поняттям «примушування» різні види примушування, на нашу думку, є не правильним. Це, по-перше, нівелює мету і мотиви примушування, а по-друге, залишає поза межами кримінального захисту такого спеціального потерпілого як священнослужитель.

Що стосується проступків (у Проекті – провин), то, відповідно до Проекту, їх передбачено два склади – примушування людини сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої релігії (ст. 4.8.5. Проекту) та незаконне перешкоджання здійсненню релігійного обряду (ст. 4.8.6. Проекту) [5].

Все це дає нам підставу для висновку, що у Проекті не приділена достатня увага захисту релігійних прав людини. Окремі норми, практично, залишилися без змін, а деякі, одні обґрунтовано, інші – не обґрунтовано та залишилися поза межами кримінального законодавства. Єдиною позитивною рисою Проекту, у контексті аналізованих норм, на нашу думку, є те, що з точки зору техніки формування кримінального законодавства, він є більш правильним.

Література

1. Конституція України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL:

<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1315-18> (дата звернення: 05.05.2025).

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1315-18> (дата звернення: 05.05.2025).

3. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України 23 квіт. 1991 р. № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (дата звернення: 05.05.2025).

4. Лихова С.Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (Розділ V Особливої частини КК України): монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. 573 с.

5. Текст проєкту нового Кримінального кодексу України: контрольний текст Проєкту (станом на 02.04.2025 р). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/04/03/00-kontrolnyj-proyekt-kk-02-04-2025.pdf> (дата звернення: 05.05.2025).

6. Проєкт нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: монографія. П.П. Андрушко та ін.; за заг. ред. Ю.В. Бауліна, М.І. Хавронюка. Київ: Компанія ВАІТЕ, 2024. 494 с.

УДК 343(043.2)

Корнієнко Ю.В., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Майстро Д.М., старший викладач

ОГЛЯД ТЕРИТОРІЙ БОЙОВИХ ДІЙ У МЕЖАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Не недооцінюючи роль доказів в успішності будь-якого кримінального провадження, слід зазначити, що в умовах збройного конфлікту їх значимість зростає багатократно. Саме в період масових воєнних злочинів, вчинених збройними силами російської федерації на території України, кожна зафіксована деталь може стати вирішальною для встановлення істини в міжнародних судах. Офіс Генерального прокурора фіксує, що станом на 24 квітня 2024 року було зареєстровано 130 722 злочини агресії та військові злочини [1], кваліфіковані за статтями 436–438 Кримінального кодексу України [2], серед яких планування та ведення агресивної війни, проголошення війни і порушення законів та звичаїв війни. Ці цифри свідчать не лише про масштаб злочинів, а й про нагальну потребу в максимально оперативному й ретельному документуванні кожного епізоду насильства.

Огляд місця події є фундаментальною слідчою дією, що дає змогу

«спіймати» момент істини, поки обставини не зазнали змін. Завчасна фіксація слідів, характеру пошкоджень, речових доказів та просторової обстановки значно полегшує подальший аналіз, формулювання версій і вибір тактики розслідування. У протилежному випадку будь-яка упущена дрібниця може призвести до безповоротної втрати цінної інформації.

Під час огляду слідчий насамперед моделює послідовність протиправних дій, оцінює зовнішній вигляд предметів та слідів і висуває попередні версії механізму події. Це формує чіткий перелік обставин, які потребують з'ясування, й визначає тактичні завдання слідчої групи. Саме така системність забезпечує глибоку аналітичну картину, необхідну для доведення вини у суді.

Розслідування воєнних злочинів ускладнюється постійною загрозою обстрілів та наявністю нерозірваних боєприпасів, які лишаються на деокупованих територіях. Нестабільний зв'язок у прифронтових районах погіршує оперативність опитування свідків, що часто позбавляє слідчих можливості отримати важливі свідчення вчасно. Тому баланс між швидкістю й якістю фіксації має вирішальне значення для безпеки слідчих та цілісності доказової бази.

У цьому контексті провідну роль відіграють технічні засоби: фотографування й відеозапис. Сучасні безпілотні літальні апарати (дрони) відкривають нові можливості для аерофотозйомки великих або небезпечних ділянок, надаючи загальну картину пошкоджень і ландшафту без ризику для життя. На землі ж застосовують чотири методи фотозйомки: орієнтувальний, оглядовий, вузловий і детальний. Орієнтувальна зйомка забезпечує широкий ракурс, оглядова — загальні обриси місця події, вузлова — фіксацію ключових точок зі слідами, а детальна — максимально точне відображення окремих доказів.

Крім технічних засобів, для якісного огляду необхідна участь фахівців із різних галузей. Інженери-піротехніки перед початком робіт розмінують територію і перевіряють наявність нерозірваних боєприпасів; військові експерти з балістики аналізують напрям стрільби, характер ушкоджень і тип застосованої зброї; криміналісти фіксують сліди, складають схеми й консультують слідчих; судово-медичні експерти оглядають тіла загиблих. Такий мультидисциплінарний підхід значно підвищує якість доказової бази.

Типові об'єкти огляду воєнних злочинів охоплюють: будівлі та об'єкти інфраструктури, пошкоджені обстрілами або пожежами; транспортні засоби; воронки від снарядів і ракет; місця масових пограбувань; рештки боєприпасів і військової техніки; локації утримання та катувань людей; місця поховань цивільних і військових; ділянки з екологічними ушкодженнями; документи й інші артефакти, що можуть містити цінні дані щодо обставин події.

У межах реформи кримінального провадження запроваджено

спеціалізовані підрозділи Національної поліції для розслідування воєнних злочинів, профільних слідчих у Державному бюро розслідувань і СБУ, а також окремих прокурорів в областях та окружних прокуратурах. Наукові установи спільно з міжнародними партнерами розробили методичні рекомендації та стандарти, внесено зміни до законодавства щодо співпраці з Міжнародним кримінальним судом і створено спільні слідчі групи за принципом універсальної юрисдикції [3].

Робочий етап огляду включає фіксацію місця події й прилеглої території, опис обстановки загалом і по окремих вузлах, вилучення слідів, зразків і речових доказів з їх подальшою упаковкою. Вибір схеми огляду – ексцентричної, концентричної чи фронтальної – залежить від рельєфу та масштабу події. Жоден об'єкт не має бути переміщений без попереднього фотографування, відеозапису чи схематичної фіксації [4, с. 135].

Безкомпромісне ставлення до кожного етапу огляду значно посилює доказову базу і унеможливує заперечення даних у суді. Кожна фотографія, схема чи протокол вилучення речових доказів – це фрагмент великого пазла, що врешті стане підґрунтям для притягнення винних до відповідальності. Саме своєчасний і якісний огляд місця події в умовах воєнного стану створює ґрунт для справедливості та захисту прав жертв агресії.

Література

1. Офіс Генерального прокурора. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/>.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт 2001 р. № 2341-III: станом на 01.02.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.04.2025).

3. Рубленко А., Ясенюк А. Специфіка огляду місця події під час дії воєнного стану. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності*. 2023. С. 78-80.

4. Прокопова А.В. Огляд місця події під час розслідування воєнних злочинів. *Актуальні проблеми сучасної науки та освіти: матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 29-30 квіт. 2024 року*. Львів: Львівський науковий форум, 2024. 172 с.

Криворучко Н.С., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Лихова С.Я., д.ю.н., професор

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОЇ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ ТА ЇЇ РОЗМЕЖУВАННЯ ВІД ДІЇ

У сучасному кримінальному праві все більшого значення набуває дослідження не лише активної суспільно небезпечної поведінки у вигляді дії, а й так званої суспільно небезпечної бездіяльності. Згідно ч. 1 ст. 11 Кримінального кодексу України (ККУ), кримінальне правопорушення – це передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення [2]. Суспільно небезпечна бездіяльність, як форма вчинення кримінального правопорушення, залишається одним із найскладніших і найбільш дискусійних питань у науці кримінального права. Попри формальне визнання бездіяльності як однієї з форм суспільно небезпечного діяння, в теорії й практиці існують неоднозначні думки з приводу її місця у кримінальному праві, а також проблеми відмежування бездіяльності від дії в окремих випадках.

Однією з головних проблем є теоретичне й практичне розуміння суспільно небезпечної бездіяльності як «діяння» у сенсі кримінального права. У наукових працях існують погляди, які ототожнюють суспільно небезпечну дію та бездіяльність, стверджуючи про їх зовнішню схожість або навіть заперечуючи самостійне існування бездіяльності як правового явища. Деякі дослідники наголошують на спільності дії та бездіяльності, пояснюючи це їхньою соціальною природою, яка визначається не наявністю чи відсутністю фізичного руху, а контекстом, зв'язками та взаємодією з навколишніми обставинами. Інші ж вважають, що бездіяльність як форма поведінки принципово не відрізняється від дії, хоча може мати специфічні риси або ззовні проявлятися подібно до неї [1, с. 64]. Аналізуючи зміст форм суспільно небезпечної діяльності можна стверджувати, що якщо суспільно небезпечна дія – це активна форма протиправної поведінки особи, то суспільно небезпечна бездіяльність – це пасивна. Суть такої форми поведінки полягає у тому, що особа не виконує певної дії, яку вона була зобов'язана і мала реальну можливість здійснити. Попри те, що дія та бездіяльність є різними формами прояву людської активності, обидві вони порушують або створюють загрозу порушення суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом від

кримінально-протиправних посягань. Очевидно, саме ця спільна властивість є основною причиною для об'єднання суспільно небезпечної дії та суспільно небезпечної бездіяльності в єдиному юридичному понятті «діяння», що відображено у ст. 11 ККУ [2]. У той же час, законодавець не наводить чітких ознак для розмежування зазначених понять, що є вагомим в особливості з огляду на те, що ряд диспозицій норм Особливої частини ККУ передбачає діяння тільки однієї зі згаданих форм [2]. Проводячи дослідження з цього приводу С. Кузьмін, О. Горай та В. Мельник наголошують на потребі й доцільності остаточної і повної відмови від понять «дія» і «бездіяльність» в кримінальному праві, з одночасним введенням категорії «вчинок» («діяння» тощо) до теорії кримінального права і закону про кримінальну відповідальність, яке буде позбавлене внутрішніх протиріч у виді поділу зовнішнього прояву поведінки суб'єкта кримінального правопорушення на форми [3, с. 314]. Вважаємо, що цю пропозицію можна розглядати як один із варіантів вирішення проблеми.

Насправді, аналізуючи конкретні ситуації досить важко одразу визначити форму суспільно небезпечного діяння. Відмежування бездіяльності від дії вимагає глибокого аналізу фактичних обставин, характеру поведінки особи та її обов'язків. Наприклад, у сфері кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, у справі № 161/694/20 від 10.07.2021 р. Верховний Суд розглядав ситуацію, де особа не надала допомогу потерпілому, який перебував у небезпечному для життя стані. Суд підкреслив, що для кваліфікації за ст. 136 ККУ необхідно довести наявність реальної можливості надати таку допомогу та усвідомлення особою небезпечного стану потерпілого [4].

Отож, з'ясувавши основні питання щодо визначення місця суспільно небезпечної бездіяльності у кримінальному праві та її розмежування від дії можна запропонувати такі рекомендації для вдосконалення законодавства: законодавчо закріпити перелік ситуацій та суб'єктів, які мають юридичний обов'язок діяти для запобігання суспільно небезпечним наслідкам, що сприятиме усуненню правової невизначеності та забезпечить єдність судової практики; розробити методичні рекомендації для правозастосовних органів щодо встановлення причинного зв'язку між суспільно небезпечною бездіяльністю та наслідками, що настали, з метою підвищення об'єктивності та обґрунтованості судових рішень; у медичній та службовій діяльності, де суспільно небезпечна бездіяльність може призвести до тяжких наслідків, доцільно передбачити підвищену відповідальність чи спеціальні склади кримінальних правопорушень; організувати спеціалізовані навчальні програми та семінари з питань кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених шляхом суспільно небезпечної бездіяльності, для забезпечення правильного застосування норм кримінального права.

Таким чином, визначення місця суспільно небезпечної бездіяльності у

кримінальному праві пов'язане з низкою як теоретичних, так і практичних проблем, які потребують наукового осмислення та законодавчого врегулювання.

Література

1. Капітанська С.А. Правомірна бездіяльність як форма правової поведінки: дис.... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 183 с.

2. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 01.02.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.04.2023).

3. Кузьмін С.А., Горай О.С., Мельник В.І. Діяння: проблемні питання розмежування форм в аспекті удосконалення термінологічного апарату вітчизняного кримінального права. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 312-315.

4. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 10 серп. 2021 р. у справі № 161/694/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99009862> (дата звернення: 29.04.2023).

УДК 343(043.2)

Кулакевич А.А., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Літвінова І.Ф., к.ю.н., доцент

ЗАХИСНИК ЯК УЧАСНИК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА ЙОГО ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС

Процесуальний статус захисника у кримінальному провадженні є ключовим елементом реалізації принципу права на захист, що закріплений як у національному законодавстві України, так і в міжнародних правових актах. Захисник відіграє важливу роль у забезпеченні прав та свобод підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного, виступаючи гарантом дотримання засад справедливого судового розгляду, рівності сторін та законності кримінального процесу. Однією з основних ознак демократичної держави є визнання людини найвищою соціальною цінністю. Відповідно, держава зобов'язана забезпечити можливість реалізації прав і свобод людини та здійснювати нагляд за їх дотриманням. Одним із таких ключових прав є право на захист у кримінальному провадженні, що гарантується Конституцією України та деталізується в Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК). Основний Закон України закріплює основоположні права людини, серед яких особливе

місце займає право на правничу допомогу та захист у кримінальному процесі [1].

Статус захисника у кримінальному провадженні в Україні визначається Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України (КПК), Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими нормативно-правовими актами. Основне завдання захисника – забезпечення прав та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, а також надання їм професійної правової допомоги на всіх етапах кримінального провадження. Відповідно до статті 48 КПК України, підозрюваний, обвинувачений має право залучити захисника самостійно або за допомогою своїх законних представників чи інших осіб. Захисник може бути обраний за договором або призначений державою у випадках, передбачених законом. Якщо підозрюваний або обвинувачений не має фінансової можливості найняти захисника, його участь забезпечується за рахунок держави (ст. 49 КПК) [2].

Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, право на захист є однією з основних засад кримінального провадження. Це право включає можливість для підозрюваного чи обвинуваченого використовувати допомогу захисника для забезпечення дотримання принципу презумпції невинуватості та доведення своєї невинуватості. Згідно зі статтею 20 КПК, особа, яка притягується до кримінальної відповідальності, має право на правову допомогу, що забезпечується захисником. Однак варто зазначити, що законодавець наділяє захисника не лише правами, але й встановлює для нього певні обов'язки та обмеження, що має важливе значення для забезпечення балансу між правами сторін кримінального провадження [3].

На різних етапах кримінального провадження захисник виконує низку важливих функцій, починаючи від моменту повідомлення особі про підозру і закінчуючи переглядом судових рішень в апеляційному чи касаційному порядку. Він має право збирати та подавати докази, брати участь у слідчих діях, клопотати про зміну запобіжного заходу, захищати інтереси клієнта в суді, оскаржувати незаконні дії слідчих та прокурорів. Однак, в умовах сучасної правозастосовної практики, адвокати нерідко стикаються з перешкодами, зокрема з ускладненим доступом до матеріалів справи, відмовою слідчих у задоволенні законних клопотань, а також випадками тиску та порушення професійних гарантій.

Отже, процесуальний статус захисника є важливим елементом кримінального провадження, що безпосередньо впливає на дотримання прав та свобод особи. Незважаючи на те, що законодавча база України в цій сфері загалом відповідає міжнародним стандартам, її практичне застосування демонструє наявність значних проблем. Для їх подолання необхідно вдосконалити правові гарантії діяльності адвокатів, запровадити дієві механізми захисту їхніх прав та забезпечити реальну

рівність сторін у кримінальному процесі. Лише за таких умов можна гарантувати ефективний захист осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності, та забезпечити справедливості судового розгляду.

Література

1. Аркуша Л.І., Торбас О.О., Стоянов М.М. та ін. Довідник термінів у практиці ЄСПЛ з питань кримінального судочинства. Одеса: Фенікс, 2022. 48 с.
2. Вахліс І.В. Право на справедливий судовий розгляд та право на доступ до правосуддя у кримінальному провадженні: поняття і співвідношення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 429–433.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Офіційний веб-сайт Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 23.04.2025).

УДК 343(043.2)

Лукашов В.Ю., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Майстро Д.М., старший викладач

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕДІА ЗА РОЗГОЛОШЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ: НОВІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У контексті повномасштабної війни та інформаційних загроз, медіа стали не лише каналом інформування, а й потенційним джерелом витоку критично важливої інформації, що може прямо впливати на успішність оборонних операцій. Новітні аспекти правового регулювання спрямовані на переосмислення меж свободи слова в умовах воєнного часу, де кожна публікація повинна балансувати між журналістськими стандартами і державною безпекою.

Запровадження колективної відповідальності ЗМІ (редакцій, власників, видавців) за поширення відомостей, що становлять державну таємницю, має на меті не цензуру, а превенцію і правове стримування у сфері стратегічної інформації.

З огляду на нові виклики, законодавець вдосконалює кримінально-правові механізми притягнення ЗМІ та окремих осіб до відповідальності за порушення режиму охорони державної таємниці [1].

Щодо основних новацій законодавчого регулювання: визначено відповідальність не лише журналіста, але й редакції ЗМІ як юридичної особи.

У 2022–2025 роках з'явилися нові підходи до правового регулювання інформування у воєнний період: Директиви Генштабу ЗСУ про заборону

зйомки або трансляції позицій, техніки та операцій у реальному часі; Зміни до Закону України «Про державну таємницю», де конкретизовано перелік інформації, що не підлягає розголошенню в медіа; визначення понять «добровільне» та «несвідоме» розголошення в контексті кримінального переслідування журналістів.

Розширено перелік чутливої інформації, що підпадає під режим державної таємниці, зокрема: дані про пересування військ, інформація про системи оборони, об'єкти критичної інфраструктури [2].

Введено нові підстави для притягнення до відповідальності: поширення недержавної, але службової таємниці в умовах воєнного стану; Розголошення інформації через соціальні мережі прирівнюється до оприлюднення у мас-медіа.

У практиці виникають складнощі розмежування умисного та необережного розголошення державної таємниці.

Необхідні елементи складу злочину, передбаченого у диспозиції ст. 328 Кримінального кодексу України (далі – КК України): наявність державної таємниці у поширеній інформації; факт розголошення без законних підстав; наявність прямого або непрямого умислу [1].

Ускладнення кваліфікації: відсутність чітких критеріїв визначення «державної таємниці» у публікаціях; недостатній рівень обізнаності журналістів про межі охоронюваної інформації [3].

В судовій практиці спостерігається: збільшення кількості проваджень проти журналістів і блогерів за фактом оприлюднення даних про хід бойових дій; випадки конфіскації технічних засобів ЗМІ у разі доведення факту розповсюдження таємної інформації; проблема доведення наміру журналістів при висвітленні подій у гарячих точках.

Прикладом є справа проти журналіста, який опублікував відео удару по стратегічному об'єкті без дозволу командування ЗСУ.

Свобода слова чи Національна безпека? Відповідаючи на це питання: згідно зі статтею 10 Європейської конвенції про права людини: свобода вираження поглядів може обмежуватись у випадках загрози національній безпеці. В Україні таке обмеження законодавчо передбачене у статтях Конституції України та законах про інформаційну безпеку [3].

Важливо забезпечити баланс: свобода преси має зберігатись; безпека держави є пріоритетом у контексті поширення стратегічної інформації.

Ключовий виклик правозастосування – не допустити зловживання інструментом кримінальної відповідальності як засобом тиску на свободу слова. Необхідне створення незалежного наглядового органу, який би давав оцінку, чи дійсно мала місце загроза національній безпеці.

Відповідальність ЗМІ за розголошення державної таємниці є важливим механізмом захисту національної безпеки. Новації законодавства (2022–2025) свідчать про поступове вдосконалення системи контролю за поширенням чутливої інформації.

Необхідно удосконалювати критерії визначення державної таємниці, розробити спеціальні тренінги для працівників медіа щодо правил роботи з секретною інформацією, забезпечити чітку процедуру притягнення до відповідальності з гарантіями права на справедливий суд.

Розвиток правового регулювання у цій сфері має базуватись на принципах верховенства права, пропорційності та необхідності обмежень в інтересах безпеки держави [4].

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.04.2025).

2. Про державну таємницю: Закон України від 21 січ. 1994 р. № 3855-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12> (дата звернення: 27.04.2025).

3. Про інформацію: Закон України від 02 жовт. 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 27.04.2025).

4. Про медіа: Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20> (дата звернення: 27.04.2025).

УДК 343.16(043.2)

Осадчий І.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

ВИМОГИ ДО ПРИСЯЖНОГО У ПОРІВНЯННІ З ВИМОГАМИ ДО ВИБОРЦЯ

Конституція України у ст. 5 встановлює принцип народовладдя. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Цей принцип отримує цільове відображення в ст. 124 і ст. 127 відповідно яким народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних. Правосуддя здійснюють судді. У визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних [1].

Вимоги до особи присяжного визначено в ст. 65 закону України «про судоустрій і статус суддів». Відповідно цього закону, присяжним може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інше не визначено законом. Недієздатні особи, особи з непогашеною судимістю або особи на яких накладалось адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення,

народні депутати, особи що не володіють державною мовою а також особи що досягли шістдесяти п'ятирічного віку - не можуть бути присяжними [2]. Особливої уваги вартує той факт що ценз до особи присяжного лише частково перетинається з виборчим цензом або вимогами до особи що може бути обраною народним депутатом України. Враховуючи той факт що відповідно чинного законодавства України розгляд справи за участі присяжних можливий лише у випадках коли особі загрожує довічне позбавлення волі можна сказати що присяжні, коли вони залучені, вирішують долю подальшого життя людини. Таким чином, більш жорсткі вимоги до особи присяжного пояснюються тим, що присяжні задіяні для розгляду надзвичайно чутливих для суспільства справ помилка в яких може призвести до несправедливого довічного ув'язнення, тобто в цьому контексті такі жорсткі вимоги виступають запобіжником.

У міжнародній практиці підхід до участі громадян у здійсненні правосуддя та у виборах значною мірою залежить від історичних, культурних і правових традицій конкретної держави. Водночас у більшості країн де існує інститут присяжних вимоги до присяжних часто є жорсткішими, ніж до виборців, що впливає з особливого характеру їхньої функції.

Відповідно до параграфу 1865 глави 28 Кодексу США особа може бути присяжним на федеральному рівні є громадянином США; досягла 18-річного віку; проживає в межах судового округу щонайменше один рік; володіє англійською мовою на рівні, достатньому для читання, письма та розуміння; не має фізичних чи психічних вад, що унеможливають виконання обов'язків присяжного; не має обвинувального вироку за злочин, що карається позбавленням волі на строк понад один рік, або, якщо такий вирок був, її громадянські права були відновлені. Для порівняння, відповідно параграфу 10502 глави 52 Кодексу США для того щоб бути виборцем особа має бути громадянином США, досягти 18-річного віку та відповідати вимогам реєстрації що встановлені у відповідному штаті [3].

В законодавстві Німеччини вимоги до особи присяжних не є чітко прописаними з однієї сторони але з іншої сторони існує ряд заборон в законі Німеччини про суддів. З цих заборон формуються наступні вимоги до особи-присяжного: Особа має мати громадянство Німеччини; вік від двадцяти п'яти до шістдесяти дев'яти років на момент початку терміну повноважень; Постійно проживати в межах юрисдикції відповідного суду. З іншої сторони ряд заборон є досить обширним та з огляду на складну історію Німеччини до її об'єднання у 1990 році існують особливі правила. Відповідно до параграфу 44а закону Німеччини про суддів не підходить для посади судді-засідателя через свою діяльність як штатного або неофіційного співробітника Служби державної безпеки колишньої

Німецької Демократичної Республіки у значенні статті 6 пункту 4 Закону про записи Штазі від 20 грудня 1991 року [4].

У Сполученому Королівстві вимоги до особи-присяжного встановлено Актом про присяжних від 1974 року. Відповідно статті 1 цього акту особа може бути присяжним якщо: вона є зареєстрованим виборцем, проживала у Великобританії не менше п'яти років з моменту досягнення тринадцятирічного віку, а також не молодше вісімнадцяти і не старше сімдесяти п'яти років [5]. Таким чином законодавством чітко встановлено що особа має бути наділена правом голосу для того щоб виконувати обов'язки присяжного. Відзначимо той факт що у Сполученому Королівстві не лише громадяни Великобританії можуть бути виборцями. Правом голосу, а отже бути зареєстрованими виборцями може бути і ряд іноземців. Як зазначено в Акті про вибори від 2022 року виборцями можуть бути громадяни Республіки Ірландія, громадяни країн Співдружності (Індія, Канада, Австралія, тобто в широкому розумінні країн що входили до складу Британської Імперії) які постійно проживає на території Сполученого Королівства. Після виходу Сполученого Королівства з ЄС право голосу громадян країн-членів Євросоюзу було обмежено і збережено лише на місцевих виборах що, однак, не є перешкодою для них бути присяжними адже вони все ще є зареєстрованими виборцями [6].

У результаті проведеного аналізу автор доходить висновку, що вимоги до осіб, які мають право голосу на виборах, і до осіб, які можуть бути присяжними, мають суттєві відмінності, які не завжди є обґрунтованими з погляду сучасних демократичних стандартів. Хоча певні обмеження участі особи в судочинстві як присяжного можуть бути виправдані високою відповідальністю, суд присяжних - це інститут що має на меті залучення якомога ширшого кола громадян до здійснення правосуддя а отже, має бути інклюзивним. Зокрема глибоко політизоване питання державної мови в Україні а також верхній віковий ценз на думку автора створює зайві перешкоди для ряду громадян для того щоб бути залученим до розгляду справи у якості присяжного. Якщо розглядати це питання у відриві від фінансової сторони, то можна уявити ситуацію коли особі що виконує обов'язки присяжного і при цьому не володіє державною мовою надають перекладача. Те саме стосується і вікового цензу. Також, на думку автора верхній віковий ценз можна прибрати у випадку якщо особа пройде когнітивний тест що підтвердить її можливість сприймати інформацію та приймати відповідальні рішення. Однак, якщо уявити ці пропозиції знайдуть своє втілення на практиці, то це створить ризики для затягування судового процесу та надмірної бюрократії. Наприклад сторони мають бути наділені правом за достатніх підстав піддати сумніву результати цього гіпотетичного когнітивного тесту або заявити що перекладач допустив помилку в перекладі що викривило сприйняття

інформації присяжного. Таким чином, автор доходить висновку що у разі виникнення необхідності розширення кола осіб що можуть бути залучені у якості присяжного – це треба робити обережно, поступово і не впроваджувати одночасно на всіх рівнях. Зауважимо що подібний підхід що дозволить оцінювати спроможність особи приймати важливі рішення та аналізувати інформацію на думку автора також варто запровадити і у виборчому праві. Висловимо думку що з урахуванням наслідків результатів виборів для держави, а отже і для всіх громадян - необхідно вкрай обережно підійти до питання відбору осіб що мають право голосу, але варто зазначити що це тема для іншого дослідження.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07 лип. 2010 р. № 2453-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17#n4156>.

3. Кодекс Сполучених Штатів Америки. URL: <https://uscode.house.gov/browse/prelim@title28/part5/chapter121&edition=prelim>

4. Закон Німеччини про судоустрій. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/drig/index.html>.

5. Закон Сполученого Королівства «Про присяжних». URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1974/23/contents>.

6. Акт Сполученого Королівства «Про вибори». URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2022/37/part/2>.

УДК 343.9(043.2)

Офіцинська М.Б., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Гольдберг Н.О., к.ю.н.

ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ В КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Зважаючи на важливість удосконалення кримінального законодавства та процедури розслідування кримінального провадження, зокрема, імплементації міжнародних стандартів в Конституцію України та інші нормативно-правові акти. Зростає актуальність дотримання основоположних прав людини в рамках проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема, допиту.

Допит - це слідча (розшукова) дія, спрямована на отримання показань від осіб про обставини, що мають значення для правильного вирішення

справи в ході проведення досудового розслідування [1].

Варто зазначити, що правоохоронні органи зобов'язані дотримуватися в своїй діяльності основоположних прав людини та принципів, які передбачені міжнародним та національним законодавством з метою захисту прав людини та громадянина, а також їх честі та гідності при виконанні правоохоронними органами своїх повноважень передбачених спеціальним Законом.

До основних принципів проведення допиту відносять: активність, цілеспрямованість, об'єктивність і повноту [2]. Уповноважена особа зобов'язана проводити допит із використанням законних прийомів та методів, який проводять із наперед визначеною ціллю – з'ясування істини, а фіксації показань фіксується в протоколі у повному розмірі.

Законодавець чітко виділяє, що залежно від процесуального становища допитуваного розрізняють допит: свідка; потерпілого; підозрюваного; обвинуваченого; експерта (на стадії судового розгляду) [2].

Де-факто, процедура допиту залежить від процесуального статусу та віку особи й має забезпечувати дотримання основоположних прав людини. Свідок зобов'язаний надавати достовірну інформацію, однак має право не свідчити проти себе та близьких. Потерпілий, як особа, що зазнала шкоди, надає свідчення з урахуванням свого психоемоційного стану, а слідчий чи прокурор зобов'язані мінімізувати психологічний тиск. Допит підозрюваного проводиться з дотриманням презумпції невинуватості та права на захист, яке гарантується участю захисника. Експерт дає пояснення виключно з питань, що стосуються конкретної експертизи у справі.

Допит малолітніх та неповнолітніх теж має свої особливості і положення КПК України виокремлюють процедуру його проведення не лише в залежності від процесуального статусу, а й від віку особи. Наприклад, допит малолітніх осіб, тобто до 14-ти років проводиться в присутності педагога, або психолога та законного представника. Допит неповнолітніх проводиться в обов'язковій присутності законного представника.

Варто зазначити, що жодні обставини не можуть стати такими при яких допускається катування чи примус, який супроводжується приниженням честі та гідності особи в рамках проведення допиту не можуть бути виправдані. Законодавство України, а саме Конституція України, яка має найвищу юридичну силу теж передбачає в ст. 28, що держава повинна гарантувати дотримання прав на повагу та гідність та карати за прояви катування чи нелюдського поводження. Людина, її честь та гідність в цивілізованому світі визнається найвищою соціальною цінністю, і відповідно до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, а саме ст. 26 має на меті донести, що всі люди є рівними

перед законом і мають право без будь-якої дискримінації на рівний захист закону [3]. Тому допит повинен проводитись з дотриманням процедури незалежно від будь-яких ознак людини, зокрема, її національності, мови, статті, релігії та інших світоглядних поглядів людини, а держава повинна забезпечувати це спираючись на національна, та загальні міжнародні акти.

Як висновок, дотримання основоположних прав людини та імплементація міжнародних стандартів у Конституцію України та КПК України є надзвичайно важливою для розвитку суспільства та довіри до правоохоронних органів. Дотримання цих принципів та процедури впливає не лише на довіру до правоохоронних органів, а й на визнання отриманої інформації від учасників кримінального провадження – доказами, які будують доказову базу та сприяють ефективності розслідування.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov-ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 30.04.2025).

2. Криміналістика. Мультимедійний навчальний підручник. Національна академія внутрішніх справ. Кафедра криміналістики та судової медицини. URL: <https://arm.navs.edu.ua/books/criminalistics/i-nfo/lec18.html> (дата звернення: 30.04.2025).

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-5_043#Text (дата звернення: 30.04.2025).

УДК 343(043.2)

Охріменко В.В., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Майстро Д.М., старший викладач

ПРОБАЦІЯ В УКРАЇНІ

Пробація в Україні залишається важливою складовою процесу реформування кримінальної юстиції. У 2025 році її роль значно зростає через потребу у гуманізації покарань та інтеграції європейських стандартів у національне законодавство. Під час воєнного стану і після його закінчення питання ефективної ресоціалізації правопорушників без ізоляції від суспільства стало ще актуальнішим. Згідно з даними Міністерства юстиції України, станом на початок 2025 року в системі пробації перебувало понад 48 тисяч осіб, що свідчить про зростання

обсягу роботи уповноважених органів пробації [1].

Пробація в Україні виконує кілька важливих функцій: здійснення контролю за поведінкою правопорушників, підготовка досудових доповідей для судів, сприяння у працевлаштуванні, освіті, психологічній підтримці клієнтів пробації та їх соціальній адаптації. Державна установа «Центр пробації» продовжує реалізацію ключових програм, зокрема: Програми ресоціалізації для неповнолітніх правопорушників, Програми для осіб із ризиком рецидиву насильницьких злочинів, а також проекти, розроблені за участі міжнародних партнерів, таких як Консультативна місія Європейського Союзу (EUAM Ukraine) [2].

У 2024-2025 роках особлива увага приділяється розвитку електронного моніторингу осіб, які перебувають на пробації. Запровадження електронних браслетів та цифрових платформ звітності дозволяє зменшити адміністративне навантаження на працівників пробації та підвищити ефективність контролю (Проект Мін'юсту України «Е-пробація», 2025). Завдяки новим ІТ-рішенням клієнти пробації можуть подавати щомісячні звіти онлайн, проходити курси з підвищення кваліфікації та психологічні тренінги без фізичного відвідування установ пробації.

Законодавче регулювання пробації в Україні також зазнало змін. 2024 року Верховна Рада України ухвалила зміни до Закону України «Про пробацію», зокрема було розширено права волонтерів пробації та введено додаткові механізми взаємодії з роботодавцями, що сприяють працевлаштуванню осіб, які перебувають на обліку. Відповідно до останніх змін, особи, які успішно проходять пробаційну програму, можуть отримати скорочення терміну обліку та доступ до державних програм підтримки працевлаштування [3].

Актуальною проблемою залишається недостатній рівень фінансування системи пробації. За інформацією Центру пробації, на 2025 рік бюджетні асигнування покривають лише близько 65% потреб галузі. Це ускладнює належне забезпечення установ пробації матеріальними ресурсами, заробітною платою для працівників та фінансування реабілітаційних програм.

Попри це, ефективність пробації зростає. За даними офіційної статистики, рівень рецидиву серед осіб, які пройшли пробаційні програми у 2023-2024 роках, становить лише 14%, що є позитивним показником порівняно з попередніми періодами [1].

Реформа пробації в Україні активно підтримується міжнародною спільнотою. У 2024 році стартував новий етап співпраці України з Європейським пробаційним центром (СЕР) у рамках Програми «PROBATION2025», що передбачає запровадження нових стандартів оцінки ризиків і потреб правопорушників, навчання персоналу та обмін досвідом із країнами ЄС.

Важливою тенденцією 2025 року стало активне залучення громадських організацій і волонтерів до роботи із клієнтами пробації. У межах ініціативи «Пробація для життя» проводяться соціальні проєкти для осіб, що повертаються у суспільство після відбуття покарання. Участь волонтерів дозволяє не лише зменшити адміністративне навантаження на працівників пробації, а й сприяє формуванню у клієнтів позитивної мотивації до змін.

Таким чином, пробація в Україні у 2025 році продовжує розвиватися як дієвий інструмент ресоціалізації правопорушників. Систематичне вдосконалення законодавчої бази, застосування цифрових технологій, залучення волонтерів та міжнародних партнерів сприяють підвищенню ефективності пробаційних програм.

Разом із тим подальший розвиток пробації потребує стабільного фінансування, широкої просвітницької роботи серед населення і зміцнення кадрового потенціалу системи. Успішне впровадження цих заходів дозволить Україні забезпечити високий рівень правосуддя, відповідний до європейських стандартів, та сприятиме зниженню рецидиву злочинності в суспільстві.

Література

1. Міністерство юстиції України. Minjust: веб-сайт. URL: <https://minjust.gov.ua/>.
2. Пробація України. Probation: веб-сайт. URL: <https://www.probation.gov.ua/>.
3. Про Пробацію: Закон України від 05 лют. 2015 р. № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text>.

UDC 343(043.2)

Pyzhov M.S., higher education student
of the third (bachelor's) level,
State University «Kyiv Aviation Institute», Kyiv, Ukraine
Supervisor: Tarasiuk S.M., PhD in Law

PROSECUTOR'S DISCRETION IN DOMESTIC VIOLENCE CASES: PROCEDURAL AND ETHICAL ASPECTS

When considering the topic of prosecutorial discretion in domestic violence cases, procedural and ethical aspects in the exercise of these powers are important.

From this point of view, it is necessary to consider the procedural powers of the prosecutor and their specific application primarily through the prism of their effectiveness and achievement of the goal: protection of the rights of victims of domestic violence. In turn, the question also arises of the limits of the

prosecutor's procedural independence in criminal proceedings when exercising his discretionary powers.

Kahnovets S.O. in a scientific article on the topic: «The concept, essence and significance of the prosecutor's discretion in criminal proceedings» expressed his opinion on such discretion as follows.

Discretion involves two components at once: volitional, which includes judgment, characterized by a certain intention to perform a certain action (actions) in accordance with the decision made and the willingness to make the necessary efforts, and intellectual (moral and legal), which means the use of discretionary powers «according to common sense», characterized by the fact that the subject understands the right to choose certain options for behavior to satisfy his interests and chooses the option that is most necessary for him, based on the analysis of the legal order and specific life circumstances [1, p. 153].

So, from this point of view, the prosecutor should be guided primarily by «common sense» in resolving cases of domestic violence and by the moral and legal principle, thanks to which the prosecutor will be able to achieve the goal not only of bringing the suspect (accused) to criminal liability. But a natural question arises as to how «common sense» is limited by procedural powers.

We agree that the determining factors in the case of the prosecutor's exercise of discretionary powers should be the law and moral and ethical principles, as well as the life experience, professional training and high moral qualities of the prosecutor, which can only contribute to a more individual approach to the application of procedural supervision in the relevant proceedings.

To resolve this issue, it is worth referring to the Law of Ukraine «On Prevention and Combating Domestic Violence».

Article 6. Entities implementing measures in the field of preventing and combating domestic violence. 3. Other bodies and institutions entrusted with the functions of implementing measures in the field of preventing and combating domestic violence include: 7) the prosecutor's office [2].

Based on this part, it becomes clear that the prosecutor's office can participate in cases related to the prevention and combating of domestic violence.

Article 5. Main directions of implementation of state policy in the field of prevention and counteraction to domestic violence. 3) providing assistance and protection to victims, ensuring compensation for damage caused by domestic violence; 4) proper investigation of facts of domestic violence, bringing perpetrators to legal responsibility and changing their behavior [2].

Based on this part, it becomes clear that the prosecutor must properly investigate a domestic violence case based on discretionary powers.

However, does the prosecutor have the appropriate powers? Iryna Brus attempts to answer this question in her article on the topic: «The Role of the Prosecutor's Office in Preventing and Combating Domestic Violence».

Based on this part, the powers of the prosecutor become clear.

In modern conditions, the role of the prosecutor in preventing and combating domestic violence outside the sphere of criminal justice is not significant, which is completely inconsistent with international practice and the needs of society. Having a greater scope of authority outside the sphere of criminal justice, an effective mechanism for interaction with other entities involved in preventing and combating domestic violence would enable the prosecutor to respond more effectively to socially dangerous acts, prevent and counteract them [3, p. 41].

Based on this part, it becomes clear that the prosecutor cannot effectively use all his capabilities in cases related to domestic violence.

The vision of Vyacheslav Gontarenko in his scientific article on the topic: «International legal standards and foreign experience in combating criminal offenses related to domestic violence» is interesting.

A positive achievement in combating crimes related to domestic violence in Poland is the introduction of a rapid response mechanism for cases of domestic violence. Thus, based on the Law on Combating Domestic Crimes, a «blue line» was created, through which the police can be immediately notified of the fact of domestic violence, as a result of which the police, together with the prosecutor's office, have the opportunity to immediately respond to eliminate the threat to the victim, namely: evict the perpetrator from the shared residence with the victim; if the victim of violence is a child, he or she may be immediately removed from the family without a court order. In this case, the child will be kept in a hospital or a so-called «temporary family». The court must consider this issue within 24 hours and determine further actions by law enforcement agencies [4, p. 16].

In conclusion, it should be noted that it is necessary to combine international experience with the powers of prosecutors' offices in Ukraine, thus increasing the percentage of effective resolution of domestic violence cases. Today, the powers of prosecutors in Ukraine are based on providing assistance and protection to victims, ensuring proper investigation of domestic violence, holding perpetrators accountable as provided for by law, and changing their behavior.

From our point of view, prosecutors should be empowered to take measures to temporarily ban the residence of persons against whom domestic violence cases are being investigated for the period of investigation in criminal proceedings or for the period of clarifying all the circumstances of the case and collecting evidence in cases of administrative offenses.

Literature

1. Кахновець С.О. Поняття, суть та значення угляду прокурора в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 41. Том 2. С. 153-154. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39628/1/%D0%9F%D0%9E%D0%9>

D%D0%AF%D0%A2%D0%A2%D0%AF%2C%20%D0%A1%D0%A3%D0%A2%D0%AC%20%D0%A2%D0%90%20%D0%97%D0%9D%D0%90%D0%A7%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%A3%D0%93%D0%9B%D0%AF%D0%94%D0%A3%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%9A%D0%A3%D0%A0%D0%9E%D0%A0%D0%90.pdf (дата звернення: 28.04.2025).

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 19 груд. 2024 р. № 2229-VIII: станом на 29 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#n223> (дата звернення: 29.04.2025).

3. Брус І. Роль прокуратури у запобіганні та протидії домашньому насильству. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. № 4/2 (58). С. 41 URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/573207.pdf> (дата звернення: 28.04.2025).

4. Гонтаренко В. Міжнародні правові стандарти та зарубіжний досвід протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з домашнім насильством. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy*. Vol. 1, No. 3, 2022, С. 16. URL: <https://isg-journal.com/isjpp/article/download/108/85> (дата звернення: 30.04.2025).

УДК 343.9(043.2)

Плис Н.В., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Гольдберг Н.О., к.ю.н.

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Корупційні злочини належать до категорії кримінальних правопорушень, що характеризуються підвищеною суспільною небезпечністю та латентністю. Доказування у таких провадженнях має суттєві особливості, зумовлені специфікою механізму вчинення злочину, складністю виявлення слідів злочинної діяльності та високим рівнем протидії розслідуванню.

Ефективність доказування у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів безпосередньо залежить від своєчасного виявлення та правильної фіксації слідів злочину. Для цієї категорії справ характерна відсутність явних слідів злочинної діяльності, що ускладнює формування належної доказової бази. Важливу роль у доказуванні відіграє проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які дозволяють отримати інформацію про злочин без відома осіб, які вчиняють протиправні діяння [1].

Особливістю доказування у справах про корупційні злочини є необхідність встановлення зв'язку між одержанням неправомірної вигоди

та діями службової особи. Це вимагає детального аналізу обставин справи, вивчення документації, показань свідків та інших джерел доказової інформації. Складність полягає у тому, що часто відсутні прямі докази вчинення корупційного діяння, а непрямі докази потребують ретельної перевірки та оцінки [2].

Важливим аспектом доказування є використання спеціальних знань при розслідуванні корупційних злочинів. Зокрема, проведення судових експертиз (почеркознавчої, технічної експертизи документів, економічної, комп'ютерно-технічної тощо) дозволяє встановити обставини, що мають значення для кримінального провадження. Водночас, результати експертиз повинні оцінюватися критично та у сукупності з іншими доказами.

Значну роль у доказуванні корупційних злочинів відіграють електронні докази, які можуть міститися у електронному листуванні, банківських транзакціях, записах телефонних розмов тощо. Однак, збирання та використання таких доказів пов'язане з низкою проблем, зокрема, забезпечення їх допустимості та належності, а також збереження автентичності при копіюванні та дослідженні.

Варто також зазначити, що нюансом доказування у справах про корупційні злочини є також необхідність міжнародного співробітництва у випадках, коли злочинна діяльність має транснаціональний характер. Це вимагає ефективної взаємодії правоохоронних органів різних держав, обміну інформацією та надання правової допомоги, що регламентується міжнародними договорами та національним законодавством [3].

На підставі аналізу практики розслідування корупційних злочинів можна виділити наступні проблемні аспекти доказування: 1. Складність виявлення та фіксації слідів корупційних діянь; 2. Високий рівень протидії розслідуванню з боку зацікавлених осіб; 3. Проблеми забезпечення допустимості доказів, отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій; 4. Складнощі у встановленні причинно-наслідкового зв'язку між одержанням неправомірної вигоди та діями службової особи; 5. Необхідність використання спеціальних знань та проведення експертиз; 6. Проблеми збирання та використання електронних доказів; 7. Необхідність міжнародного співробітництва у розслідуванні транснаціональних корупційних схем.

Для підвищення ефективності доказування у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів доцільно: удосконалити законодавче регулювання процедури збирання та використання електронних доказів; розробити методичні рекомендації щодо особливостей доказування у справах про корупційні злочини; забезпечити спеціалізацію слідчих, прокурорів та суддів у справах про корупційні злочини; посилити міжнародне співробітництво у сфері протидії корупції; використовувати комплексний підхід до збирання доказів, поєднуючи

традиційні та інноваційні методи розслідування [4].

Отже, враховуючи вище зазначене, можна дійти до висновку, що доказування у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів характеризується значними особливостями, зумовленими специфікою цієї категорії злочинів. Ефективність доказування залежить від правильного вибору тактики розслідування, своєчасного проведення слідчих дій, використання спеціальних знань та міжнародного співробітництва. Подальше вдосконалення механізмів доказування корупційних злочинів сприятиме підвищенню ефективності протидії корупції в Україні.

Література

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

3. Антонюк А.Б. Процесуальні засади міжнародного співробітництва при розслідуванні кримінальних правопорушень: монографія. Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. 220 с.

4. Басиста І.В., Галаган В.І., Удовенко Ж.В. Кримінальне процесуальне доказування: теоретико-практичний аспект: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2019. 252 с.

UDC 343(043.2)

Prokopiuk D.O., student of higher education
of the first (bachelor's) level,
State University «Kyiv Aviation Institute», Kyiv, Ukraine
Supervisor: Tarasiuk S.M., PhD in Law

PROCEDURAL GUARANTEES OF THE VICTIM IN CRIMINAL PROCEEDINGS FOR INTENTIONAL MURDER

In criminal proceedings for intentional homicide, each victim acquires the status of a subject who is entrusted with a number of important procedural guarantees designed to ensure his active participation in the restoration of justice. From the moment of filing an application or an application for recognition as a victim, the person receives the right to participate in all procedural actions - from familiarizing himself with the content of the report of suspicion to participating in court hearings. Such a right follows from Articles 55 and 56 of the Criminal Procedure Code of Ukraine [1], according to which the victim must be informed of his rights and obligations, may provide explanations, testify, request the conduct of investigative actions, submit evidence and appeal procedural decisions. These guarantees are designed to

restore the rights and interests of the victim violated by the crime, as well as prevent possible violations during the investigation and trial.

One of the basic guarantees is the victim's right to timely and full access to the materials of the proceedings. Article 221 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine provides for the provision of copies of all procedural documents relating to the fact of the crime and the course of the investigation. Thanks to this, the victim can monitor compliance with the law, timely identify shortcomings in the pre-trial investigation, prepare reasoned objections and motions. This is especially relevant for cases of intentional homicide, where the complexity and detail of the collected evidence are crucial for establishing the truth [2]. The victim is also entitled to actively participate in the collection and evaluation of evidence. According to Article 93 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, he may independently or through a representative take measures to establish the circumstances of the crime: interview witnesses, submit documents, and request the appointment of expert examinations. However, in practice, they often encounter obstacles: underestimation of the role of victims by investigators or untimely response to their requests, which leads to the loss of critically important traces and testimonies. In such cases, the victim has the right to file a complaint with the investigating judge or prosecutor, and in case of unsatisfactory consideration, to appeal the decision in the appeal procedure [3, p. 47].

No less important is the guarantee of receiving information about the progress of the investigation and the procedural decisions taken. Article 220 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine obliges the pre-trial investigation bodies to notify the victim of the end of the investigation, change or cancellation of the preventive measure against the suspect, as well as to issue certain procedural documents with his participation. Such notification must take place within the established deadlines so that the victim can prepare for the trial in a timely manner and can file a complaint in a timely manner if violations are detected. In addition, the right to information is protected by Article 222 of the Code of Criminal Procedure, which regulates the procedure for disclosing information from the pre-trial investigation - only with the written permission of the investigator or prosecutor and to the extent necessary to protect the interests of the victim without harming the investigation. It is important that the law guarantees the victim the right to protect his safety and the safety of his loved ones. In the event of a threat or pressure from the accused or third parties, he may apply for the application of security measures, in particular, ensuring the protection of his home, property or other means. This guarantee is especially relevant in cases of intentional homicide, where the emotional burden and possible revenge from the perpetrator's entourage can pose a real threat to the victim's family.

In addition, the victim has the right to legal aid - he can choose a defense attorney or representative who will represent his interests at all stages of the

proceedings. The involvement of a qualified lawyer significantly increases the chances of a successful request for additional examinations, defending the right to compensation for damage and protection from unlawful actions of investigators and prosecutors. In cases of intentional homicide, this helps to collect a comprehensive evidence base, including expert opinions from forensic, psychological and other specialized institutions, and also contributes to the representation of the interests of victims in court when determining the amount of compensation.

Finally, an important procedural guarantee is the possibility of appealing any procedural decisions and actions of investigative bodies through appeal and cassation. This concerns the refusal to recognize the victim, failure to conduct the requested investigative actions, delaying the terms of the pre-trial investigation, untimely familiarization with the case materials, as well as violations in the appointment of examinations or ensuring security rights. The mechanism of appeal and cassation appeal creates an additional level of control over the observance of the rights of victims and allows to correct procedural violations that arose at the previous stages of the proceedings.

As a result of the analysis, in order to significantly improve the situation of close relatives of a deceased person in criminal proceedings, it is advisable to propose the following measures. First, to introduce the obligation of the investigator or prosecutor to send individual notifications (by letter or via an electronic platform) about the right to be recognized as victims to all potential applicants - parents, spouses, children. Such a mechanism of timely information will avoid situations where, due to psychological shock or ignorance of procedural possibilities, the family remains outside the investigation.

Secondly, to introduce automatic recognition of close relatives as victims in cases of intentional murder and other serious crimes with fatal consequences. A sufficient criterion should be the submission of a document on the fact of death and family relationship without requiring a separate written application. This will simplify access to the materials of the proceedings, especially for persons who, due to their emotional state or limited legal experience, cannot prepare a formal petition.

Third, establish clear procedural deadlines: for example, no later than three working days from the date of receipt of the application for recognition as a victim. In parallel, it is worth providing for the possibility of submitting and monitoring applications through a single electronic platform, taking into account the specifics of martial law, when access to legal aid may be difficult. Such a set of changes will ensure the prompt involvement of victims, increase the transparency of the pre-trial investigation, and contribute to the timely restoration of their rights and legitimate interests.

Thus, the system of procedural guarantees of the victim in criminal proceedings on intentional murder is based on a number of rights designed to ensure the active participation of the victim in the investigation and trial,

protect his safety and restore the rights and interests violated by the crime. The guarantees enshrined in the CPC of Ukraine provide for timely recognition by the victim, full access to the materials of the proceedings, participation in the collection of evidence, the right to information, security, legal aid and appeal mechanisms. Only if they are fully implemented can a fair trial be ensured, public trust in criminal justice restored, and the rule of law promoted.

Literature

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI: станом на 26.12.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 28.04.2025).

2. Щиголь О.В. Процесуальні гарантії потерпілого в кримінальному процесі: монографія. Київ: Юридична думка, 2018. 304 с.

3. Костюченко О.Ю. Захист прав потерпілих у кримінальному провадженні про умисне вбивство. *Право України*. 2020. № 5. С. 45–52.

УДК 343.131:343.01(477)(043.2)

Сисак В.Т., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВРЕГУЛЮВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: РОЛЬ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ

У сучасних умовах розвитку суспільства дедалі більшої актуальності набуває потреба у впровадженні та практичному застосуванні альтернативних підходів до вирішення кримінально-правових конфліктів. Це зумовлено зростанням запиту на використання гнучких і адаптивних механізмів, які не лише забезпечують урахування інтересів усіх зацікавлених сторін, а й сприяють ефективному відновленню справедливості та підтриманню балансу між правами й обов'язками учасників кримінального процесу.

Особливого значення в сучасній системі правоохоронної та кримінально-правової діяльності України набуває імплементація та застосування інституту угод у кримінальному провадженні. Важливо підкреслити, що угоди у кримінальному процесі відкривають нові перспективи для практичної реалізації принципу диспозитивності, відповідно до якого сторони провадження мають можливість самостійно визначати способи захисту своїх прав та інтересів, активно впливати на

перебіг і результати кримінального процесу.

Комплексний аналіз альтернативних підходів до врегулювання кримінально-правових конфліктів, з особливим акцентом на вдосконалення правового регулювання укладення угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях, пов'язаних із корупційними кримінальними правопорушеннями. Дослідження спрямоване на виявлення можливостей ефективного застосування цього інструменту для оптимізації кримінального процесу, зменшення навантаження на суди та забезпечення справедливого і своєчасного здійснення правосуддя.

Методологія дослідження: застосовувалися формально-юридичний метод, логіко-правовий аналіз, пізнавально-аналітичний підхід, порівняльно-правовий метод, а також методи дедукції.

Доведено, що угоди про визнання винуватості можуть мати значний превентивний ефект, оскільки спрощене притягнення до відповідальності й можливість пом'якшення покарання у разі співпраці з правоохоронними органами стимулюють швидке та справедливе врегулювання кримінально-правових конфліктів. Розкрито природу кримінально-правового конфлікту й проаналізовано чинне законодавче регулювання у цьому аспекті.

Потреба в альтернативних механізмах вирішення кримінально-правових конфліктів в Україні зумовлена необхідністю підвищення ефективності судової системи та забезпечення гнучкого і справедливого підходу до врегулювання кримінальних справ. Традиційні процедури часто виявляються неефективними через перевантаження судів, тривалість розгляду справ та інші системні проблеми.

Аналіз стану наукової розробки проблеми: застосування альтернативних механізмів вирішення кримінально-правових конфліктів в Україні є порівняно новим напрямом, який поступово знаходить підтримку як у наукових дослідженнях, так і в практиці правозастосування. Значний внесок у розвиток даної тематики зробили такі вчені, як Нільс Крісті, Т.С. Барабанова, А.І. Бородавка, Н.Ю. Волосова, Р.А. Сабітов, І.В. Красницький та інші.

Ефективність роботи судової системи України обмежена перевантаженням та затяжними строками розгляду справ, що вимагає впровадження альтернативних процедур, зокрема інституту угод про визнання винуватості. Корупція становить серйозну загрозу правопорядку та державному управлінню, тому вдосконалення механізмів притягнення винних до відповідальності є критично важливим.

Альтернативні підходи, що передбачають укладення угод зі слідством, вже довели свою ефективність у світовій практиці й знаходять закріплення у національних антикорупційних програмах та планах реформ, зокрема в рамках ініціативи «Ukraine Facility» Європейського Союзу та Антикорупційної програми України на 2023–2025 роки.

Прийняття Закону України № 4033-IX від 29.10.2024 року стало важливим кроком на шляху удосконалення правового регулювання угод про визнання винуватості в кримінальних провадженнях, пов'язаних із корупційними правопорушеннями. Зокрема, було передбачено можливість призначення м'якшого покарання за умов співпраці обвинуваченого зі слідством та повного відшкодування завданих збитків.

Висновки: реформування інституту угод про визнання винуватості сприятиме підвищенню ефективності кримінального провадження, оптимізації роботи судових та правоохоронних органів, а також забезпеченню більш справедливого та оперативного правосуддя. Реалізація таких механізмів має ключове значення для успішної боротьби з корупцією, покращення інвестиційного клімату та зміцнення верховенства права в Україні.

Література

1. Антикоруційна програма на 2023–2025 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 04 бер. 2023 р. № 220 «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-п#n32> (дата звернення: 26.04.2025).

2. План України, схвалений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 бер. 2024 р. № 244 «Про схвалення Плану України». URL: <https://me.gov.ua/view/bb34572a-7998-4ffc-a3c6-83af50e88560> (дата звернення: 26.04.2025).

3. «Ukraine Facility», запроваджена Регламентом (ЄС) Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 29 лют. 2024 р. № 2024/792. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj> (дата звернення: 26.04.2025).

4. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією» № 4033-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4033-IX#Text>. (дата звернення: 26.04.2025).

Ситнікова Д.С., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Майстро Д.М., старший викладач

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ФЕЙКИ ТА ДЕЗІНФОРМАЦІЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану інформаційні атаки стали невіддільною частиною збройної агресії. Потoki фейкових повідомлень активно використовуються для деморалізації населення, створення хаосу й паніки, а також для спроб виправдати злочини, вчинені під час бойових дій. Україна опинилася перед викликом масштабної російської пропаганди та інформаційно-психологічних операцій, які ведуться системно та агресивно. У таких умовах боротьба з дезінформацією набула критичного значення, адже це вже не просто медійне чи політичне питання, а ключовий елемент забезпечення національної безпеки.

Визначення поняття дезінформації або ж феків не має законодавчого закріплення у законах та інших нормативно-правових актах, але це не означає, що за поширення дезінформації/фейків особа не несе відповідальність. З початком широкомасштабного вторгнення ця сфера набуває обертів, вносять доповнення у закони та розробляють інші нововведення. Перш за все, дезінформація – це неправдива, оманлива, маніпулятивна інформація, створена навмисне заради економічних, політичних або інших вигод.

Дезінформація повинна мати певні, специфічні ознаки, зокрема, перша – вона чинить вплив на певну аудиторію через оприлюднення; друга – є цілеспрямованою (передбачає організатора та умисел); третя – має негативні (суспільно-небезпечні) наслідки; четверта – має в основі «неправдивість», що піддається перевірці; п'ята – імітаційність, представленість як правдивого матеріалу; шоста – «вбудованість» у певні системи поглядів, відповідність певним переконанням; дезінформація стосується певних переконань, відповідає певній системі поглядів, дезінформація на випадкові теми не досягає мети; сьома – прив'язка до соціально значущих подій, тобто суспільно важливої інформації, що є чутливою або має символічну цінність [4].

Аналізуючи Кримінальний кодекс України (далі – КК України), можна виокремити декілька статей, які все таки підкреслюють відповідальність за фейки та дезінформацію в умовах воєнного стану. Можна зробити припущення про те, що поширення фейкових новин та

маніпулятивної інформації охоплюється складом злочину, передбаченого статтею 259 «Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності» КК України, однак для висловлення однозначної позиції необхідно детально зупинитися на елементах вказаного кримінального правопорушення [1; 3].

Об'єктом цього злочину є нормальний ритм життя населення та функціонування підприємств, установ, організацій, населених пунктів. Об'єктивна сторона злочину полягає у неправдивому повідомленні про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками. Повідомленням визнається доведення вказаної інформації у будь-якій формі (усно, письмово, з використанням технічних засобів) до відома будь-якої особи, органів влади тощо. Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, оскільки особа завідомо знає про те, що відомості, які нею повідомляються, є неправдивими. Суб'єктом злочину є будь-яка особа, яка досягла на момент вчинення злочину 16-ти років.

Згідно з ст. 1142 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану» КК України. Метою є запобігти випадкам, коли недобросовісні громадяни поширюють інформацію про позиції української армії або результати обстрілів у соцмережі, що може бути використано ворогом. Хоч ця норма стосується не стільки фейків, скільки небезпечного поширення правдивої інформації, її поява стала прямою відповіддю на інформаційну загрозу війни. Покарання залежить від тяжкості наслідків, зазвичай це 5-8 років ув'язнення, а якщо дії вчинено за змовою групи осіб, з корисливих мотивів чи спричинено тяжкі наслідки – строк може сягати 8–12 років.

Також, ст. 1111 «Колабораційна діяльність» КК України хоч не прямо закріплює відповідальність за поширення дезінформації та фейків в умовах воєнного стану, але зазначається покарання для громадян України, які добровільно співпрацюють з державою-агресором, у тому числі в інформаційній сфері та публічно заперечують збройну агресію [1].

Спираючись на ст. 436 «Пропаганда війни» КК України та ст. 4362 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» КК України встановлює відповідальність за публічне висловлювання, виправдовування, визнання правомірною чи заперечення збройної агресії росії проти України, а також за прославлення учасників цієї агресії [1].

Проаналізувавши роботу правоохоронних органів з відкритих джерел, що за даними прокуратури, станом на листопад 2023 р. в Україні винесено

понад 440 вироків за публічне заперечення чи виправдовування російської агресії. Більшість таких справ стосуються поширення в соцмережах проросійських дописів або репостів пропагандистських матеріалів. Наприклад, на Донеччині викрили співробітницю «Укрзалізниці», яка через заборонену російську соцмережу поширювала ворожі фейки про «біолабораторії» та «брудну бомбу», схвалювала дії окупантів і паплюжила українську владу. Їй оголошено підозру за кількома статтями – виправдовування російської агресії, дезінформація та заклики до порушення територіальної цілісності України. Інший випадок: у Вінницькій області чоловіка засудили до 5 років ув'язнення за виправдовування збройної агресії РФ – фактично за пости, що прославляли нападників [2].

Варто зазначити, що підхід судів диференційований: за інформацією юристів, близько 40% обвинувачених у таких злочинах ідуть на угоду зі слідством, визнаючи провину, і отримують відносно м'які наслідки. Однак у тяжких випадках, коли дії призвели до реальних шкод або вчинені повторно, суди призначають цілком відчутні строки ув'язнення [2].

В умовах війни інформація набуває стратегічного значення, адже вона може не лише інформувати, а й дезорієнтувати, сіяти паніку та підривати обороноздатність держави. У зв'язку з такими обставинами було розширено Кримінальний кодекс України, запроваджено окремі статті, що стосуються співпраці з окупантами, виправдання агресії, поширення неправдивих даних про дії української армії та провокаційних чуток. Загалом, посилення кримінальної відповідальності за фейки та дезінформацію стало важливою складовою державної політики захисту інформаційного простору, що відіграє ключову роль у збереженні національної єдності та стійкості в умовах воєнних викликів.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Виправдовування агресії РФ: кого і як судять в Україні: Радіо Свобода. URL: <https://surl.li/hbfjde>.
3. Інформаційна війна та кримінальне правосуддя. Правові наслідки поширення фейкових новин та маніпулятивної інформації: Донець & Партнери: веб-сайт. URL: <https://surl.li/lqwrxm> (дата звернення 03.05.2025).
4. Павленко Т.А. Дезінформація: поняття, ознаки, перспективи протидії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 337-339.

Тюбай А.В., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Лихова С.Я., д.ю.н., професор

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ОБХІД САНКЦІЙ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ідея забезпечення національної безпеки та оборони крім Конституції України, закріплена у низці нормативно-правових актів, зокрема Законі України «Про національну безпеку», Законі України «Про санкції» (далі – Закон № 1644-VII) та Кримінальному кодексі України (далі – Кодекс).

Серед факторів, які додатково зумовлюють гостру необхідність належного правового врегулювання сфери безпеки та оборони є війна та воєнний стан. Крім безпосередніх воєнних дій, загрозу національній безпеці можуть становити окремі фізичні та юридичні особи. У випадку, якщо такі суб'єкти своїми діями створили суттєву загрозу національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України або значною мірою сприяли (в тому числі шляхом фінансування) вчиненню таких дій іншими особами до них можуть бути застосовані санкції, передбачені Законом № 1644-VII [1]. Так, ст. 4 Закону № 1644-VII визначає більше двадцяти видів санкцій, серед яких: блокування активів, стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі тощо.

Незважаючи на доволі широкий та невичерпний список санкцій, проблематичним залишається питання відповідальності підсанкційних осіб за так званій «обхід санкцій». Це питання є також актуальним для країн Європейського Союзу, адже там відсутній єдиний підхід притягнення осіб до відповідальності. Наприклад, більшість країн-членів ЄС (Франція, Данія, Люксембург) відносили це правопорушення до кримінальних, в свою чергу в Іспанії та Словаччині – виключно до адміністративних, а в Польщі, Італії та Румунії все залежало від тяжкості вчиненого діяння [2].

Слід зазначити, що кримінальна відповідальність за обхід санкцій з'явилась в ЄС зовсім недавно. Лише 12 березня 2022 року Європейським Парламентом було ухвалено резолюцію «Визначення кримінальних правопорушень і покарань за порушення обмежувальних заходів Союзу (СОМ(2022)0684 – С9-0401/2022 – 2022/0398(COD))» в порядку ординарної процедури, яку 12 квітня погодила Рада ЄС [3]. Директива ЄС № 2024/1226 (далі – Директива) була ухвалена Європейським

Парламентом 24 квітня 2024 року. Її ключова мета – запровадження кримінальної відповідальності за вчинення низки вичерпних правопорушень. До них відносяться зокрема надання активів підсанкційному суб'єкту, надання такому суб'єкту послуг (фінансових, юридичних тощо), надання можливості в'їзду та/або транзиту такого суб'єкта через територію держави-члена та ін. [4].

Чинне законодавство України на цей момент не містить нормативного визначення поняття «обхід санкцій». Загалом маються на увазі вчинення підсанкційним суб'єктом або третьою особою щодо такого суб'єкта дій, які надають можливість реалізувати права, які обмежені або припинені санкцією. Невичерпний перелік санкцій не став гарантом законослужняності, адже підсанкційні суб'єкти вдаються до нових «схем».

Наприклад, до бізнесмена та клірика Української православної церкви, Новинського Вадима Владиславовича, застосовано низку санкцій, зокрема запобігання виведенню капіталів за межі України (п. 4 ч. 1 ст. 4 Закону № 1644-VII) [5]. Так, у період з січня по березень 2023 року бізнесмен намагався вивести свої активи з-під накладених санкцій шляхом зміни бенефіціарного власника із залученням двох приватних нотаріусів та трьох державних реєстраторів. Останні вчинили відповідні реєстраційні дії – виключили В.В. Новинського зі списку бенефіціарів та замінили його іноземних власників [6]. Такі зміни були внесені у більш, ніж 50 юридичних особах.

За сприяння суспільного розголосу та скарги СБ України, Наказом Міністерства юстиції України зазначені реєстраційні зміни були скасовані, державним реєстраторам та нотаріусам було анульовано доступ до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, а щодо останніх направлено подання щодо анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю [6]. У цій справі ми звертаємо особливу увагу на те, що самого бізнесмена за спробу «обійти санкції» до відповідальності притягнуто не було. Фактично склалась ситуація, коли за протиправні дії наслідки понесли усі, крім безпосереднього ініціатора, що і є величезною прогалиною законодавства.

З метою усунення зазначеної прогалини, 14.01.2025 року у Верховні Раді України зареєстровано законопроект № 12406 (далі – законопроект), ініціатором якого є Президент України, Володимир Зеленський [7]. Законопроектом пропонується доповнити Розділ I «Злочини проти основ національної безпеки України» Кримінального кодексу України статтею 114-3 «Порушення спеціального економічного чи іншого обмежувального заходу/санкцій або умисний обхід санкцій», а також визначити перелік дій, які вважатимуться обходом санкцій. Президентом також пропонується не застосовувати строки давності до ст. 114-3, заходи

кримінально-правового характеру застосовувати до юридичних осіб, додатковим покаранням передбачити заборону права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю [8].

Незважаючи на незастосування строків давності, законопроект все ж передбачає звільнення від кримінальної відповідальності, якщо суб'єкт виконає певні умови. Проте спеціальна конфіскація буде застосовуватись у будь-якому випадку [7].

Ініціювання такого законопроекту свідчить про намір України уніфікувати національне законодавство до європейських стандартів. Доповнення Кримінального кодексу України ст.ст. 5-5 та 114-3 не лише усуне прогалину у санкційному законодавстві, але й слугуватиме заходом попередження появи нових «схем».

Література

1. Про санкції: Закон України від 14 серп. 2014 р. № 1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 15.04.2025).

2. Огляд стану притягнення до відповідальності за обхід санкцій: сучасний стан та перспективи. Інститут законодавчих ідей. URL: <https://confiscation.com.ua/media/oglyad-stanu-prytyagnennya-do-vidpovidalnosti-za-obhid-sankcij.pdf> (дата звернення: 15.04.2025).

3. Директива ЄС № 2024/1226 про криміналізацію порушення санкцій: Огляд та рекомендації для України. Інститут законодавчих ідей. URL: <https://izi.institute/analysts/2/> (дата звернення: 15.04.2025).

4. Directive (EU) 2024/1226 of the European Parliament and of the Council of 24 April 2024 on the definition of criminal offences and penalties for the violation of Union restrictive measures and amending Directive (EU) 2018/1673 URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1226/oj/eng> (дата звернення: 15.04.2025).

5. Державний реєстр санкцій. Апарат РНБО України. URL: <https://drs.nsd.gov.ua/subjects?searchQuery=%D0%92%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BC%20%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9> (дата звернення: 15.04.2025).

6. Валько В. Як підсанкційні особи ухиляються від українських санкцій. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/10/13/7423957/> (дата звернення: 15.04.2025).

7. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України і Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про санкції» щодо встановлення відповідальності за порушення спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55621> (дата звернення: 15.04.2025).

Фігорнюк І.О., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Панова О.О., д.ю.н., професор

ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

В умовах воєнного стану, який супроводжується бойовими діями, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) став однією із найбільш поширених психологічних патологій, особливо це стосується військовослужбовців, які перебували та брали участь у зоні бойових дій, і як правило їм складно повернутися до цивільного, спокійного життя. Актуальність проблеми ПТСР полягає у його діагностуванні левовій частці військових, що нестиме наслідки ще досить тривалий час.

За даними Центру громадського здоров'я МОЗ України за 2022 рік від 20% до 40% військовослужбовців потребують психологічної допомоги. Симптоми гострої травми виявляють у 60-80% військовослужбовців, які були очевидцями загибелі побратимів чи мирного населення або бачили тіла померлих. Ризик появи симптомів порушення психіки стосується більш молодих військовослужбовців, віком 18-24 років, у яких виявлено симптоми депресії або у яких були проблеми з алкоголем. Симптоми ПТСР розвиваються приблизно у 12-20% військовослужбовців, які перенесли бойову травму, але не звернулися за психологічною допомогою через побоювання зневаги за прояви слабкості, боягузтва, загрозу військовій кар'єрі [1].

ПТСР — це складний психічний розлад, який розвивається внаслідок травматичних подій та може виникати після одного або кількох емоційно важких випадків, зокрема, пов'язаних із загрозою життю або серйозними травмами, тому серед військовослужбовців ризик розвитку особливо високий, оскільки вони часто стикаються з подіями, що виходять за межі звичайного людського досвіду. Під час травматичної події військовий зазвичай відчуває сильний страх і втрату контролю над ситуацією. Спочатку, в перші 72 години, виникає гостра стресова реакція, яка може розвинути у гострий стресовий розлад у наступні дні. Сам же ПТСР зазвичай діагностується через місяць після події [2].

Говорячи за симптоматику у військових, то вона проявляється у постійних спогадах про травму, які частіше всього проявляються як флешбеки; виникає підвищене збудження та порушення сну (через нічні жахи пов'язаними з такими подіями); потребу в постійному контролі,

надмірну настороженість; проблеми з пам'яттю; втрату інтересу до повсякденної діяльності; емоційну нестабільність; відчуження від оточуючих (навіть від найближчих людей). Такі симптоми будуть переслідувати їх у цивільному житті. Усі перелічені вище аспекти є безпосереднім ризиком для життя і здоров'я (зокрема й психічного), що виникає внаслідок обставин постійної небезпеки бойових дій та обстрілів, що у свою чергу супроводжується постійним психологічним та емоційним стресом, не знаючи, що може статися в будь-який момент [3, с. 290].

Подразниками, що можуть викликати явний прояв симптомів ПТСР у цивільному житті (подалі від фронтової лінії) є звуки голосних глушників автомобілів (прямоточні та ін.), різкі рухи максимально близько до військового, імпульсивна перевірка дверей, агресивної чи напруженої ситуації (наприклад підвищення голосу під час сварок), пошуку «безпечного» місця чи захисту від яскравих спалахів чи звуків тощо. Щодо останнього прикладу, то були випадки до повномасштабного вторгнення, коли військовослужбовці АТО/ООС під час вибухів салютів різко ховалися під ліжку/стіл чи падали на землю. Головними наслідками ПТСР є відчуття постійної тривоги, панічних атак тощо.

У багатьох військовослужбовців ПТСР призводить до супутніх психічних проблем, таких як депресія або залежність від алкоголю та наркотиків, а також значно підвищує ризик суїциду. Самий же ризик виникнення ПТСР зростає у випадку якщо раніше був діагностований якийсь психічний розлад; пережила досвід травмуючої події або ж травма пов'язана із загибеллю рідних, смертю великої кількості людей або якщо вона викликала серйозні зміни у житті; немає близьких, із якими вона може поділитись своїми переживаннями.

Отже, ПТСР у військових — це серйозна проблема, яка потребує комплексного підходу. Забезпечення доступу до психологічної допомоги, підтримка з боку родини та колег, а також різноманітні методи боротьби зі стресом — це основні компоненти, що сприяють ефективному подоланню ПТСР та покращенню психічного здоров'я військових. Подолання посттравматичного стресового розладу (ПТСР) у військових є складним завданням, що потребує всебічного підходу, який починається з визнання проблеми самим військовим й подальшим зверненням за допомогою до кваліфікованої психологічної підтримки, яка сприятиме подоланню симптомів ПТСР.

Групова терапія та взаємна підтримка від інших військовослужбовців, які пройшли схожі випробування, можуть відігравати важливу роль у процесі лікування, проте у деяких випадках до лікування залучають медикаментозну терапію (антидепресанти та інші препарати), які полегшують симптоми, що у свою чергу покращує якість життя військових у індивідуальних випадках.

Література

1. Допомога військовим з посттравматичним стресовим розладом. *Центр громадського здоров'я МОЗ України*: веб-сайт. URL: <https://phc.org.ua/news/dopomoga-viyskovim-z-posttravmatichnim-stresovim-rozladom>.

2. Посттравматичний стресовий розлад у військових: як виявити та допомогти? *Ресурсна психологія та психотерапія*: URL: <https://arpp.com.ua/articles/ptsd-in-the-military/>.

3. Полоз О.А. Посттравматичний стресовий розлад у військових. *Психологія і війна*. Збірник мат. XIV Міжнар. наук-практ. конф. 23–24 квіт. 2024 року. Ніжин, 2024. С. 290-291.

УДК 343(043.2)

Хубулов І.С., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Майстро Д.М., старший викладач

СУТЕНЕРСТВО ТА ПРОСТИТУЦІЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У вітчизняному кримінальному праві значна увага приділяється боротьбі з експлуатацією осіб, зокрема у сфері статевих відносин. Одним із складів злочинів у цій сфері є «сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією», передбачене ст. 303 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Цей злочин, як і маса інших правопорушень у даній сфері становить загрозу особистій свободі, гідності та статевій недоторканності особи, а також моральним засадам суспільства. Зазначена стаття об'єднує під одним складом три альтернативні дії: власне втягнення особи в проституцію, примушування до неї та сутенерство. Примітка до ст. 303 КК України уточнює, що під сутенерством слід розуміти дії, спрямовані на забезпечення заняття проституцією іншою особою (наприклад, надання їй засобів існування, приміщення тощо) [1].

Іншими словами, сутенер – це організатор чи пособник проституції, який зацікавлений у матеріальній вигоді з діяльності повії. Злочин вважається закінченим із вчиненням будь-якої з альтернатив, визначених диспозицією статті. Об'єктом даного злочину слід визначити суспільні відносини, які забезпечують моральні засади суспільства у сфері сексуальної поведінки, в тому числі щодо способу задоволення статевої пристрасті, оскільки законодавець і вчені виходять із того, що проституція та організація проституції підривають звичай суспільної моралі, що

закріплюються в різних соціальних нормах та міжнародних актах. Криміналізація сутенерства захищає моральні цінності, зокрема недоторканість людської гідності, статеву недоторканність та статеву свободу. Сутенерство та втягнення відносяться до складів злочинів, що вчиняються з прямим умислом, який полягає у бажанні особисто використати втягнену особу для надання послуг клієнтам і отримати від цього матеріальну вигоду. Тобто із суб'єктивного боку мотивом злочинця є збагачення – він діє навмисно і цілеспрямовано для забезпечення стабільного доходу від проституції жертви [2].

У світовій практиці до питання регулювання даного виду людської діяльності ставляться неоднозначно. Зокрема, слід відзначити Німеччину, у якій проституція є легальним явищем. У цій країні проституція легалізована з 2002 року прийняттям Закону про проституцію, який визначає секс-працівників як суб'єктів економічної діяльності. Це передбачає також, що власники публічних будинків повинні сплачувати податки та забезпечувати дотримання санітарно-гігієнічних норм. З 2017 року в країні діє Закон про захист повій, що встановлює обов'язкову реєстрацію секс-працівників, медичні огляди та ліцензування борделів [6]. Реєстраційний процес являє собою обов'язкове взяття на облік всіх осіб, які надають сексуальні послуги. Під час реєстрації повії здобувають інформацію про їхні права та обов'язки, а також про медичні та інші послуги консультативного характеру, а також, що важливо, та про те, як поводитись за надзвичайних обставин [5]. При цьому Андрій Габрельян зауважує, що легальний сектор інтимного ринку займають переважно громадяни, в той час як нелегальний сегмент, який у кілька разів перевищує легальний, зайнятий іноземцями, причому станом на 2020 рік частка іноземців на ринку інтимних послуг Німеччини становила 8/10 [3].

У Великобританії дещо інакший підхід до регулювання ринку інтимних послуг. Тут законом суворо забороняються такі дії як управління борделем, рекламування послуг сексуального характеру, звідництво тощо. Однак в той же час сама проституція у Сполученому Королівстві залишається легальною. У кримінальному праві держави робиться акцент на експлуатації неповнолітніх та примусі, які значним чином обтяжують кримінальну відповідальність [6].

Подібна практика існує і у Франції. Серед позитивних аспектів слід відокремити політику держави, оскільки тут правила спрямовані не на заборону діяльності закладів, що надають інтимні послуги, а на зменшення попиту серед клієнтів, щоб усунути саме причину функціонування подібних закладів. Законодавство Франції в першу чергу визначає відповідальність за купівлю інтимних послуг [6].

Досвід США полягає у забороні проституції на рівні кожного штату. Однак існують певні винятки – окремі округи штату Невада, де така

практика суворо регулюється. Правоохоронні органи різних рівнів регулярно проводять заходи з викриття зазначеної діяльності, Федеральне бюро розслідувань займається розслідуваннями щодо сексуальної експлуатації неповнолітніх. Органи правопорядку проводять також негласні операції щодо виявлення попиту на інтимні послуги [7]. Однак, як зазначає О. Ємець, легалізація проституції не вирішує проблем експлуатації дітей та інших осіб, зокрема без їх згоди [4].

Загалом у національному контексті легалізація проституції може впливати на економіку як позитивно, так і негативно. Коли проституція стає легальною, держава може оподатковувати доходи працівників секс-індустрії. Крім того, це відкриває можливості і для супутній галузей, зокрема інститутів охорони, медицини, юридичної підтримки тощо. У деяких країнах важливим сектором економіки є секс-туризм, як приклад, можна навести Нідерланди, де дана індустрія є вагомим джерелом доходу.

Також слід зазначити, що легалізація дозволяє краще контролювати фінансові потоки, та виводить частину доходів із тіні, що також має сприяти економічній стабільності. Серед викликів та негативних наслідків легалізації інтимної індустрії в першу чергу слід зазначити ризик поширення хвороб, що передаються статевим шляхом.

Однак досвід Німеччини свідчить, що ефективна легалізація повинна супроводжуватись обов'язковою реєстрацією повій та регулярними медичними оглядами, що сприятиме прозорості та умовній безпеці зазначених взаємин. Ще одним негативним аспектом є можливе погіршення іміджу держави на міжнародній арені у зв'язку з несхваленням подібних кроків багатьма урядами. Крім того, міжнародний досвід свідчить, що легалізація проституції не є ефективною в аспекті контролю та правового регулювання. На нашу думку, із міжнародного досвіду, який було б доцільно імплементувати в національну правову систему, слід звернути увагу на Францію, а саме – криміналізацію купівлі інтимних послуг. Це може сприяти зменшенню попиту у даній сфері, що у свою чергу може усунути одну з головних передумов діяльності закладів подібного характеру. Натомість легалізацію проституції та сутенерства в Україні ми вважаємо недоцільною з огляду на вищезазначені обставини.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n2096> (дата звернення: 30.04.2025).
2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар / заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. Право, 2013. URL: <https://surl.li/owdbtg> (дата звернення: 30.04.2025).
3. Габрельян А. Аналіз сучасного стану ринку інтимних послуг в світі та в Україні. Traektoriâ Nauki: Path of Science. 2020. Vol. 6. No 10. URL:

<https://pathofscience.org/index.php/ps/article/download/822/784> (дата звернення: 30.04.2025).

4. Ємець О.М. Окремі аспекти протидії проституції у США: Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Харків. 2018. С. 130-132. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_11_2018/pdf/62.pdf.

5. Jesus L. Megias, Pia-Renee Thon, Frank Siebler, Gerd Bohner. Attitudes Toward Prostitution in Norway, Spain, and Germany: Association With the Legal Context and Susceptibility to Persuasion: Scandinavian Journal of psychology. Volume 66, Issue 2. April 2025. P. 253-265. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/sjop.13082> (дата звернення: 30.04.2025).

6. Maftuna Tosheva. Legal aspects of pimping and brothel-keeping in Uzbekistan: Comparative analysis and legislative development proposals: International Journal of Law, Justice and Jurisprudence 2024; 4 (2). P. 287-290. URL: <https://www.lawjournal.info/article/149/4-2-37-727.pdf> (дата звернення: 30.04.2025).

7. Sarah Finley. Sex work: The georgetown journal of gender and the law. Vol. 24. 2023. P. 761-786. URL: <https://www.law.georgetown.edu/gender-journal/wp-content/uploads/sites/20/2023/06/Sex-Work.pdf> (дата звернення: 30.04.2025).

УДК 343(043.2)

Шевцов Д.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Лихова С.Я., д.ю.н., професор

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В умовах сучасних викликів, з якими зіткнулася Україна, питання національної безпеки та захисту суверенітету набуло безпрецедентної гостроти. Військові формування стали тим щитом, який захищає не лише територіальну цілісність держави, але й саме її створення як незалежного суб'єкта міжнародних відносин. У цьому контексті особливої ваги відбувається кримінально-правовий захист законної діяльності Збройних Сил України (ЗСУ) та інших військових формувань від будь-яких протиправних посягань.

Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України становлять особливу категорію злочинів, що зазіхають на найважливіші суспільні відносини, забезпечуючи існування держави, її суверенітет, територіальну цілісність та обороноздатність. Ці злочини мають підвищену суспільну небезпеку, оскільки підривають основи конституційного ладу, створюють загрозу для життя та здоров'я громадян, а також можуть призвести до тяжких наслідків для держави та суспільства.

Військова агресія Росії проти нашої держави створила, крім іншого, необхідність внесення змін до вітчизняного законодавства з метою криміналізації деякої діяльності людей. Зокрема, шляхом доповнення Кримінального кодексу (далі – КК) України статтею 114-1 «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань» [2].

Кримінальна відповідальність за створення перешкод у здійсненні законної діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період передбачена статтею 114-1 Кримінального кодексу України. Такі дії становлять серйозну загрозу для національної безпеки, оскільки можуть призвести до тяжких наслідків: значної матеріальної шкоди, втрати контролю над окремими територіями, їхньої окупації ворогом, масової загибелі військових і цивільних осіб, а також до ослаблення обороноздатності держави. У крайніх випадках вони можуть сприяти насильницькому поваленню конституційного ладу та знищенню української державності. В умовах воєнного стану ці правопорушення набувають особливої небезпеки [1].

З урахуванням специфіки процесів попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти основ національної безпеки України, правильна кримінально-правова кваліфікація таких діянь набуває особливої ваги та принципового значення. Адже кожен із злочинів цієї категорії потенційно становить серйозну загрозу не лише державі та суспільству загалом, але й іншим об'єктам, що перебувають під охороною кримінального закону.

У контексті притягнення до кримінальної відповідальності осіб, у діях яких наявні ознаки злочину, передбаченого статтею 114-1 Кримінального кодексу України, нині існує низка проблем. Зокрема, відсутність напрацьованої правозастосовної практики та належної теоретико-правової бази щодо тлумачення і застосування цієї норми призводить до того, що такі прояви злочинної поведінки часто залишаються без належної правової реакції. Як наслідок, особи, які чинять перешкоди законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань, нерідко уникають кримінального переслідування і продовжують свою протиправну діяльність.

З огляду на порівняно недавнє запровадження кримінальної відповідальності за перешкоджання законній діяльності ЗСУ та інших військових структур, у науковому середовищі досі відсутні ґрунтовні дослідження цього складу злочину. Це ще більше підкреслює актуальність та необхідність комплексного вивчення зазначеної проблематики в межах сучасної кримінально-правової науки.

Отже, враховуючи викладене, можна дійти висновку, що об'єктом злочинного посягання у складі кримінального правопорушення, передбаченого статтею 114-1 Кримінального кодексу України, є законна діяльність Збройних Сил України, Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також Служби зовнішньої розвідки України.

Сутність перешкоджання у цьому контексті полягає у втручанні, яке має на меті ускладнити або зірвати ефективне виконання завдань, покладених на зазначені структури в межах їхньої правомірної діяльності. Таке втручання може набувати як активної форми дій, так і форми бездіяльності.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3500> (дата звернення: 10.04.2025).
2. Ващенко О.А. Предмет злочинного посягання в криміналістичній характеристиці перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань. 2024.

РОЗДІЛ 4

ЦИВІЛЬНЕ І ТРУДОВЕ ПРАВО, ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС, ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

УДК 349.2(043.2)

Берко Д.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Київський університет туризму, економіки і права,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Рибачок В. А., к.ю.н., доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У сучасних умовах цифровізації та глобалізації праці дедалі більше працівників надають перевагу дистанційній формі трудової діяльності. Особливої актуальності це питання набуло в умовах пандемії COVID-19, що стала каталізатором змін у трудовому законодавстві багатьох країн, у тому числі й України. Правове регулювання дистанційної роботи потребувало оперативного реагування з боку законодавця, що й було реалізовано шляхом внесення змін до Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України).

Вперше поняття «дистанційна робота» було офіційно закріплено у КЗпП України Законом № 1213-ІХ від 04.02.2021 [1]. Стаття 60-2 КЗпП визначає дистанційну роботу як форму організації праці, за якої робота виконується працівником поза приміщенням роботодавця з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [2]. У цьому контексті важливо виокремити основні елементи правового механізму регулювання дистанційної праці, а саме: укладення трудового договору, забезпечення умов праці, трудовий розпорядок, облік робочого часу, охорона праці та гарантії для працівників [3].

Однією з ключових відмінностей дистанційної роботи від традиційної є особливий режим організації праці. Законодавець встановив, що дистанційна робота передбачає гнучкий графік роботи, який узгоджується сторонами трудового договору. Роботодавець не має права вимагати від працівника дотримання фіксованого робочого дня, окрім випадків, передбачених договором. Це положення, з одного боку, сприяє автономії працівника, з іншого – ускладнює контроль з боку роботодавця.

Ще однією важливою новелою є право працівника на відключення – можливість не відповідати на дзвінки, повідомлення, електронні листи тощо у неробочий час. Це правило є проявом турботи про ментальне

здоров'я працівника і європейським стандартом у сфері трудового права [4].

Умови охорони праці під час дистанційної роботи також набули специфічного змісту. Зокрема, відповідно до частини третьої статті 60-2 КЗпП, роботодавець зобов'язаний інформувати працівника про шкідливі та небезпечні фактори, що можуть виникнути під час дистанційної роботи, та про правила безпеки, а працівник – забезпечити дотримання цих правил на своєму робочому місці.

Проблемним питанням залишається забезпечення рівності трудових прав працівників, які працюють дистанційно, та тих, хто працює на території роботодавця. Згідно з чинним законодавством, працівники на дистанційній роботі не можуть бути позбавлені жодних трудових прав – таких як право на відпустку, оплату праці, соціальні гарантії тощо [3]. Однак на практиці інколи виникають ситуації, коли дистанційні працівники стикаються з дискримінацією, особливо у питанні кар'єрного просування та участі в колективному житті підприємства.

Щодо участі дистанційних працівників у колективних переговорах і трудових спорах, закон не містить окремих положень, що регламентували б їх залучення. Утім, загальні норми КЗпП передбачають право працівників брати участь у профспілках незалежно від місця виконання роботи. Це дозволяє захищати свої інтереси на рівні з іншими працівниками.

Важливо підкреслити, що законодавство дозволяє поєднання дистанційної і надомної роботи. При цьому надомна робота – це форма праці, за якої робоче місце працівника знаходиться за місцем його проживання. Дистанційна ж робота може виконуватись у будь-якому місці, визначеному самим працівником, що розширює його свободу вибору.

Підсумовуючи, слід визнати, що правове регулювання дистанційної роботи в Україні зробило суттєвий крок уперед. Законодавець визнав цю форму праці повноцінною частиною трудових правовідносин, надавши їй належне нормативне оформлення. Разом із тим, залишаються виклики, пов'язані з імплементацією норм у реальну практику: зокрема, питання технічного забезпечення, контролю, рівного доступу до корпоративних ресурсів та уникнення дискримінації [4].

Очевидною є потреба подальшого вдосконалення законодавства, зокрема розробки підзаконних актів, що регламентують технічні та процедурні аспекти дистанційної роботи, та напрацювання судової практики щодо типових трудових спорів, які виникають у цій сфері.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України

№ 1213-IX від 04 лют. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1213-20>.

2. Кодекс законів про працю України: Закон України № 322-VIII від 10 груд. 1971 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#top>.

3. Ярошенко О.М. Трудове право України: підручник. Харків: Право, 2022. 376 с.

4. Прудникова О. Сучасні виклики дистанційної праці: правовий аспект. *Юридична газета*. 2023. № 7. С. 19–21.

УДК 349.2(043.2)

Бірюкова Д.Д., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро, Україна
Науковий керівник: Стрижак І. В., к.ю.н., доцент

ПРОБЛЕМИ ДОГОВОРУ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

У сучасному світі швидкий прогрес медичних технологій, зокрема у сфері репродукції, відкриває нові перспективи для вирішення проблеми безпліддя. Одним із таких методів є сурогатне материнство – складне правове та етичне явище, яке продовжує бути предметом жвавих дискусій як у наукових колах, так і серед законодавців. В Україні, яка є однією з небагатьох країн, де дозволено сурогатне материнство, виникає серйозна проблема – відсутність адекватного правового механізму для регулювання правочинів між учасниками таких правовідносин.

Наразі в Україні немає обов'язкового закону або детального нормативного акта про сурогатне материнство, акта щодо сурогатного материнства, що створює низку правових прогалин та ризиків. Зокрема, це ускладнює захист прав сторін договору, породжує труднощі під час реєстрації народженої дитини, а також відкриває потенційні можливості для зловживань, зокрема – торгівлі людьми. У цьому контексті постає питання: де проходить межа між легальною репродуктивною послугою та протиправною експлуатацією жінки і дитини?

Договір сурогатного материнства – це цивільно-правовий договір, за яким жінка (сурогатна мати) зобов'язується за попередньою домовленістю добровільно виносити та народити дитину для іншої особи чи подружжя (замовників), а після народження – передати цю дитину замовникам без набуття материнських прав щодо неї. Такий договір укладається відповідно до загальних норм цивільного законодавства України, оскільки спеціального закону, що регламентує порядок укладення, виконання та правові наслідки договору сурогатного материнства, наразі не існує [6].

Відповідно до частини 2 статті 123 Сімейного кодексу України, у разі перенесення в організм жінки ембріона, зачатого подружжям, батьками

дитини визнаються подружжя [2]. Ця норма легітимізує практику сурогатного материнства, проте не містить деталізації порядку укладення чи виконання відповідного договору. На рівні підзаконного нормативного акту – наказу МОЗ України № 787 від 09.09.2013 року – встановлено загальні умови застосування допоміжних репродуктивних технологій, включаючи вимоги до сурогатної матері, проте й тут відсутній механізм контролю за договором чи його обов'язковою реєстрацією [1].

Сурогатне материнство передбачає укладення правочину між замовниками та сурогатною матір'ю, який має ознаки цивільно-правового договору. Такий договір визначає права та обов'язки сторін, умови компенсації, медичної підтримки, передачі дитини та інші аспекти. Правова сила цього договору базується на домовленостях сторін, що є ненадійним механізмом у сфері, яка стосується основних прав людини, зокрема права на материнство, батьківство та захист дитини. У разі виникнення спорів або потреби в юридичному визнанні батьківства, умови такого договору часто не визнаються достатніми доказами в судовій практиці через відсутність чіткого правового регулювання, зокрема щодо визначення статусу замовників та забезпечення захисту прав дитини після її народження. Таким чином, попри договірну форму, правочин про сурогатне материнство не має належного офіційного визнання державою, що створює ризики як для батьків, так і для дитини.

На сьогодні договір сурогатного материнства укладається в довільній письмовій формі, без обов'язкового нотаріального посвідчення чи державної реєстрації. Через це, держава не має інформації про кількість укладених договорів, немає можливості перевірити умови, за яких жінка погоджується стати сурогатною матір'ю, не існує запобіжників щодо експлуатації жінок із вразливих груп (економічно або соціально незахищених).

Особливо тривожним є ризик використання сурогатного материнства як прикриття для торгівлі людьми, особливо – немовлятами. Згідно з положеннями Конвенції Ради Європи про боротьбу з торгівлею людьми (2005 р.) та Протоколу до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, торгівля людьми охоплює також вербування, перевезення чи утримання осіб, у тому числі з метою експлуатації репродуктивних функцій [3], [4]. У випадку сурогатного материнства складність полягає у розмежуванні добровільної угоди між дорослими особами і ситуацій, коли сурогатна мати фактично не має вибору або не усвідомлює всіх наслідків. Наприклад, якщо жінка погоджується на вагітність за фінансову винагороду, не маючи змоги юридично впливати на перебіг чи припинення договору, це може набувати ознак експлуатації.

Варто розглянути реальний приклад 2021 року, коли Служба Безпеки України викрила групу, очолювану київськими репродуктологами, яка продавала новонароджених іноземцям під виглядом програм сурогатного

материнства. Схема включала фіктивні шлюби з українками, оформлення фальшивих медичних довідок про безпліддя, народження дитини сурогатною матір'ю та подальше «розірвання шлюбу», що дозволяло іноземцю вивезти немовля. Вартість дитини становила близько 60 тис. доларів США. Слідство також задокументувало смерть новонароджених через недбалість медиків [5].

Таким чином, відсутність державної реєстрації договору сурогатного материнства створює передумови для юридичної невизначеності, порушення прав як замовників, так і сурогатних матерів, а також породжує ризики, що можуть кваліфікуватися як торгівля людьми. Це вимагає термінового законодавчого втручання з метою забезпечення прозорості, підзвітності та захисту прав людини.

Для подолання правової прогалини, ми пропонуємо комплексні зміни до законодавства. По-перше, необхідно закріпити в Цивільному кодексі України окремий вид договору – договір сурогатного материнства – із чітко визначеними сторонами, істотними умовами, правами та обов'язками учасників та перевіркою на правоздатність і дієздатність сторін. По-друге, передбачити обов'язкове нотаріальне посвідчення такого договору, що забезпечить правову визначеність та запобігатиме зловживанням. По-третє, варто створити державний реєстр договорів сурогатного материнства, аналогічно до реєстрів шлюбів чи усиновлень, який вестиме уповноважений орган, наприклад, Міністерство юстиції України або спеціально створений структурний підрозділ. Такий реєстр має містити інформацію про сторони договору з дотриманням конфіденційності, дату укладення та строк дії договору, номер клініки або медичного закладу, що супроводжує програму.

Для уникнення проблем із реєстрацією дитини та зловживань у сфері сурогатного материнства доцільно законодавчо закріпити автоматичне визнання замовників законними батьками (за наявності зареєстрованого договору), внести зміни до Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» та Сімейного кодексу України, а також запровадити юридичну відповідальність за укладення договору без нотаріального посвідчення та використання схем для уникнення вимог законодавства.

Ми погоджуємося з дослідниками, які вважають, що важливо запровадити механізми державного контролю за діяльністю медичних закладів, що надають послуги сурогатного материнства, а також ввести обов'язкову державну акредитацію клінік, які супроводжують процедури штучного запліднення, і вести реєстр таких установ [7]. Ми вважаємо, що Міністерство охорони здоров'я України має здійснювати нагляд за дотриманням етичних, медичних і юридичних стандартів при виконанні укладенні та виконанні договору сурогатного материнства.

Література

1. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій: Наказ МОЗ України від 09 верес. 2013 р. № 787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text> (дата звернення: 21.04.2025).
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 21.04.2025).
3. Конвенція Ради Європи про боротьбу з торгівлею людьми, від 16 трав. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text (дата звернення: 21.04.2025).
4. Протокол про попередження, припинення і покарання за торгівлю людьми, особливо жінками і дітьми, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, від 15 лист. 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text (дата звернення: 21.04.2025).
5. Служба безпеки України. СБУ викрила схему продажу немовлят за кордон: дитина «під ключ» коштувала 60 тисяч доларів. Служба безпеки України: офіц. вебсайт. 2024. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vykryla-skhemu-prodazhu-nemovliat-za-kordon-dytyna-pid-kliuch-koshtovala-60-tysiach-dolariv> (дата звернення: 21.04.2025).
6. Тимошенко В.О. *Правове регулювання договору сурогатного материнства в Україні*: кваліфікац. роб. магістра; наук. кер. Т.О. Шевчук; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 27 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/012f54ed-291f-4e3d-8163-5906e65d9a8c/content> (дата звернення: 21.04.2025).
7. Николайчук Л.М., Купчак Н.М., Срібна Б.Р. Сурогатне материнство: суть, проблеми та правове регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 130–135. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/38/pdf/13.pdf> (дата звернення: 21.04.2025).

УДК 347.1(043.2)

Бондар В.П., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Ільченко Г. О., к.ю.н., доцент

ФІЗИЧНА ОСОБА-ПІДПРИЄМЕЦЬ ЯК СУБ'ЄКТ ГОСПОДАРСЬКОЇ ТА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Фізична особа-підприємець (ФОП) – це найпростіша організаційно-правова форма господарської діяльності, для діяльності якої не потрібно створювати юридичну особу. Вона виступає важливим суб'єктом у господарській діяльності, який поєднує риси юридичної та фізичної особи. ФОП має ряд особливостей, які відрізняють її від юридичної особи.

Наприклад, найкращою перевагою є те, що ФОП можна швидко і просто зареєструвати, також процес ліквідації є теж спрощений та дешевший ніж для юридичних осіб. Окрім цього, ФОП несе відповідальність усім своїм особистим майном за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, може використовувати спрощену систему оподаткування та звітності [1]. Але окрім переваг, є також недоліки. До них належать: обмежені можливості для залучення інвестицій, менша довіра із сторони партнерів та обмеження за видами діяльності.

Відповідно до ч. 1 ст. 50 Цивільного кодексу України, право на здійснення підприємницької діяльності, яку не заборонено законом, має фізична особа з повною цивільною дієздатністю [2]. Це означає, що громадяни мають право займатися підприємницькою діяльністю, якщо вона не заборонена чинним законодавством. Також, окрім цього, особа повинна мати повну цивільну дієздатність. В Україні зареєструвати ФОП може особа, яка досягла 16 років. Також, відповідно до ч. 2 ст. 50 Цивільного кодексу України, фізична особа здійснює своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації в порядку, встановленому законом [2]. Це є ще однією ключовою вимогою для здійснення фізичною особою підприємницької діяльності. Державна реєстрація є обов'язковою і перетворює особу на суб'єкта господарювання з відповідними правами та обов'язками. Якщо не буде державної реєстрації, то ця підприємницька діяльність буде вважатися незаконною.

Фізична особа-підприємець виступає також суб'єктом цивільно-правової відповідальності. Це означає, що ФОП може вступати у цивільно-правові відносини як звичайний громадянин, і також може укладати договори та здійснювати інші дії, пов'язані з його підприємницькою діяльністю. Відповідно до ч. 1 ст. 52 Цивільного кодексу України, ФОП відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення [2]. Це означає, що у разі, якщо ФОП має борги, то кредитори можуть звернути стягнення на майно, що використовується в підприємницькій діяльності та особисте майно фізичної особи. Винятком, є майно, захищене законом, на яке не може бути звернуто стягнення від кредиторів. До нього належить особисте майно; предмети побуту, які є необхідні для життя; продукти харчування та кошти, які необхідні для проживання фізичної особи.

Відповідно до ч. 2 ст. 52 Цивільного кодексу України, фізична особа-підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме їй при поділі цього майна [2]. Тобто, ФОП відповідає за борги, пов'язані з підприємницькою діяльністю, лише своїм особистим майном та своєю часткою у спільному майні подружжя. Майно другого з

подружжя, яке не є ФОП, не використовується для погашення цих боргів. Але є винятки, коли другий з подружжя буде нести відповідальність за погашення боргів дружини чи чоловіка. Наприклад, другий з подружжя може виступити поручителем за зобов'язання ФОП і тоді він несе відповідальність за боргами ФОП своїм майном. Також, подружжя може укласти договір про розподіл майна і в ньому буде визначено, яка частина майна належить кожному. І в цьому разі ФОП буде відповідати своїм майном та визначеною у договорі часткою у спільному майні. Окрім цього, стягнення боргів може бути звернено на спільне майно подружжя у випадку, якщо борги виникли внаслідок укладання правочинів на користь сім'ї. Наприклад, якщо ФОП взяв кредит на купівлю земельної ділянки для будівництва підприємства, що є спільною сумісною власністю, то в цьому випадку стягнення боргів буде покладено не тільки на ФОП, й на спільне майно подружжя загалом.

Таким чином, правовий статус фізичної особи-підприємця, як суб'єкта відповідальності є комплексним. Він поєднує у собі норми як цивільного, так і господарського законодавства, що потребує подальшого удосконалення нормативного регулювання для належного балансу інтересів сторін правовідносин.

Література

1. Наталя Юдіна. ФОП чи юрособа – що краще обрати? Бухгалтер ідеального підприємця. URL: <https://bip.net.ua/articles/fop-chi-urosoba/> (дата звернення: 30.04.2025).

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 30.04.2025).

УДК 349.2(043.2)

Назарова Ж.С., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Ільченко Г. О., к.ю.н., доцент

ПРАВО НА ІМ'Я ЯК ОСОБИСТЕ НЕМАЙНОВЕ ПРАВО ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Згідно зі ст. 3 Конституції України людина, її життя, гідність, недоторканність та безпека є найважливішою цінністю для суспільства [1]. Головним обов'язком держави є забезпечення та охорона прав і свобод кожної людини та громадянина. Конституція України підтверджує, що всі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності й правах, а самі ці права та свободи є невід'ємними й

непорушними (стаття 21) [1]. На сьогодні особлива увага приділяється особистим немайновим правам, що обумовлено їхнім значенням у системі цивільних відносин.

Особисті немайнові права фізичних осіб – це одна з ключових категорій у цивільному праві. Ці права невідчужувані, непередавані, виникають з факту народження фізичної особи та забезпечують її особисту свободу, індивідуальність, безпеку, честь, гідність, інтелектуальну діяльність. У сучасному суспільстві, де інформація, репутація, приватність мають надзвичайно високу цінність, захист цих прав набуває особливого значення.

Особливо важливими серед особистих немайнових прав є ті права, що забезпечують соціальне буття особи. Право на ім'я є одним із таких прав. Право на ім'я є первинним і найважливішим ідентифікатором фізичної особи в суспільстві та правовій системі. Воно є невідчужуваним та належить кожній фізичній особі від народження. Це право закріплено у статті 28 Цивільного кодексу України [2], яка встановлює, що фізична особа має право на ім'я, що складається з прізвища, власного імені та по батькові, якщо інше не впливає із закону або національного звичаю.

Ім'я фізичної особи є найдавнішим способом індивідуалізації людей у суспільстві. Коли людина вперше відчула своє внутрішнє «єго», свою індивідуальність, тоді вона і вперше спробувала виокремити себе з-поміж інших членів певної соціальної групи за допомогою вигуку, певного звуку, які в подальшому і стали прототипом її імені. В подальшому ім'я фізичної особи пройшло суттєву історичну трансформацію від односкладових вигуків аж до багатослівних та досить складних для сприйняття конструкцій. Ім'я і надалі продовжує виконувати ту важливу соціальну функцію, яку йому було відведено, ще починаючи з моменту його виникнення, а саме індивідуалізувати (персоніфікувати) фізичну особу, виокремити її з-поміж інших [3, с. 84].

Ім'я фізичної особи – це її основний юридичний ідентифікатор, що забезпечує її однозначне визначення у правовідносинах, від укладення договорів до здійснення виборчого права. Воно є необхідним елементом для реалізації прав та обов'язків. Фізична особа має право змінити своє ім'я згідно з процедурою, встановленою законом. Відповідно до статті 295 Цивільного кодексу України, особа, яка досягла чотирнадцяти років, може змінити своє прізвище та/або ім'я. З шістнадцяти років особа має право самостійно ухвалити рішення про зміну свого прізвища та/або імені [2]. Зміна імені здійснюється шляхом подання заяви до органів державної реєстрації актів цивільного стану. Також важливим аспектом права на ім'я є його захист. Стаття 296 Цивільного кодексу України надає фізичній особі право використовувати своє ім'я і забороняти іншим особам використовувати його без її згоди [2]. Якщо ім'я особи було спотворено або використано для приниження честі, гідності чи ділової репутації, вона

має право на відшкодування матеріальних та моральних збитків.

Таким чином, право на ім'я є фундаментальним особистим немайновим правом фізичної особи, що забезпечує її ідентифікацію та сприяє її повноцінній участі у цивільному житті. Українське законодавство, відображаючи загальнолюдські цінності та міжнародні стандарти, гарантує набуття, використання та захист цього невід'ємного права кожної людини.

Література

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>. (дата звернення: 02.05.2025).

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.05.2025).

3. Стефанчук Р.О. Право на ім'я як особисте немайнове право. *Вісник Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*. 2005. № 1. Том 1. С. 134–137. URL: <http://univer.km.ua/visnyk/733.pdf>.

УДК 349.2(043.2)

Овчаренко І.С., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,

Київський університет туризму, економіки і права, м. Київ, Україна

Науковий керівник: Рибачок В. А., к.ю.н., доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ТА НАДОМНОЇ РОБОТИ

До 2020 року в Україні не існувало чітких правових норм, які б урегулювали специфіку виконання трудових обов'язків у форматі дистанційної чи надомної зайнятості. Лише після прийняття Законів № 540-IX та № 1213-IX у вітчизняному законодавстві з'явилися чіткі визначення цих понять, а також закріплено правовий статус працівників і роботодавців у таких умовах праці [1].

На сьогодні українське законодавство, що регламентує працю поза межами офісу, значною мірою наближене до європейських стандартів. Водночас варто звернути увагу на те, що певні міжнародні документи, як от конвенції Міжнародної організації праці, ще не набули в Україні юридичної сили. Дистанційна робота передбачає обов'язкове підписання письмового трудового договору, в якому сторони погоджують виконання завдань поза офісом, із забезпеченням необхідних умов та гарантій оплати праці. З моменту набуття чинності вказаними нормативними актами, вітчизняні компанії отримали можливість юридично оформлювати трудові

відносини у форматі дистанційної або надомної праці. Це стало важливим кроком до модернізації системи праці, особливо актуальним для тих, хто проживає у віддалених районах. Норми законодавства чітко окреслили обов'язки сторін, організацію робочого процесу поза офісом, питання заробітної плати та відпусток [1].

Незважаючи на подібність обох форм зайнятості – виконання роботи не на території роботодавця – між ними є суттєві відмінності. Дистанційна робота дає змогу працювати з будь-якого зручного місця, зазвичай із використанням комп'ютерної техніки. Натомість надомна робота передбачає фіксоване місце виконання завдань, зазвичай – за домашньою адресою працівника, із використанням матеріалів і обладнання, наданих роботодавцем. Ще однією відмінністю є режим робочого часу. У випадку дистанційної праці працівник самостійно планує свій графік (якщо інше не передбачено трудовим договором) і на нього не поширюються внутрішні правила підприємства. Надомна ж праця, навпаки, вимагає дотримання стандартного графіка, затвердженого на підприємстві.

Відповідно до змінених положень Кодексу законів про працю України (зокрема п. 6-1 ст. 24), для встановлення дистанційної чи надомної роботи необхідне обов'язкове укладення письмового трудового договору [2]. Такий формат праці можливий лише за згодою обох сторін і за наявності технічних умов для виконання завдань поза офісом.

У ситуаціях, коли існує загроза життю або здоров'ю (епідемії, пандемії, військові дії, надзвичайні ситуації), роботодавець може в односторонньому порядку тимчасово перевести працівника на віддалену чи надомну роботу. Для цього достатньо видати відповідний наказ чи розпорядження без підписання окремого договору. Під час дії воєнного стану також дозволено оформлювати таку зміну лише на підставі внутрішнього документа, з яким працівник має ознайомитися протягом двох днів до початку роботи у новому форматі.

Якщо працівник уже перебуває у трудових відносинах, перехід на дистанційний чи надомний формат вважається зміною істотних умов праці, оскільки змінюються місце виконання завдань, режим та характер роботи. Такі норми містить стаття 32 КЗпП [2]. Згідно з її третьою частиною, подібні зміни дозволяються внаслідок реорганізації підприємства або трудового процесу за умови, що працівник зберігає свою посаду, спеціальність або кваліфікацію [2].

У мирний час про такі зміни роботодавець зобов'язаний попередити щонайменше за два місяці. Проте у період дії воєнного стану, відповідно до ст. 3 Закону України «Про організацію трудових відносин у період воєнного стану», інформування працівника має бути здійснено до початку запровадження змін, без обов'язкового дотримання двомісячного терміну [3].

Аналіз нормативних актів у сфері надомної праці свідчить, що для її

запровадження необхідна наявність відповідних житлових і побутових умов. Їх оцінку мають здійснити представники роботодавця разом із профспілкою, а в окремих випадках – і за участі служб санітарного та пожежного контролю [4]. На відміну від цього, порядок організації дистанційної роботи досі не врегульований повною мірою.

Підсумовуючи, варто зазначити, що хоча вітчизняне трудове законодавство і заклало основи для регулювання дистанційної та надомної роботи, однак залишаються певні прогалини. Зокрема, це стосується чіткого механізму організації дистанційної праці, розподілу відповідальності за забезпечення технічними засобами та компенсації за їх використання, а також термінологічної неоднозначності у вживанні понять. Тому подальший розвиток і вдосконалення правового регулювання у цій сфері є логічним та необхідним кроком.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення правового регулювання дистанційної роботи: Закон України від 04 лют. 2021 р. № 1213-IX. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.05.2025).

2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08) (дата звернення: 03.05.2025).

3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 бер. 2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#n20>. (дата звернення: 03.05.2025).

4. Шовкун Ю.В. Правове регулювання дистанційної (надомної) роботи під час карантину. *Право. Людина. Довкілля. Law. Human. Environment*. 2020. Vol. 11. № 3. С. 96–101.

УДК 349.2(043.2)

Перепеченко О.С., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Київський університет туризму, економіки і права, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Рибачок В.А., к.ю.н., доцент

РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан в Україні, запроваджений з 24 лютого 2022 року у зв'язку з широкомасштабною збройною агресією Російської Федерації, суттєво вплинув на всі сфери суспільного життя, включаючи трудові правовідносини. Зміни соціально-економічних обставин, мобілізація, переміщення працівників та роботодавців, знищення підприємств,

нестабільність ринку праці – все це вимагає гнучкого, ефективного та оперативного правового реагування.

У зв'язку з існуванням зовнішньої військової загрози, яка суттєво впливає на права, законні інтереси, життя і здоров'я громадян, довілля та державну безпеку, під час воєнного стану як роботодавці, так і працівники зіштовхнулися з обмеженням конституційних прав і свобод, гарантованих статтею 43 Конституції України.

У цих складних і нестабільних умовах держава, з одного боку, повинна забезпечити підтримку роботодавців, які намагаються зберегти свою діяльність пропри економічну невизначеність, з іншого – гарантувати дотримання основоположних прав працівників та не допустити їх дискримінації, неправомірного звільнення чи позбавлення засобів до існування. Законодавче регулювання трудових відносин під час війни стало важливим інструментом стабілізації ринку праці та забезпечення соціального захисту.

Оснoву регулювання трудових відносин в умовах воєнного стану становить Кодекс законів про працю України (КЗпП) [1]. Ключовим актом стало ухвалення Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-ІХ, який надав можливість врегулювати численні проблемні питання тимчасово, на період дії воєнного стану [2].

Глава ХІХ «Прикінцеві положення» КЗпП доповнилась пунктом 2 наступного змісту: «Під час дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», діють обмеження та особливості організації трудових відносин, встановлені Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану».

У зв'язку з цим, за умов сьогодення, у період воєнного стану діють норми КЗпП, яких не змінив або не скасував Закон № 2136.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» встановлено специфіку укладання трудових договорів у період дії воєнного стану та передбачено законну можливість укладення строкових трудових договорів з новими працівниками, навіть у випадках, коли раніше трудовий договір укладався на невизначений строк. Це надає роботодавцю інструмент тимчасового залучення працівників відповідно до потреб.

Беручи до уваги статтю 3 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», роботодавець має право змінювати істотні умови праці в односторонньому порядку у зв'язку з обставинами воєнного часу, зокрема щодо режиму роботи, умов оплати праці, функціональних обов'язків тощо.

У рамках статті 6 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» роботодавець отримав право збільшити тривалість робочого часу (може бути збільшена до 60 годин на

тиждень для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури) та робочого тижня (п'ятиденний або шестиденний робочий тиждень), при цьому оплата праці здійснюється у розмірі, збільшеному пропорційно до збільшення норми праці.

Відповідно до статті 7 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» на час дії воєнного стану, встановлено спрощення деяких бюрократичних процедур з питань трудових відносин, зокрема дозволено ведення кадрової документації в електронному вигляді, а також спрощено правила обліку трудової діяльності.

Згідно зі статтею 13 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» роботодавець отримав право тимчасово зупинити виконання обов'язків як працівником, так і роботодавцем без припинення самого трудового договору на строк не більше ніж період дії воєнного стану. Відповідальність за виплату компенсації зарплати у такому випадку покладається на державу-агресора.

Додатково слід зазначити, що норми Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» не передбачають відповідальності за порушення його статей, що можна розглядати як суттєвий недолік нормативного акту, який в умовах воєнного стану регулює трудові відносини в Україні.

Також було внесено відповідні зміни до Закону України «Про зайнятість населення», Закону України «Про оплату праці», Закону України «Про колективні договори і угоди» та інших нормативних актів.

Незважаючи на нормативне врегулювання, існують проблеми практичного характеру: зловживання правом призупинення дії договору або встановлення простою; несвоєчасна виплата заробітної плати; невизначеність щодо прав працівників, переміщених на безпечні території; складність у захисті прав мобілізованих громадян.

Регулювання трудових відносин в умовах воєнного стану є динамічним процесом, що потребує балансу між інтересами працівника і роботодавця. У зв'язку з цим надзвичайно важливим є постійний моніторинг правозастосовної практики та оперативне реагування на виявлені проблеми. Ухвалення спеціальних законів дозволяє зберегти правову визначеність у нестабільному середовищі та сприяє збереженню трудового потенціалу країни. Подальший розвиток законодавства має базуватися на досвіді дії норм під час війни та враховувати європейські стандарти захисту праці.

Література

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#top>.

2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 24 груд. 2023 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.

Попелишко С.О., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Ільченко Г.О., к.ю.н., доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ СТОРІН

У сучасній правовій системі виконання договору передбачає своєчасне і якісне виконання зобов'язань учасниками договірних сторін. Зазвичай діють загальні принципи цивільного права, визначені в Цивільному кодексі України (далі ЦК України). Проте війна та воєнний стан створюють специфічні умови: перебої в логістиці, зміни ринкових умов, порушення нормального функціонування суб'єктів бізнесу та ситуації форс-мажору. У цьому контексті, договірні правила повинні враховувати принципи справедливості для можливості перегляду умов і захисту законних інтересів, що забезпечує баланс між економічною безпекою країни та захистом приватних прав сторін.

Особливості виконання договорів у контексті воєнного стану включають такі аспекти:

– форс-мажорні обставини: механізм, що забезпечує звільнення від виконання зобов'язань у випадках, коли військові дії чи наслідки конфлікту роблять їх виконання неможливим;

– адаптація умов договору: в умовах воєнного стану сторони можуть переглянути умови договору, включаючи зміни в строках виконання або коригування сум компенсації;

– арбітраж і медіація: застосування альтернативних методів розв'язання спорів.

Законодавчі норми та положення, закріплені ЦК України, (зокрема положення, подібні до ст. 617 ЦК України) [1], містять правила щодо форс-мажорних обставин. Згідно з ними, якщо виникають надзвичайні ситуації, які неможливо передбачити або уникнути, договір може бути змінено або тимчасово призупинено за згодою сторін. Це дозволяє уникнути автоматичного накладання відповідальності за несвоєчасне виконання зобов'язань і підтримувати баланс між інтересами сторін у складних умовах. Судова практика Верховного Суду демонструє гнучкий підхід до трактування зобов'язань у воєнний час, зокрема через адаптацію вимог щодо строків або змінення умов договорів, що дозволяє уникнути надмірних штрафів [2, с. 10]. Науковці рекомендують інтеграцію спеціальних положень щодо форс-мажорних обставин та перегляд умов для підтримки балансу інтересів під час кризи. У науковій літературі зазначається, що елементи українського договірного права поступово

пристосовуються до сучасних викликів [3, с. 32].

У системі правового регулювання укладення договорів під час воєнного стану важливо прогнозувати й мінімізувати ризики, до яких відносять не лише невиконання зобов'язань, а й додаткові витрати через швидку адаптацію. Реструктуризація договірних зобов'язань шляхом перегляду строків і умов виконання за згодою сторін зберігає ефективність правових процесів і допомагає уникнути юридичної невизначеності. Впровадження медіації або арбітражу в певних випадках дає змогу швидко реагувати на зміни без звернення до суду, що особливо актуально в кризових ситуаціях [4, с. 35–36].

У воєнний час економічна діяльність суб'єктів господарювання швидко змінюється, що впливає на можливості виконання договорів. У таких умовах важливо зберігати баланс інтересів сторін, оскільки це не тільки питання правової справедливості, але й стратегічний інструмент підтримки економічної стабільності країни. Актуальність проблеми зумовлена невизначеністю через воєнний стан, що ускладнює бізнес-планування і збільшує ризик конфліктів, необхідністю адаптації договірних взаємин для фінансової і соціальної стабільності, забезпечуючи гнучкість у відповідь на виклики і непередбачені обставини та потребою в захисті інтересів держави й підприємців для збереження довіри до системи договірних відносин і економічну життєздатність у складних умовах.

Отже, виконання договорів у період воєнного стану потребує гнучкого правового регулювання (використання форс-мажорних положень, реструктуризація і альтернативне врегулювання спорів); взаємодії держави і бізнесу, що зменшує ризики, зберігає економічну безпеку і зміцнює правову стабільність; своєчасне внесення змін до законодавства у кризовий час, що є ключовою умовою для забезпечення справедливості та балансу інтересів учасників договірних сторін.

Комплексний підхід до регулювання договірних відносин у кризових умовах дозволяє ефективно управляти ризиками, підтримувати стабільність правового статусу економічних суб'єктів та зберігати соціально-економічну життєздатність держави.

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 30.04.2025).
2. Василь Крат. Договірні спори: практика Верховного Суду. 29 лип. 2022 року. С. 66. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_07_29_Krat.pdf (дата звернення 30.04.2025).
3. Добрянська Н.В. Особливості укладення цивільно-правових договорів в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. *Вчені записки ТНУ*

імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2024. № 3. С. 32–36.

4. Козакевич О.М. Прогресивність медіації у контексті сучасних реалій. Регламентація договірних відносин в умовах воєнного стану: збірник матеріалів науково-практичного семінару для молодих вчених, аспірантів та студентів (м. Київ, 05 жовт. 2023 р.). Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. с. 35–39. URL: https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/KRC_conf_Reglament_dog_vidn_zhovten_2023.pdf (дата звернення 30.04.2025).

УДК 349.2(043.2)

Шпирка О.Б., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Ільченко Г.О., к.ю.н., доцент

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА В ІНТЕРНЕТІ: ЗАХИСТ ІМ'Я ТА РЕПУТАЦІЇ

У сучасному цифровому середовищі, де люди не переймаючись залишають інформацію про себе в соціальних мережах, онлайн-форумах, діляться інформацією в месенджерах, надзвичайно актуальним стає питання захисту особистих немайнових прав. Найчастіше порушують право на ім'я та репутацію шляхом використання чужих акаунтів, фото, відео, імені та іншого. Через це зловмисники використовують чужу особистість в своїх цілях, тобто для особистої вигоди чи збагачення.

У процесі історичного розвитку інституалізація особистих немайнових прав людини зазнала суттєвих змін, особливо після ухвалення Загальної декларації прав людини у 1948 році [1]. На теренах України юридичне закріплення цих прав набуло системного характеру з прийняттям Конституції у 1996 році, що стало важливим етапом у формуванні нормативної бази. Подальша деталізація відбулася із затвердженням Цивільного кодексу в 2003 році, який утворив основу для практичної реалізації та захисту особистих немайнових прав. У зв'язку зі стрімким розвитком цифрових технологій виникла необхідність у сучасному переосмисленні цих прав, включаючи створення механізмів їх захисту в умовах цифрового середовища та функціонування інтернет-простору [2].

Особисті немайнові права – це права, що належать людині від народження, не мають матеріального виміру, але охороняються законом. До таких прав належать: право на ім'я, гідність, честь, репутацію, зображення тощо. Усі особисті права охороняються навіть у випадку публікації матеріалів на власній сторінці у соціальній мережі. Розміщення фотографій, відео чи іншої інформації про себе в інтернеті не призводить

до автоматичної втрати цих прав чи визнання такої інформації загальнодоступною в юридичному розумінні. Відповідно до статті 14 Закону України «Про захист персональних даних» [3], навіть якщо особа самотійно поширила про себе певну інформацію, це не дає іншим особам права на обробку чи використання їх без згоди? Якщо не йдеться про винятки передбаченні законом.

Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) у статтях 269–296 гарантує право на повагу до гідності, честі та недоторканності приватного життя [4]. Захист персональних даних, зображень передбачено також в ст. 307 ЦК України: фото особи не може бути оприлюднене без її згоди, за винятком випадків, передбачених законом. Закон розрізняє «поширення» й «використання»: наприклад, викласти фото у профілі – не те саме, що дати дозвіл іншим сайтам поширювати це фото у своїх публікаціях. Саме тому навіть «загальнодоступна» інформація підпадає під захист вище згаданої статті (307 ст. ЦКУ).

Отже, у разі порушення цих прав і свобод постраждалий має повне право звернутися до поліції та/або суду у разі інтернет переслідування, булінгу, наклепів тощо. Так особа зможе отримати моральну компенсацію та захисти особисте життя в інтернеті. Це доводять судові практики, так, наприклад, у справі № 444/3048/23, суд зобов'язав відповідача видалити образливий допис в Instagram та телеграм-каналі, спростувати поширену недостовірну інформацію і виплатити 35 000 грн. моральної шкоди ТОВ «Маніфай» [5]. Отже, ось невеликий список що ви, як постраждала особа можете зробити в разі порушення ваших немайнових прав:

1. Звернутися до поліції та суду;
2. Подати скаргу до адміністрації соціальної мережі;
3. Звернутися до кіберполіції України;
4. Подати скаргу до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Але слід пам'ятати: захищати себе краще до того, як право буде порушено.

Цифрова гігієна – це сукупність простих дій, які допомагають запобігти неприємні ситуації і зберегти особисту безпеку в інтернеті. Важливо пам'ятати, що ніхто ніколи не застрахований від дій зловмисників, тому краще запобігти проблемам. До порад із цифрової гігієни належать: встановлення приватних налаштувань у соцмережах, використання складних паролів і двофакторної аутентифікації, обережність щодо публікацій фото, відео, місцезнаходження, ігнорування підозрілих акаунтів [6].

Для поширення безпеки в інтернеті уряд України реалізує програму «Дія. Цифрова освіта», яка спрямована на поширення цифрової грамотності населення. Це курс з коротких відео де запрошенні зірки простими словами пояснюють важливу інформацію, для захисту

особистих немайнових прав [7].

У сучасну цифрову епоху захист особистих немайнових прав в онлайн-середовищі набуває особливої важливості. Права на ім'я, гідність і ділову репутацію підлягають юридичному захисту, і їхнє порушення тягне за собою відповідальність. Кожному користувачу варто знати свої права і вміти їх відстоювати, дотримуючись принципів цифрової безпеки.

Література

1. Загальна декларація прав людини від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 01.05.2025).

2. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

3. Про захист персональних даних: Закон України від 01 черв. 2010 р. № 2297-VI (ст. 14). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2297-17> (дата звернення: 01.05.2025).

4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV (статті 269–296, 307). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 01.05.2025).

5. Судова справа № 444/3048/23. URL: <https://opendatabot.ua/court/121930126-7e84c53836544db8ddf9c89e36403a6b> (дата звернення: 01.05.2025).

6. Міністерство цифрової трансформації України. Поради з цифрової гігієни. URL: <https://center.diia.gov.ua/library/vebinar-31> (дата звернення: 01.05.2025).

7. Освітня платформа «Дія. Цифрова освіта». URL: <https://osvita.diia.gov.ua/> (дата звернення: 01.05.2025).

УДК 349.2(043.2)

Тюбай А.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна,

Шарко А.М., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна

Науковий керівник: Вишневецька С.В., д.ю.н., професор

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ПОЗОВУ У СПРАВАХ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ МОБІНГУ (ЦЬКУВАННЯ)

Право на працю гарантоване Конституцією України (ст. 43) та включає в себе низку складових елементів, які мають бути дотримані для

його належної реалізації. Зокрема, Основним Законом України передбачено, що умови праці мають бути належними, безпечними та здоровими, а заробітна плата не може бути нижчою, ніж встановлена законодавством. Під належними та здоровими умовами праці слід розуміти не тільки матеріальне забезпечення та умови робочого місця, але й взаємовідносини в трудовому колективі, як у горизонтальній, так і у вертикальній ієрархії. Таким чином, право на повагу до гідності, яке гарантоване ст. 28 Конституції України, нерозривно пов'язане із правом на працю.

11 грудня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)» (далі – Закон № 2759-IX), згідно з яким були внесені зміни до низки нормативно-правових актів, зокрема КЗпП України було доповнено статтею 2-2. У зазначеній статті законодавець також закріпив форми мобінгу (цькування), а також передбачив право особи на подання скарги до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, та/або до суду [1].

Як зазначає О.В. Валецька, згаданий вище Закон України було прийнято з метою адаптації вітчизняного трудового законодавства до стандартів європейського трудового права в період входження нашої держави до європейської спільноти [2, с. 48].

Як вже було зазначено раніше, чинне законодавство України надає можливість звернутись до суду із позовною заявою для встановлення факту мобінгу (цькування). З аналізу судової практики випливає, що позивачі неправильно трактують поняття та форми мобінгу, не надають належних та допустимих доказів, а деякі взагалі намагаються зловживати наданим правом.

Так, у справі № 755/2395/23 вчитель фізики просив визнати факт мобінгу, що, на його думку, був вчинений групою працівників закладу освіти шляхом зменшення його навантаження, не нарахування премії та необґрунтованого виокремлення з колективу. Незважаючи на яскраве емоційно-забарвлене обґрунтування позовних вимог, до позовної заяви не було долучено належних, допустимих та достовірних доказів, тобто не дотримано вимоги ст. 81 ЦПК України.

З урахуванням недоведеності фактів мобінгу (цькування), а також за наявності належних, допустимих та достатніх доказів, які спростовують позицію позивача, Дніпровський районний суд міста Києва ухвалив рішення на користь відповідача. Слід зазначити, що позивачем подано апеляційну скаргу, судові засідання призначено на 11 червня 2025 року, проте зважаючи на обґрунтованість рішення суду першої інстанції, можемо припустити, що воно буде залишено без змін [3].

Окремо слід звернути увагу на положення ст. 5-1 КЗпП України. Так,

працівники приходять до помилкового висновку, що на період розгляду скарги та провадження у справі, трудові відносини з ними не можуть бути припинені взагалі. Як наслідок, поширеними є випадки невиконання такими особами покладених на них трудових обов'язків. Зокрема у справі № 332/6221/23 позивачка після звернення до суду вчинила прогул. Суди першої, апеляційної та касаційної інстанцій визнали дії позивачки неправомірними. При цьому Верховний Суд посилався на визначення трудової дисципліни та ознаки її недотримання. Зокрема звернув увагу, що трудова дисципліна – система правових норм, що регулюють внутрішній трудовий розпорядок, встановлюють трудові обов'язки працівників та роботодавця, визначають заохочення за успіхи в роботі й відповідальність за невиконання цих обов'язків. Порушенням трудової дисципліни є невиконання чи неналежне виконання з вини працівника покладених на нього трудових обов'язків [4].

З аналізу розглянутої вище судової практики випливає, що працівники належним чином не обізнані зі своїми правами та обов'язками, а також з юридичними підставами отримання додаткових виплат (преміювання), звільнення тощо. Як наслідок, працівники часто ототожнюють законні дії роботодавця (звільнення, зменшення розміру заробітної плати, ненарахування премій, зменшення навантаження без попереднього повідомлення) як різновиди форм мобінгу. На думку працівників, такі дії супроводжуються зневажливим ставленням з боку керівництва та колег, створенням напруженої та ворожої атмосфери на робочому місці.

Окрім помилкового трактування норми законодавства, позивачі не дотримуються принципу стандарту доказування, який закріплений у ст. 81 ЦПК України, що автоматично підвищує ризик вирішення спору на користь відповідача.

Таким чином, прийняття Закону № 2759-IX забезпечило появу правничого механізму та інструменту для захисту прав працівників. Проте, для його належного функціонування необхідно підвищити правову обізнаність працівників щодо суті та форм мобінгу, а також необхідності подання доказової бази для доведення факту мобінгу.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню): Закон України від 16 лист. 2022 р. № 2759-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-20#Text> (дата звернення: 25.04.2025 року).

2. Валецька О.В. Аналіз судової практики у справах щодо встановлення факту мобінгу як підстави для притягнення до дисциплінарної відповідальності керівника підприємства, установи, організації. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2023. № 2 (46). URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/720> (дата звернення: 25.04.2025 року).

3. Рішення Дніпровського районного суду міста Києва від 08 січ. 2025 р. у справі № 755/2395/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124347042> (дата звернення: 26.04.2025).

4. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 19 черв. 2024 р. у справі № 332/6221/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119873430> (дата звернення: 25.04.2025).

УДК 349.2(043.2)

Бабушкін Д.О., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Вишновецька С.В., д.ю.н., професор

ПРОБЛЕМАТИКА СПОРІВ ПРО СТЯГНЕННЯ ЗАБОРГОВАНOSTІ ІЗ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

Спори про стягнення заборгованості із заробітної плати є однією з найбільш поширених категорій трудових спорів в Україні. Вони виникають у разі порушення роботодавцем основного обов'язку – своєчасно та у повному обсязі виплачувати працівникові заробітну плату. Такі порушення часто стають наслідком економічних труднощів підприємства, недобросовісного управління або свідомого ухилення від виконання трудових зобов'язань.

Одна з поширених проблем трудових спорів – недобросовісне виконання обов'язків роботодавцем, зокрема при звільненні працівників. У справі № 552/4965/23 Київський районний суд м. Полтави встановив, що ТОВ «Полтаватепло» не провело повного розрахунку з працівницею при звільненні, заборгувавши їй частину зарплати – 8040,31 грн після вирахування податків. Суд підтвердив порушення вимог статей 116 і 117 КЗпП України, згідно з якими всі належні суми повинні виплачуватись у день звільнення або наступного дня після звернення. Внаслідок цього позов було задоволено, і на користь працівниці стягнуто загалом 59856,06 грн, включаючи заборгованість, середній заробіток за час затримки та судові витрати [1].

Показовим прикладом ухилення роботодавця від виконання трудових зобов'язань є справа № 129/1519/24, розглянута Тростянецьким районним судом Вінницької області 15.07.2024. Позивачка вимагала стягнення заборгованості із заробітної плати, компенсації за невикористану відпустку та середнього заробітку за затримку розрахунку при звільненні. Суд встановив, що ТОВ «ДІЕСА» порушило норми статей 116, 117 і 83 КЗпП України, не виплативши належні суми в установлені строки.

Рішенням суду позов було частково задоволено: з відповідача стягнуто борг із зарплати, компенсацію за відпустку та суму середнього заробітку за період затримки [2].

У судовій практиці роботодавці нерідко посиляються на військовий стан як форс-мажорну обставину для виправдання невиконання заробітної плати. Так, у справі № 757/2040/24-ц, розглянутій Печерським районним судом м. Києва 29.04.2024, позивачка вимагала стягнення боргу із зарплати, компенсації за невикористану відпустку та середнього заробітку за затримку розрахунку при звільненні. ТОВ «Дієса» пояснювало невиконання військовим станом, однак не надало доказів, що його діяльність була безпосередньо порушена бойовими діями чи іншими непереборними обставинами. Суд встановив, що заборгованість виникла не раптово, а через умисне порушення роботодавцем своїх обов'язків ще з липня 2023 року. Враховуючи норми статей 116, 117 і 83 КЗпП України, суд частково задовольнив позов, зобов'язавши відповідача виплатити заборговану зарплату, компенсацію за відпустку та середній заробіток за час затримки. Це рішення підтвердило, що роботодавець зобов'язаний своєчасно виплачувати всі належні працівникові суми, а військовий стан не є автоматичною підставою для невиконання цих зобов'язань [3].

У судовій практиці часто трапляються випадки, коли роботодавці, визнаючи заборгованість по заробітній платі, намагаються уникнути відповідальності, посиляючись на фінансові труднощі. Так, у справі № 204/3085/25 Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 16.04.2025 позивач вимагав стягнення 168 000 грн заборгованості. Відповідач визнав борг, але посилався на кризу та нібито пропущений строк звернення. Суд, застосувавши норми Закону «Про оплату праці» та КЗпП України, дійшов висновку, що економічні проблеми не звільняють від обов'язку виплати зарплати, а строк подання позову не було порушено. Рішення підтвердило: право на своєчасну оплату праці є абсолютним і підлягає захисту навіть у період фінансової нестабільності підприємства [4].

Підсумовуючи аналіз судових спорів про стягнення заборгованості із заробітної плати, можна визначити, що головною проблемою є систематичне порушення роботодавцями трудового законодавства. Найпоширенішими порушеннями є несвоєчасна або неповна виплата заробітної плати, компенсацій за невикористану відпустку та інших належних сум, особливо при звільненні працівника. Ці порушення часто зумовлені економічною нестабільністю, недобросовісним управлінням або свідомим ухиленням роботодавців від виконання своїх обов'язків. Проблема набуває особливої гостроти в умовах військового стану, кризи ринку праці та банкрутства підприємств, що призводить до значних заборгованостей і порушення трудових прав працівників. Судова практика, зокрема рішення Печерського та Красногвардійського судів,

підтверджує, що такі обставини не звільняють роботодавця від відповідальності, якщо відсутні докази форс-мажору.

Ключову роль у таких спорах відіграють належні докази – розрахункові листки, довідки тощо. Їх наявність при відсутності заперечень з боку роботодавця зазвичай призводить до задоволення позову. Таким чином, практика підтверджує важливість правового захисту працівників і потребу вдосконалення механізмів відповідальності та критеріїв судового розгляду.

Література

1. Рішення Київського районного суду м. Полтави від 20.12.2023 у справі № 552/4965/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115776098>.

2. Рішення Тростянецького районного суду Вінницької області від 15.07.2024 у справі № 129/1519/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120421848>.

3. Рішення Печерського районного суду міста Києва від 29.04.2024 у справі № 757/2040/24-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122628418>.

4. Рішення Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 16.04.2025 у справі № 204/3085/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126644378>.

УДК 349.2(043.2)

Білий В.М., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАСАДИ ЛОКАЛЬНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», заклад вищої освіти – окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей [1]. Одним із принципів діяльності закладу вищої освіти є автономія і самоврядування. Автономія закладу вищої освіти – самостійність, незалежність і відповідальність закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління,

економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених цим Законом.

Керівник закладу вищої освіти в межах наданих йому повноважень призначає на посаду та звільняє з посади працівників, отже, виступає роботодавцем, наділеним нормативною владою. Він видає накази і розпорядження, дає обов'язкові для виконання всіма учасниками освітнього процесу і структурними підрозділами закладу вищої освіти доручення. У межах цієї влади роботодавець має право регулювати поведінку працівників, визначати їх функціональні обов'язки з метою забезпечення належного внутрішнього порядку установи, необхідного для її правомірного і ефективного функціонування, встановлювати власні форми морального та матеріального заохочення учасників освітнього процесу. Нормативна влада роботодавця передбачає прийняття ним локальних нормативних актів. Так, відповідно до Закону України «Про вищу освіту», керівник закладу вищої освіти спільно з виборними органами первинних організацій профспілок працівників закладу вищої освіти і студентів подає для затвердження вищому колегіальному органу громадського самоврядування закладу вищої освіти правила внутрішнього розпорядку та колективний договір і після затвердження підписує їх [1].

Оскільки локальні нормативні акти є джерелами трудового права і обов'язкові для працівників, варто зупинитись на окремих вимогах, які до них висуваються. Насамперед йдеться про законність, обґрунтованість, доцільність. Акти роботодавця не можуть суперечити актам трудового законодавства, колективним угодам та договорам. Заклад вищої освіти діє на підставі власного статуту, який не повинен суперечити законодавству (ч. 7 ст. 27 цитованого Закону).

В основу нормативної влади роботодавця має бути покладено принцип сприяльності, який полягає в тому, що колективні угоди та договори, трудовий договір не можуть погіршувати становище працівників порівняно з вимогами трудового законодавства, але можуть його покращувати. У ст. 9 КЗпП України йдеться лише про недійсність умов трудових договорів, які погіршують становище працівників, а в ст. 16 – про недійсність умов колективного договору, що погіршують порівняно з чинним законодавством і угодами становище працівників [2]. Погіршенням становища працівників можна вважати зниження рівня їх мінімальних прав і гарантій, встановлених актами трудового законодавства. Так, у справі № 606/2300/17 Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій та зазначив, що умови колективного договору підприємства погіршують становище позивача у порівнянні з умовами Галузевої угоди, у зв'язку з чим суди зробили обґрунтовані висновки про застосування правил саме Галузевої угоди, виконання якої є обов'язком відповідача [3].

У Постанові Верховного Суду від 04 грудня 2020 року у справі

№ 569/11722/16-ц зазначено, що в трудовому законодавстві не міститься правил, які мають застосовуватися при тлумаченні того чи іншого колективного договору, а тому з урахуванням принципів, зокрема, добросовісності, справедливості та розумності, сумніви щодо його дійсності, чинності та виконуваності повинні тлумачитися судом на користь його дійсності, чинності та виконуваності, за умови, що положення колективного договору не погіршують, порівняно з чинним законодавством, становище працівників. У випадку, якщо колективним договором передбачена виплата, яка за своєю сутністю та підставою нарахування є доплатою за певні умови та характер праці (зокрема – за години викладацької роботи, виконані понад встановлене річне навантаження), і яка передбачена нормами позитивного права, то неправильна назва такої виплати «премією» нічого не змінює у її правовому режимі, вона все одно підлягає виплаті в обов'язковому порядку за наявності законних підстав для її здійснення [4].

У Постанові Верховного Суду від 18 серпня 2021 року у справі № 813/300/17 зроблено висновок, що роботодавець вправі самостійно визначити критерії нарахування та виплати встановленої в колективному договорі надбавки за інтенсивність праці, її розмір, в тому числі й з урахуванням фінансового стану. Однак ненарахування такої надбавки взагалі прямо суперечить умовам колективного договору і порушує вимоги статті 5 Закону України «Про колективні договори та угоди» щодо обов'язковості умов колективних договорів і угод, укладених відповідно до чинного законодавства, для підприємств, на які вони поширюються, та сторін, які їх уклали [5].

Підсумовуючи, зазначимо, що такі елементи верховенства права як законність, юридична визначеність, заборона свавілля, дотримання прав людини, заборона дискримінації та рівність перед законом мають бути визначальними засадами будь-якого локального нормативного акту.

Література

1. Про вищу освіту: Закон України від 01 лип. 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1556-18> (дата звернення: 29.04.2025).
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#top> (дата звернення: 29.04.2025).
3. Постанова Верховного Суду від 10 груд. 2019 р. у справі № 606/2300/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86275757> (дата звернення: 29.04.2025).
4. Постанова Верховного Суду від 4 груд. 2020 р. у справі № 569/11722/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93564592> (дата звернення: 29.04.2025).
5. Постанова Верховного Суду від 18 серп. 2021 р. у справі № 813/300/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/99123243> (дата звернення: 29.04.2025).

Кашицький А.В., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО МІСЦЕ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ НАСЕЛЕННЯ

З метою визначення місця волонтерської діяльності в системі соціальної підтримки населення насамперед необхідно з'ясувати поняття соціальної підтримки. В.І. Николаєва звертала увагу на те, що соціальну підтримку іноді ототожнюють із соціальним захистом населення. Соціальний захист – це система заходів, здійснюваних державою та іншими інституціями суспільства із забезпечення гарантованих мінімально достатніх умов життя, підтримання життєзабезпечення діяльного існування людини, сім'ї тощо. Соціальний захист є провідною умовою існування особистості, її певного правового статусу в державі. Соціальна підтримка – це спеціальні заходи держави, спрямовані на забезпечення умов, достатніх для існування окремих соціальних груп, сімей, осіб, які відчують труднощі у процесі своєї життєдіяльності. Тобто соціальна підтримка є складовою частиною соціального захисту населення. Ці поняття органічно взаємопов'язані і як види соціальної роботи не можуть існувати один без одного [1, с. 133].

Як бачимо, автор, розмежовуючи поняття соціального захисту і соціальної підтримки, водночас вважає їх видами соціальної роботи. Таку позицію, очевидно, займають і ті вчені, які вважають, що для всебічного розуміння сутності соціальної роботи слід використовувати комплексний підхід в аспекті охоплення поняттям «соціальна робота» всіх проявів соціально-забезпечувальної діяльності, які зустрічаються сьогодні на практиці [2, с. 21]. Правовий зміст цього поняття розкривається насамперед через професійну діяльність. Головне завдання та мета соціальної роботи – надати допомогу тим, хто потрапив у складні життєві обставини і потребує нагальної соціальної підтримки та допомоги у частині відновлення їх здатності до соціального функціонування [2, с. 10]. Погоджуємось із твердженням вченої О.В. Тищенко, що фактично, волонтерство – це вид суспільно корисної соціальної роботи, яка здійснюється безоплатно, спрямована на загальне благо для суспільства [3, с. 40].

С.М. Прилипко розглядав соціальну підтримку (піклування) як систему заходів з матеріального забезпечення за рахунок державного та місцевого бюджетів та інших джерел фінансування громадян, які не набули з різних причин юридичного права на пенсії та інші види допомог,

але потребують соціальної допомоги і не можуть самостійно вийти із скрутного становища [4, с. 322].

На думку Л. Шумної, соціальній захист, допомога і підтримка як форми забезпечення соціального життя людей мають різне призначення і різне співвідношення між собою в межах єдиної системи. З розвитком суспільства і виходом його із кризового стану, змінюється динаміка розвитку цих трьох форм соціального забезпечення, більш швидкими темпами починає зростати соціальна підтримка [5, с. 435]. Вчена вважає, що соціальна підтримка населення здійснюється у трьох основних формах: соціальних пільг, соціальної допомоги й субсидій [5, с. 438].

У Положенні про Єдину інформаційну систему соціальної сфери соціальна підтримка визначена як передбачені законодавством види соціальної допомоги, субсидії, пільги, соціальні послуги, місцеві програми соціального захисту населення, виплати соціальної сфери та накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, надання яких забезпечується суб'єктами Єдиної системи за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, Пенсійного фонду України, інших джерел, не заборонених законодавством [6]. Відповідно до цього Положення, соціальний захист населення, зокрема осіб, які належать до вразливих груп та/або перебувають у складних життєвих обставинах, є одним із напрямів надання соціальної підтримки, як і проведення соціальної роботи.

Важливою складовою соціальної підтримки населення є надання соціальних послуг. Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», соціальна підтримка полягає у сприянні подоланню особою/сім'єю складних життєвих обставин [7]. До речі, О.С. Бурлака висловлювала думку щодо недоцільності ототожнення соціальної послуги з діяльністю, оскільки соціальна послуга – це не сама діяльність, а її результат, діяльність же – це відповідний процес [8, с. 14]. Саме у наданні соціальних послуг важливу роль відіграє волонтерська діяльність, яка покликана доповнювати соціальні послуги, що надаються державою [9, с. 130].

Література

1. Николаєва В.І. Система соціальної підтримки в умовах воєнного конфлікту: проблеми транспарентності. *Держава та регіони*. 2018. № 1 (61). С. 133–137.
2. Тищенко О.В., Черноус С.М., Мельничук Н.О. Соціальне забезпечення в Україні: тенденції реформування: навчальний посібник. Харків: Юрайт, 2023. 236 с.
3. Тищенко О.В. Право соціального забезпечення України: теоретичні та практичні проблеми формування і розвитку галузі: монографія. Київ: ДП «Прінт Сервіс», 2014. 394 с.
4. Прилипко С.М. Предмет права соціального забезпечення: дис.... докт.

юрід. наук: 12.00.05; Нац. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2007. 382 с.

5. Шумна Л. Поняття та види соціальної підтримки. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Випуск 63. С. 433–440.

6. Про Єдину інформаційну систему соціальної сфери: Положення, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 14 квіт. 2021 р. № 404 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 22 жовт. 2023 р. № 1130. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/404-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.05.2025).

7. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січ. 2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2671-19> (дата звернення: 02.05.2025).

8. Бурлака О.С. Проблеми соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2017. 37 с.

9. Кашицький А.В. Правова природа волонтерської діяльності як форми благодійництва в системі соціальної підтримки населення. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Київ: НАУ, 2024. № 1 (70). С. 127–132.

УДК 349.2(043.2)

Колонська В.М., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Погребняк М.В., к.ю.н.

ОБХІД ЗАКОНУ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Міжнародне приватне право, як галузь, що регулює приватноправові відносини з іноземним елементом, стискається з низкою специфічних викликів. Одним із таких викликів є обхід закону, тобто навмисне створення ситуації, коли сторони правовідносин прагнуть уникнути застосування імперативних норм права, які б регулювали їхні відносини, шляхом вибору іншого, більш сприятливого для них права.

Відомий римський юрист Павел, зокрема, писав: «Проти закону діє той, хто вчиняє дію, заборонену законом; в обхід закону діє той, хто зберігаючи слова закону, обходить його зміст, суть» [3, с. 109].

Відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право», обхід закону – застосування до правовідносин з іноземним елементом права іншого, ніж право, передбачене відповідним законодавством [2]. Щодо наслідків обходу закону, то відповідно до ст. 10 Закону України «Про міжнародне приватне право», правочин та інші дії учасників приватноправових відносин, спрямовані на підпорядкування

цих відносин праву іншому, ніж те, що визначається згідно із цим Законом, в обхід його положень, є нікчемними. У цьому разі застосовується право, яке підлягає застосуванню відповідно до норм цього Закону [2].

Концепція обходу закону в міжнародному приватному праві має як переваги, так і недоліки. З одного боку, її нормативне закріплення спрямоване на запобігання фіктивним прив'язкам відносин до іноземного права та забезпечення ефективного застосування колізійних норм. З іншого боку, існує проблема неясності та складності застосування цього інституту, а також можливі труднощі з виконанням судових рішень, що встановлюють факт обходу закону. Проте, концепція обходу закону також має позитивне значення, оскільки вона покликана забезпечити справедливе та ефективне регулювання міжнародних приватних відносин, запобігаючи ситуаціям, коли сторони намагаються обійти застосування певних колізійних норм. У певних сферах суспільних відносин, де діють двосторонні колізійні норми з жорсткими прив'язками, учасники можуть зловживати своєю свободою, маніпулюючи цими нормами.

Класичним прикладом обходу закону в історії слугує справа княгині де Бофремон (Франція, 1878 рік). Княгиня де Бофремон втекла від чоловіка з князем Бібеску. Французькі закони того часу не допускали розлучення. Тоді княгиня разом з Бібеску переїхала в герцогство Саксен-Альтенбургського і прийняла відповідне підданство. Місцеві закони допускали розлучення. Княгиня отримала розлучення, вийшла за Бібеску і тут же повернулася до Франції. Князь де Бофремон подав позов про визнання шлюбу княгині з Бібеску недійсним, і французький суд цей позов задовольнив. Касаційний Суд затвердив це рішення, пославшись на «принцип французького права про непорушність шлюбу» [3, с. 109].

Протиправність обходу закону в міжнародному приватному праві визначається не самим фактом зміни прив'язки правовідносин до іншого правопорядку, а наміром, який лежить в основі цього. Щодо головної проблеми обходу закону, то вона полягає не в потенційному порушенні імперативних норм особистого закону, а в тому, що цей інститут часто використовується для уникнення небажаних наслідків.

За традиційною теорією обходу закону в міжнародному приватному праві, проблема полягає в тому, що сторони використовуючи колізійні норми, можуть створити умови для застосування бажаного законодавства до своїх правовідносин та уникнути застосування небажаних норм іншого законодавства. Це досягається шляхом навмисного, часто штучного, створення підстав для застосування бажаних норм. Ця теорія спрямована на запобігання таким діям учасників цивільно-правових відносин.

Положення про обхід закону, безперечно, обмежує автономію волі сторін, але його мета полягає не в обмеженні прав або примусовому втручанні у приватні відносини сторін, а в тому, щоб попередити

недобросовісний вибір права. Загальноприйнятим є твердження, що «інститут обходу закону не може застосовуватися в тих інститутах міжнародного приватного права, де автономія волі є основною колізійною прив'язкою, наприклад, у договірних». Отож, формально обхід закону не може бути визнаний правопорушенням, оскільки він відбувається без прямого порушення конкретного нормативного припису, а лише спотворює його зміст. Крім того, відсутня санкція; типовим правовим наслідком обходу закону є застосування до правовідносин імперативної норми, дію якої суб'єкти намагалися обійти [1, с. 159].

Ключовим моментом є те, що лише суд може визначити факт обходу закону. Він має право відмовити у захисті права, отриманого внаслідок такого обходу, і застосувати необхідну імперативну норму до правовідносин. Інститут заборони обходу закону сприяє вибору застосовного права, яке об'єктивно відповідає зв'язку правовідносин та відображає особливості регулювання відносин з іноземним елементом. Однак для зміцнення правопорядку та запобігання зловживанню правом необхідні більш суворі норми.

Отже, обхід закону у міжнародному приватному праві – це навмисне створення учасниками правовідносин таких умов, за яких застосовується право іншої держави, ніж те, яке мало б застосовуватися відповідно до колізійних норм, з метою отримання вигідніших правових наслідків.

Література

1. Вітюнова А. Проблема обходу закону у міжнародному приватному праві. 2024. С. 157-160.
2. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 черв. 2005 р. № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#n8>.
3. Щербіна К. «Обхід закону» в міжнародному приватному праві. Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії: матеріали міжнар. наук.-практ. інтер.-конф. Переяслав, 31 берез. 2023 р. С. 109–111.

УДК 349.2(043.2)

Maslov V.V., the first (bachelor's) level applicant,
State University «Kyiv Aviation Institute», Kyiv, Ukraine
Supervisor: Filinovich V. V.,
Doctor of Juridical Sciences, Associate professor

LEGAL REGULATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN INTELLECTUAL PROPERTY: CURRENT CHALLENGES AND APPROACHES

In today's digital world, the rapid development of artificial intelligence (AI) poses new challenges for legal systems in terms of protecting intellectual

property created with the use of or entirely by artificial intelligence. The main issue facing legislators and scholars is the determination of authorship and legal personality in cases where a work is created without human participation or with minimal human participation.

In international law, in particular in the systems of Anglo-American and European law, the principle that only a person can be an author still dominates. At the same time, Japan is demonstrating a pragmatic and gradual approach to AI regulation, giving weight to the practical use of artificial intelligence in innovation.

In 2019, the Agency for Cultural Affairs of Japan in its official Report on AI and Copyright [1] stressed that works created by artificial intelligence without human contribution cannot be considered copyrightable under the current legislation. At the same time, it is assumed that the results of using AI may be subject to legal protection if AI is a tool and a human is a subject of the creative process. This approach allows for a balance between legal certainty and innovative flexibility.

The development of artificial intelligence (AI) creates new opportunities for generating intellectual products that may correspond in form to objects of copyright, patent protection or related rights. However, modern legal systems, including the Ukrainian one, face a fundamental challenge: can the result of AI activity be recognised as an object of intellectual property protection if it is created without human intervention?

The traditional concept of copyright is based on the postulate that an author can only be a natural person - a holder of legal personality capable of creativity. This approach is also enshrined in the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (Article 2), which guarantees protection only to works created by an «author», i.e. a person.

At the international level, the issue is gaining more and more attention. For example, the European Commission in its White Paper on Artificial Intelligence (2020) emphasises the need to adapt existing intellectual property protection mechanisms to new technologies, but points out that it is premature to grant AI the status of «author» or «inventor» at this stage [2].

In the UKIPO decision in the DABUS case (2020), the UK Patent Office refused to recognise AI as an inventor, noting that only an individual can be one under the current legislation [3]. Similar positions have been demonstrated in the law enforcement practice of the United States and the EU.

Thus, the Japanese approach to regulating the rights to the results of AI activity is based on the refusal to grant artificial intelligence the status of an author, but at the same time recognises the possibility of protecting the results of its work under conditions of creative human intervention. This creates a model that can be taken into account by other states when forming their own legal framework for intellectual property in the field of AI.

Today, the legal regulation of intellectual property in the field of AI is at

the stage of finding a balance: between stimulating innovation and preserving the legal framework that requires a human factor in creativity. The vast majority of states, including Japan, retain the concept that AI results can be protected only with human intervention, i.e. when AI acts as a tool, not as an independent subject of law [1].

Literature

1. Tosaki K., Tajima H., Komiya C. Report on AI and Copyright Issues by Japanese Government. *Nagashima Ohno & Tsunematsu*. 2024. No. 4. P. 1–7.

2. White Paper on Artificial Intelligence: a European approach to excellence and trust. Brussels: COM (2020) 65 final, 2020. 27 p. URL: https://commission.europa.eu/document/download/d2ec4039-c5be-423a-81ef-b9e44e79825b_en?filename=commission-white-paper-artificial-intelligence-feb2020_en.pdf.

3. Sandys A. UK High Court rejects idea of invention by AI system Dabus. *JUVE Patent*. URL: <https://www.juve-patent.com/cases/uk-high-court-rejects-idea-of-invention-by-ai-system-dabus/> (date of access: 24.04.2025).

УДК 349.2(043.2)

Офіцинська М.Б., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Белуга Ю.М., старший викладач

САМОВІДВІД СУДДІ ЯК КЛЮЧОВА ГАРАНТІЯ НЕУПЕРЕДЖЕНОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

У контексті розгляду справ в цивільному судочинстві одним із основоположних принципів виступає неупередженість суду, що гарантується національним законодавством, зокрема через інститут самовідводу судді. Варто зазначити, що самовідвід є не лише процесуальним правом, яким володіє суддя, а його обов'язком у зв'язку із виконанням ним професійних повноважень. І задля забезпечення законних прав та інтересів сторін чи учасників процесу, інститут самовідводу судді слугує ефективним засобом для унеможливлення судових помилок, а належне функціонування такого інституту супроводжується чітким дотриманням етичних стандартів суддівської етики. Це відбувається у випадках коли виникають сумніви щодо неупередженості та об'єктивності судді, що може порушувати право особи на справедливий судовий розгляд.

Зокрема, положення Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України) передбачають низку підстав, за яких суддя не має права

розглядати справу та зобов'язаний заявити самовідвід. До таких підстав належать: наявність позапроцесуальних контактів судді зі сторонами чи іншими учасниками справи; його попередня участь у справі як сторони або іншого учасника процесу; особиста заінтересованість у результаті розгляду; порушення процедури визначення судді для розгляду справи, а також будь-які інші обставини, що можуть поставити під сумнів неупередженість чи об'єктивність судді [1]. Як приклад, можна розглянути ситуацію коли суддя в процесі ознайомлення із справою виявив, що одна із сторін його особиста знайома, що створює підстави для самовідводу.

Так, відповідно до ст. ст. 39, 40 ЦПК України суддя повинен подати заяву про самовідвід до початку судового розгляду, але не пізніше початку підготовчого засідання у справах, які розглядаються в рамках спрощеного позовного провадження. За результатами вирішення заяви про відвід суд постановляє ухвалу [1].

Зокрема, варто зазначити, що у випадках коли суддя не оголошує про самовідвід при наявності законних підстав, то він може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності. Де підставою для відкриття дисциплінарного провадження виступає порушення правил самовідводу, або будь-яке інше істотне порушення норм процесуального законодавства.

Слід підкреслити, що у своїй професійній діяльності суддя повинен уникати будь-яких зв'язків із сторонами та учасниками справи, яка знаходиться у його розгляді. Але це право виступає в більш диспозитивному контексті, оскільки суддя сам повинен враховувати ризики не оголошення самовідводу та вирішувати чи є достатні підстави вважати, що його зв'язок порушує право на справедливий розгляд справи. При цьому варто додати, що коментар до Кодексу суддівської етики передбачає, що судді не варто постійно користуватись своїм правом на самовідвід, оскільки це може потенційно призвести до того, що у невеликих містах з незначною чисельністю населення суддя буде відстороненим від майже кожної справи [2, с. 107].

Наприклад, О. Гетманцев і Л. Кондрат'єва пропонують під відводом судді/суду розуміти «передбачені в нормах цивільного процесуального законодавства підстави, за наявності яких суддя не може брати участь у розгляді судової справи і підлягає відстороненню від процесу за власною ініціативою (самовідвід) або за заявою учасника судової справи» [3].

Де-факто, суддя зобов'язаний вживати заходи щодо уникнення ситуацій, які свідчать про наявність підстав для відводу (самовідводу) передбачених ст. 36 ЦПК України, що тим самим може розглядатися в тісному зв'язку з довірою громадян до судової влади в Україні в цілому.

По-перше, суддя, який має (або створює враження такого, що має) конфлікт інтересів, але вважає, що може розглядати справу неупереджено, що може брати участь в провадженні у разі згоди сторін [2]. Наприклад,

судді стало відомо про наявність підстав для самовідводу в день підготовчого засідання, і він задля уникнення ризиків спричинених його родинним зв'язком із відповідачем на початку засідання виступає перед учасниками та сторонами справи, де зазначає про наявність підстав відводу (самовідводу). В свою чергу сторони можуть користуватися правом подання заяви про відвід судді, або не заявити його. І в такому випадку засідання буде продовжено, оскільки суддею було вжито заходи для забезпечення об'єктивного та неупередженого розгляду справи.

По-друге, якщо суддя оцінив всі ризики не оголошення про самовідвід та неможливість уникнення його іншими шляхами, то протягом 10 днів з моменту відкриття провадження ним повинна бути подана вмотивована заява з детальним аналізом підстав, які свідчать про наявність законних підстав оголошення самовідводу.

Як висновок, інститут самовідводу судді постає одним із основних принципів судочинства в цілому, оскільки, це передбачає дотримання основоположних прав людини та громадянина, зокрема, права на справедливий судовий розгляд справи. У випадках, коли існують підстави для оголошення самовідводу, але суддя ігнорує цей обов'язок, це тягне за собою його притягнення до дисциплінарної відповідальності із застосуванням санкцій. Таким чином, суддя повинен вживати заходів для уникнення конфлікту інтересів в рамках здійснення ним професійних обов'язків.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 бер. 2004 р. № 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 24.04.2025).

2. Коментар до Кодексу суддівської етики від 4 лют. 2016 р. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/komentar-kodeksusuddivskoietiki-edd47ed191.pdf> (дата звернення: 24.04.2025).

3. Юрко С.С. Проблеми інституту відводу судді у процесуальному законодавстві України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2023. Випуск 4. С. 20–25. URL: <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/388/356> (дата звернення: 24.04.2025).

Pyzhov M.S., the first (bachelor's) level applicant,
State University «Kyiv Aviation Institute», Kyiv, Ukraine
Supervisor: **Filinovych V.V.**,
Doctor of Juridical Sciences, Associate professor

COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF APPELLATE PROCEEDINGS IN UKRAINE WITH PROCEEDINGS IN OTHER COUNTRIES

The topic of comparative characteristics of appellate proceedings in Ukraine with those in other countries is interesting because it provides an opportunity to improve appellate proceedings in our country. Improving appellate proceedings involves the stages of the process during which the appellate court verifies the legality and validity of decisions and rulings of the court of first instance that have not entered into legal force.

Considering the comparative characteristics of the appellate proceedings in Ukraine with the proceedings in other countries, the vision of Kizlova O.S., Zakharova O.S. in their dissertation on the topic: «Appellate proceedings in the civil process of Ukraine» is interesting.

As an institution of civil procedural law, appellate proceedings are a set of legal norms that regulate social relations in the implementation of the activities of the court of appeal, participants in the case, as well as persons who did not participate in the case, if the court decided the issue of their rights, freedoms, interests and obligations regarding the implementation of an appeal, as well as appellate review of the case as a result of checking the legality and validity of court decisions. As an optional stage of civil proceedings, appellate proceedings are a set of procedural actions of the appellate court, the participants in the case, as well as persons who did not participate in the case, if the court has decided the issue of their rights, freedoms, interests and duties, combined for the purpose of appealing and verifying the legality and validity of decisions, as well as decisions of the court of first instance that have not entered into legal force [1, p. 6].

Based on this part, it becomes clear that appellate proceedings are a set of legal norms that regulate social relations in the implementation of the activities of the court of appeal, participants in the case, as well as persons who did not participate in the case, if the court decided the issue of their rights, freedoms, and interests.

Also interesting is the vision outlined on the website: «Textbook for Universities Online».

An appeal is an appeal to a higher court with a request (complaint) to cancel (change) a judicial act of the court of first instance that has not entered into legal force and which is the basis for reviewing the case on the merits in

the stated or in full extent. The full scope of the review is provided for in the following cases: - when the court decision is overturned on unconditional grounds; - the arguments of the appeal do not allow for a review of the legality and validity of the court decision in part. Review to the stated extent is provided for in all other cases. The subject of the appeal is the claim of the applicant of the appeal, which is addressed to the higher (appellate) court. An appeal may be individual or joint, original or joined (by another co-participant), main or counter-part or incidental, that is, filed by a party independently or in connection with an appeal to another party. The most meaningful interest is the classification of appeal into such types as full and incomplete. Incomplete appeal is characteristic of the national systems of Austria and Germany. Full appeal traditionally exists in Italy and France [2].

Based on this part, the concept of appeal, the subject of appeal, and types of appeal become clear.

The significance of appellate proceedings lies in the fact that they are one of the forms that ensures the uniform application of laws by courts when deciding civil cases. The consideration of cases on appeal allows us to correct the errors of the courts of first instance and direct their work, ensuring a correct and uniform approach to the application of the norms of substantive and procedural law, and also has a preventive nature - it prevents violations of the norms of law by citizens, organizations, officials and service personnel [2].

Based on this part, the importance of appeal proceedings becomes clear.

In Western European processes, not all decisions of the court of first instance can be subject to review by the appellate court. For example, in France, an appeal is not allowed in cases where the subject of the dispute is insignificant, namely when the amount of the claims is less than 13,000 francs. In addition, in French civil proceedings, for the purpose of procedural economy, appeal in its general sense is not allowed at all in certain categories of cases. Examples include decisions on the seizure of real estate, on bankruptcy, on the correction of factual errors, etc. [2]

Based on this part, it becomes clear the appeal presented in France.

In conclusion, it becomes clear that when comparing the appellate proceedings of Ukraine with the appellate proceedings of other countries, it is necessary to distinguish between the types of appellate proceedings and the categories of cases in which an appeal should be used. Thus, not all European views on appellate proceedings can be used in Ukrainian appellate proceedings, since they do not coincide with the financial and economic views of our state.

Literature

1. Кізлова О.С., Захарова О.С. Апеляційне провадження в цивільному процесі України: дис. Голубєва Н.Ю. док. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2018. С. 6. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dcb75dad-03e1-45ea-8130-de023c9665c9/content> (дата звернення: 13.04.2025).

УДК 349.2(043.2)

Садигов Р.А., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Вишновецька С.В., д.ю.н., професор

СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ НЕКОНТРОЛЬОВАНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

Український ринок праці зазнав значного дисбалансу, завданого мобілізацією та масовим виїздом громадян за кордон. Залучення жінок на «чоловічі» професії, перенавчання та вербування молоді і людей старшого віку виявилось недостатнім. У таких умовах дедалі частіше піднімається питання про необхідність залучення трудових мігрантів з-за кордону для компенсації дефіциту робочої сили, відновлення економіки та поглиблення інтеграційних процесів з ЄС [1].

Однією із серйозних загроз для стабільності національного ринку праці сьогодні є ризики демпінгу заробітної плати та зростання тіньової зайнятості через неконтрольовану трудову міграцію. Досвід низки європейських країн, зокрема Німеччини та Франції, показав, якщо не забезпечити ефективного правового регулювання процесу залучення мігрантів, це неминуче призводить до зниження рівня соціальних гарантій, поглиблення нерівності на ринку праці та розширення тіньових економічних процесів.

У Німеччині проблеми, пов'язані з трудовою міграцією, особливо гостро постали у секторах, що потребують некваліфікованої праці (в будівництві, сфері догляду за літніми людьми та сільському господарстві). У цих галузях помітно зросла частка тіньової зайнятості. Багато мігрантів працювали без офіційного оформлення, що не лише порушувало встановлені стандарти оплати праці, а й позбавляло їх базових прав на соціальний захист.

Аналогічно Німеччині проблеми торкнулися Франції щодо захисту трудових прав мігрантів, особливо в будівництві та сільському господарстві. Порушення встановлених стандартів оплати праці, відсутність юридичних гарантій призвели до економічної експлуатації та соціальної напруги серед місцевого населення, що почало сприймати мігрантів як небажану конкуренцію на ринку праці.

Головною передумовою виникнення цих негативних процесів стала

відсутність або недостатня ефективність та дієвість правових механізмів, які б мали одночасно сприяти легальному залученню іноземних працівників та забезпечували дотримання трудових стандартів. Низка європейських країн вдосконалили своє законодавство, запровадивши електронні реєстри працевлаштованих мігрантів, посилили контроль за умовами праці, спростили процедури легалізації зайнятості при одночасному посиленні відповідальності за їх порушення.

Для України, задля формування ефективної системи правового регулювання трудової міграції, актуальним буде вже сьогодні створення чіткого механізму перевірки роботодавців шляхом спрощеного доступу до легальної роботи та контролю за оформленням трудових відносин з іноземцями, створення єдиної електронної платформи обліку працевлаштованих мігрантів. Важливо, щоб трудове та міграційне законодавство були узгодженими і діяли як єдиний механізм захисту прав усіх працівників незалежно від громадянства. Важливо вже сьогодні зробити висновки з європейського досвіду та завчасно запобігти подібним помилкам.

Особливу стурбованість викликає те, що вже зараз частина роботодавців використовує працю мігрантів поза межами правового регулювання, формально укладаючи короткострокові цивільно-правові угоди або залучаючи працівників через посередницькі структури, що дозволяє уникати сплати обов'язкових податків і соціальних внесків.

Не менш важливою складовою є робота з підвищення обізнаності мігрантів. Європейська практика показує, що активна інформаційна політика – роз'яснювальні кампанії, юридичні консультації, освітні програми – суттєво знижує ризики порушення трудових прав і сприяє стабільності та прозорості на ринку праці.

Ефективне, збалансоване правове регулювання трудової міграції має ключове значення для забезпечення стабільності ринку праці в Україні. В умовах демографічного скорочення, втрати значної частини працездатного населення, а також активного процесу післявоєнного відновлення економіки, потреба в залученні іноземної робочої сили є об'єктивною та неминучою.

Однак сам по собі факт залучення трудових мігрантів не гарантує позитивного ефекту. Без чітких правових механізмів така політика може призвести до зворотного результату (зростання тіньової зайнятості, зниження соціальних стандартів, дискримінаційних практик як щодо українців, так і мігрантів). Саме тому надзвичайно важливо вже зараз закласти основу для прозорої, зрозумілої та справедливої нормативної моделі.

Використання європейського досвіду дасть Україні змогу не лише перейняти успішні практики, але й уникнути помилок, яких припустилися інші держави на шляху до врегулювання міграційних процесів. Українське

законодавство повинне забезпечити як можливості для легального працевлаштування іноземців, так і гарантії для збереження конкурентних умов на ринку праці для громадян України.

Грамотна міграційна політика може стати не лише механізмом захисту прав трудових мігрантів, а й інструментом формування справедливих, прозорих і довгостроково ефективних трудових відносин. Це, у свою чергу, зміцнює економічну безпеку країни, стимулює розвиток внутрішнього ринку праці та сприяє утвердженню принципів соціальної рівності та поваги до людської праці – незалежно від національного походження працівника.

Розв'язання проблеми щодо трудового потенціалу, необхідного для швидкої відбудови економіки України, потребуватиме: вивчення ринку праці, проведення оцінки потреб у конкретних секторах економіки, спеціалістах певних кваліфікацій, спроможності їх залучення та інтеграції; підвищення ролі органів місцевого самоврядування в процесах залучення трудових мігрантів; використання можливостей української діаспори для залучення висококваліфікованої робочої сили із-за кордону; розроблення державних та регіональних програм залучення іноземних працівників для участі в післявоєнній відбудові України; посилення комунікації на міжнародному рівні для представлення світовому суспільству післявоєнної України як країни можливостей [2].

Література

1. Галів О. В Україні брак робочої сили: трудова міграція іноземців неминуча? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/trudova-mihratsiya-ukrayina-banhladesh-indiya-/33335838.html>.

2. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 лип. 2017 р. № 482-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text>.

УДК 349.2(043.2)

Стрельцова А.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Вишневецька С.В., д.ю.н., професор,

СПОРИ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ПРАЦІВНИКОМ ПІДПРИЄМСТВУ, УСТАНОВІ, ОРГАНІЗАЦІЇ

Питання відповідальності працівника за матеріальну шкоду, заподіяну

роботодавцю, займає важливе місце у системі трудових правовідносин. Ефективне врегулювання таких сплрв сприяє зміцненню трудової дисципліни, забезпеченню належного виконання службових обов'язків та захисту майнових інтересів підприємств, установ і організацій. Зростання кількості випадків недбалого або несумлінного ставлення працівників до майна роботодавця зумовлює потребу у чіткому правовому механізмі, що регулює порядок відшкодування заподіяних збитків. З огляду на специфіку трудових відносин, які ґрунтуються на підпорядкуванні, довірі та стабільності, спори такого характеру потребують особливого підходу при розгляді як на досудовому етапі, так і в межах судового провадження. Окрему увагу привертає необхідність дотримання балансу між інтересами працівника й роботодавця, що передбачає застосування принципів справедливості, пропорційності та правової визначеності.

Спори щодо відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної працівником, виникають у разі порушення обов'язку належного збереження майна роботодавця або недбалого виконання трудових обов'язків. Вони регулюються нормами трудового законодавства, зокрема главою IX Кодексу законів про працю України [1], яка встановлює підстави, умови та межі матеріальної відповідальності. Загальне правило передбачає обмежену відповідальність працівника, однак у передбачених законом випадках допускається і повна матеріальна відповідальність.

Особливістю правового регулювання є те, що матеріальна відповідальність працівника має спеціальний характер, на відміну від деліктної відповідальності, що притаманна цивільному праву. Для притягнення працівника до відповідальності необхідним є встановлення наявності шкоди, протиправної поведінки, причинного зв'язку та вини. Водночас у трудових правовідносинах важливу роль відіграють особливі умови, як-от наявність трудового договору, характер виконуваної роботи та ступінь довіри до працівника.

Вирішення спорів зазначеної категорії ускладнюється необхідністю правової оцінки внутрішніх процесів підприємства, зокрема правильності ведення бухгалтерського обліку, дотримання трудових інструкцій, наявності наказів і розпоряджень. Практика розгляду таких справ судами свідчить про значну варіативність підходів до встановлення розміру шкоди, доведення вини працівника та визначення форми відшкодування [2].

У межах правозастосовної діяльності виникає потреба у забезпеченні рівноваги між інтересами сторін трудових правовідносин. З одного боку, слід гарантувати ефективний захист майнових інтересів роботодавця, а з іншого – не допустити необґрунтованого покладення надмірного тягаря на працівника. Саме тому вдосконалення правових механізмів урегулювання подібних спорів має важливе значення як для стабільності трудового процесу, так і для забезпечення соціальної справедливості у сфері праці.

Як приклад можна навести одну із таких справ, розглянутих в Огляді судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної працівником підприємству, установі, організації [3].

Спірні правовідносини, які виникли між сторонами у справі, стосуються встановлення обставин порушення розливником сталі підприємства під час виконання трудових обов'язків вимог посадової і технологічної інструкцій, що спричинило виробничу неполадку машини безперервного лиття заготовок.

Неналежне виконання вимог посадової інструкції та технологічної інструкції «Розливання сталі на машинах безперервного лиття заготовок конвертерного цеху», яке поставлено у вину позивачеві, стосується недотримання ним вимог пунктів указаних інструкцій, що перебуває у прямому причинно-наслідковому зв'язку із завданням Приватному акціонерному товариству «Металургійний комбінат «Азовсталь» матеріальних збитків.

Оскаржуючи наказ про стягнення суми прямої дійсної матеріальної шкоди в розмірі середньомісячного заробітку згідно з вимогами статей 127, 128, 130, 132, 136 КЗпП України, позивач вказував на відсутність своєї вини.

Суди попередніх інстанцій дійшли висновків про те, що у прориві металу та заподіянні відповідачу матеріальної шкоди є вина позивача, як розливника сталі 6 розряду, який не виконав усі вимоги посадової інструкції, які б дали змогу зменшити негативні наслідки для підприємства, тому наявні підстави для стягнення з нього суми прямої дійсної матеріальної шкоди.

Верховний Суд погодився із висновками судів попередніх інстанцій про наявність правових підстав для стягнення з розливника сталі 6 розряду на користь ПрАТ «МК «Азовсталь» суми прямої дійсної матеріальної шкоди відповідно до статей 127, 130, 132, 136 КЗпП України, вказавши, що роботодавець не порушив прав позивача, оскільки, стягнув суму прямої дійсної матеріальної шкоди, але не більше середньомісячного заробітку. При цьому відповідно до аналізу частини другої статті 136 КЗпП України, розпорядження про відрахування із заробітної плати може бути видане не пізніше двох тижнів з дня виявлення шкоди. День виявлення шкоди – це день, коли роботодавець дізнався про заподіяння шкоди або за всіма об'єктивними обставинами мав це зробити [4].

У сфері трудових правовідносин спори щодо відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної працівником, залишаються одними з найскладніших як з точки зору правового регулювання, так і в аспекті їх практичного вирішення. Встановлення факту заподіяння шкоди, визначення її розміру, доведення вини та обґрунтування форми відповідальності вимагають ретельного аналізу доказів і дотримання

принципів правової справедливості. Зважаючи на особливий характер трудової відповідальності, необхідно забезпечити баланс між захистом інтересів роботодавця та правами працівника.

Удосконалення правозастосовної практики, послідовне тлумачення норм трудового законодавства, а також розвиток превентивних механізмів усередині підприємств сприятимуть ефективному попередженню та належному врегулюванню таких спорів. Комплексне розуміння правової природи відповідальності працівника та забезпечення єдності судової практики мають визначальне значення для зміцнення правової культури у сфері праці.

Література

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

2. Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 14 від 29 груд. 1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-92#Text>

3. Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної працівником підприємству, установі, організації. Рішення, внесені до ЄДРСР з 2018 року до липня 2023 року. Київ, 2023. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KCS_mater_shkoda.pdf.

4. Постанова Верховного Суду від 18 січ. 2022 р. у справі № 265/3204/17 (провадження № 61-17763св20) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112433950>.

УДК 349.2(043.2)

Тюбай А.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Дідук А.Г., к.ю.н., доцент

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ВЛАСНОСТІ У ДОГОВОРАХ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ

Непорушність права власності гарантується не лише національним законодавством України (стаття 41 Конституції України, стаття 321 Цивільного кодексу України), а й міжнародним (стаття 1 Протоколу 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). Фізичні та юридичні особи мають право набувати майно у спосіб, який не порушує

чинне законодавство, а також права та інтереси інших осіб. В залежності від суб'єктивних обставин особа не завжди має можливість одразу придбати у власність відповідне майно. Зважаючи на необхідність наявності такого майна, володіння та користування ним, поширеною є практика укладення договору лізингу, зокрема фінансового лізингу.

Найчастіше контрагентом у зазначених договірних відносинах виступає банк або інша фінансова установа. Оскільки діяльність останніх пов'язана з отриманням відповідних ліцензій, то укладення договорів із такими суб'єктами видається безпечним. Серед іншого, так звана, популярність того чи іншого банку, є додатковим важелем, який схиляє вибір споживача до конкретного контрагента.

На жаль, практика свідчить, що навіть за умов належного виконання усіх умов договору фінансового лізингу, лізингоодержувач де-факто позбавляється можливості отримати майно у власність. Наприклад, за умовами договору фінансового лізингу автомобіля АТ КБ «Приватбанк»: «Право власності на Предмет лізингу переходить від Лізингодавця до Лізингоодержувача в момент підписання уповноваженими представниками Сторін та скріплення печаткою Лізингодавця Акту звірки взаєморозрахунків та переходу права власності, але не раніше ніж через один рік, починаючи з дати підписання Сторонами Акту» [1]. На перший погляд, типове положення договору, однак існує суттєвий юридичний нюанс, що потребує особливої уваги.

Відповідно до частини 1 статті 317 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), зміст права власності включає право володіння, користування та розпоряджання своїм майном. При цьому законодавством можуть бути встановлені особливості користування та розпорядження окремими видами майна, зокрема, транспортними засобами. Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 1998 р. № 1388 затверджено Порядок державної реєстрації транспортних засобів (далі – Порядок) [2]. Відповідно до пункту 7 якого на фізичних та юридичних осіб покладається обов'язок здійснити реєстрацію (перереєстрацію) транспортного засобу протягом десяти діб після придбання (одержання) або митного оформлення, або тимчасового ввезення на територію України, або виникнення обставин, що є підставою для внесення змін до реєстраційних документів. Порядок прямо передбачає, що договір фінансового лізингу є підтверджуючим документом законності набуття права власності на транспортний засіб (пункт 8 Порядку). Варто зазначити, що договори фінансового лізингу із АТ КБ «ПриватБанк» часто стають предметом судових спорів. Так, у справах № № 398/6530/24, 211/2334/25, 212/6027/24 позивачі зверталися до суду для визнання права власності на автомобіль. Незважаючи на те, що у згаданих справах рішення суду прийнято на користь лізингоодержувачів, повноцінно реалізувати своє право останні не можуть.

При зверненні до територіальних сервісних центрів для перереєстрації автомобілів та отримання відповідного свідоцтва, лізингоодержувачі отримують відмову. Відповідно до відомостей з Єдиного державного реєстру боржників (далі – Реєстр боржників) щодо АТ КБ «ПриватБанк», як боржника, відкрито 146 виконавчих проваджень [3]. Порядок прямо передбачає, що особа не може відчужувати транспортний засіб, якщо відомості про неї внесено у реєстр (пункт 15 Порядку) [2].

Тобто, юридично лізингоодержувач є власником майна, проте він позбавлений можливості розпоряджатися, а в окремих випадках і користуватися власним автомобілем. Слід звернути увагу, що оскарження дій сервісних центрів не є належним способом захисту. Так у рішенні одного з районних судів зазначено: «... перереєстрація транспортного засобу на підставі договору фінансового лізингу не підпадає під виключення, зазначені у пункті 15 Порядку № 1388. Таким чином, оскарження відмови сервісного центру у реєстрації за позивачем права власності не буде ефективним засобом захисту прав останнього, як набувача майна» [4]. Навіть за умови безперешкодного користування транспортним засобом, законні власники майна позбавлені можливості ним розпоряджатися, адже у реєстрі транспортних засобів та свідоцтві про реєстрацію транспортного засобу власником зазначений лізингодонадавач.

Очевидно, що при укладенні договорів фінансового лізингу щодо майна, яке підлягає державній реєстрації, врахувати ризик можливого майбутнього внесення лізингодонадача до Єдиного реєстру боржників неможливо. Зважаючи на це, вважаємо доцільним внести зміни у Порядок державної реєстрації транспортних засобів, зокрема, доповнити його положеннями, які б дозволяли здійснити перереєстрацію транспортного засобу, який є предметом договору фінансового лізингу.

Література

1. Договір фінансового лізингу автомобіля. Приватбанк. URL: <https://static.privatbank.ua/files/dogovor-fin-lizing.pdf> (дата звернення: 29.04.2025 року).

2. Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів [...]. Постанова Кабінету Міністрів України від 07.09.1998 р. № 1388. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1388-98-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.04.2025 року).

3. Єдиний реєстр боржників. Міністерство юстиції України. URL: <https://erb.minjust.gov.ua/#/search-debtors> (дата звернення: 29.04.2025 року);

4. Рішення Довгинцівського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 17 квіт. 2025 р. № 211/2334/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126681532> (дата звернення: 30.04.2025 року).

Хомусько Є.М., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Вишновецька С.В., д.ю.н., професор

ТРУДОВІ ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС МІЖ НЕОБХІДНІСТЮ ТА СПРАВЕДЛИВІСТЮ

У сучасних реаліях, коли Україна вже понад три роки перебуває у стані повномасштабної збройної агресії з боку Російської Федерації, питання забезпечення трудових прав громадян набуло особливої актуальності. Воєнний стан вимагає від держави гнучкого реагування на надзвичайні виклики, що закономірно зумовлює зміну підходів до регулювання трудових відносин.

В Україні трудові відносини регулює низка нормативно-правових актів. Так, Конституція України гарантує кожному громадянину право на працю, належні, безпечні та здорові умови праці, своєчасну і не нижчу за визначену законом оплату. У свою чергу Кодекс законів про працю України тривалий час залишався головним інструментом правового регулювання трудових відносин, забезпечуючи зобов'язання роботодавців та відносно стабільний захист прав працівників на відпочинок, соціальне страхування, захист у разі безробіття та ін.

Однак, з початком повномасштабної війни, законодавець був змушений оперативно адаптувати трудове законодавство до нових умов. У березні 2022 року було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який запровадив низку суттєвих новел [1]. Серед них: можливість переведення працівника без його згоди на іншу роботу, включаючи іншу місцевість; спрощення процедури розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця; призупинення дії трудового договору через форс-мажорні обставини; обмеження надання щорічних відпусток, зміна режиму робочого часу тощо.

Ці норми були обґрунтовані необхідністю підтримки обороноздатності держави, мобільності трудових ресурсів і безперервного функціонування критичної інфраструктури. Водночас у правовій доктрині та серед правознавців виникли дискусії щодо доцільності, масштабу та правової обґрунтованості таких заходів.

У процесі застосування нових норм було виявлено низку проблем, які свідчать про потенційне порушення принципів соціальної справедливості. Деякі роботодавці почали зловживати можливістю розірвання трудових договорів за спрощеною процедурою, нехтуючи правами працівників. У

ряді випадків мало місце незаконне переведення на іншу роботу без згоди працівника, недотримання процедури звільнення працівників, неоформлення трудових відносин між працівником та роботодавцем, затримка заробітної плати або відсутність визначених законодавством компенсацій [2; 3].

Окрему проблему становить складність доведення фактів порушення трудових прав у судовому порядку в умовах воєнного стану через обмежений доступ до судів, зміну місцезнаходження сторін, знищення документів у зонах бойових дій.

Під час воєнного стану держава перебуває у винятковому становищі, що дозволяє тимчасово обмежити певні права та свободи. Проте відповідно до міжнародних стандартів, навіть за надзвичайних обставин обмеження прав мають бути пропорційними, обґрунтованими та тимчасовими. У цьому контексті виникає питання: чи були нововведення у сфері трудового права дійсно необхідними з огляду на мету, і чи не порушили вони межу справедливого балансу між інтересами працівника та роботодавця?

На жаль, нинішня практика свідчить про переважання інтересів роботодавців та держави над трудовими гарантіями громадян, що потенційно створює ризик легалізації нерівності та соціального напруження.

Міжнародна організація праці (далі – МОП) чітко визначає, що навіть у період надзвичайного або воєнного стану держава має зберігати основні трудові гарантії. Зокрема, Конвенція МОП № 87 про свободу асоціації та захист права на організацію, Конвенція № 98 про застосування принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів не передбачають їхнього скасування у період війни.

Європейський суд з прав людини також неодноразово підкреслював у своїх рішеннях, що обмеження прав у період надзвичайного стану мають бути обґрунтованими і не повинні порушувати саму суть прав людини, тому Україна зобов'язана забезпечувати гармонізацію своїх дій з міжнародними зобов'язаннями.

Отже, правове регулювання трудових прав в умовах воєнного стану повинно бути гнучким, однак не ціною відступу від базових принципів соціальної держави. Запроваджені норми мають бути чітко обмежені в часі та застосовуватись лише у випадках, коли це дійсно обґрунтовано.

Серед першочергових заходів – здійснення моніторингу дотримання трудових прав на рівні регіонів; посилення відповідальності за зловживання з боку роботодавців; створення ефективних механізмів оскарження порушень трудових прав, зокрема в онлайн-форматі; перегляд законодавчих змін після завершення воєнного стану з урахуванням принципів соціальної справедливості та міжнародних стандартів.

Лише за умов правової виваженості, відкритості та поваги до прав

людини навіть у найскладніших обставинах Україна зможе зберегти довіру громадян до держави та закласти основу для справедливого відновлення після війни.

Література

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2136-20> (дата звернення: 28.04.2025).

2. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117429516> (дата звернення: 28.04.2025).

3. Порухення трудового законодавства під час війни: робота над помилками. *Юридична газета – онлайн версія*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/trudove-pravo/porushennya-trudovogo-zakonodavstva-pid-chas-viyni-robot-na-pomilkami.html> (дата звернення: 28.04.2025).

РОЗДІЛ 5

ТРАНСПОРТНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

УДК 346.9(043.2)

Бабушкін Д.О., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Нецька Л.С., к.ю.н., доцент

ПРАВОВІДНОСИНИ БАНКРУТСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблема банкрутства підприємств в Україні стала особливо актуальною в умовах економічної нестабільності та в період воєнного стану. Внаслідок повномасштабної військової агресії з боку Російської Федерації всі громадяни та суб'єкти господарювання зазнають значних фінансових збитків, що в окремих випадках призводить до виникнення ознак неплатоспроможності підприємств. Воєнні дії суттєво ускладнили або навіть унеможливили ефективне ведення господарської діяльності, своєчасні розрахунки з партнерами та повне виконання фінансових зобов'язань.

Серед основних проблем, які впливають на правовідносини банкрутства в умовах воєнного стану, варто виокремити наступні:

1. Підвищення рівня фінансового та підприємницького ризику через ведення бойових дій. Прикладом може бути ракетний удар, під час якого майно підприємства може постраждати або взагалі бути знищене. Так, наприклад, на прифронтових та частково окупованих територіях близько 45% підприємств первинного сектору (сільське господарство та видобувна промисловість), 35% — вторинного (промислове виробництво) і 37% — третинного сектору (сфера послуг) перебувають під загрозою повного припинення.

2. Відтік робочої сили через воєнний стан, а саме: через активні воєнні дії спричинено численну міграцію та мобілізацію працездатного населення. Це в свою чергу впливає на формування попиту на ринку товарів, робіт та послуг, а саме на його зменшення. Також зменшення робочої сили безперечно призводить до її подорожчання, що в свою чергу також може призводити до банкрутства.

3. Переведення економіки на «військові рейки», що передбачає обов'язкову участь суб'єктів господарювання у виконанні мобілізаційних замовлень. Це включає дотримання встановлених вимог щодо номенклатури та обсягів виробництва продукції для потреб військового сектору, створення та підготовку спеціальних формувань, а також реалізацію визначених заходів мобілізаційної підготовки. Установи та організації зобов'язані виконувати ці завдання на основі укладених договорів і не мають права відмовитися від їх підписання, якщо мають відповідні ресурси для їх реалізації [1, с. 3-4].

Тому важливим є створення єдиного підходу до вирішення проблем банкрутства в умовах воєнного стану, спрощення й автоматизація самих процедур банкрутства, а також формування нових підходів для підтримки і відновлення неплатоспроможних суб'єктів.

Так, наприклад, 20 березня 2023 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України». Цим нормативно-правовим актом було передбачено створення автоматизованої системи «Банкрутство та неплатоспроможність», яка синхронізує бази даних з інформацією про хід проваджень у справах про банкрутство та фінансово-економічними показниками боржників. Система також інтегрує Єдиний реєстр боржників та Електронний кабінет арбітражного керуючого [2].

Важливою віхою стало набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації» з 01 січня 2025 року. Ці зміни перш за все змінили вектор розвитку відносин банкрутства в бік «спасіння» від банкрутства підприємств за допомогою нормативного врегулювання процедури превентивної реструктуризації, яка спрямована на недопущення ліквідації боржника. До заходів, що можливі для застосування під час превентивної реструктуризації, належать реструктуризація заборгованості, зміна напрямку використання активів, залучення додаткового фінансування або продаж частини майна. За своєю суттю ця процедура є альтернативним механізмом вирішення фінансових труднощів, який дозволяє уникнути банкрутства. З огляду на подовження військового стану варто зазначити, що здійснення подібних змін з боку держави є актуальним та ефективним для відновлення українського бізнесу у такий важкий час [3].

Отже, в умовах воєнного стану проблема банкрутства підприємств в Україні набуває особливої гостроти, оскільки поєднує в собі економічні, соціальні та безпекові виклики. Внесені законодавчі зміни безперечно спрямовані на спрощення та автоматизацію процедур банкрутства. Проте обставини воєнного стану формують складне середовище для ведення

бізнесу та вимагають постійного пошуку ефективних механізмів державної підтримки суб'єктів господарювання у кризовий період.

Література

1. Стащук О., Шостак Л., Булик Д. Банкрутство підприємств в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. С. 1-8.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 20 бер. 2023 р. № 2971-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2971-20#Text>.

3. Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації: Закон України від 19 верес. 2024 р. № 3985-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3985-20#Text>

УДК 340:004.65(043.2)

Білявська В.Є., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,

Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

Водоп'янова Є.В., здобувачка вищої освіти магістерського рівня,
Університет м. Торонто, Канада

Науковий керівник: Жмур Н.В., к.ю.н., доцент

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У КОСМОСІ: ПОШУК НОВИХ СВІТІВ

У наш час космос викликає захоплення та прагнення людини до пізнання невідомого. Вивчення Всесвіту відкриває нові горизонти не лише для науки, а й для практичного розвитку людства: від створення інноваційних технологій до перспектив колонізації іншої планети. Нейромережі та алгоритми машинного навчання дозволяють не лише виявляти наявні придатні для життя екзопланети, а й розпізнавати сигнали з глибокого космосу, які можуть свідчити про створення інших форм життя. Застосування ШІ в космічних дослідженнях — це крок до розгадки одного з найдавніших загадок людства: чи ми одні у Всесвіті?

Вивчення космосу відкриває нові горизонти для наукових відкриттів та технологічного прогресу, розробки нових матеріалів та енергетичних систем, колонізації інших планет та використання космічних ресурсів [1, с. 60].

Тому сьогодні важливо наголосити на новому методі машинного навчання, розробленому у 2025 році науковцями Бернського університету, що здатний передбачати створення землеподібних планет з точністю 99%.

Це суттєво прискорює пошук придатних для життя світів. Алгоритм розпізнає закономірності, які вказують на присутність подібних до Землі планет, навіть без прямого спостереження. Технологія дозволяє зосередити ресурси на найперспективніших зіркових системах [2]. Модель, створена в рамках докторської дисертації Жанни Давулт за участю професора Яна Аліберта та аспіранта Ромена Ельтшингера, базується на «Бернській моделі» формування та еволюції планети. Алгоритм аналізує численні параметри планетних систем, встановлюючи взаємозв'язки з імовірністю вигляду землеподібних планет [2].

Методи машинного навчання відкривають нові горизонти в пошуку життя у Всесвіті. Поєднання астрономічних спостережень із алгоритмами штучного інтелекту — потужний інструмент у відповідях на фундаментальні питання нашого існування [2].

Ще у 2018 вчені з Плімутського університету (Велика Британія) створили штучний інтелект, здатний передбачити ймовірність розвитку життя на інших планетах. За допомогою нейронної мережі, яка аналізувала оптичні спектри понад 100 космічних об'єктів, дослідники класифікували вказані населені планети на п'ять типів — таких як Земля, Марс, Венера, Титан або рання Земля. Розробка вже показала здатність правильно розпізнавати нові спектри, які можуть значно полегшити пошук екзопланет, придатних для життя [3].

У січні 2023 році було виявлено вісім підозрілих сигналів від п'яти зірок на відстані 30–90 світлових років за допомогою алгоритму машинного навчання для розпізнавання штучних радіосигналів із даними наземних телескопів. Це не докази життя, але сигнали викликають інтерес. ШІ також вимагає для пошуку місця, де може існувати життя. У квітні 2023 року нейромережа виявила екзопланету, яку проґавили дослідники. Це було новонароджене небесне тіло в газопиловому диску навколо зорі [4].

Ми погоджуємося з тим, що інтеграція штучного інтелекту в дослідження космосу є виключно перспективним напрямком сучасної науки. В умовах стрімкого збільшення обсягів даних саме машинне навчання дозволяє зробити точні та масштабні аналітичні обчислення, які раніше були неможливими. Застосування алгоритмів у пошуку екзопланет, розпізнавання космічних об'єктів і сигналів — це крок до глибшого розуміння нашого місця у Всесвіті.

Особливої уваги практичного застосування заслуговує робота юного дослідника з Каліфорнії — Метью Паза, а саме створення алгоритму штучного інтелекту, який виявив 1,5 мільйона нових космічних об'єктів на основі даних з телескопа NEOWISE. Учень розробив модель машинного навчання, здатну виявити найменші зміни в інфрачервоних вимірюваннях, що дозволило знайти змінні зорі, квазари та інші об'єкти, раніше не класифіковані. Алгоритм має потенціал для застосування і в

інших галузях — від метеорології до фінансів [5].

Демонструючи, практичний досвід молодих дослідників та провідних світових університетів ми погоджуємося, що поєднання астрономії, інформатики та міждисциплінарних підходів сприяє народженню нових відкриттів та у майбутньому прискорює ефективність пошуку ознак життя за межами Землі й змінює уявлення людей про космос, технології й самих себе.

Отже, застосування штучного інтелекту в космічних дослідженнях відкриває нові перспективи для науки, прискорюючи процес виявлення екзопланет, аналізу космічних сигналів та класифікації об'єктів у Всесвіті. Завдяки алгоритмам машинного навчання вдасться ефективніше опрацьовувати великі обсяги даних. Успіхи провідних наукових центрів і молодих дослідників засвідчують величезний потенціал технологій штучного інтелекту для розкриття таємниць космосу.

Література

1. Грицанчук А.В. Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації. *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку*: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Переяслав, 22 січ. 2025 р.). Переяслав, 2025. С. 58-61.

2. Штучний інтелект допомагає шукати нові Землі у космосі. URL: https://cikavosti.com/shtuchnyj-intelekt-dopomagaye-shukaty-novi-zemli-u-kosmosi/#google_vignette (дата звернення: 01.05.2025).

3. Штучний інтелект допоможе шукати позаземне життя. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/2436795-stuchnij-intelekt-dopomoze-sukati-pozazemne-zitta.html> (дата звернення: 01.05.2025).

4. Чи замінить астрономів штучний інтелект. URL: <https://universemagazine.com/chy-zaminyt-astronomiv-shtuchnyj-intelekt/> (дата звернення: 01.05.2025).

5. Учень виявив 1,5 млн нових об'єктів у космосі завдяки алгоритму ШІ. URL: https://tsn.ua/nauka_it/uchen-vyiyaviv-15-mln-novykh-obyektiv-u-kosmosi-zavdiaky-alhorytmu-shi-2807855.html (дата звернення: 01.05.2025).

Білявська В.Є., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Поліщук І.В., старший викладач

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ

Однією із актуальних та надважливих тем для міжнародного співтовариства є питання сучасної екологічної ситуації. Разом з економічним розвитком зростає роль цивільної авіації, інтенсивність авіаперевезень, збільшується кількість авіатранспортних засобів та суб'єктів авіаційної діяльності, які спричиняють забруднення навколишнього середовища, що викликає серйозні екологічні проблеми, призводить до негативного впливу на здоров'я людей. Тому міжнародне співтовариство на правовому рівні активно охороняє довкілля від шкідливого впливу авіації через низку підписаних документів, що встановлюють обмеження та визначають шляхи мінімізації негативних наслідків. Наявність відповідного законодавства та діяльність регулюючих органів відіграють ключову роль у вирішенні екологічних проблем.

Нормативно-правова база діяльності цивільної авіації в Україні налічує близько тисячі нормативних актів, основним з яких є Повітряний кодекс України. Доцільно зазначити, що в ч. 1 ст. 83 Повітряного кодексу України закріплено положення про захист навколишнього середовища від шкідливого впливу цивільної авіації відповідно до нормативів викидів і фізичних факторів, тому суб'єкти авіаційної діяльності зобов'язані мінімізувати забруднення, шумове, електромагнітне та радіаційне випромінювання. Відповідно до ч. 2 ст. 83 Повітряного кодексу України скидання з повітряних суден шкідливих для здоров'я людей та навколишнього природного середовища речовин, відходів і матеріалів забороняється, крім випадків аварійної ситуації та виконання авіаційних хімічних робіт. Винні в таких діях особи несуть відповідальність згідно із законом [1]. Згідно зі ст. 84 Повітряного кодексу України максимальний допустимий рівень шуму під час експлуатації повітряного судна, емісії авіаційних двигунів та електромагнітного випромінювання об'єктів авіаційної діяльності не повинен перевищувати гранично допустимого рівня, встановленого авіаційними правилами України. Суб'єкти авіаційної діяльності зобов'язані відшкодувати шкоду громадянам. У разі перевищення допустимого рівня шуму уповноважений орган може обмежити або заборонити польоти, враховуючи технічні, просторові та

експлуатаційні заходи для його зниження. Фінансування екологічних заходів здійснюється через аеропортові збори. Ринкові заходи щодо обмеження або зменшення емісії, що впливає на глобальну зміну клімату, запроваджуються з урахуванням рекомендацій Міжнародної організації цивільної авіації та відповідно до законодавства України [1]. Також варто приділити увагу Закону України «Про основи національної безпеки України», який враховує всі міжнародно-правові вимоги, зокрема залежність національної безпеки від забезпечення екологічно та техногенно сприятливих умов для громадян і суспільства, а також від збереження довкілля [2].

Цивільна авіація завдає негативні наслідки не тільки довкіллю в цілому, а й окремим його системам, зокрема атмосферному повітрю, охорона якого від впливу цивільної авіації є одним із першочергових завдань, оскільки повітряні судна є основними користувачами повітряного простору [3].

Нормативно-правові акти у сфері цивільної авіації України чітко регламентують екологічні аспекти авіаційної діяльності, зокрема щодо обмеження шкідливих викидів, шумового забруднення та електромагнітного випромінювання. Законодавство забезпечує відповідальність суб'єктів авіаційної діяльності за порушення довкілля та передбачає фінансування екологічних заходів через аеропортові збори. Важливим є те, що екологічні норми узгоджуються з міжнародними вимогами, що посилює їхню ефективність.

Правовою основою діяльності міжнародної цивільної авіації є Конвенція про міжнародну цивільну авіацію (Чиказька конвенція 1944 р.), яка стосується і охорони навколишнього середовища від негативного впливу цивільної авіації. Стаття 44 Чиказької конвенції покладає на Міжнародну організацію цивільної авіації (ІКАО) обов'язки реагувати на екологічні проблеми в авіаційному секторі, розробляти принципи та методи забезпечення екологічної безпеки, відповідальності за її порушення. Крім того, Кіотський протокол також покладає обов'язки на ІКАО, відповідно до статті 2 якого вона має регулювати обмеження або зменшення викидів парникових газів, які не контролюються Монреальським протоколом [4]. Тому ІКАО приділяє значну увагу покращенню екологічних показників авіації, розробляючи стандарти та політику зниження шуму та викидів. Організація впроваджує комплексні заходи, зокрема технологічні вдосконалення, оптимізацію руху, ефективно використання повітря аеропортів і землекористування, а також ринкові механізми регулювання.

Отже, еколого-правове регулювання діяльності цивільної авіації є комплексним завданням, що потребує міжнародної співпраці та ефективного національного контролю. Українське законодавство, зокрема Повітряний кодекс України, враховує ключові екологічні аспекти,

включаючи обмеження викидів, шумового та електромагнітного забруднення. ІКАО, у свою чергу, встановлює міжнародні стандарти та механізми мінімізації негативного впливу авіації на довкілля. Тому ефективно еколого-правове регулювання сприяє сталому розвитку авіаційної галузі та зменшенню її негативного впливу на довкілля.

Література

1. Повітряний кодекс України від 19 трав. 2011 р. № 3393-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393>

2. Про основи національної безпеки України: Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

3. Про транспорт: Закон України від 10 лист. 1994 р. № 232/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80#Text>

4. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію (Чиказька конвенція 1944 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text

УДК 346.5(043.2)

Бреславець В.В., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,

Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

Кушнір Я.Р., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,

Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна,

Науковий керівник: Нецька Л.С., к.ю.н., доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Після запровадження воєнного стану та початку активних бойових дій більшість підприємств в Україні опинилися в стані фактичного простою через різні труднощі. Однак без активного функціонування економіки держава не може ефективно працювати навіть у період війни. Тому було ухвалено рішення про впровадження масштабних змін у законодавстві та запуск державних програм, які мали на меті стабілізувати економічну ситуацію. У таких умовах основними інструментами підтримки бізнесу стали послаблення регуляторного тиску та розширення державної допомоги.

Забезпечення належного правового регулювання здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану стає основою формування національних спроможностей.

Відповідно до положення ч. 1 ст. 3 Господарського кодексу України під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів

господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [1].

Якщо господарська діяльність здійснюється в умовах спеціального режиму, то така діяльність передбачає правове регулювання на основі загального законодавства із врахуванням особливостей, визначених спеціальним законодавством. За приписами ч. 1 ст. 417 Господарського кодексу України у період дії воєнного стану, введеного на території України або в окремих місцевостях, правовий режим господарської діяльності визначається на основі закону про оборону України, інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану [2, с. 270].

Законодавцем було прийнято низку постанов, які визначили особливості ведення господарської діяльності в умовах воєнного стану, та внесено зміни до законодавчих актів. Зокрема, Постанова КМУ від 18 березня 2022 р. № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» визначає механізм подання суб'єктами господарювання декларацій для отримання дозволів та ліцензій в умовах воєнного стану. Відповідно до вказаної постанови у період воєнного стану суб'єкт господарювання набуває право на провадження господарської діяльності на підставі декларації про провадження господарської діяльності [3].

У червні 2024 року внесено зміни до Податкового кодексу України щодо особливостей податкового адміністрування під час воєнного стану для платників податків з високим рівнем добровільного дотримання податкового законодавства. Закон передбачає запровадження Переліку платників податків з високим рівнем добровільного дотримання податкового законодавства, які користуватимуться низкою переваг у податковому адмініструванні під час воєнного стану. Якщо бізнес відповідає простим та прозорим критеріям щодо рівня сплати податків вище середнього по галузі та має вищий за середні по галузі рівень заробітної плати, то податковий контроль у формі перевірок за ним не здійснюється. А саме: щодо нього діє мораторій на документальні перевірки, скорочено строки камеральної та документальної перевірок у цілях бюджетного відшкодування (5 календарних днів).

Окрім цього, можливі індивідуальні податкові консультації протягом 5 календарних днів. За платником податків закріплюється комплаєнс-менеджер, з яким платник взаємодіє зокрема із використанням засобів дистанційного зв'язку, у тому числі - у режимі відеоконференції. Також платник на свій запит у п'ятиденний строк вправі отримати відомості про наявну у ДПС податкову інформацію, яка може свідчити про податкові ризики у діяльності платника, а також консультацію щодо усунення таких ризиків. Завдяки таким змінам до ПК України налагоджуються

партнерські відносини між платниками податків та контролюючим органом, а також забезпечується соціальна справедливість при врегулюванні податкових відносин [4].

В умовах триваючої військової агресії держава повинна постійно адаптовуватися до реалій сьогодення, зокрема, вдосконалювати правову базу, яка матиме можливість протидіяти постійно виникаючим загрозам. Прийняті законодавчі та нормативно-правові акти мають бути спрямовані на створення необхідних дієвих механізмів не тільки для суб'єктів системи безпеки і оборони, а для всіх суб'єктів суспільних відносин, що можуть бути залучені до виконання завдань в інтересах безпеки держави [5, с. 64].

Попри те, що основною метою уряду залишається збереження економічної стабільності та розвиток підприємницької діяльності, підходи до підтримки бізнесу зазнали певних змін. Основний акцент нині зроблено на підтримці малого бізнесу. З цією метою впроваджено низку нових програм, надано доступ до грантів, пільгових кредитів та ініціатив від міжнародних партнерів, спрямованих на стимулювання малого й середнього підприємництва. Особливу увагу держава приділяє підприємствам, які поновили свою діяльність на деокупованих територіях.

Отже, варто підкреслити, що роль держави у регулюванні господарської діяльності в умовах війни набуває особливого значення, адже саме вона формує основу економічної стійкості в період кризових викликів. Влада має оперативно впроваджувати ефективні механізми підтримки бізнесу й захисту працівників, дбати про безпечні умови праці, стабільність торгівельних процесів і фінансову рівновагу. Успішне подолання економічних труднощів у час війни можливе лише за умови злагодженої взаємодії між державними інституціями, підприємницьким середовищем та громадянським суспільством. Виважене й гнучке правове регулювання господарської сфери є ключовим елементом у збереженні економічної життєздатності та забезпеченні правового захисту всіх сторін економічного процесу.

Література

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січ.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

2. Саєнко А.Г. Здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 269–272.

3. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 18 бер. 2022 р. № 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text>.

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей податкового адміністрування під час воєнного стану для платників податків з високим рівнем добровільного дотримання податкового законодавства: Закон України від 18 чер. 2024 р. № 3813-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

5. Ткаченко О.В., Євтушенко І.В. Удосконалення нормативно-правового регулювання безпеки і оборони в умовах військової агресії. *Чесць і закон*. 2022. № 3(82). С. 61–66.

УДК 346.9(043.2)

Брусило О.О., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Нецька Л.С., к.ю.н., доцент

ІНСТИТУТ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ

Інститут арбітражного керуючого є ключовим елементом у системі провадження у справах про банкрутство, адже саме ця особа відіграє визначальну роль у забезпеченні балансу інтересів боржника, кредиторів та держави. Проте в українських реаліях діяльність арбітражних керуючих часто піддається критиці через недостатній рівень незалежності, конфлікти інтересів, ризики корупційного впливу та обмежену ефективність виконання покладених обов'язків. Особливої уваги заслуговує питання впливу кредиторів та судів на призначення та звільнення арбітражних керуючих, що створює передумови для втрати їх нейтральності [1, с. 3].

Крім того, чинне законодавство не завжди забезпечує належні механізми контролю та відповідальності за дії таких осіб, що унеможлиблює ефективне проведення процедур санації або ліквідації. У контексті адаптації українського законодавства до стандартів ЄС, вивчення зазначеної проблеми є актуальним. Це дозволяє окреслити напрямки вдосконалення правового регулювання діяльності арбітражного керуючого та підвищити довіру до процедури банкрутства в цілому.

Арбітражний керуючий в Україні є ключовою фігурою в процедурах банкрутства, виконуючи функції розпорядника майна, керуючого санацією або ліквідатора. Його діяльність регулюється Кодексом України з процедур банкрутства та іншими нормативно-правовими актами. Відповідно до законодавства арбітражний керуючий повинен діяти незалежно, об'єктивно та в інтересах усіх учасників процедури банкрутства. Проте на практиці виникають проблеми, пов'язані з впливом кредиторів на призначення та звільнення арбітражних керуючих, що ставить під сумнів їхню незалежність [2, с. 33].

Відсутність чітких механізмів контролю за діяльністю арбітражних

керуючих ускладнює забезпечення ефективності їхньої роботи. Зауважимо, що законодавчо передбачене право комітету кредиторів ініціювати призначення або звільнення арбітражного керуючого. Це створює ризик залежності керуючого від кредиторів, особливо коли йдеться про великих кредиторів, які можуть впливати на прийняття рішень у своїх інтересах, нехтуючи інтересами інших учасників процедури банкрутства [3, с. 57].

На сьогоднішній день відсутній ефективний механізм контролю за діяльністю арбітражних керуючих. Це призводить до ситуацій, коли недобросовісні керуючі можуть зловживати своїм становищем, що негативно впливає на довіру до інституту банкрутства в цілому [4, с. 32]. У 2021 році в Україні прийнято Кодекс професійної етики арбітражного керуючого, затверджений 3'їздом арбітражних керуючих України (протокол Установчого з'їзду арбітражних керуючих України від 20 листопада 2019 року). Впровадження етичних стандартів сприяє підвищенню прозорості та об'єктивності діяльності арбітражних керуючих, однак потребує подальшої практичної імплементації та посилення механізмів відповідальності за вчинені ними порушення.

Багато арбітражних керуючих не мають достатнього рівня професійної підготовки для ефективного виконання своїх обов'язків. Це призводить до помилок у веденні процедур банкрутства та затягування процесу. Система підвищення кваліфікації арбітражних керуючих уже існує, однак потребує вдосконалення: необхідно конкретизувати вимоги до програм підвищення кваліфікації, їх періодичність та контроль якості проходження навчання, урізноманітнити зміст тренінгів, семінарів та інших навчальних заходів. Адже відомо, що арбітражним керуючим потрібні комплексні знання з економіки, права, бухгалтерського обліку та звітності, менеджменту тощо. Від рівня підвищення кваліфікації залежить і підвищення рівня професійної підготовки та ефективності роботи.

У багатьох випадках розмір винагороди арбітражних керуючих не стимулює їх до ефективної роботи. Крім того, відсутність чітких механізмів її визначення та виплати створює додаткові труднощі у їхній діяльності [5]. Механізм визначення та виплати винагороди має включати базові ставки, залежні від складності процедури, та бонусні механізми за ефективне управління активами боржника, своєчасне виконання процесуальних дій та задоволення вимог кредиторів.

Арбітражні керуючі все ще стикаються з проблемами доступу до необхідної інформації, що ускладнює виконання їхніх обов'язків. Це може бути пов'язано з відсутністю доступу до реєстрів, баз даних, небажанням зобов'язаних суб'єктів надавати необхідну інформацію на запити арбітражних керуючих.

Вбачається за необхідне внести зміни до законодавства з метою обмеження впливу кредиторів на звільнення арбітражних керуючих

(особливо, якщо це відбувається без обґрунтованих підстав). Це може включати встановлення чітких критеріїв і процедур для такого звільнення. Слід також сприяти реальному впровадженню норм Кодексу професійної етики арбітражного керуючого у практику діяльності арбітражних керуючих та формуванню у них професійної етичної культури.

Отже, інститут арбітражного керуючого є фундаментальним для забезпечення справедливості, ефективності та прозорості у процедурах банкрутства. Однак в Україні він стикається з рядом викликів. Лише комплексний підхід до вдосконалення цього інституту дозволить забезпечити належний рівень правосуддя у справах про неплатоспроможність.

Література

1. Джунь В. Незалежність як принцип діяльності арбітражного керуючого. *Юридичний вісник України*. 2023. № 12. С. 45–50.
2. Долгополова М. Арбітражний керуючий як гарант забезпечення законності та справедливості у процедурах банкрутства. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. Вип. 3(56). С. 31–36.
3. Кабенюк Ю. Правове регулювання діяльності арбітражного керуючого в Україні: проблеми та перспективи. *Науковий вісник Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2023. № 1. С. 55–62.
4. Минчинська І. Правове регулювання арбітражного управління в процедурі банкрутства в Україні. *Юридична Україна*. 2022. № 7. С. 30–35.
5. Податкові аспекти діяльності арбітражного керуючого. *Офіційний вебсайт ДПС України*. 2022. URL: <https://tax.gov.ua/samozaynyatim-osobam/arhiv/podatki-ta-zbori/dlya-osib--yaki-provadyat-nez/podatok-na-dohodi-fizichnih-/komentari-fahivtsiv-dps/print-82945.html>

УДК 347.44:349.41:656.7 (043.2)

Вязментинов І.І., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Поліщук І.В., старший викладач

ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОМПЕНСАЦІЇ ВАРТОСТІ ПОСЛУГ ЗА КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ АЕРОПОРТУ

Сучасна інфраструктура аеропортів є важливою складовою розвитку цивільної авіації та потребує ефективного правового регулювання питань її землекористування. Розвиток авіаційної інфраструктури України супроводжується ускладненням правовідносин щодо використання

земельних ділянок аеропортів. Особливого значення при цьому набуває договірне регулювання компенсації вартості послуг за користування земельними ділянками аеропортів, а надто, якщо такі ділянки перебувають у державній або комунальній власності та передаються суб'єктам авіаційної діяльності. Відповідно до пп. 14.1.147 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України, плата за землю визначається як обов'язковий платіж у складі податку на майно, що справляється у формі земельного податку або орендної плати за земельні ділянки державної і комунальної власності [1].

Договір компенсації вартості послуг за користування земельною ділянкою аеропорту має комплексну правову природу, що базується на положеннях ст. 377 Цивільного кодексу України. Згідно з цією нормою, до особи, яка набула право власності на об'єкт нерухомого майна, одночасно переходить право власності або право користування земельною ділянкою, на якій розміщений цей об'єкт, без зміни її цільового призначення в обсязі та на умовах, встановлених для попереднього власника [2]. Актуальність даної теми зумовлена складністю правового регулювання відносин щодо компенсації вартості послуг за користування земельними ділянками аеропортів, що підтверджується численною судовою практикою, а також необхідністю удосконалення правового механізму формування та реалізації договорів у цій сфері.

Особливість правової природи даного договору також підтверджується судовою практикою, зокрема постановою Касаційного господарського суду Верховного Суду від 04.04.2019 у справі № 910/7197/18 [3], де суд наголосив на автоматичному переході права користування земельною ділянкою до нового власника нерухомого майна. Це означає, що договір про компенсацію вартості послуг є похідним від основних правовідносин щодо користування земельною ділянкою.

Відповідно до ч. 1 ст. 377 Цивільного кодексу України встановлюється принцип, згідно з яким право користування земельною ділянкою слідує за правом власності на нерухоме майно: «до особи, яка придбала житловий будинок, будівлю або споруду, переходить право власності на земельну ділянку, на якій вони розміщені, без зміни її цільового призначення, у розмірах, встановлених договором» [2]. Цей принцип розвивається також у ч. 4 ст. 120 Земельного кодексу України, яка конкретизує механізм переходу прав на земельну ділянку.

Податкові аспекти таких відносин регулюються Податковим кодексом України. Як зазначає Касаційний господарський суд Верховного Суду у своїй постанові по справі № 910/7197/18, на основі положень ст. 185 ПК України, «отримання компенсації витрат на утримання земельної ділянки не є об'єктом оподаткування ПДВ, якщо такі витрати документально підтверджені та безпосередньо пов'язані з утриманням території» [4].

Істотні умови договору про компенсацію вартості послуг

визначаються з урахуванням комплексу нормативних вимог. Механізм визначення розміру компенсації має бути економічно обґрунтованим та базуватися на фактичних витратах, що підтверджується постановою Касаційного господарського суду Верховного Суду від 04.04.2019 у справі № 910/7197/18 [3]. Відповідальність сторін за договором про компенсацію вартості послуг базується на загальних принципах цивільно-правової відповідальності. Згідно з позицією Верховного Суду, відповідальність за неналежне виконання договору має відповідати принципу співмірності порушення та його наслідків. При цьому особливе значення має документальне підтвердження фактів порушення та розміру завданих збитків [5].

Правова природа договору про компенсацію вартості послуг визначається комплексом норм цивільного, земельного та податкового законодавства. Ключове значення мають положення ст. 377 ЦК України та ст. 120 ЗК України щодо автоматичного переходу прав на земельну ділянку при набутті права власності на нерухоме майно. А практика Верховного Суду сформувала єдині підходи до розуміння природи таких договорів, встановивши їх похідний характер від основних правовідносин щодо користування земельною ділянкою.

Отже, договірне регулювання компенсації за користування земельною ділянкою аеропорту є комплексною правовою конструкцією, яка включає елементи цивільного, земельного та податкового права. А правильне визначення умов договору дозволяє ефективно реалізувати право на землю, забезпечити стабільність землекористування та належний рівень компенсаційних виплат. Удосконалення законодавства та запровадження прозорих договірних механізмів сприятиме розвитку авіаційної інфраструктури на засадах ефективного землекористування.

Література

1. Податковий кодекс України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
2. Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 04 квіт. 2019 р. у справі № 910/7197/18. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=81038890&red=1000036113d967ccd9507c68b5851c9322c40b&d=5>
4. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 06 бер. 2019 р. у справі № 914/2687/17. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=81435245>
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04 груд. 2018 р. у справі № 910/18560/16. URL: <https://verdictum.ligakon.net/document/80427441>

Горобчук К.М., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Нецька Л.С., к.ю.н., доцент

ПОНЯТТЯ СУДОВОГО НАКАЗУ ЯК ОСОБЛИВОЇ ФОРМИ СУДОВОГО РІШЕННЯ У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Судовий наказ є окремою формою судового рішення, що видає суд за результатами розгляду вимог, передбачених статтею 148 Господарського процесуального кодексу України. Із заявою про видачу судового наказу має право звернутися особа, якій належать майнові вимоги. Заявниками та боржниками у наказному провадженні можуть бути юридичні особи та фізичні особи – підприємці. Судовий наказ підлягає виконанню за правилами, що встановлені законом для виконання судових рішень. Судовий наказ можливо видати тільки за вимогами про стягнення грошової заборгованості за договором, укладеним у письмовій (зокрема електронній) формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Особа має право звернутися до суду з вимогами, вказаними у частині першій статті 148 ГПК України, в наказному або спрощеному позовному провадженні на власний вибір. Заява про видачу судового наказу подається до суду першої інстанції за загальними правилами підсудності, що встановлені ГПК України для подання позовної заяви. Заява про видачу судового наказу подається до суду у письмовій формі та підписується заявником. До заяви про видачу судового наказу додаються: документ, що підтверджує сплату судового збору; документ, що засвідчує повноваження представника, - якщо заяву підписано представником заявника; копія договору, укладеного в письмовій (зокрема електронній) формі, за яким висунуто вимоги про стягнення грошової заборгованості; інші документи або їх копії, що підтверджують вимоги. Якщо заяву подано в електронному вигляді через електронний кабінет до боржника, який має зареєстрований електронний кабінет, заявник надалі мусить подавати будь-які процесуальні та інші документи, що стосуються розгляду його заяви, виключно в електронній формі. За подання заяви про видачу судового наказу справляється судовий збір у розмірі, що встановлений законом. У разі відмови у видачі судового наказу або у разі скасування судового наказу внесена сума судового збору стягувачу не повертається. У разі пред'явлення стягувачем позову до боржника у порядку позовного провадження сума судового збору, сплаченого за подання заяви про видачу судового наказу, зараховується до суми судового збору,

встановленої за подання позовної заяви. Суддя відмовляє у видачі судового наказу, якщо: заяву подано з порушенням вимог статті 150 ГПК України; заяву подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не зазначено; заяву подано особою, яка відповідно до частини шостої статті 6 ГПК України зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його; заявлено вимогу, яка не відповідає вимогам статті 148 ГПК України; наявні ресурси, вказані у частині першій статті 175 ГПК; з моменту виникнення права вимоги минув термін, який досяг строків позовної давності, встановленої законом для такої вимоги, або минув термін, встановлений законом для подання позову до суду за такою вимогою; судом раніше виданий судовий наказ за тими ж вимогами, за якими заявник просить видати судовий наказ; судом раніше відмовлено у видачі судового наказу з підстави, передбаченої пунктами 3-6 цієї частини; 8) із поданої заяви не випливає виникнення або порушення права грошової вимоги, за якою заяву подано заяву про видачу судового наказу. Про відмову у видачі судового наказу суддя постановляє ухвалу не пізніше десяти днів з дня надходження до суду заяви про видачу судового наказу. У випадку, якщо в заяві міститься частина вимог, яка не підлягає розгляду в порядку наказного провадження, суд постановляє ухвалу про відмову у видачі судового наказу лише в частині цих вимог. У разі, якщо заявлені вимоги між собою взаємопов'язані та окремих їх розгляд не можливий, суд відмовляє у видачі судового наказу. Суддя з питань призначення підсудності не пізніше наступного дня з дня подання заяви про видачу судового наказу перевіряє вказане у заяві про видачу боржника за відомостями, внесеними до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Якщо за результатами розгляду отриманих судом відомостей про боржника буде встановлено, що заява про видачу судового наказу не підсудна даному суду, суд не пізніше десяти днів з дня надходження заяви виносить ухвалу про її передачу разом з доданими до неї документами за підсудністю [1].

Можливість видачі судового наказу пов'язана в першу чергу з наявністю грошового зобов'язання, яке впливає безпосередньо з умов договору. Пленум Вищого господарського суду України у своїй постанові № 14 від 17.12.2013 «Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань» роз'яснював, що грошовим слід вважати будь-яке зобов'язання, що складається в тому числі з правовідношення, в якому праву кредитора вимагати від боржника виконання певних дій кореспондує обов'язок боржника сплатити гроші на користь кредитора [2].

Згідно з ч. 3 ст. 147 ГПК України заявником та боржником у наказному провадженні можуть бути юридичні особи та фізичні особи –

підприємці. Це положення обмежує коло суб'єктів, що мають право звернення до господарського суду для захисту своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів у справах, віднесених законом до юрисдикції господарського суду, у частині фізичних осіб, які не є підприємцями. Враховуючи наведене, можна виокремити такі умови для видачі судового наказу: із заявою про видачу судового наказу може звернутися особа, якій належить право вимоги; заява про видачу судового наказу подається до суду першої інстанції за загальними правилами підсудності; заборгованість повинна мати грошовий характер за договором; сума вимоги не перевищує 100 розмірів ПМПО; заявником і боржником у наказному провадженні можуть бути виключно юридичні особи та фізичні особи – підприємці; штрафні санкції не можуть бути предметом судового наказу [3, с.105-106].

Системний аналіз ГПК України дозволяє казати про альтернативність застосування наказового провадження: заявник сам визначає процесуальний спосіб вирішення свого правового питання – або шляхом подання позовної заяви, або шляхом звернення до господарського суду із заявою про видачу судового наказу. Проте, якщо заявник спочатку обрав наказну форму захисту своїх порушених прав, і з певних причин отримав у суді відмову, то можливо повторно звернутися до господарського суду з тими самими вимогами, але вже у межах спрощеного позовного провадження, яке згодом, теоретично, може перетворитися ще й на загальне позовне провадження. Варто погодитися з думкою, що наявність такої альтернативи у заявника затягує процес та перевантажує суддів, адже завдяки цьому одна і та сама справа може двічі розглядатися судом – спочатку за правилами наказного, а потім – за правилами спрощеного позовного провадження [3, с.106].

Процедура отримання судового наказу має певні недоліки. ГПК України встановлено, що боржник має право протягом 15-ти днів з дня вручення копії судового наказу та доданих до неї документів подати заяву про його скасування до суду, який видав наказ. Суд повертає заяву про його скасування у таких випадках: невідповідність вимогам ч. 3 ст. 157 ГПК України; підписання неуповноваженою особою; неподання доказів сплати судового збору, документів щодо повноважень представника, клопотання про поновлення процесуальних строків (у разі їх відсутності). Тобто процесуальне законодавство встановлює, що для скасування судового наказу достатньо подати заяву з дотриманням вимог, встановлених ГПК України. Обґрунтованість заяви жодним чином не впливає на можливість скасування судового наказу. Це означає, що наказне провадження ефективне лише у випадках домовленості з боржником щодо видачі наказу або якщо боржник вже не функціонує. В інших випадках наказне провадження не може забезпечити захист прав кредитора, адже не мінімізує ризик безпідставного скасування судового

наказу за заявою боржника. Вирішити ситуацію, що склалася, можна шляхом внесення змін до процесуального законодавства, зокрема, наділення суду повноваженнями відмовити у задоволенні заяви про скасування судового наказу у зв'язку з необґрунтованістю.

Література

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06 лист. 1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>

2. Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань: постанова Вишого господарського суду України від 17 груд. 2013 р. № 14 станом на 16 груд. 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014600-13#Text>.

3. Бутирська І. Наказне провадження у господарському судочинстві. *Право України*. 2020. № 7. С. 98. URL: <https://doi.org/10.33498/louu-2020-07-098>.

УДК 346.95(043.2)

Зарічанська З.В., здобувачка вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Нецька Л.С., к.ю.н., доцент

РЕАЛІЗАЦІЯ УЧАСНИКАМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ СВОЇХ ПРАВ З ДОТРИМАННЯМ НИМИ СВОЇХ ОБОВ'ЯЗКІВ СТОСОВНО СТРОКІВ ВЧИНЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ

Відповідно до Конституції України в нашій державі до основних засад судочинства належать, зокрема, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; розумні строки розгляду справи судом.

Отже засада – розумні строки розгляду справи судом є важлива, проте їй передують принципи рівності та змагальності сторін.

Крім цього у статті 129 Конституції України унормовано, що Законом можуть бути визначені також інші засади судочинства.

У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» окремо у статті 9 розкрито зміст засади – рівність перед законом і судом, де крім основного визначення щодо рівності всіх учасників судового процесу незалежно від будь-яких ознак, законодавець визначив, що суд створює такі умови, за яких кожному учаснику судового процесу гарантується рівність у реалізації наданих процесуальних прав та у виконанні процесуальних обов'язків, визначених процесуальним законом.

Із такого значення принципу рівності сторін, випливає, що саме суд

має створювати умови задля гарантування кожному учаснику рівності у реалізації процесуальних прав.

Так, у господарському процесі права учасників справи визначені у статті 42 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), серед яких – подавати докази, подавати заяви клопотання, надавати пояснення суду.

Також у статті 42 ГПК України визначені і обов'язки учасників справи, до яких, зокрема, належать сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи; подавати усі наявні докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази, виконувати процесуальні дії у встановлені законом або судом строки та інші.

Тобто у процесі розгляду справи суд має сприяти сторонам у реалізації їх процесуальних прав, проте і сторони мають дотримуватись своїх процесуальних обов'язків, зокрема дотримання строків, що визначені для конкретних процесуальних дій.

Всі свої пояснення, думки, правові позиції сторони зобов'язані викладати виключно у заявах по суті, порядок подання таких заяв по суті чітко визначений нормами процесуального кодексу.

Перша заява по суті – позовна заява подається позивачем, коли він визначить за необхідне, це єдина заява по суті, щодо якої не визначається строк нормами процесуального закону. Наступна заява по суті – відзив на позовну заяву подається відповідачем у строк, встановлений судом, який не може бути меншим ніж п'ятнадцять днів з дня отримання відповідачем ухвали про відкриття провадження у справі. Далі за чергою йде відповідь на відзив на позов, яка подається позивачем у строк встановлений судом, який обчислюється з дня отримання позивачем відзиву на позов, законодавець не визначив мінімального чи максимального строку для подання такої заяви по суті. І четверта заява по суті – заперечення на відповідь на відзив, подається відповідачем у строк визначений судом, який обчислюється з дати отримання відповідачем відповіді на відзив.

Отже, три заяви по суті подаються у строк, визначений судом, оскільки такі строки не визначені законом.

У разі, якщо сторона у справі не встигає у строк, встановлений судом, подати відповідну заяву по суті, вона зобов'язана подати до закінчення такого строку заяву про його продовження. Суд, розглянувши цю заяву та визначивши наявність поважності причин, за яких учасник справи не має змоги у такий строк подати заяву по суті, продовжує строк. У разі, якщо суд дійде висновку, що відсутні підстави для такого продовження, то суд постановляє ухвалу про відмову у продовженні строку, яка може бути оскаржена до відповідного апеляційного суду.

Якщо учасник справи пропустив строк для подання відповідної заяви по суті і не подав у такий строк заяву про його продовження, він

позбавляється можливості на подання відповідної заяви по суті, адже продовжити строк, що встановлений судом можливо лише за заявою, поданою до закінчення такого строку, що впливає зі змісту частини другої статті 119 ГПК України.

Оскільки права учасників справи кореспондуються з їх відповідними обов'язками, то в даному випадку праву учасника справи подати заяву по суті кореспондується його обов'язок дотриматись строку для такого подання, а в разі неможливості встигнути подати заяву по суті у строк, вчинити іншу процесуальну дію – подати заяву про продовження процесуального строку, встановленого судом на подання відповідної заяви по суті з наведенням поважних причин.

Така строгість законодавця сприяє дисциплінованості учасників справи, що у подальшому має наслідком розгляд справи у строк, визначений нормами ГПК України. Так, підготовче провадження – стадія, на якій збираються всі докази і подаються всі заяви по суті, має бути завершена протягом шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі, у виняткових випадках такий строк може бути продовжений додатково на тридцять днів.

Водночас неможливість задоволення заяви про продовження строку, що подана після його спливу, може ускладнити розгляд справи і навіть викривити його результат. Якщо, до прикладу, це відзив на позов з відповідними доказами, то суд, не приймаючи відзив на позов з додатками, який надійшов після спливу строку на його подання, фактично здійснює розгляд справи лише за матеріалами позовної заяви з додатками, тобто враховує позицію і відповідні докази лише однієї сторони – позивача. Вказане може призвести до несправедливого вирішення спору, чим будуть порушені основні засади судочинства – рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом та змагальність сторін і свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, які, як з'ясовано вище, є першочерговими засадами у порівнянні з засадою – розумні строки розгляду справи судом.

Така виключна правова проблема потребує законодавчого врегулювання, оскільки не може бути усунута судовою практикою, враховуючи чітко визначений законодавчо порядок дій суду у випадку пропущення учасником справи строку, встановленого законом.

Література

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06 лист. 1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/ed20250409#Text>
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

Захарова К.О., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Жмур Н.В., к.ю.н., доцент

ЕКОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА УТИЛІЗАЦІЇ КОСМІЧНОГО СМІТТЯ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У другій половині ХХ століття людство вступило в нову еру своєї історії – еру активного освоєння космічного простору. З моменту запуску першого штучного супутника Землі у 1957 році кількість об'єктів на орбіті невпинно зростає. Разом із технологічним прогресом виникла проблема, яка не була передбачена на початковому етапі космічної діяльності – проблема космічного сміття. Цей тип антропогенного забруднення не обмежується територією певної держави, а набуває глобального значення, ставлячи під загрозу як функціонування орбітальних систем, так і загальну екологічну безпеку.

Космічне сміття, або космічні уламки, становлять собою штучні об'єкти, або їхні фрагменти, які втратили свою функціональність, проте продовжують перебувати на орбітах довкола Землі. До таких об'єктів належать як великі залишки ракет-носіїв, так і мікроскопічні елементи – зокрема, частинки фарби, які відірвалися внаслідок деградації матеріалів під дією космічного середовища. Діапазон їхніх розмірів надзвичайно широкий: від міліметрових уламків до масивних конструкцій вагою в кілька тонн.

Найбільша частина зазначених об'єктів зосереджена на так званій низькій навколосемній орбіті (Low Earth Orbit, LEO), яка простягається до 2000 км над рівнем моря. Водночас значна кількість сміття присутня і на геостационарній орбіті (GEO), що розташована приблизно на висоті 35 786 км над екватором. Місце знаходження об'єкта визначає його життєвий цикл: уламки на висоті до 600 км можуть згоріти в атмосфері протягом кількох років, тоді як ті, що перебувають вище 1000 км, можуть залишатися на орбіті упродовж сотень років [2]. Найвища щільність уламків спостерігається в діапазоні 750–1000 км, що створює особливу загрозу для супутникових систем у цьому регіоні.

Система космічного спостереження США (Space Surveillance Network) здійснює постійний моніторинг приблизно 28 160 об'єктів, здатних бути відстеженими за допомогою наземних радарів. Проте це лише частина загальної картини. Згідно з результатами моделювання, навколо Землі наразі обертається близько 34 тисяч об'єктів розміром понад 10 см, понад 900 тисяч – від 1 до 10 см, і приблизно 128 мільйонів уламків завбільшки

від 1 мм до 1 см. Сумарна маса усіх цих об'єктів оцінюється в понад 9800 т.

Основними джерелами космічного сміття є старі супутники, ступені ракет-носіїв та інші конструктивні елементи, які залишаються на орбіті після виконання своїх функцій. Значна частка уламків утворюється внаслідок неконтрольованих вибухів, спричинених залишками пального, що залишаються в резервуарах після завершення місії. Зміни температури, інтенсивне сонячне випромінювання, а також мікрометеоритна дія можуть призвести до руйнування елементів корпусу, утворення тріщин і, як наслідок, – до вибухів. У деяких випадках джерелом сміття стають і випадкові втрати під час діяльності астронавтів.

Правове регулювання космічної діяльності на міжнародному рівні базується передусім на п'яти багатосторонніх договорах, укладених під егідою ООН: Договорі про принципи діяльності держав із дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (Outer Space Treaty, 1967), Угоді про порятунок астронавтів (1968), Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами (1972), Конвенції про реєстрацію об'єктів, запущених у космічний простір (1976) та Угоді про діяльність держав на Місяці (1979).

Ці документи встановлюють ключові принципи міжнародного космічного права: вільний доступ до космосу, заборона на розміщення зброї масового знищення на орбіті, відповідальність держав за діяльність у космосі, незалежно від того, хто саме (держава чи приватний суб'єкт) здійснює запуск. Однак жоден із них прямо не регулює питання поведінки з космічним сміттям, що створює правовий вакуум у сфері захисту орбітального довкілля.

У відповідь на загрозу космічного сміття, різні міжнародні організації розробили документи, які містять технічні рекомендації з мінімізації утворення уламків. Серед них слід згадати рекомендації Міжвідомчого координаційного комітету з космічного сміття (IADC) — Space Debris Mitigation Guidelines. Окремі космічні агентства, зокрема NASA та ESA, впроваджують програми активного видалення сміття (ADR — Active Debris Removal). Однак ці ініціативи здебільшого мають добровільний характер і не забезпечують достатньої правової зобов'язаності. Крім того, відсутній єдиний орган, уповноважений здійснювати контроль за дотриманням правил щодо поведінки з космічними відходами.

Отже, проблема космічного сміття є актуальним викликом сучасного міжнародного права. Наявна система міжнародного космічного права не забезпечує належного рівня правового регулювання у сфері запобігання забрудненню космічного простору. У свою чергу, екологічне право, попри свою універсальність, потребує адаптації до космічної сфери. Міжнародна спільнота має розробити ефективні правові інструменти, які б відповідали

сучасним технологічним викликам та забезпечили сталий розвиток космічної діяльності з урахуванням екологічної відповідальності.

Література

1. United Nations Office for Outer Space Affairs (UNOOSA). *Official Website*. URL: <https://www.unoosa.org> (дата звернення: 01.05.2025).
2. European Space Agency (ESA). *Space Debris Office Annual Report 2023*. ESA, 2023. 45 p. URL: https://www.esa.int/Safety_Security/Space_Debris (дата звернення: 01.05.2025).
3. Sands P., Peel J., Fabra A., & MacKenzie R. *Principles of International Environmental Law* (4th ed.). Cambridge University Press, 2022. 1460 p.
4. Tronchetti, F. *Fundamentals of Space Law and Policy*. Springer, 2019. 133 p.
5. Inter-Agency Space Debris Coordination Committee (IADC). *IADC Space Debris Mitigation Guidelines*. Revision 2, 2020. 16 p. URL: <https://www.iadc-home.org> (дата звернення: 01.05.2025).
6. Jakhu R., Pelton J.N. *Global Space Governance: An International Study* (SpringerBriefs in Space Development). Springer, 2017. 210 p.

УДК 349.6(043.2)

Ковтун Д.С., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України,
м. Київ, Україна

КОНЦЕПЦІЯ ЕКОСИСТЕМНИХ ПОСЛУГ ТА ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЛІСОВОМУ ФОНДУ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Збройна агресія російської федерації проти України заподіяла значної шкоди довкіллю, розмір якої, за даними Міндовкілля, наразі перевищує 3 трлн. грн. Значна складова цієї суми – шкода, заподіяна лісовому фонду України. Майже третина лісів України постраждала через збройну агресію росії. Рекордних масштабів досягли спричинені війною лісові пожежі, потенційна загроза виникнення яких зберігатиметься протягом наступних років через забруднення значних лісових площ вибухонебезпечними предметами і неможливість забезпечити належне пожежогасіння у зв'язку з ризиком підризу на мінах рятувальників та працівників лісової охорони.

Значної шкоди лісовій екосистемі завдають вибухи боєприпасів, перманентне шумове забруднення, будівництво фортифікаційних споруд у межах лісових масивів та заготівля деревини для цих потреб, а також забруднення лісових ґрунтів і водоєм паливно-мастильними матеріалами та іншими токсичними речовинами зі знищеної техніки, розірваних та

нерозірваних боєприпасів. Внаслідок цього значна шкода заподіюється лісовому біорізноманіттю, зокрема руйнуються природні оселища та гине значна кількість представників флори і фауни на значній території, втрачаються традиційні місця розмноження і міграційних шляхів багатьох видів фауни. Через зазначені вище негативні явища громадяни України втрачають екосистемні послуги, що надаються лісами, або недоотримують їх.

Екосистемні послуги, у найбільш загальному розумінні, – це всі корисні ресурси та вигоди, які людина може отримати від довкілля. Тобто природа надає нам послуги, деякі з яких є незамінними та безцінними. Значну ж частину таких послуг можна монетизувати, тобто оцінити у грошовому еквіваленті. Зробити це складно, але можливо і вкрай необхідно, оскільки екосистемні послуги, недоотримані Українським народом внаслідок збройної агресії російської федерації, мають стати обов'язковою складовою суми репарацій, що сплачуватиме Україні держава-агресор. Американські дослідники порахували, що один гектар лісу впродовж року в середньому надає людству екосистемних послуг на 6 мільйонів доларів. А всі ліси планети разом – на трильйони доларів щороку. Якщо справді так, то кожен киянин споживає «лісових послуг» на понад 7 тисяч гривень щодня. Тобто, якщо вирубати всі київські ліси, киянам або міській владі довелося б заплатити за додаткову очистку води, повітря та роботу кондиціонерів – все те, чим опікуються ліси. І навіть за квиток на автобус чи потяг, щоб людина могла хоча б на вихідні з'їздити туди, де ліс ще лишився [1]. Ліс виділяє кисень і поглинає вуглекислий газ. Це приклад екосистемних послуг. Але, окрім цього, ліси здатні надавати інші екосистемні послуги, яких доволі багато. Спробуємо їх класифікувати.

Найбільш поширеною класифікацією екосистемних послуг є їх розподіл за функціями на чотири різновиди: 1) забезпечувальні (provisioning services) – послуги від продукції, яку надають екосистеми: продовольство, вода, деревина, волокно, паливо, генетичні ресурси, питна вода; 2) регулювальні (regulating services) – послуги регулюючих екосистемних процесів: формування клімату, захист від повеней та інших стихійних лих, контроль захворювань, поглинання відходів людської життєдіяльності, очищення води і повітря, боротьба зі шкідниками; 3) культурні (cultural services) – вклад екосистем у збагачення культурних, духовних та естетичних аспектів людського добробуту: емоції від спілкування з природою, відчуття місцевості, середовище для формування способу життя, звичаїв і традицій; 4) підтримувальні (supporting services) – послуги, які забезпечують основні екосистемні процеси: формування ґрунту, первинна продуктивність, базові біогеохімічні процеси (кругообіг поживних речовин, фотосинтез), середовище перебування [2, с. 12].

У межах наведеної вище класифікації розглянемо екосистемні

послуги, що надаються лісовим фондом України. До забезпечувальних екосистемних послуг лісів належить, насамперед, забезпечення людей деревиною та іншими продуктами лісового господарства, що походять від дерев (хмизом, хвою, живицею тощо). Деревина – це основний продукт лісу, товар, з якого виготовляють велику кількість виробів, що забезпечують життєдіяльність людини: житлові будинки, господарські споруди, меблі та інші столярні вироби, папір, музичні інструменти тощо. Деревина – надійне джерело відновлюваної енергії. Вона утримує вуглець у зв'язаному стані, відтак, користуючись дерев'яними виробами, людина сповільнює темпи глобального потепління та зменшує свій негативний вплив на клімат, сприяючи вирішенню глобальної кліматичної проблеми. Ліс також задовольняє потреби людини у лісових ягодах та фруктах, грибах, лікарських рослинах, м'яси диких тварин тощо.

Регулювальні екосистемні послуги проявляються у комплексному впливі на довкілля та стабілізації багатьох показників. Так, ліс регулює циркуляцію води та повітря, рівень опадів, виділення кисню, температуру повітря, глобальний та мікроклімат, запобігає ерозії ґрунтів тощо. Завдяки цьому покращуються умови для сільськогосподарської діяльності та зберігається біорізноманіття. Ліси здатні підтримувати гідрологічний режим річок, боротися з суховіями, регулювати кислотний баланс в атмосфері, забезпечувати поглинання парникових газів та створювати необхідні умови життя на Землі.

Значну частину екосистемних послуг, що надаються лісовими екосистемами, становлять культурні – вклад екосистем у збагачення культурних, духовних та естетичних аспектів людського добробуту: емоції від спілкування з природою, відчуття місцевості, середовище для формування способу життя, звичаїв і традицій тощо. Лісовий фонд створює сприятливе середовище для здоров'я і відпочинку людей. Відповідно до ч. 2 ст. 1 Лісового кодексу України, ліси виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах. Отже, законодавець визнає пріоритет за регулюючими та культурними екосистемними послугами. Адже не секрет, що ми відвідуємо ліси, насамперед, не з метою збору грибів чи ягід, а з метою відпочинку, оздоровлення, отримання позитивних емоцій та вражень від спілкування з природою. Власне збір грибів, ягід чи інших продуктів лісу – це лише складова нашого відпочинку, тобто культурної екосистемної послуги. Господарські функції лісу не є першочерговими, пріоритетними та визначальними відповідно до концепції лісового законодавства. Забезпечувальні екосистемні послуги, що надаються лісами, законодавець не робить пріоритетними.

До підтримувальних належать послуги, які забезпечують основні

екосистемні процеси: формування ґрунту, первинна продуктивність, базові біогеохімічні процеси (кругообіг поживних речовин, фотосинтез), середовище перебування [2]. Лісові екосистеми надають такі послуги.

Недоотримані Українським народом у зв'язку зі збройною агресією російської федерації екосистемні послуги, що надаються лісовим фондом, мають бути відшкодовані державою-агресором. Процедура визначення шкоди та збитків, завданих Україні у зв'язку зі збройною агресією російської федерації, починаючи з 19 лютого 2014 року, визначається Порядком визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326 [3]. Одним із напрямів визначення шкоди та збитків Порядок визначає втрати лісового фонду – напрям, що включає втрати і пошкодження лісів і лісових ділянок, та пов'язані із ними витрати. Основні показники, які оцінюються: втрати лісогосподарського виробництва, спричинені обмеженням прав землекористувачів; втрати лісокористувачів, заподіяні тимчасовим зайняттям земельних ділянок, встановленням обмежень щодо їх використання та неодержанням доходів у зв'язку з тимчасовим невикористанням земельних ділянок [3]. Визначення шкоди та збитків здійснюється відповідно до Методики визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затвердженої наказом Міндовкілля від 5 жовтня 2022 року № 414 [4]. Ця Методика застосовується для визначення шкоди та збитків, заподіяних земельним ділянкам лісогосподарського призначення, захисним насадженням лінійного типу, лісовим розсадникам, лісовим культурам та мисливським угіддям внаслідок збройної агресії Російської Федерації, що включає втрати лісових насаджень та пов'язані із ними: втрати лісогосподарського виробництва, спричинені обмеженням прав землекористувачів; втрати пошкодженої, втраченої заготовленої лісопродукції; неотримані доходи лісокористувачів, заподіяні тимчасовим зайняттям земельних ділянок, встановленням обмежень щодо їх використання, від: непроведення рубок (вартість лісопродукції, рентна плата); неможливості здійснювати побічне користування (зокрема заготівлю березового соку, ягід, грибів); витрати на підготовку ґрунту під створення лісових культур; витрати на вирощування садивного матеріалу у лісових розсадниках, створення та догляд за лісовими культурами; втрати мисливського господарства, внаслідок знищення або пошкодження вольєрів, інших біотехнічних споруд, мисливських тварин [4]. Отже, оцінці підлягають лише забезпечувальні екосистемні послуги, що зовсім не відповідає змісту та класифікації цих послуг та, відповідно, не охоплює усієї їхньої повноти. Окрім того, зазначені вище нормативно-правові акти не враховують концепції екосистемних послуг, оскільки чинне національне екологічне законодавство не містить такого підходу. Проте

для ефективного управління лісами Державною стратегією управління лісами України до 2035 року передбачено запровадження монетизації екосистемних послуг лісового господарства [5].

Отже, лісовий фонд України надає Українському народу різноманітні екосистемні послуги, які поділяються на чотири групи: забезпечувальні, регулювальні, культурні, підтримувальні. Розробка методик оцінки послуг, що надаються лісовими екосистемами, сприятиме виявленню та інтеграції в господарську діяльність недооцінених раніше послуг, покращенню добробуту лісозалежних громад та входженню на міжнародні ринки екосистемних послуг. Послуги екосистем, недоотримані Українським народом внаслідок збройної агресії російської федерації, мають стати обов'язковою складовою суми репарацій, що сплачуватиме Україні держава-агресор. Нагальною необхідністю сьогодні є розробка та прийняття Закону України «Про екосистемні послуги» та комплексу підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію його положень. Підтримуємо пропозицію Є.П. Суєтнова щодо необхідності здійснення «екосистемізації» чинного екологічного законодавства, зокрема Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» й усіх поресурсових законів і кодексів, визначивши на законодавчому рівні екосистему об'єктом правової охорони та дослідивши крізь її призму всі природні об'єкти та ресурси з подальшим урахуванням у законодавстві їхніх екосистемних характеристик [6, с. 139]. Концепцію екосистемних послуг має бути покладено в основу усіх методик визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації, зокрема, в основу Методики визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затвердженої наказом Міндовкілля від 5 жовтня 2022 року № 414, яка наразі не враховує цих підходів, а отже, не відповідає викликам, загрозам та реаліям сьогодення.

Література

1. Сімонов Д. Жаба в окопі. Чому людство не лякає екологічна катастрофа. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/10/8/7423033/> (дата звернення: 14.05.2025).

2. Оцінка послуг екосистем, забезпечуваних лісами України, та пропозиції щодо механізмів плати за послуги екосистем. URL: https://d2ouvy59p0dgbk.cloudfront.net/downloads/evaluation_of_forest_ecosystem_services_and_proposals_on_pes_mechanisms.pdf (дата звернення: 14.05.2025).

3. Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 20 бер. 2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF/print> (дата звернення: 14.05.2025).

4. Методика визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації: затв. наказом Міністерства

захисту довкілля та природних ресурсів України від 5 жовт. 2022 р. № 414. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-22#Text> (дата звернення: 14.05.2025).

5. Державна стратегія управління лісами України до 2035 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 груд. 2021 р. № 1777. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 14.05.2025).

6. Суєтнов Є.П. Відшкодування втрат екосистемних послуг в умовах збройної агресії російської федерації: проблеми законодавчого забезпечення. *Актуальні проблеми земельного, аграрного та екологічного права в умовах сучасних викликів і загроз*: матеріали Круглого столу, присвяченого 100-річчю з дня народження доктора юридичних наук, професора Вовка Ю.О. (12 трав. 2023 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2023. С. 132-139.

УДК 346.93(043.2)

Колонська В.М., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

Мусієнко А.А., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна,
Науковий керівник: Тімуш І.С., д.ю.н., професор

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОДАВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

У сучасному цифровому світі електронні докази набувають дедалі більшого значення в усіх сферах юридичної практики, і господарський процес не є винятком. З огляду на широке використання електронних комунікацій, документообігу та зберігання даних, електронні докази стають невід'ємною частиною доказової бази у господарських спорах. І у зв'язку з цим, питання допустимості, належності, достовірності та вірогідності електронних доказів набувають особливої актуальності у господарському процесі.

А.Ю. Каламайко визначає електронні докази як носії письмової та аудіовізуальної інформації в електронній формі, які потребують використання технічних та програмних засобів для одержання відомостей [2, с. 111].

Відповідно до ч. 1 ст. 96 Господарського процесуального кодексу України електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні

зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних й інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [1].

Однією з ключових проблем використання електронних доказів у господарському процесі є складність забезпечення їхньої достовірності та допустимості. На відміну від письмових доказів, електронні є більш вразливими до змін, їх дуже легко скопіювати, змінити, видалити, не залишивши помітні сліди, що ускладнює об'єктивне з'ясування обставин справи і загрожує винесенню несправедливого рішення.

Стаття 76 Господарського процесуального кодексу України визначає, що належними є докази, на підставі яких можна встановити обставини, які входять в предмет доказування. Суд не бере до розгляду докази, які не стосуються предмета доказування. Відповідно до статті 77, щодо допустимості доказів, то обставини, які відповідно до законодавства повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування. Докази, одержані з порушенням закону, судом не приймаються. А стаття 78 цього ж кодексу, зазначає, що достовірними є докази, створені (отримані) за відсутності впливу, спрямованого на формування хибного уявлення про обставини справи, які мають значення для справи. Відповідно до статті 79 ГПК України, наявність обставини, на яку сторона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, вважається доведеною, якщо докази, надані на підтвердження такої обставини, є більш вірогідними, ніж докази, надані на її спростування. Питання про вірогідність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання [1]. Отже, наведені статті ГПК України встановлюють чотири ключові критерії оцінки доказів у господарському процесі, а саме належність, допустимість та достовірність, дотримання цих критеріїв є фундаментальним для забезпечення об'єктивного та справедливого розгляду господарських справ. Суд при прийнятті рішень спирається лише на ті докази, які відповідають усім чотирьом зазначеним критеріям. Неналежні, недопустимі або недостовірні докази не можуть бути покладені в основу судового рішення.

Наприклад, у справі № 910/914/25 [4] ключовим постало питання належності електронних доказів. Договір (п. 3.10.1) передбачає обмін актами та рахунками через електронні системи «Вчасно» або «Медок» з використанням КЕП. Хоча електронні документи з КЕП юридично рівнозначні паперовим, у матеріалах справи відсутні належні докази фактичного надсилання актів через ці сервіси - зокрема, технічні квитанції

чи журнали доставки. Без такого підтвердження не діє презумпція автоматичного погодження актів у 2-денний строк. Відповідач може оскаржити рішення, посилаючись на порушення процедури погодження. Суд діяв обґрунтовано, але через слабку доказову базу щодо електронної передачі документів існує ризик скасування рішення в апеляції.

У постанові від 16.07.2024 у справі № 910/14895/23 [3] Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду зазначив, що врахувавши норму ст. 6 ГПК України про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, Закон України «Про електронні довірчі послуги», Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затверджене рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21, встановивши, що відзив на позовну заяву від 13.10.2023 та долучені до нього докази були подані відповідачем через підсистему «Електронний суд» з накладенням електронного підпису, який має таку саму юридичну силу як і власноручний підпис та презюмує його відповідність власноручному підпису, апеляційний господарський суд підставно відхилив аргументи позивача про ухвалення судом першої інстанції рішення на підставі доказів, прийнятих з порушенням норм ст. 96 ГПК України.

До пропозицій щодо вирішення цих проблем потрібно віднести удосконалення законодавства, підвищення кваліфікації суддів та учасників процесу, залучення експертів, розробку методичних рекомендацій та міжнародну співпрацю. Впровадження цих пропозицій допоможе підвищити ефективність та справедливість господарського процесу в умовах цифрової економіки. Електронні докази мають величезний потенціал і важливо створити належні правові та технічні умови для їх повноцінного використання.

Література

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06 лист. 1991 р. № 1798-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#n2191>

2. Кравченко О.Г. Проблемні питання застосування електронних доказів у господарському процесі. *Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 29-30 груд. 2023 р.). С. 110-113.

3. Постанова від 16 лип. 2024 р. № 910/14895/23 Верховний Суд, Касаційний господарський суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120573735>

4. Рішення від 08 квіт. 2025 р. № 910/914/25 Господарський суд міста Києва. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126428805>

Колонська В.М., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Поліщук І.В., старший викладач

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ТВАРИН ПОВІТРЯНИМ ТРАНСПОРТОМ

Зі стрімким зростанням авіаподорожей все більше людей беруть з собою улюблених домашніх тварин. Однак, авіап перевезення тварин - складний процес, що вимагає ретельного дотримання міжнародних норм і правил. Необхідно врахувати, що політ може спричинити значний стрес у тварин через зміну тиску, клімату та обмежений простір. Крім того, важливо забезпечити безпеку та комфорт не лише тварин, але й пасажирів та екіпажу. Тому міжнародні правила авіап перевезень мають на меті гарантувати гуманне ставлення до тварин, запобігти поширенню захворювань та забезпечити безпечне та спокійне перевезення для всіх учасників польоту.

За основу для нового стандарту міжнародного авіаційного перевезення тварин взято Правила Live Animal Regulations (LAR) 2016. Ці правила обов'язкові для всіх видів комерційного авіап перевезення тварин – як домашніх, так і сільськогосподарських або диких тварин [1, с. 179]. Для перевезення тварин авіаційним транспортом висувається ряд вимог і іншими нормативними актами. У «Правилах повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу» зазначається, що у пасажирському салоні повітряного судна дозволяється перевозити службову собаку у супроводі кінолога; службову тварину, у тому числі собак-поводирів для сліпих і глухих пасажирів, за умови, що на тваринах є ошийник і намордник, та дрібних тварин, маса яких разом із засобами перевезення не перевищує 8 кг. Але якщо маса тварини перевищує 8 кг, то вони перевозяться в багажновантажних відсіках повітряного судна (крім собак-поводирів та службових собак) [1, с. 179]. У «Правилах заповнення, зберігання, списання ветеринарних документів та вимог до їх обліку» визначено порядок видачі, заповнення, зберігання та обліку ветеринарних документів. При авіап перевезенні ветсвідоцтва оформлюються в трьох екземплярах, один з яких передається супроводжуючому або додається до вантажу. Міжнародні ветеринарні сертифікати, ветеринарні свідоцтва, ветеринарні довідки, ветеринарно-санітарні паспорти на тварин видаються державними інспекторами ветеринарної медицини або уповноваженими лікарями ветеринарної медицини фізичним та юридичним особам [5]. Так, відповідно до ст. 49 Закону України «Про ветеринарну медицину»,

ветеринарні свідоцтва та ветеринарні паспорти на тварин видаються державними ветеринарними інспекторами, офіційними ветеринарними лікарями та ліцензованими ветеринарними лікарями, уповноваженими на їх видачу. Порядок надання повноваження ліцензованим ветеринарним лікарям на видачу ветеринарних свідоцтв та ветеринарних паспортів на тварин затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері ветеринарної медицини [4].

Перед авіаперевозенням тварини необхідно ретельно вивчити вимоги країн, через які вона буде перевозитися, а також країни кінцевого призначення, щоб уникнути проблем із ввезенням. Щодо правового регулювання ввезення домашніх тварин на територію України, то відповідно до ст. 375 Митного кодексу України, домашні тварини, що ввозяться громадянами на митну територію України, підлягають письмовому декларуванню та застосуванню до них заходів контролю, визначених законом [3].

Варто звернути увагу на Регламент Європейського Парламенту і Ради щодо ветеринарно-санітарних вимог від 26 травня 2003 року, у якому встановлені вимоги стосовно переміщення домашніх тварин між країнами Європейського Союзу та ввезення тварин із третіх країн. Відповідно до цих вимог власник тварини, який ввозить її в країну ЄС, повинен зареєструвати тварину за місцем утримання, провести процедуру електронної ідентифікації, мати ветеринарний паспорт міжнародного зразка, провести вакцинацію проти сказу, отримати ветеринарний сертифікат про стан здоров'я тварини, мати довідку про аналіз крові на титрування антитіл, а також придбати ліцензований контейнер для транспортування тварини. Крім того, особа, яка бажає здійснити перевезення тварини, повинна отримати довідку про племінну цінність тварини з вказівкою її оціночної вартості, а також, у разі потреби, отримати погодження уповноваженого сільськогосподарського Міністерства країни в'їзду [2, с. 275].

Таким чином, авіаперевозення тварин це складний процес, що вимагає ретельного дотримання міжнародних та національних правил, з метою забезпечення безпеки та комфорту тварин, пасажирів та екіпажу, кожна з авіакомпаній має власні вимоги, а для перевезення необхідні ветеринарні документи та врахування правил країн транзиту та призначення; для мінімізації стресу тварин важливо дотримуватися корисних порад та за можливості, користуватися послугами спеціалізованих авіакомпаній, що пропонують комфортні умови для тварин.

Література

1. Майстро Д.М. Застосування міжнародно-правових стандартів в Україні при перевезення тварин авіаційним транспортом. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне*

право». Київ: НАУ, 2020. № 3(56). С. 177-182.

2. Миронець О.М., Атаманчук Т.Р. Правове регулювання авіап перевезення домашніх тварин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 273-275.

3. Митний кодекс України: Закон України від 13 бер. 2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

4. Про ветеринарну медицину: Закон України від 04 лют. 2021 р. № 1206-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1206-20#Text>

5. Про затвердження Правил заповнення, зберігання, списання ветеринарних документів та вимог до їх обліку: Наказ від 01 серп. 2014 р. № 288. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1202-14#Text>

УДК 346.9(043.2)

Коцюк А.Є., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Тімуш І.С., д.ю.н., професор

КОЛІЗІЯ НОРМ ПРО ЗУПИНЕННЯ НАРАХУВАННЯ ВІДСОТКІВ У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА: СУДОВА ПРАКТИКА

У законодавстві України про банкрутство спостерігається колізія норм, яка стосується зупинення нарахування відсотків (пені, штрафу, інших фінансових санкцій) у процедурі неплатоспроможності боржника. Особливої уваги потребує ситуація, коли законодавча заборона на нарахування відсотків вступає у конфлікт із положеннями цивільного та господарського законодавства, що передбачають збереження зобов'язань за основним договором, включно з відповідними нарахуваннями [3, с. 119].

Згідно з частиною 1 статті 46 Кодексу України з процедур банкрутства з моменту відкриття провадження у справі про банкрутство припиняється нарахування відсотків, неустойки, штрафів та інших фінансових санкцій за зобов'язаннями боржника. Це законодавче положення є однією з ключових гарантій як для самого боржника, так і для всіх кредиторів, оскільки воно спрямоване на унеможливлення нарощення боргового навантаження після фактичного визнання боржника неплатоспроможним [2, с. 215]. Основна ідея полягає в тому, щоб стабілізувати обсяг заборгованості на момент відкриття справи про банкрутство, тим самим запобігаючи створенню привілейованих умов для окремих кредиторів, які мають можливість нарощувати свої вимоги за рахунок штрафних санкцій, у той час як інші – позбавлені такої можливості.

Таке обмеження також покликане захистити боржника від подальшого фінансового тиску, оскільки нарахування відсотків і штрафів після початку процедури банкрутства є не лише економічно недоцільним, а й суперечить самій логіці процедури колективного врегулювання заборгованості. У цій логіці всі кредитори мають бути поставлені в рівні умови, а їх вимоги – задовольнятися у визначеній законом черговості та пропорційно до наявного майна.

Однак, незважаючи на чіткість зазначеної норми, у судовій практиці неодноразово виникали колізійні ситуації. Зокрема, кредитори часто звертаються до суду з вимогами про визнання нарахованих після відкриття провадження відсотків або штрафів як обґрунтованих і таких, що підлягають включенню до реєстру вимог кредиторів. У своїх доводах вони спираються, насамперед, на положення Цивільного кодексу України, зокрема на статтю 625, яка передбачає відповідальність боржника за прострочення виконання грошового зобов'язання. Згідно з цією нормою боржник зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням індексу інфляції за весь час прострочення, а також 3% річних, якщо інше не передбачено договором або законом [1, с. 174].

Кредитори обґрунтовують свої вимоги тим, що положення ЦК України є нормами загального характеру, які встановлюють загальні принципи цивільно-правової відповідальності. На їхню думку, відкриття провадження у справі про банкрутство не скасовує чинності основного договору, а тому і не припиняє обов'язку боржника сплатити санкції, що нараховуються відповідно до цього договору або закону. Особливо часто така аргументація використовується у випадках, коли мова йде про стягнення не штрафних санкцій, а, наприклад, інфляційних втрат або процентів як компенсації за користування грошовими коштами.

Проте така позиція суперечить природі банкрутства боржника як спеціального правового режиму, що має пріоритет перед загальними нормами цивільного права у межах відповідного провадження. І хоча ЦКУ не містить прямої заборони на нарахування процентів чи штрафів у разі банкрутства боржника, саме КУзПБ як спеціальний нормативно-правовий акт встановлює чітке правило про припинення нарахування санкцій після відкриття справи про банкрутство. У зв'язку з цим постає питання про співвідношення норм загального і спеціального законодавства, що є класичною колізією у правозастосуванні та предметом активного аналізу у судовій практиці.

Показовим прикладом існування розбіжностей у правозастосовній практиці є постанова Верховного Суду у справі № 910/1234/20. У даній справі йшлося про стягнення процентів за кредитним договором, нарахованих після відкриття провадження у справі про банкрутство боржника. Верховний Суд чітко зазначив, що норми Кодексу України з процедур банкрутства є спеціальними, а отже, мають перевагу над

загальними нормами цивільного законодавства. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 46 КУзПБ після відкриття провадження у справі про неплатоспроможність не допускається нарахування відсотків, штрафів, пені та інших фінансових санкцій. Навіть якщо відповідне нарахування передбачено умовами договору або узгоджено сторонами, такі зобов'язання не можуть бути реалізовані в процедурі банкрутства, оскільки це порушує принцип рівності кредиторів і суперечить меті процедури [4, с. 89].

Проте аналіз судової практики свідчить про наявність альтернативного підходу, зокрема у рішеннях господарських судів першої та апеляційної інстанцій. У ряді таких справ суди задовольняли вимоги кредиторів щодо стягнення процентів, посилаючись на чинність основного зобов'язання, визначеного в договорі. У цих випадках суди вважали, що відкриття провадження у справі про банкрутство не припиняє сам характер зобов'язання боржника перед кредитором, а лише обмежує можливість примусового стягнення. Деякі суди тлумачили норму про зупинення нарахування процентів як таку, що стосується лише їх стягнення, а не нарахування як етапу формування грошової вимоги.

Подібний підхід, хоча й підтриманий частиною правників, породжує правову невизначеність. Він суперечить логіці колективної процедури задоволення вимог кредиторів, яка передбачає рівномірний розподіл активів боржника без надання переваг певним категоріям вимог. У такій ситуації один із кредиторів, домігшись стягнення процентів або пені за зобов'язанням, може отримати більшу частку у ліквідаційній масі, ніж інші, що прямо суперечить меті банкрутства як інструмента справедливого врегулювання заборгованості.

Ця ситуація засвідчує необхідність чіткого пріоритету норм спеціального законодавства над загальним, що відповідає принципам юридичної техніки та верховенства права. Судова практика поступово формує підхід, за яким положення Кодексу України з процедур банкрутства мають переважати над нормами цивільного та господарського законодавства в питаннях, що стосуються саме процедури банкрутства [5, с. 312].

Таким чином, попри існуючу колізію, судова практика рухається в напрямку уніфікації підходів: після відкриття провадження у справі про банкрутство нарахування відсотків має зупинитися, а вимоги кредиторів з цього приводу мають бути відхилені. Для остаточного вирішення проблеми вбачається за необхідне узагальнення відповідної судової практики Верховним Судом з чіткими висновками.

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовт. 2018

р. № 2597-VIII. *Голос України*. 2018. № 224.

3. Журавльова Н.В. Особливості застосування норм про нарахування відсотків у процедурі банкрутства. *Юридичний вісник*. 2020. № 2(35). С. 117–122.

4. Судова практика щодо застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства / уклад. Л.О. Кравченко. Київ: Правова єдність, 2021. 146 с.

5. Мірошниченко А.М. Колізії у застосуванні фінансових санкцій при процедурі банкрутства: теорія та практика. *Господарське право*. 2022. № 1. С. 310–316.

УДК 346.9(043.2)

Криворучко Н.С., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Нецька Л.С., к.ю.н., доцент

ПРОБЛЕМА БАНКРУТСТВА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ, РОЗТАШОВАНИХ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Проблема банкрутства суб'єктів господарювання завжди була актуальною для економіки будь-якої країни, адже відображає її стійкість та здатність до самовідновлення. Проте, в умовах тимчасової окупації частини території України, ця проблема набуває особливої гостроти та специфічних рис. Діяльність підприємств на тимчасово окупованих територіях зіштовхується з численними викликами, включаючи порушення логістичних ланцюгів, правову невизначеність тощо. Ці фактори значно підвищують ймовірність їхньої неплатоспроможності та, як наслідок, банкрутства. Дослідження особливостей процедури банкрутства суб'єктів господарювання, що опинилися в умовах тимчасової окупації, є вкрай важливим для розуміння масштабів економічних втрат, розробки ефективних механізмів підтримки постраждалого бізнесу після деокупації та запобігання негативним наслідкам для економіки України в цілому.

Загалом банкрутство суб'єктів господарювання є негативним явищем економіки. Внаслідок банкрутства, якщо воно масове, відбувається спад економіки, зменшуються можливості розвитку бізнесу, формуються негативні тенденції в суспільстві. Згідно зі ст. 1 Кодексу України з процедур банкрутства під банкрутством розуміється «визнана господарським судом нездатність боржника, за винятком страховика чи кредитної спілки, відновити власну платоспроможність за допомогою процедури санації і реструктуризації та погасити встановлені у порядку,

визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, аніж через застосування ліквідаційної процедури чи процедури погашення боргів боржника, а також віднесення страховика або кредитної спілки відповідно до рішення Національного банку України до категорії неплатоспроможних відповідно до Закону України «Про страхування» чи «Про кредитні спілки» [2]. Щодо самих суб'єктів банкрутства, то ними можуть бути як юридичні особи, так і фізичні особи, в тому числі фізичні особи – підприємці, які не здатні виконати власні фінансові зобов'язання, строк погашення яких настав [2]. З початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 році питання банкрутства суб'єктів господарювання, які залишились або були зареєстровані на тимчасово окупованих територіях (ТОТ), набуло виняткової правової складності.

Повномасштабна війна в Україні глибоко негативно вплинула на бізнес, значно збільшивши ризик банкрутства через незалежні обставини. Воєнний стан руйнівнює діє на стійкість підприємств через запровадження воєнної економіки, що переформатовує їхню діяльність та економіку країни загалом. Інтенсивні бойові дії викликають міграцію та мобілізацію, деформуючи ринок праці, товарів і послуг та зменшуючи доступність робочої сили. Інфляція, руйнування або окупація виробництв призводять до безробіття, обмежуючи ВВП та податкові надходження. Війна також спричиняє інфляцію, здорожчання експорту, транспортних витрат і падіння попиту на довгострокові товари та обладнання, що фінансово тисне на підприємства та гальмує економіку. Воєнний стан багаторазово підвищує фінансові та підприємницькі ризики, а також загрозу втрати майна, особливо в прифронтових та окупованих регіонах, де фізичні активи бізнесу перебувають під загрозою знищення в різних секторах економіки [5, с. 341]. Суб'єкти господарювання зобов'язані виконувати договори щодо мобілізаційних завдань, якщо мають для цього ресурси. З лояльними контрагентами можлива відстрочка платежів, але вимогливі кредитори, ймовірно, одразу надішлють претензії та вимоги про сплату, що може призвести до заяви про банкрутство. Крім того, підприємство може самостійно ініціювати банкрутство через високий ризик неплатоспроможності [1, с. 49-50].

З одного боку, банкрутство може стати для боржника своєрідним шансом на порятунок, надаючи можливість реорганізувати свої боргові зобов'язання, зберегти частину майна та спробувати відновити подальшу господарську діяльність. З іншого боку, це складний, тривалий та багатоетапний процес, який несе в собі певні ризики та вимагає врахування великої кількості тонкощів [3].

З метою реагування на нові реалії, уряд України вживає заходів з адаптації правового поля, зокрема шляхом внесення відповідних змін до законодавчих актів. Упродовж дії воєнного стану до Верховної Ради України було подано низку законодавчих ініціатив, що охоплюють

питання банкрутства (зокрема: проект Закону № 7442 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану» [4]; законопроект № 8231 від 28.11.2022 р. та ін.). Законодавчі ініціативи, що розглядаються у парламенті, спрямовані на оптимізацію процедури банкрутства з урахуванням воєнних реалій, зокрема, щодо строків звернення до суду керівників юридичних осіб. Важливо, що наявність активів боржника на тимчасово окупованій території не є підставою для зупинення банкрутства, а лише зміщує акцент на інші процесуальні дії. При цьому, інвентаризація майна підприємств на таких територіях проводиться лише за умови безпечного доступу до активів та облікової документації. Завдяки новим законодавчим змінам розширено коло учасників у справах про банкрутство, включаючи осіб, чії права та обов'язки є предметом спору. Заяви учасників тепер розглядаються за спрощеною процедурою, хоча позивач може обґрунтовано просити про загальний порядок, що відображається в ухвалі суду. Враховуючи стислі строки процедур банкрутства, ці зміни, ймовірно, спрямовані на прискорення розгляду заяв та повернення майна до ліквідаційної маси, хоча й можуть потенційно обмежити права відповідачів. Розширено також перелік судових рішень, що підлягають касаційному оскарженню, включаючи ухвали про відкриття провадження та рішення за заявами в межах справи про банкрутство. Для оперативності розгляду справ передбачено можливість надсилання витребуваних матеріалів до апеляційного чи касаційного суду, який також може самостійно запитувати повну справу, залишаючи копії в господарському суді. Питання ліквідації підприємств з майном на непідконтрольній території вирішується шляхом зазначення відсутніх активів у ліквідаційному балансі, що підтверджує їхню фактичну відсутність. У випадку виявлення майна після закриття провадження, достатнього для покриття витрат, справу може бути відновлено за заявою учасника. Якщо відновлення не відбувається, майно державного підприємства або товариства з державною часткою понад 50% може перейти у власність територіальної громади або держави за рішенням суду. Для прискорення ліквідації архівні установи зобов'язані безоплатно приймати документи банкрутів, що раніше створювало фінансові або бюрократичні перешкоди.

Арбітражні керуючі у справах про банкрутство державних підприємств та товариств з контрольною державною часткою тепер повинні складати спеціальний іспит [2; 4; 1, с. 51-52].

Застосування процедури банкрутства до компаній, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях України, є складним через труднощі з оцінкою та продажем майна, відсутність стабільного ринку та ризику його втрати або відчуження за низькою ціною. Ці обставини ускладнюють ліквідацію, розподіл активів між кредиторами, затягують судові процеси

та створюють проблеми для арбітражних керуючих. Для ефективного врегулювання цих питань необхідні законодавчі зміни, які враховуватимуть специфіку роботи бізнесу в умовах окупації та відповідатимуть міжнародним стандартам у сфері банкрутства. Важливо посилити захист прав кредиторів та створити ефективні механізми вирішення спорів. Також слід розширити повноваження комітету кредиторів, щоб він міг ефективніше контролювати процес банкрутства, брати активнішу участь в оцінці та продажу майна, а також координувати зусилля з відновлення економіки цих територій після деокупації. Особливу увагу потрібно приділити розробці чітких і прозорих процедур оцінки та реалізації майна, залучаючи незалежних оцінювачів та проводячи відкриті торги для забезпечення справедливої ціни та конкуренції. Важливо встановити зрозумілі правила для всіх учасників процесу. Реалізація цих заходів є ключем до ефективного вирішення проблем банкрутства підприємств з активами на тимчасово окупованих територіях та мінімізації їх негативного впливу на економіку та суспільство України [1, с. 55].

Отже, банкрутство суб'єктів господарювання, які опинилися на ТОТ, є однією з найбільш складних юридичних і економічних проблем, що потребує комплексного, системного підходу. В умовах тривалої війни та перспектив реінтеграції територій необхідно забезпечити збереження правової спадкоємності, прав кредиторів і боржників, а також створити правові інструменти, які дозволять ефективно реагувати на обставини війни. Вчасне реформування законодавства у цьому напрямі стане запорукою правової та економічної стабільності України.

Література

1. Верещагіна К.А. Банкрутство суб'єктів господарювання, майно (активи) яких розташовані на тимчасово окупованих територіях України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 2. С. 47-56.

2. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовт. 2018 р. № 2597-VIII. Дата оновлення: 04.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 14.04.2025).

3. Маноїленко К. Банкрутство підприємств, розташованих на окупованих територіях. *Liga360*. 2024. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/227828_bankrutstvo-pdprimstv-roztashovanikh-na-okupovanikh-teritoryakh-oglyad-sudovo-praktiki (дата звернення: 15.04.2025).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану: Закон України від 13 лип. 2023 р. № 3249-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3249-20#Text> (дата звернення: 16.04.2025).

5. Томич Б. Інститут банкрутства в Україні в умовах військового стану. *Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах сучасних викликів*: матеріали доп. V Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. Ч. 1. С. 340-343.

Кушнір Я.Р., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Поліщук І.В., старший викладач

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОВІТРЯНОГО РУХУ ЯК ОДИН З НАПРЯМКІВ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ В ГАЛУЗІ АВІАЦІЇ

Сучасна авіація почалася з першого успішного польоту літака в 1903 році. Відтоді повітряний транспорт почали інтенсивно використовувати для перевезення пошти та вантажів, а згодом, і пасажирів. Із зростанням пасажирських перевезень стало необхідним забезпечити функціонування повітряного транспорту за будь-яких метеорологічних умов та уникнення можливих зіткнень між літаками та з різноманітними перешкодами. Тоді як перші інструменти організації повітряного руху (далі – ОрПР) почали використовувати маяки [1] та радіопозивні. Останні вперше були виділені в 1912 році на третьому конгресі Міжнародної комісії з аеронавігації (ICAN), яка працювала до 1945 року та є попередником Міжнародної організації цивільної авіації (ICAO) [2]. У 1930-х роках ОрПР набуло сучасних, проте з тих пір, зрозуміло, що під впливом значних технологічних досягнень відбулося багато глобальних змін, тому інструменти ОрПР наразі потребують удосконалення і особливо узгодження та адаптації між суб'єктами надання послуг авіаперевезень з різних країн.

Організація повітряного руху має ключове значення для гарантування безпеки, ефективності та екологічної стабільності авіаційних операцій у світі. На сучасному етапі ОрПР виступає як динамічна система управління повітряним рухом і простором, що є невід'ємною частиною наземної інфраструктури, необхідної для безпечного та ефективного виконання польотів. Правові стандарти необхідного забезпечення організації повітряного руху «знайшли своє закріплення вже в перших законодавчих актах низки держав та в перших міжнародних конвенціях на початку минулого століття» [3, с. 107]. У прийнятій у 1944 р. Конвенції про міжнародну цивільну авіацію закріплено, що «кожна договірنا держава зобов'язується співпрацювати у забезпеченні максимально можливого ступеня однаковості правил, стандартів, процедур і організації, що стосуються повітряних суден, повітряних трас і допоміжних служб, з усіх питань, в яких така однаковість сприятиме аеронавігації і її вдосконаленню [4, ст. 37]. З цією метою Міжнародна організація цивільної авіації (ICAO) приймає та в міру необхідності час від часу змінює міжнародні стандарти, рекомендовану практику і процедури у

сфері міжнародної цивільної авіації. Ці стандарти є обов'язковими для всіх держав – членів ІКАО і сприяють уніфікації та координації дій на міжнародному рівні. На сьогодні основні стандарти і рекомендована практика, розроблені ІКАО, включені та «постійно оновлюються в межах вже 19 Додатків до Чиказької конвенції 1944 року» [5, с. 21].

ІКАО визначає ОрПР як «динамічне інтегроване управління повітряним рухом і повітряним простором, включаючи обслуговування повітряного руху, управління повітряним простором і управління потоками повітряного руху – безпечно, економічно та ефективно – шляхом надання засобів і безперебійних послуг для виконання бортових і наземних функцій у співпраці з усіма сторонами».

На практиці ОрПР є інтегрованою системою, що складається з підсистем:

- служби повітряного руху (англ. air traffic services - ATS) – диспетчерська служба повітряного руху, консультативні служби з питань повітряного руху, послуги польотної інформації та служби оповіщення;
- управління повітряним простором (англ. airspace management - ASM) – розподіл повітряних маршрутів, зон, рівнів польоту для різних користувачів повітряного простору та структури повітряного простору;
- управління потоком повітряного руху (англ. air traffic flow management – ATFM) – управління повітряним потоком і пропускною спроможністю) - максимально ефективного регулювання потоку повітряних суден з метою уникнення заторів у повітряному просторі та аеропортах.

Для забезпечення стабільного функціонування повітряного трафіку надзвичайно важливою є тісна міжнародна взаємодія між усіма сторонами, які беруть участь у цьому процесі. Це необхідно для створення єдиної світової авіаційної системи, що складалася б із взаємопов'язаних регіональних (континентальних) підсистем. З 1980-х років потоки повітряного руху зростали дуже швидкими темпами. Поступово все чіткіше почало окреслюватися завдання подолати фрагментованість в ОрПР в глобальних масштабах. І щоб відповідати цим новим викликам, для ОрПР тоді з'явилися нові процедури управління рухом і нові підходи для більш оптимального використання простору [1]. Згодом ІКАО почало розробляти спеціальні системи «Майбутнє аеронавігаційної системи» (англ. Future of Air Navigation System – FANS) як операційні концепції майбутнього ОрПР, а також план зв'язку, навігації, спостереження та управління повітряним рухом (CNS/ATM). Були впроваджені аеронавігаційні системи FANS-1 у 1983 році та FANS-2 у 1991 році [1].

Отже, ОрПР має еволюційну концепцію. Нові розробки, збільшення трафіку та нові технології вимагають змін в глобальній системі. Завдяки технічному прогресу, управління ризиками та прийняття рішень здійснюються за допомогою програмного забезпечення. Цифрова революція дозволяє реалізувати ще такі нові впровадження як віддалена

вежа та віртуальна вежа для керування збільшеною пропускною здатністю в небі.

Література

1. Sengur F.K., 2022, Air Traffic Management, in Buhalis D. (ed.), Encyclopedia of Tourism Management and Marketing Edward Elgar Publishing.

2. GOLDEN YEARS OF AVIATION. [Electronic resource]. Access mode: http://www.airhistory.org.uk/gy/reg_index.html

3. Григоров О.М. Деякі аспекти міжнародно – правового забезпечення функціонування основних аеронавігаційних зон. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2021. № 3(73). С. 106-110.

4. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію (Doc 7300), підписана у м. Чикаго 7 груд. 1944 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text

5. Поліщук І.В., Гурин А.В. Цілі сталого розвитку у сфері безпеки авіаційного транспорту: міжнародний та національний рівень правового регулювання. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право».* Київ: НАУ, 2023. № 4(69). С. 21-29.

УДК 340:656.7:341.24 (043.2)

Левченко А.С., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Поліщук І.В., старший викладач

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПОВІТРЯНОГО ПРАВА

Сучасне міжнародне повітряне право повинно бути гнучким та адаптивним, щоб ефективно реагувати на виклики сьогодення та майбутнього. Тільки шляхом міжнародного співробітництва та постійного вдосконалення правових норм можна забезпечити безпечний та сталий розвиток авіації, який є надзвичайно важливим завданням, що здійснюється через діяльність міжнародних організацій, таких як Міжнародна організація цивільної авіації (ICAO), Міжнародна асоціація авіаційного транспорту (IATA), Міжнародна рада аеропортів (ACI), Організація цивільної повітряної навігації (CANSO), Міжнародна рада асоціацій аерокосмічної промисловості (ICCAIA) та Група дій з повітряного транспорту (ATAG). Ці організації здійснюють вагомий внесок у забезпечення безпеки авіаційних операцій. Крім того, регіональні структури, такі як Європейське агентство безпеки авіації (EASA), Європейська конференція цивільної авіації (ECAC), Європейське

агентство з безпеки аеронавігації (EUROCONTROL) та інші, активно працюють у напрямку забезпечення безпеки, спільно вивчають і впроваджують новітні методи та підходи до управління безпекою в повітряному просторі, забезпечуючи ефективність і надійність авіаційних процесів.

Міжнародне повітряне право як динамічна галузь постійно еволюціонує, реагуючи на технологічні прориви, геополітичні зміни та зростаючі екологічні виклики. Сьогодні ми спостерігаємо нові ключові тенденції, які формують майбутнє цієї галузі. Розробка та впровадження спільних стандартів і рекомендацій, а також організація конференцій і зустрічей для обговорення важливих питань, пов'язаних з новими глобальними викликами, є ключовими аспектами діяльності міжнародних організацій. У процесі покращення співпраці між міжнародними організаціями важливо розглядати такі заходи, як: 1) збільшення обміну інформацією, що дозволить забезпечити ефективну взаємодію між організаціями для швидкого реагування на нові загрози та виклики; 2) спільну розробку стандартів, що зміцнить співпрацю у створенні та впровадженні міжнародних норм для забезпечення єдиного підходу до безпеки та ефективності; 3) оновлення технологічної інфраструктури, що сприятиме використанню сучасних технологій для покращення обміну інформацією та координації дій у критичних ситуаціях; 4) створення ефективних механізмів для реагування на надзвичайні ситуації, що передбачають розробку спільних планів дій для оперативної реакції на кризові ситуації, такі як пандемії або терористичні загрози; 5) залучення держав і представників галузі для активної участі у роботі міжнародних організацій, щоб врахувати різноманітні інтереси та потреби. Ці заходи сприятимуть покращенню співпраці та ефективності міжнародних організацій у вирішенні глобальних проблем, зокрема тих, які виникають у зв'язку з геополітичними змінами та глобальними кризами, такими як пандемії.

Щодо безпеки та стійкості авіації, то вони є важливими пріоритетами для міжнародних організацій, оскільки авіаційна галузь стикається з численними викликами через збільшення кількості пасажирів та стрімкий розвиток технологій. Зростання обсягів пасажирських перевезень ставить під тиск існуючу інфраструктуру та механізми безпеки, тому міжнародні організації повинні працювати над розробкою стандартів для інфраструктури та безпеки, щоб забезпечити ефективність і безпеку авіаперевезень [3]. Також, розвиток нових технологій, таких як автономні літаки (БПЛА), електричні літаки та інші інновації, створює нові виклики для безпеки та регулювання. Міжнародні стандарти мають адаптуватися до цих змін і забезпечити безпеку використання нових технологій. Розвиток інформаційних технологій також підвищує ризики кіберзагроз, тому важливо, щоб міжнародні стандарти сприяли впровадженню нових

технічних рішень для захисту авіаційних систем від кібератак.

На міжнародному рівні необхідно регламентувати регулярні, транзитні польоти повітряних суден, спільні міжнародні польоти з території однієї на територію іншої держави, з використанням міжнародного повітряного простору. У цих цілях у 1944 році в Чикаго була створена універсальна міжнародна міжурядова організація – Міжнародної цивільної авіації (ІКАО) [2], завданням якої є прийняття узгоджених стандартів, підтримка постійного діалогу між міжнародними та національними регуляторними органами для розробки та впровадження стандартів, які відповідають як глобальним, так і національним вимогам. Підвищення ефективності такої співпраці передбачає зміцнення взаємодії між міжнародними та національними органами регулювання через обмін інформацією, спільне планування та ініціативи. Важливим кроком є також розробка міжнародних угод, які визначають основні принципи та стандарти регулювання, зокрема в галузі безпеки, екології та технічної сумісності. Забезпечення участі всіх зацікавлених сторін включає залучення держав, представників галузі, науковців та громадськості до процесу прийняття регуляторних рішень [1]. Глобальна співпраця та єдність у вирішенні регуляторних питань є важливими для забезпечення сталого розвитку авіаційної галузі та врахування інтересів усіх учасників.

Таким чином, міжнародне повітряне право перебуває в стані постійної трансформації, зумовленої технологічним прогресом, екологічними викликами та геополітичними змінами. Тому стандарти мають бути адаптивними і здатними реагувати на нові виклики, що постають перед авіаційною індустрією, забезпечуючи її безпеку та стабільний розвиток. Для того, щоб сталий розвиток став основним напрямом у авіації, важливо залучати всі сторони, що мають інтерес у цьому процесі, включаючи уряди, учасників галузі, наукові установи та міжнародні організації.

Література

1. Колісніченко К.С. Ліга Націй у розвитку міжнародного права: монографія / за наук. ред. А.І. Дмитрієва. Одеса: Фенікс, 2011. 234 с.
2. Пильгун Н.В., Абражєвич Д.А. Правове регулювання польотів у міжнародному повітряному просторі. *Аеро-2017. Повітряне і космічне право: Всеукр. конф. молодих учених і студентів (Київ, 24 лист. 2017 р.)*. С. 40-43.
3. Тимченко Л.Д., Кононенко В.П. Міжнародне право: підручник. Київ: Знання, 2012. 61 с.

Леуська О.І., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Тімуш І.С., д.ю.н., професор

ПРОЦЕДУРА БАНКРУТСТВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ В УКРАЇНІ – ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Запровадження інституту банкрутства фізичних осіб в Україні створило нові можливості для вирішення проблем надмірної заборгованості, однак на практиці ця процедура залишається малопоширеною.

Із 2019 року в Україні запроваджено механізм банкрутства фізичних осіб, що стало важливим кроком наближення національної правової системи до європейських стандартів.

Інститут банкрутства фізичних осіб має на меті дати другий шанс добросовісному боржнику відновити свою платоспроможність або списати борги у законний спосіб.

Процедура банкрутства фізичної особи регулюється Кодексом України з процедур банкрутства, зокрема Книгою п'ятою. Так, відповідно до статті 113 Кодексу України з питань банкрутства провадження у справах про неплатоспроможність боржника - фізичної особи, фізичної особи - підприємця здійснюється в порядку, визначеному цим Кодексом для юридичних осіб, з урахуванням особливостей, встановлених цією Книгою. Відповідно до ст. 115 КУЗПБ провадження у справі про неплатоспроможність боржника - фізичної особи або фізичної особи - підприємця може бути відкрито лише за заявою боржника. Боржник має право звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність у разі, якщо: боржник припинив погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше 50 відсотків місячних платежів за кожним з кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців; у боржника відсутнє майно, на яке може бути звернено стягнення, а здійснені виконавцем відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» заходи щодо розшуку такого майна виявилися безрезультатними; наявні ознаки загрози неплатоспроможності.

Варто звернути увагу на юридичну природу банкрутства фізичної особи, яка відрізняється від банкрутства юридичних осіб. Основний акцент робиться не на ліквідації, а на відновленні платоспроможності або звільненні боржника від боргів, які він не в змозі погасити. В цьому контексті важливою є роль арбітражного керуючого, який супроводжує

боржника протягом усієї процедури, здійснюючи аналіз фінансового стану та ведучи переговори з кредиторами. Арбітражний керуючий залежно від введеної судової процедури щодо фізичної особи-боржника виступає або керуючим реструктуризацією або керуючим реалізацією майна (ч. 3 ст. 114 КУзПБ).

Досвід функціонування процедури банкрутства фізичних осіб у європейських країнах підтверджує, що надання другого шансу громадянам, які опинилися в скрутному становищі не зі своєї вини, позитивно впливає як на особисте благополуччя боржника, так і на економіку в цілому. Наприклад, у Німеччині передбачено, що після 3 років сумлінного виконання плану реструктуризації боргів, особа може бути повністю звільнена від боргових зобов'язань.

В Україні ж законодавець встановлює можливість виконання плану реструктуризації боргів строком до п'яти років (у разі погашення боргів за кредитами, отриманими боржником на придбання житла, строк виконання плану реструктуризації боргів боржника не може перевищувати 10 років), протягом якого боржник повинен дотримуватися фінансової дисципліни.

Серед позитивних результатів запровадження процедури банкрутства фізичних осіб в Україні варто відзначити успішні приклади списання боргів у судовому порядку, зростання правової обізнаності громадян, а також зацікавленість адвокатської спільноти у супроводі таких справ. Станом на 2025 рік кількість справ про банкрутство фізичних осіб поступово зростає. Якщо у 2020–2021 роках йшлося лише про кілька десятків рішень, то тепер – про сотні, що свідчить про певне нарощування практики, хоча вона й досі залишається обмеженою.

Разом з тим, процедура залишається складною, тривалою та фінансово обтяжливою для багатьох осіб. Це особливо стосується соціально вразливих категорій: пенсіонерів, осіб з інвалідністю, безробітних або малозабезпечених, які потрапляють у боргову пастку. У цих випадках борги часто утворюються не внаслідок зловживань, а через об'єктивні життєві обставини.

Законодавство України передбачає низку фінансових зобов'язань перед початком процедури – зокрема, сплату судового збору та авансування винагороди арбітражного керуючого, що, згідно з чинною практикою, становить кілька прожиткових мінімумів. Крім того, більшість боржників змушені оплачувати правову допомогу адвоката. Це робить процедуру де-факто недоступною для тих, хто її найбільше потребує.

На відміну від України, у Польщі держава активно сприяє доступу громадян до процедури банкрутства: сплата судового збору не вимагається, а витрати на арбітражного керуючого покриваються державним бюджетом. Такий підхід забезпечує справжній соціальний характер інституту банкрутства, орієнтований на відновлення платоспроможності та соціальну інтеграцію громадян.

Варто також посилити механізми безоплатної правової допомоги для добросовісних боржників. Йдеться не лише про консультації, а й про повноцінне представництво в суді. Водночас необхідно розмежовувати допомогу між добросовісними боржниками та тими, хто зловживає процедурою, приховуючи доходи чи майно.

Ще однією важливою проблемою залишається зловживання процедурою банкрутства. Закон правильно передбачає підстави для відмови у відкритті провадження або у звільненні від боргів у разі недобросовісної поведінки боржника. Це вимагає підвищення кваліфікації суддів, арбітражних керуючих, удосконалення механізмів контролю, а також забезпечення відкритості даних про перебіг справ.

Окрему увагу заслуговує правова позиція Європейського суду з прав людини, висловлена у Рішенні від 9 лютого 2023 року у справі *Katona and Závorský v. Slovakia* (заява № 43932/19). Суд наголосив, що складне соціально-економічне явище неплатоспроможності фізичних осіб вимагає системної відповіді з боку держави, яка, задля дотримання публічного інтересу, може полягати у запровадженні спеціальних заходів для підтримки боржників.

Отже, інститут банкрутства фізичних осіб в Україні має потенціал, проте поки що залишається обмежено доступним через складність і вартість процедури. Вважаємо за доцільне удосконалити чинне законодавство України, зокрема передбачивши такі зміни: звільнення соціально вразливих боржників від судового збору; покриття витрат на оплату послуг фінансового керуючого за рахунок держави (за аналогією з Польщею); забезпечення реального доступу до безоплатної правової допомоги, включно з представництвом у суді; чітке розмежування між добросовісними боржниками та тими, хто зловживає процедурою. Необхідна також діджиталізація процесу та прозорість процедур, що спростить доступ до інформації і посилить громадський контроль. Розвиток інституту банкрутства фізичних осіб має відбуватися з урахуванням міжнародного досвіду, проте з адаптацією до українських соціально-економічних реалій.

Логінов О.А., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Нецька Л.С., к.ю.н., доцент

НЕВРЕГУЛЬОВАНІ АСПЕКТИ ВИТРАТ У ПРОЦЕСІ БАНКРУТСТВА

Процедура банкрутства є складним і багатогранним процесом, який передбачає врегулювання майнових відносин боржника з його кредиторами. Одним із ключових аспектів цього процесу є покриття витрат, пов'язаних з його проведенням. Однак, незважаючи на законодавче регулювання, існує низка неврегульованих питань, які створюють проблеми для учасників процедури банкрутства.

Відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства (КУзПБ), арбітражний керуючий здійснює свої повноваження у справах про банкрутство на платній основі, а також несе витрати, пов'язані з виконанням цих повноважень. Слід підкреслити, що гарантії щодо виплати винагороди арбітражному керуючому та компенсації понесених ним витрат у встановленому законом порядку й обсягах є запорукою його незалежності під час здійснення професійних обов'язків (п. 2 ч. 2 ст. 13 КУзПБ) [1].

Разом із тим, аналіз положень КУзПБ, що регулюють порядок покриття витрат у процедурах банкрутства, а також практика їх застосування, свідчать про наявність нормативних прогалин. Зокрема, у Кодексі не визначено вичерпного переліку витрат, які слід вважати пов'язаними з провадженням у справі про банкрутство, а також існують суперечності щодо їхньої черговості оплати.

Законодавець використовує різні формулювання для позначення витрат: «витрати арбітражного керуючого, пов'язані з виконанням повноважень у справі», «витрати, що стосуються заставного майна», «витрати, пов'язані з провадженням у справі», «витрати, пов'язані із здійсненням ліквідаційної процедури», а також «зобов'язання перед особами, які після відкриття провадження надали кредит чи постачання з відстрочкою платежу».

Різним є й порядок покриття цих витрат. Наприклад, витрати, пов'язані з проведенням ліквідаційної процедури та виплата основної і додаткової винагороди арбітражному керуючому, здійснюються з ліквідаційного рахунку до розрахунків з кредиторами.

Також варто зазначити, що законодавець чітко відокремлює винагороду арбітражного керуючого від інших витрат, пов'язаних із

веденням справи в господарському суді.

Аналізуючи судову практику у справах про банкрутство юридичних осіб, можна дійти висновку, що до витрат, пов'язаних із провадженням у справі про банкрутство, слід відносити: основну та додаткову винагороду арбітражного керуючого; витрати, що виникають при виконанні керуючим кожної процедури банкрутства (збереження, оцінка та інвентаризація майна, аналіз фінансового стану боржника, направлення повідомлень, сплата судового збору тощо); зобов'язання боржника перед особами, які після відкриття провадження надавали фінансову допомогу, поставляли ресурси з відстроченням платежу; витрати кредиторів на створення фонду для оплати винагороди та витрат арбітражного керуючого; витрати членів комітету кредиторів; витрати інших учасників справи про банкрутство.

З огляду на це, доцільним є внесення змін до КУзПБ з метою уточнення та уніфікації норм, що визначають перелік витрат у справах про банкрутство, забезпечуючи таким чином юридичну визначеність та ефективність застосування законодавства у цій сфері.

Згідно з частиною п'ятою ст. 34 КУзПБ, боржник має право звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство за умови наявності у нього майна, достатнього для покриття витрат, пов'язаних із веденням справи. Втім, на сьогоднішній день неможливо визначити точний розмір таких витрат, оскільки КУзПБ не містить їх чіткого визначення. У зв'язку з цим господарський суд опиняється в ситуації, коли йому необхідно здійснити порівняння вартості майна боржника із невизначеним обсягом витрат, що, по суті, є неможливим.

Помилкова оцінка судом цих витрат і, відповідно, визначення достатності активів боржника може призвести до порушення його права на відкриття провадження у справі про банкрутство або, навпаки, до порушення прав арбітражного керуючого на отримання належної винагороди та компенсації понесених витрат під час виконання процедур у справі.

У цьому контексті частина п'ята ст. 34 КУзПБ також потребує змін, оскільки на етапі відкриття провадження фактично неможливо визначити повний перелік і розмір витрат, що виникнуть у ході розгляду справи. Це зумовлено тим, що на цьому етапі ще не встановлено коло кредиторів боржника, не відомо їхню правову позицію та активність у процесі, а також не визначено, до якої наступної процедури – санації, ліквідації чи закриття провадження – може бути здійснено перехід.

З огляду на це, доцільним є підхід, за яким боржник має підтвердити наявність у нього активів лише для покриття витрат, пов'язаних із проведенням процедури розпорядження майном. Саме ця процедура має чітко встановлений строк дії, а також визначений обсяг повноважень і

розмір винагороди арбітражного керуючого, що робить відповідні витрати прогнозованими.

Запровадження такого підходу сприятиме дотриманню учасниками справи визначених строків проведення процедури розпорядження майном, а також своєчасному прийняттю рішень про подальший перехід до наступної процедури або закриття справи про банкрутство.

Окрім цього, актуальною є необхідність усунення наявної суперечності в КУзПБ щодо черговості оплати витрат, пов'язаних із провадженням у справі про банкрутство. Доцільно запозичити ефективну і перевірену на практиці модель, яка застосовується у сфері ліквідації банків [2].

З позиції кредиторів КУзПБ безумовно потребує вдосконалення в частині регулювання взаємовідносин між кредиторами та арбітражними керуючими. Визнання арбітражного керуючого як найманого працівника кредиторів є концептуально хибним, оскільки суперечить принципу незалежності та неупередженості, що унеможливорює об'єктивне дотримання балансу інтересів як кредиторів, так і боржника.

Натомість арбітражний керуючий має діяти як незалежний фахівець — самозайнята особа, професійна діяльність якої повинна бути підпорядкована принципу відповідності між обсягом фактично виконаних повноважень і розміром отриманої винагороди. Такий підхід вимагає нормативного закріплення прямої залежності між результатом його діяльності та оплатою праці.

У процедурах банкрутства в Україні на практиці виявляється низка невіршених питань, пов'язаних з покриттям витрат. Ці проблеми створюють значні перешкоди для ефективного та справедливого врегулювання майнових відносин між боржниками та кредиторами.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати про наявність істотних прогалин у законодавстві України, що регулює правовідносини у сфері неплатоспроможності, зокрема в частині, що стосується витрат у справах про банкрутство, включаючи оплату основної винагороди арбітражного керуючого. У чинній редакції КУзПБ відсутні норми, які б чітко визначали перелік витрат, що належать до витрат у справі про банкрутство, механізм їх оплати, гарантії їх отримання та джерела фінансування.

Література

1. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовт. 2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>
2. Філатов В. А. Проблемні аспекти покриття витрат, пов'язаних з провадженням у справах про банкрутство. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С 334-343.

Луцький М.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Нецька Л.С., к.ю.н., доцент

ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ГАРМОНІЗАЦІЇ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ ПРАВОМ

Однією з ключових юридичних форм вирішення проблем, пов'язаних із неплатоспроможністю суб'єктів господарювання, виступає процедура банкрутства. Цей інструмент виконує функцію правового регулятора у сфері зобов'язальних правовідносин, дозволяючи захистити інтереси як боржника, так і кредиторів. При цьому запуск процедури банкрутства можливий як за ініціативою самого боржника — задля отримання судового чи позасудового захисту від тиску кредиторів і спроби фінансового «оздоровлення», так і з боку кредитора, який прагне у найкоротші строки отримати задоволення своїх вимог, зокрема у разі злісного ухилення боржника від виконання зобов'язань.

З моменту відкриття провадження у справі про банкрутство настає низка юридичних наслідків. Основними з них є запровадження мораторію на задоволення вимог кредиторів, призначення арбітражного керуючого, а також уведення процедури розпорядження майном боржника. Мораторій покликаний тимчасово зупинити виконання всіх зобов'язань боржника, у тому числі за виконавчими документами, і забезпечити стабільність його майнового стану під час розгляду справи. Це означає, що впродовж дії мораторію зупиняється нарахування штрафів, пені, інфляційних втрат і тривалість строків позовної давності, що загалом формує юридичне «вікно» для спроб відновлення платоспроможності або упорядкування ліквідації [2].

Процедура розпорядження майном – це не просто технічна стадія процесу банкрутства. Це повноцінна система інституційного втручання, спрямована на збереження активів, аналіз фінансового стану боржника, оцінку перспективи його санації або ж підготовку до ліквідації. Арбітражний керуючий відіграє тут роль «антикризового менеджера», зосередженого на забезпеченні балансу інтересів усіх сторін справи. Йому можуть бути надані спеціальні повноваження, зокрема ініціювати заходи забезпечення вимог кредиторів: обмеження в розпорядженні майном, арешт активів, передача на зберігання матеріальних цінностей тощо.

Окрему увагу слід приділити інституту оспорювання правочинів. Кодекс України з процедур банкрутства (КУзПБ) містить унікальну норму, що дозволяє в межах справи визнавати недійсними правочини, які

були укладені боржником за три роки до відкриття провадження, якщо вони завдали шкоди інтересам кредиторів або спричинили зменшення майнової маси боржника. Визнання таких угод недійсними дає змогу повернути активи до ліквідаційної маси і, відповідно, підвищити рівень задоволення вимог кредиторів [7].

Крім безпосереднього продажу майна, законодавець передбачив і можливість стягнення коштів із третіх осіб, винних у доведенні до банкрутства, шляхом застосування інституту субсидіарної відповідальності. Такий підхід, зокрема, дозволяє у певних випадках залучити до відповідальності керівників або власників бізнесу, які вчиняли дії в протиріччі з принципами добросовісного управління [6].

Не менш важливою є і стадія санації — якщо вона можлива. У такому випадку арбітражний керуючий розробляє детальний план фінансового оздоровлення, який має бути погоджений із кредиторами. У разі його схвалення боржник продовжує господарську діяльність, має шанс відновити платоспроможність і розрахуватись із боргами без переходу до ліквідації. В іншому випадку настає ліквідація: підприємство припиняє існування, а його активи реалізуються через аукціон, а отримані кошти спрямовуються на покриття вимог кредиторів [1].

Однак, попри закладені правові механізми, практика реалізації процедур банкрутства в Україні демонструє низку серйозних недоліків. По-перше, надзвичайно низький рівень задоволення вимог кредиторів свідчить про неефективність існуючих процесів. Так, за даними Міністерства юстиції, середній рівень відшкодування становить близько 5–10%, що суттєво нижче за аналогічні показники у країнах ЄС (у Німеччині — понад 50%, у Франції — близько 45%) [3, 7]. По-друге, тривалість процедур банкрутства часто сягає кількох років, що фактично зводить нанівець переваги інституту.

Причинами таких проблем є як законодавчі прогалини, так і низький рівень фахової підготовки арбітражних керуючих. Останні нерідко не мають належного досвіду чи мотивації для забезпечення ефективного супроводу справи. Тому вкрай необхідним є створення системи регулярної підготовки, переатестації та публічного моніторингу ефективності їхньої роботи. Окрім того, проблема полягає у слабкій правовій культурі учасників ринку: як боржників, які прагнуть уникнути відповідальності, так і кредиторів, які нерідко не готові до довгострокових компромісів [5]. Таке ставлення, у свою чергу, формує хибне уявлення про процедуру банкрутства як виключно механізм ліквідації, а не реструктуризації чи оздоровлення бізнесу. Саме тому Україна має орієнтуватися на досвід Європейського Союзу, зокрема на положення Директиви ЄС 2019/1023 про реструктуризацію та неплатоспроможність, яка вводить інструменти раннього реагування — плани реструктуризації, упорядковане списання боргів, можливість тимчасового мораторію без

повноцінного відкриття справи про банкрутство [2; 3]. Такі підходи дають шанс підприємствам врятувати бізнес, не втративши репутацію та економічний потенціал.

Особливо актуальним залишається запровадження спрощених процедур банкрутства для мікро- та малих підприємств (ММП). Для таких суб'єктів існуючий порядок банкрутства є надмірно обтяжливим і витратним, що, зрештою, призводить до їх повного «випадіння» з правового поля вирішення проблем неплатоспроможності. У країнах ЄС спрощені процедури вже давно використовуються і дозволяють ММП швидко пройти через механізм «другого шансу» або вийти з ринку без надмірних витрат [4].

На додачу до зазначених ініціатив, украй важливим є врегулювання питань транскордонного банкрутства. Українське законодавство сьогодні фактично не передбачає ефективних норм, які б дозволяли вирішувати справи за участі іноземних боржників або активів, що знаходяться за межами держави. Гармонізація законодавства із нормами ЄС дозволить врегулювати такі питання у межах єдиного правового простору.

У більшості країн Європейського Союзу функціонують електронні платформи, які дозволяють не лише подавати документи в електронному вигляді, а й оперативно здійснювати моніторинг усіх етапів процесу: від відкриття провадження до остаточної ліквідації боржника. В Україні ж автоматизація справ про банкрутство перебуває на початковому етапі розвитку. Хоча функціонує Єдиний реєстр справ про банкрутство, його функціонал обмежений, а багато процедур все ще залишаються паперовими [8]. Це породжує додаткові можливості для зловживань, маніпуляцій строками, утаювання інформації про активи тощо. Впровадження повноцінної цифровізації, зокрема обов'язкової електронної взаємодії між арбітражними керуючими, судами, органами державної влади та учасниками провадження, є необхідною умовою ефективності та прозорості процесу.

Серйозною проблемою залишається також недостатня координація дій між різними державними органами, які так чи інакше залучені до процесу банкрутства. Наприклад, Державна податкова служба, як один із найбільших кредиторів у багатьох справах, часто діє інерційно, блокуючи плани санації, навіть якщо вони є реалістичними і вигідними для більшості учасників [1]. Це знижує гнучкість процесу, унеможливує досягнення консенсусу і суперечить принципам економічної доцільності. На цьому тлі особливу увагу варто звернути на досвід Нідерландів, де нещодавно було запроваджено закон про «попередню реструктуризацію» (Wet Homologatie Onderhands Akkoord, WHOA). Він дозволяє боржникам, ще до відкриття формальної процедури банкрутства, досягати згоди з кредиторами щодо реструктуризації боргів. Такі плани підлягають затвердженню судом і є обов'язковими для всіх, навіть для тих, хто

голосував проти. Впровадження подібної практики в Україні могло б значно підвищити ефективність системи, уникнути ліквідації підприємств і водночас забезпечити кращий захист прав кредиторів [5].

Зважаючи на міжнародні зобов'язання України, зокрема в межах Угоди про асоціацію з ЄС, актуальним завданням є розробка Національної стратегії у сфері неплатоспроможності, яка б базувалась на принципах правової визначеності, передбачуваності результату, рівного доступу до правосуддя, оперативності та економічної доцільності. Така стратегія має включати системну ревізію КУЗПБ, гармонізацію його норм із європейськими директивами, запровадження додаткових гарантій для добросовісних боржників, і, водночас, посилення відповідальності для недобросовісних учасників процедури [3]. У перспективі також варто розглянути можливість створення незалежного національного органу з питань неплатоспроможності — наприклад, у форматі агентства або служби при Мін'юсті — який би здійснював стратегічний нагляд, стандартизацію практик, моніторинг ефективності процедур та забезпечував підготовку арбітражних керуючих. У багатьох державах ЄС подібні структури є ключовими інституційними гарантіями ефективного функціонування системи банкрутства.

Висновки. У підсумку варто зазначити, що без системної трансформації інституту банкрутства, з урахуванням європейських стандартів, Україна ризикує втратити один із ключових правових механізмів, здатних забезпечити здорову економічну конкуренцію, стійкість бізнесу і захист прав кредиторів. Реформа має ґрунтуватися на прозорості, справедливості, професіоналізмі та передбачуваності кожного з етапів процедури — лише тоді вона почне працювати на економічне зростання, а не його гальмування.

Література

1. Андрющенко К.А. Науково-теоретичні аспекти здійснення санації підприємства в системі державного регулювання ринкової економіки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-9/95>.

2. Васьковський О. Судові процедури у справах щодо платоспроможності та банкрутства юридичних осіб: сутність. *Право України*. 2021. № 7. С. 169–187 URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2021_stat_Vaskovskyi.pdf.

3. Звіт за результатами проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (acquis ЄС) – селфскрінінгу. 2023. 308 с. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit_UA.pdf.

4. Козирева В. Ліквідаційна процедура у справах про неспроможність: окремі питання категоріального апарату та підстави. *Юридичний вісник*. 2010. № 1(14). С. 64-68.

5. Куценко С. Як банкрутують підприємства в Україні. *LB.ua*. URL:

https://lb.ua/blog/stanislav_kutsenko/388576_yak_bankrutuyut_pidpriemstva.html

6. Лазарева Н. Виникнення інституту неплатоспроможності суб'єктів господарювання та проблеми застосування законодавства про банкрутство під час кримінального провадження. *Молодий вчений*. 2017. № 8(48). С. 364-368.

7. Удосконалення українського законодавства про банкрутство обговорили з німецькими експертами. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/udoskonalennya-ukrainskogo-zakonodavstva-pro-bankrutstvo-obgovorili-z-nimetskimi-ekspertami>.

8. Філатов В. Шляхи ефективного застосування процедур банкрутства. *Юридична газета онлайн*. URL: <https://yurgazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/shlyahiefektivnogo-zastosuvannya-procedur-bankrutstva.html>.

УДК 341.232.1:656.7 (043.2)

Поліщук І.В., старший викладач,
Тимошенко Ф.О., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

КОНВЕНЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БОРОТЬБИ З АКТАМИ НЕЗАКОННОГО ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ

У сучасному світі цивільна авіація є невід'ємною частиною глобального транспортного сполучення, поряд із динамічним розвитком якої зростає й кількість загроз, пов'язаних насамперед з актами незаконного втручання в її діяльність— терористичними атаками, захопленням повітряних суден, втручанням у системи управління повітряним рухом, а також насильницькими діями щодо екіпажів і пасажирів. Вони не лише становлять загрозу життю та здоров'ю людей, а й підривають міжнародну безпеку та стабільність. У міжнародному праві акти незаконного втручання в діяльність цивільної авіації розглядають як «навмисне злочинне діяння, пов'язане з посяганням на нормальну та безпечну експлуатацію авіації та авіаційних об'єктів, що призводить до аварій з людьми, пошкодження майна, захоплення або викрадення повітряних суден, або створення ситуації, що призводить до таких наслідків» [1, с. 124].

Міжнародно-правовий механізм боротьби з актами незаконного втручання в діяльність міжнародної цивільної авіації включає в себе конвенційний механізм, основу якого спочатку склали три конвенції: Токійська 1963 р., Гаазька 1970 р. та Монреальська 1971 р., а також додатковий Протокол 1988 р. до останньої. Згодом була прийнята

Пекінська конвенція та Пекінський протокол 2010 року, які істотно доповнили й посилили глобальну систему протидії тероризму в сфері цивільної авіації: розширили перелік криміналізованих діянь, уточнили й актуалізували положення щодо зміцнення міжнародної співпраці держав у протидії актам незаконного втручання в авіаційну діяльність [2, с. 108].

Одним із основних нормативно-правових актів міжнародного характеру є Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації, яка набула чинності 1 березня 1992 року після того, як її ратифікували 15 держав. Дана Конвенція передбачає, що «будь-яка особа вчиняє злочин, якщо вона незаконно та умисно: а) вчиняє акт насильства щодо особи, яка знаходиться на борту повітряного судна в польоті; або б) знищує повітряне судно, що знаходиться в експлуатації, або заподіює цьому повітряному судну пошкодження, яке виводить його з ладу або може загрожувати його безпеці в польоті; або с) розмішує або вчиняє дії, які призводять до розміщення на повітряному судні, що знаходиться в експлуатації, будь-яким способом пристрій або речовину, які виводять його з ладу; або d) знищує або пошкоджує аеронавігаційне обладнання або втручається в його експлуатацію, якщо будь-який такий акт може загрожувати безпеці повітряних суден в польоті; або е) повідомляє завідомо неправдиві відомості, створюючи цим загрозу безпеці повітряного судна в польоті» [3].

Не менш важливою є Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден. Ця конвенція, окрім визначення акту незаконного захоплення, які по суті збігаються з визначенням, що міститься в Токійській конвенції, вже кваліфікує такі дії як злочин (стаття 1) і зобов'язує держави вживати в їхньому відношенні суворі заходи покарання згідно зі ст. 2. Також на державу покладається обов'язок попереднього розслідування у випадку, якщо така Договірна Держава, на території якої знаходиться злочинець або ймовірний злочинець, бере його під варту або вживає інші заходи, що забезпечують його присутність. Хоч це і превентивний захід, проте запобігання вчинення злочину є важливою складовою у боротьбі зі злочинністю [4].

Ще одним важливим міжнародним нормативно-правовим актом є Конвенція про правопорушення та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна, метою якої є підвищення ефективності боротьби зі злочинами та іншими діями, що вчинюються на борту повітряних суден і можуть загрожувати або загрожують безпеці судна, осіб, що перебувають на ньому, майна чи порядку і дисципліні на борту. Засобом досягнення зазначеної мети, за Конвенцією, є надання права командиру, екіпажу і пасажиром повітряного судна застосовувати до особи, яка вчинює або намагається вчинити вказані дії, розумні заходи примусу згідно зі ст. 6 [5, с. 439-440].

Отже, незаконне втручання в діяльність цивільної авіації становить

серйозну загрозу, що потребує системного реагування та тісної взаємодії між національними та міжнародними інституціями. Світова спільнота вже сформувала ефективний міжнародно-правовий механізм для боротьби з такими загрозами, який ґрунтується на низці універсальних конвенцій, особливу увагу в яких приділено створенню умов для ефективного міжнародного співробітництва в цій сфері, зокрема через координацію розслідувань та обмін інформацією. З урахуванням постійної еволюції терористичних загроз, подальший розвиток міжнародного повітряного права та адаптація національного законодавства до новітніх викликів залишаються нагальним завданням.

Література

1. Хом'яченко С.І. Правові засади регулювання боротьби з актами незаконного втручання в діяльність цивільної авіації. *Право. Людина. Довкілля*. 2020. № 11(1). С. 124-129.

2. Коргунова Г.М., Наконечна Я.О. Боротьба з актами незаконного втручання в діяльність цивільної авіації. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. № 1. Кембридж. 2021. С. 107-109.

3. Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_165#Text

4. Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_167#Text

5. Хавронюк М.І. Конвенція про правопорушення та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна 1963. Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах. Нац. акад. правових наук України. Харків: Право, 2017. С. 439-440.

УДК 346.9 (043.2)

Садигов Р.А., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Тімуш І.С., д.ю.н., професор

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ МАЙНА БОРЖНИКА У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА

До 2019 року інститут банкрутства для фізичних осіб в Україні був поза межами законодавчого поля. Законодавство регулювало лише неплатоспроможність фізичних осіб – підприємців та юридичних осіб. Механізм банкрутства фізичних осіб запрацював після набрання чинності Кодексом України з процедур банкрутства (КУзПБ), що дало правовий

інструмент людям, які роками жили під тиском виконавчих проваджень, арештів майна та боргових зобов'язань, не маючи жодного законного способу припинити наростаючі борги й звільнитися від фінансової залежності [1].

Однак, попри впровадження процедури банкрутства фізичних осіб на законодавчому рівні є ряд проблемних аспектів, про що свідчить аналіз чинної нормативно-правової бази. Одним з таких аспектів є відсутність належного правового механізму захисту інтересів неповнолітніх дітей, які прямо або опосередковано можуть бути залучені у процесі реалізації майна боржника [2].

Зокрема, чинне законодавство не передбачає спеціального порядку реалізації житлового майна, у якому зареєстровані або фактично проживають неповнолітні діти, у межах ліквідаційної процедури. На практиці під час ліквідаційної процедури виникає ситуація, коли єдине житло, що використовується як постійне місце проживання дитини, підлягає примусовому продажу без залучення органу опіки та піклування. Фактично відбувається ігнорування положення ст. 18 Закону України «Про охорону дитинства» та ст. 177 Сімейного кодексу України. Відсутність обов'язкового отримання згоди органом опіки та піклування та участі цього органу в судовому процесі порушує принцип пріоритетності інтересів дитини та створює ризик позбавлення житла знижуючи ефективність соціального захисту. Як зазначає І.М. Бондарчук, за відсутності фахової оцінки з боку органу опіки та піклування суд позбавлений можливості комплексно розглянути ситуацію з точки зору забезпечення стабільного середовища проживання для дитини [2]. Особливо беручи до уваги, що суд або арбітражний керуючий змушені самостійно оцінювати ризики для дитини, що знижує рівень гарантій правового захисту та може призвести до неоднорідних і часом суперечливих рішень.

Така практика не узгоджується з вимогами Конвенції ООН про права дитини, яка у статті 3 передбачає, що інтереси дитини мають бути першочерговими в усіх рішеннях, що її стосуються [3].

Ні Сімейний кодекс України, ні Житловий кодекс України не встановлюють вимоги щодо надання альтернативного житла або компенсації у випадках, коли внаслідок реалізації майна права неповнолітньої особи на житло можуть бути порушені. Відсутність процесуального механізму для оцінки ризиків соціальної вразливості дітей у справах про банкрутство фізичних осіб є свідченням нормативної прогалини та потребує відповідного правового врегулювання.

Запровадження інституту банкрутства фізичних осіб стало важливим етапом у розвитку правового регулювання неплатоспроможності в Україні. Однак детальний аналіз законодавства та практики його застосування дає підстави стверджувати, що чинна модель реалізації

майна боржника не враховує належним чином потреби та інтереси неповнолітніх осіб, що може мати більш глибоких характер: дитина може втратити доступ до освіти, медичної допомоги, стати об'єктом соціального сирітства або зазнати психологічного травмування.

Відсутність узгодженості між КУзПБ, Сімейним кодексом України та законодавством про захист прав дитини, наявність нормативної прогалини, а також відсутність єдиного процесуального механізму, чітких критеріїв для прийняття рішення та залучення органу опіки у відповідних справах свідчать про потребу законодавчого втручання та розробки комплексного підходу до врегулювання реалізації житлового майна боржника, у якому проживають неповнолітні діти.

З метою вдосконалення правового регулювання доцільно внести зміни до КУзПБ, передбачивши обов'язкове залучення органів опіки і піклування у випадках, коли в житлі, що підлягає реалізації, зареєстровані або проживають неповнолітні особи. Доцільно додатково встановити заборону на реалізацію єдиного житла, яке є місцем проживання дитини, без надання альтернативного варіанта житлового забезпечення або без згоди відповідного органу опіки.

Особливу увагу також треба приділити узгодженню положень КУзПБ з нормами міжнародного права, в тому числі Конвенції ООН про права дитини, щодо пріоритетності інтересів дитини у всіх правових процесах, що можуть її стосуватися.

Зазначені пропозиції мають на меті формування більш збалансованої, гуманної та соціально відповідальної моделі банкрутства фізичних осіб, яка враховуватиме не лише економічну ефективність, а й потребу у належному захисті найбільш вразливих категорій населення.

Література

1. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовт. 2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>

2. Бондарчук І.М. Захист прав дитини у справах щодо неплатоспроможності фізичної особи. *Юридичний вісник України*. 2021. № 3. С. 18–21.

3. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікована Україною 27.02.1991 № 789-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

Сорока Д.В., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Поліщук І.В., старший викладач

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ МІЖНАРОДНОГО АЕРОПОРТУ

Міжнародні аеропорти є важливими об'єктами транспортної інфраструктури, що забезпечують повітряне сполучення між країнами. «Для надійного функціонування міжнародного повітряного транспорту потрібна розвинута всесвітня мережа аеропортів, яка забезпечує безпеку, регулярність руху авіаційного транспорту, а також забезпечення якісного наземного обслуговування авіаперевезень» [4, с. 21]. Зазначене передбачає і необхідність правового регулювання та визначеності правового статусу міжнародного аеропорту.

Відповідно до Чиказької конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 року, міжнародний аеропорт - це аеропорт, куди прибувають і відправляються міжнародні рейси і де виконуються вимоги прикордонного та митного контролю. Міжнародні аеропорти повинні забезпечувати належну інфраструктуру для обслуговування іноземних рейсів та відповідати вимогам безпеки [3].

Правовий статус міжнародного аеропорту визначається не лише міжнародними конвенціями, угодами та стандартами, а й національним законодавством країни, в якій вони розташовані. Згідно із ст. 1 Повітряного кодексу України, «міжнародний аеропорт - це визначений державою на її території аеропорт для приймання і відправлення повітряних суден, що виконують міжнародні повітряні перевезення, у якому здійснюються митні, імміграційні, санітарні, карантинні (стосовно тварин і рослин) та інші процедури, передбачені законодавством» [5].

Діяльність аеропорту, його правові відносини, а також заходи забезпечення безпеки регулюються ще рядом відповідних правових актів, оскільки аеропорти надають низку специфічних послуг різним учасникам транспортної системи, зокрема авіакомпаніям (наприклад, технічне обслуговування, заправка, паркування, метеорологічні послуги), пасажиром (наприклад, зали очікування, магазини, ресторани, камери схову) та державі (послуги, що відповідають інтересам держави в цілому: митний контроль, забезпечення безпеки польотів, аналіз пасажиропотоку тощо). Рівень надання цих послуг залежить від ефективності правового регулювання, яке визначає стандарти безпеки, екологічні вимоги та відповідність міжнародним нормам.

Аеропорти є стратегічно і соціально значимими державними об'єктами, тому в розвитку аеропорту, як свідчить міжнародний досвід, визначальну роль відіграє система державного регулювання, що оперує дієвими координаційно-інтеграційними, адміністративно-фіскальними, фінансово-інвестиційними важелями та інструментами стратегічного, нормативно-правового і ресурсного їх забезпечення.

Загалом правовий статус міжнародних аеропортів визначається такими основними законодавчими актами: Чиказькою конвенцією 1944 року, яка встановлює основи регулювання міжнародної авіації; Стандартами та рекомендованою практикою ІКАО, які містять вимоги до експлуатації міжнародних аеропортів; Національним законодавством, адже кожна держава встановлює внутрішні норми щодо управління та експлуатації міжнародних аеропортів, наприклад, авіаційні кодекси та спеціальні закони про цивільну авіацію; Міжнародними договорами та угодами, які в свою чергу визначають порядок співробітництва між державами щодо авіаційного сполучення, авіабезпеки, митного та прикордонного контролю [6].

Додаток 14 до Чиказької конвенції встановлює стандарти для міжнародних аеропортів, яких повинні дотримуватися країни-члени ІКАО, включаючи Україну. Відповідно до статті 68 Чиказької конвенції «кожна Договірна держава з урахуванням положень цієї Конвенції може встановлювати маршрут, за яким у межах її території здійснюється будь-яке міжнародне повітряне сполучення, а також аеропорти, які можуть використовуватися при будь-якому такому сполученні» [3].

Основними послугами міжнародних аеропортів є повітряне обслуговування, включаючи прийом і відправлення повітряних суден, їх технічне обслуговування, забезпечення аеронавігації та обслуговування пасажирів. Пасажири є головними споживачами аеропортових послуг, оскільки використовують авіатранспорт для міжнародних подорожей.

На рівні Європейського Союзу регулювання діяльності міжнародних аеропортів здійснюється через такі нормативні акти: Регламент № 95/93 про єдині правила розподілу слотів в аеропортах ЄС; Директива 96/67/ЕС Ради Європейського Союзу від 15 жовтня 1996 року «Про доступ до ринку наземних послуг в аеропортах Європейського Союзу»; Директива 2009/12/ЄС Європейського парламенту та Ради від 11 березня 2009 року «Про аеропортові збори»; Регламент № 598/2014 про обмеження шуму в аеропортах; Регламент № 139/2014 щодо сертифікації аеропортів.

Для ряду міжнародних аеропортів діють регіональні правові акти. Участь у створенні правових актів щодо аеропортів та аеропортової діяльності в ЄС беруть Агентство Європейського Союзу з авіаційної безпеки (EASA) і Європейська обсерваторія потенціалу та якості аеропортів. Як зазначає О.М. Григоров, «оптимальна модель правового регулювання діяльності міжнародних аеропортів закріплена у праві

Європейського Союзу, оскільки вона поєднує загальні міжнародні стандарти та рекомендовану практику, сформульовану Міжнародною організацією цивільної авіації (ІКАО)» [1, с.171].

Відповідальність за діяльність міжнародних аеропортів несе держава, на території якої вони розташовані. Проте у випадку міжнародних спорів застосовуються норми міжнародного права [2]. Контроль за дотриманням вимог безпеки покладається на компетентні державні органи, включаючи авіаційні адміністрації та служби безпеки [6].

Функціонування міжнародних аеропортів нерозривно пов'язане з повітряним рухом і регулюється державою через встановлення стандартів, сертифікації, тарифної політики, інвестиційних механізмів та питань прибутковості, що потребує постійного вдосконалення. Держави, здійснюючи правове регулювання діяльності аеропортів на національному рівні, керуються положеннями міжнародних угод та стандартів.

Світова практика виокремлює кілька рівнів правового регулювання міжнародних аеропортів: міжнародний, регіональний, національний та локальний (безпосередньо для конкретного аеропорту). У висококонкурентних аеропортах застосовується регулювання на всіх зазначених рівнях. З огляду на інтеграцію України до спільного авіаційного простору з ЄС для міжнародних аеропортів країни стає необхідним впровадження авіаційних вимог, передбачених Регламентами ЄС.

Отже, міжнародні аеропорти є стратегічними об'єктами, що забезпечують авіаційне сполучення між країнами та сприяють економічному розвитку. Їх правовий статус визначається міжнародними конвенціями, угодами, національним законодавством та регіональними правовими актами, що регулюють питання безпеки, прикордонного контролю та організації авіаперевезень.

Література

1. Григоров О.М. Особливості правової регламентації міжнародної аеропортової діяльності: міжнародний та регіональний рівні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 2. С. 170-174.

2. Європейський Союз. Регламент (ЄС) № 300/2008 про загальні правила в галузі авіаційної безпеки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_018-08#Text

3. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 р.: Конвенція; ІКАО. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_038#Text.

4. Нецька Л.С., Загороднюк В.В., Дувінг В.О. Правове забезпечення діяльності міжнародних аеропортів. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: «Юридичний вісник. Повітряне і космічне право»*. Київ: НАУ, 2024. Том 1(70). С. 21-28.

5. Повітряний кодекс України від 19 трав. 2011 р. № 3393-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text>.

6. Угода про транзитні повітряні перевезення (International Air Services Transit Agreement), 1944 р.

УДК 346.9(043.2)

Стасюк Д.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Нецька Л.С., к.ю.н., доцент

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАБЕЗПЕЧЕНИХ КРЕДИТОРІВ У ПРОЦЕДУРАХ БАНКРУТСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Актуальність дослідження правового статусу забезпечених кредиторів у процедурах банкрутства обумовлена тим, що ефективність захисту прав кредиторів безпосередньо впливає на інвестиційний клімат у країні та визначає доступність кредитних ресурсів для бізнесу.

Прийняття Кодексу України з процедур банкрутства (КУЗПБ) мало на меті, серед іншого, посилення захисту прав забезпечених кредиторів. Проте практика застосування норм Кодексу виявила низку колізій та прогалин у правовому регулюванні статусу забезпечених кредиторів, що зумовлює необхідність подальшого вдосконалення законодавства. А динамічні зміни законодавства та судової практики зумовлюють потребу в постійному аналізі правового статусу забезпечених кредиторів.

Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 1 КУЗПБ, забезпечені кредитори – це кредитори, вимоги яких до боржника забезпечені заставою, іпотекою, гарантією або іншим способом, передбаченим законодавством. КУЗПБ значно розширив права забезпечених кредиторів порівняно з попереднім законодавством. Зокрема, ст. 41 КУЗПБ встановлює, що дія мораторію на задоволення вимог кредиторів не поширюється на задоволення вимог забезпечених кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення.

Однак на практиці виникає низка проблем, які ускладнюють реалізацію прав забезпечених кредиторів. Зупинимося на окремих із них.

1. Незважаючи на пріоритетність норм КУЗПБ у регулюванні процедур банкрутства, на практиці виникають колізії між його положеннями та нормами спеціальних законів, зокрема Закону України «Про іпотеку» та Закону України «Про заставу». Ця колізія призводить до неоднозначності в розумінні порядку реалізації предмета забезпечення. Відповідно до ч. 2 ст. 44 КУЗПБ під час процедури розпорядження майном боржник не має права без згоди забезпеченого кредитора відчужувати

майно, що є предметом забезпечення. Водночас, неврегульованим залишається питання реалізації права забезпеченого кредитора на звернення стягнення на предмет забезпечення у разі відкриття провадження у справі про банкрутство.

2. На практиці виникає ситуація, коли майно, яке є предметом забезпечення, не може бути реалізоване ані в межах виконавчого провадження (яке зупиняється через відкриття провадження у справі про банкрутство), ані в межах процедури банкрутства (через недосконалість механізму реалізації).

3. КУзПБ передбачає різний обсяг прав забезпечених кредиторів залежно від стадії процедури банкрутства, що створює правову невизначеність та ускладнює захист їхніх прав.

4. У випадку, коли на одне й те ж майно претендують кілька забезпечених кредиторів, виникають складнощі у визначенні пріоритетності їхніх вимог. Аналіз правових позицій Верховного Суду виявляє неоднозначність у застосуванні норм щодо прав забезпечених кредиторів.

У постанові від 14.07.2022 у справі № 910/3187/20 Верховний Суд зазначив, що «забезпечений кредитор у справі про банкрутство боржника може реалізувати своє право на звернення стягнення на предмет забезпечення лише в порядку, встановленому КУзПБ». Це означає, що забезпечений кредитор не може звертати стягнення на предмет забезпечення у позасудовому порядку або через виконавчу службу після відкриття провадження у справі про банкрутство.

У постанові від 28.04.2023 у справі № 923/444/21 Верховний Суд виклав позицію, згідно з якою «права забезпеченого кредитора у процедурі банкрутства не є абсолютними та мають реалізовуватися з урахуванням інтересів інших кредиторів та можливості відновлення платоспроможності боржника». Ця позиція обмежує права забезпечених кредиторів на користь загальних цілей процедури банкрутства.

У постанові від 03.08.2022 у справі № 905/1956/20 Верховний Суд зазначив, що «забезпечений кредитор має право вирішити, чи хоче він, щоб його вимоги були забезпечені в процедурі банкрутства, або відмовитися від забезпечення та брати участь у конкурсі на загальних підставах», що підтверджує право вибору забезпеченого кредитора щодо статусу у процедурі банкрутства.

Разом з тим, аналіз міжнародного досвіду регулювання статусу забезпечених кредиторів у процедурах банкрутства дозволяє виявити позитивні практики, які можуть бути імплементовані в українське законодавство.

Відповідно до Кодексу про банкрутство США, забезпечені кредитори мають право отримувати «адекватний захист» своїх інтересів під час процедури банкрутства, включаючи періодичні виплати або надання

додаткового забезпечення. Крім того, забезпечені кредитори мають право на отримання відсотків за своїми вимогами протягом процедури банкрутства, якщо вартість забезпечення перевищує розмір їхніх вимог.

Німецьке законодавство передбачає, що забезпечені кредитори мають право на відокремлення предмета забезпечення з конкурсної маси (Absonderungsrecht) та самостійне задоволення своїх вимог за рахунок такого майна. Водночас, якщо реалізація предмета забезпечення може зашкодити інтересам інших кредиторів або перешкоджати санації боржника, суд може тимчасово зупинити таку реалізацію.

У Великій Британії забезпечені кредитори мають право призначати «адміністратора» (administrator) для управління майном боржника з метою захисту своїх інтересів. Це дозволяє забезпеченим кредиторам мати більший контроль над процедурою банкрутства.

На основі проведеного аналізу пропонуються такі шляхи вдосконалення правового статусу забезпечених кредиторів у процедурах банкрутства:

– необхідно внести зміни до ст. 41 та ст. 44 КУзПБ, які б чітко визначали порядок реалізації предмета забезпечення у різних процедурах банкрутства.

– за прикладом США, доцільно внести до КУзПБ норми, які б гарантували забезпеченим кредиторам компенсацію за затримку у реалізації предмета забезпечення, наприклад, шляхом виплати відсотків або надання додаткового забезпечення.

– доцільно надати забезпеченим кредиторам право самостійно обирати арбітражного керуючого для реалізації предмета забезпечення, а також право вето щодо рішень, які стосуються предмета забезпечення.

Вдосконалення правового статусу забезпечених кредиторів матиме позитивний вплив на інвестиційний клімат в Україні та сприятиме розширенню доступу суб'єктів господарювання до кредитних ресурсів. Крім того, це дозволить зменшити кількість спорів у процедурах банкрутства та підвищити ефективність відновлення платоспроможності боржників.

Стешенко Д.В., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Тімуш І.С., д.ю.н., професор

КОЛІЗІЇ У ЗАСТОСУВАННІ ПРОЦЕДУР САНАЦІЇ В МЕЖАХ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ТА ПОЛЬСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У сучасних умовах економічної нестабільності та воєнних викликів для України особливої ваги набуває питання ефективного регулювання процедур банкрутства, зокрема судової санації як інструменту відновлення платоспроможності суб'єктів господарювання. Успішне застосування механізмів санації сприяє збереженню робочих місць, економічному зростанню та оздоровленню підприємницького середовища.

Проте на практиці виникають численні колізії у правозастосуванні, пов'язані з неоднозначністю тлумачення норм законодавства, що регулює процедуру санації. Це ускладнює досягнення цілей процедури банкрутства та викликає потребу у порівняльному аналізі з досвідом інших країн. Польща, як держава-член ЄС із подібними історико-правовими передумовами, є доцільним об'єктом для такого порівняння. Дослідження законодавчих підходів обох країн дозволить виявити ефективні моделі правового регулювання та можливі шляхи удосконалення українського законодавства у сфері банкрутства щодо санації та реструктуризації.

Процедура санації є однією з ключових складових механізму банкрутства, яка має на меті відновлення платоспроможності боржника і забезпечення максимально можливого задоволення вимог кредиторів [1]. В Україні, незважаючи на прагнення до вдосконалення законодавства про банкрутство, практика застосування процедури санації залишається проблемною, що викликано як недосконалістю правового регулювання, так і недостатньою ефективністю реалізації цих норм у судовій практиці [1; 5].

Сучасне українське законодавство про банкрутство, зокрема Кодекс України з процедур банкрутства, до осені 2024 року містило суперечливі та нечіткі норми щодо процедури санації [4]. Адже передбачалося дві санації – досудова і судова. Проте, відповідно до останніх змін, замість досудової санації запроваджено превентивну реструктуризацію – новий інститут, який є аналогом польської попередньої реструктуризації. Його впровадження спрямоване на підвищення ефективності процедур

врегулювання платоспроможності боржника та надання можливості запобігти банкрутству на ранніх стадіях.

До внесення змін у КУЗПБ в процедурі досудової санації існувала неоднозначність у тлумаченні моменту початку санації, ролі арбітражного керуючого та судового контролю, а також кола суб'єктів, які можуть ініціювати її застосування. Ці колізії призводили до правової невизначеності та ускладнювали належне застосування процедури [1]. Контроль за реалізацією плану санації в Україні значною мірою залишався формальним. Відсутність реальних важелів впливу на дії боржника та арбітражного керуючого, а також неефективність моніторингу виконання плану санації створювали умови для зловживань та порушення прав кредиторів [5]. Донині судова санація в Україні виявляє свої вади. Залишається не вирішеним питання належного контролю за виконанням плану санації, прозорості та звітності перед кредиторами.

У Польщі реструктуризаційні процедури мають чітке законодавче розмежування, детально визначені етапи, повноваження учасників і критерії застосування [6; 7]. Закон передбачає різні форми реструктуризації залежно від ступеня неплатоспроможності, що дозволяє адаптувати підхід до конкретного випадку. Особливо цінним є польський досвід у сфері попередньої реструктуризації (pre-pack), що дозволяє забезпечити оперативність процесу та запобігти повній ліквідації підприємства [3; 6].

Для удосконалення українського законодавства доцільно: гармонізувати положення українського законодавства: остаточно врегулювати питання умов та суб'єктів ініціювання санації та превентивної реструктуризації, закріпити обов'язкові критерії платоспроможності для їх застосування [4]; впровадити окремі елементи польської моделі: активніше застосовувати інструменти попередньої реструктуризації (pre-pack), посилити роль кредиторів у контролі за виконанням плану санації [3; 6]; удосконалити механізми контролю: запровадити періодичні звіти арбітражного керуючого про хід реалізації санаційного плану та превентивної реструктуризації, розширити судовий контроль за результативністю таких процедур [5].

Отже, удосконалення превентивної реструктуризації та процедури судової санації є необхідним етапом реформування інституту банкрутства в Україні. Проведений аналіз показує, що ефективність відновлювальних процедур значною мірою залежить від чіткості правового регулювання, контрольних механізмів та належної адаптації позитивного зарубіжного досвіду, зокрема польського. Запропоновані зміни сприятимуть підвищенню довіри до інституту банкрутства, збереженню економічного потенціалу суб'єктів господарювання та зміцненню правової системи.

Література

1. Бабин І. Процедури банкрутства в Україні: правові аспекти. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 320 с.
2. Гриценко А., Коваленко В. Санація підприємств: теорія та практика. Харків: Право, 2017. 256 с.
3. Іваненко П. Реформування процедур банкрутства: досвід Польщі та перспективи для України. *Сучасні тенденції розвитку права: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. С. 89–92.
4. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовт. 2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2019. № 19–20. Ст. 73.
5. Петренко Л. Аналіз ефективності процедур санації в Україні. *Економіка України.* 2019. № 7. С. 45–53.
6. Сидоренко О. Порівняльний аналіз законодавства України та Польщі щодо банкрутства. *Юридична наука.* 2020. № 3. С. 112–118.
7. Ustawa z dnia 15 maja 2015 r. Prawo restrukturyzacyjne. *Dziennik Ustaw.* 2015. Poz. 978.

УДК 346.7(043.2)

Стрельцова А.В., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Тімуш І.С., д.ю.н., професор

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СПОРУ ПРО ПРАВО ПРИ ВІДКРИТТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

Відповідно до статті 39 Кодексу України з процедур банкрутства (КУзПБ) [1] під час підготовчого засідання господарський суд здійснює перевірку обґрунтованості заявлених вимог та встановлює наявність підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство.

На цьому етапі судового провадження господарський суд розглядає надані докази, заслуховує пояснення учасників справи, аналізує обґрунтованість заперечень боржника та вирішує інші питання, що стосуються розгляду справи про банкрутство. Розглядаючи заяву кредитора про відкриття провадження, суд перевіряє здатність боржника виконати грошові зобов'язання, строк яких уже настав. При цьому боржник має право надати докази своєї фінансової спроможності виконати відповідні зобов'язання та погасити борг.

За результатами розгляду заяви та відгуку боржника суд може постановити одне з таких рішень: 1) ухвалити відкриття справи про банкрутство; 2) винести ухвалу про відмову у відкритті справи про банкрутство (ч.ч. 1–3 ст. 39 КУзПБ) [1].

Отже, під час підготовчого засідання та розгляду заяви ініціюючого кредитора щодо відкриття провадження у справі про банкрутство перевіряють обґрунтованість грошових вимог, зокрема: чи існує між заявником і боржником грошове зобов'язання згідно з ч. 1 ст. 1 КУзПБ; чи є спір про право, який слід вирішувати в позовному порядку; та чи були задоволені або не задоволені в повному обсязі грошові вимоги ініціюючого кредитора до підготовчого засідання у справі.

У Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», що діяв до прийняття КУзПБ, застосовувався термін «безспірні вимоги кредиторів». Під ним розумілися грошові вимоги, підтверджені судовим рішенням, що набрало законної сили, та постановою про відкриття виконавчого провадження, які передбачали стягнення коштів відповідно до чинного законодавства [2]. Водночас у КУзПБ відсутнє чітке визначення терміна «спір про право», що створює помітну прогалину в правозастосовній практиці.

До основних принципів верховенства права, сформульованих Європейським судом, належить і принцип юридичної (правової) визначеності, що визнається одним із його головних складників [3]. На переконання Конституційного Суду України, принцип правової визначеності зобов'язує законодавця забезпечувати чіткість, зрозумілість та однозначність правових норм, що гарантує передбачуваність їх застосування та стабільність правового статусу особи [4]. Водночас важливим елементом ефективного судового захисту кожного громадянина незалежним судом є забезпечення єдиного застосування закону та недопущення його свавільного тлумачення [5].

Наукове обґрунтування суперечок стосовно законності в справах про банкрутство має вагоме значення доти, доки термін не буде чітко закріплений у законодавстві. Поняття «спір про право» може включати різноманітні аспекти – від формального заперечення грошових вимог кредитора до сумнівів у його праві на стягнення певної суми чи оспорювання боржником лише формальних обставин. Таким чином, спір про право може набувати різного змістовного наповнення, але завжди стосується певного суб'єктивного права. У кожному випадку процесуальні дії суду та учасників справи спрямовані на врегулювання цих суперечностей. Відповідно, кожне судове рішення є способом вирішення спору щодо права. За відсутності правових суперечок провадження у справі не повинно завершуватися [6, с. 139].

Висновки науковців узгоджуються з нормами Кодексу України з процедур банкрутства, які визначають наявність спору щодо права як одну з основних передумов для відкриття провадження у справі про банкрутство. Окремі аспекти такого спору розглядаються різними галузями юридичної науки, що дозволяє визначати його існування або відсутність у конкретній справі. З метою забезпечення єдності судової

практики Верховний Суд формулює правові позиції щодо ознак та критеріїв наявності спору про право у справах про банкрутство. Зокрема, пропонується застосування чотирискладового тесту, який виконує функцію юридичної конструкції для перевірки дотримання необхідних умов відкриття провадження у справі про банкрутство в господарському суді.

При вирішенні питання про наявність спору щодо права суд зобов'язаний всебічно дослідити низку обставин. Серед них – перевірка наявності чи відсутності суперечностей щодо зобов'язання, його змісту, правових підстав виникнення, розміру боргу, строків виконання та його структури. Крім того, суд має встановити, чи вирішується спір у порядку позовного провадження та з'ясувати позиції боржника і кредитора стосовно виконання боргових зобов'язань. Особливе значення надається аналізу активних дій боржника, спрямованих на заперечення грошових вимог кредитора, які не були предметом розгляду в межах позовного провадження та не отримали належної судової оцінки [7].

У справі за позовом Державного підприємства «Український державний геологорозвідувальний інститут» до Фонду державного майна України та Міністерства освіти і науки України, за участю третьої особи – Львівського національного університету імені Івана Франка, Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду відкрив касаційне провадження за скаргами Фонду держмайна та університету на постанову Північного апеляційного господарського суду від 26.11.2024. Колегія суддів розглянула, зокрема, питання, чи підлягає предмет спору про визнання протиправними наказу ФДМУ від 10.04.2023 № 630 та рішення державного реєстратора щодо передачі нерухомого майна до сфери управління МОН України позовному провадженню в господарському порядку [8].

Суд апеляційної ланки відмовив у задоволенні позову, вважаючи спір таким, що має вирішуватися в адміністративному порядку (посилання на низку постанов Великої Палати Верховного Суду щодо реєстраційного підтвердження та принципу реєстраційної довіри). КГС у складі Верховного Суду, аналізуючи обставини, звернув увагу, що відсутність в Державному реєстрі речових прав відомостей про інші права на майно й відсутність доказів того, що набувач знав про такі права, надає йому право на нерухоме майно без обтяжень (пункт 4 постанови). При цьому суд дійшов висновку, що спір про право не може бути вирішений у порядку банкрутства або іншому позовному провадженні за відсутності вказаного судового рішення, яке б остаточно підтвердило безспірність грошових чи майнових вимог.

У підсумку Касаційний господарський суд частково задовольнив касаційні скарги: постанову апеляції від 26.11.2024 скасовано повністю в частині відмови в задоволенні вимог про визнання протиправними наказу

та реєстраційних рішень, провадження в цій частині припинено, інші рішення залишено чинними.

Отже, сучасна касаційна практика підтверджує необхідність чіткого відмежування «спору про право» від інших правових спорів із метою уникнення передчасного або невідповідного відкриття провадження про неплатоспроможність. Ключовими критеріями є наявність формалізованих заперечень боржника з правовим підґрунтям, відкриті провадження за тим самим предметом спору та відсутність остаточного судового рішення в позовному порядку, що засвідчило б безспірність вимоги. Водночас практика касаційної судової інстанції демонструє, що лише рішення, яке набрало законної сили, здатне усунути перешкоди для провадження у справі про банкрутство й закріпити статус безспірної грошової вимоги.

Література

1. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовт. 2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#n1241>.

2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14 трав. 1992 р. № 2343-XII (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12#Text>.

3. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі Брумареску проти Румунії від 28 лист. 1999 р. (заява № 28342/95). Український портал практики Європейського суду з прав людини. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=307>.

4. Рішення Конституційного Суду України від 27 лют. 2018 р. у справі № 52854/99. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-18#Text>.

5. Рішення Конституційного Суду України від 11 черв. 2020 р. у справі № 1-305/2019(7162/19). Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-18#Text>.

6. Гаврильців М., Лук'янова Г. Поняття та юридична природа спорів, що розглядаються у порядку адміністративного судочинства. *Адміністративне право і процес*. 2019. № 5. С. 136-141.

7. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 10 лист. 2021 р. у справі № 916/1101/21. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C021465>.

8. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 08 квіт. 2025 р. у справі № 910/19086/23. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vid_08_04_2025_roku_u_spravi_910_19086_23/.

Хлівний Я.М., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна.
Науковий керівник: Нецька Л.С., к.ю.н., доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ У ФОРМІ ЗАБОРОНИ ВІДПОВІДАЧУ ВЧИНЯТИ ПЕВНІ ДІЇ

Забезпечення позову в господарському процесі має різні форми, однак однією із найбільш дієвих є форма заборони відповідачу вчиняти певні дії. Зазначений захід забезпечення спрямований, як і інші заходи, на виконання майбутнього судового рішення та унеможливлення формування перешкод для такого виконання під час або до початку судового розгляду справи [1].

Заборона вчиняти певні дії є спеціальною формою забезпечення, яка спрямована на дію, як нематеріальну форму права, а не на предмет, як це передбачено в інших формах забезпечення позову. Отже, забезпечення у формі заборони може бути застосованим тільки на дії, які можуть бути здійснені щодо предмета спору.

Заборону можна накласти на будь-яку дію через відсутність обмежень, однак практична складова, а саме судова практика застосування таких форм забезпечення, зосередила свою увагу навколо певної групи заборон.

Найбільш дієвою та популярною є заборона відповідачу вчиняти дії з відчуження майна. Відповідач, розуміючи всі обставини справи та потенційний рівень відповідальності, може вчиняти дії, які унеможливляють виконання рішення. Він може відчужити все своє майно для уникнення відповідальності, оскільки у випадку, коли суд задовольнить рішення і присудить стягнення, це буде вказувати на перемогу позивача лише на папері, адже виграти судовий процес – одне, а кінцевий і найважливіший етап – повне виконання судового рішення – інше.

Отже, якщо у відповідача по справі не буде в наявності майна чи коштів, то судове рішення по стягненню заборгованості виконати неможливо. Такий виконавчий лист може бути подано до виконавчої служби, але за плином часу він буде повернутий стягувачу без виконання. Повторно можна звернутись із таким листом та відкрити виконавче провадження, але за відсутності майна в боржника чи коштів рішення так і залишиться без виконання. Отже, стороні позивача потрібно відслідковувати всі дії відповідача, а саме виставлення майна підприємства на торгові платформи та інше. За належного обґрунтування суд накладе заборону на відчуження майна відповідачем та зупинитись

такі дії.

Заборона вчиняти дії може бути накладена і у формі заборони виготовлення товару в тій чи іншій формі, якщо є спори щодо торгової марки та іншого. Виготовлення такого товару під час судового розгляду буде негативно впливати на сторону позивача, оскільки подібний товар буде асоціюватись із позивачем, а якість спірного товару не є відповідною. Якщо в такій ситуації судом не буде заборонено відповідачу здійснювати виробництво товару, то позивач буде нести не тільки фінансові збитки, а й репутаційні. Отже, відмова судом у такому забезпеченні може нанести позивачу неспівмірну шкоду та не забезпечить балансу інтересів сторін під час судового розгляду.

Заборона вчиняти дії може бути сформована у виді заборони вчиняти перешкоди із користування майном. Таке формулювання притаманне справам, в яких предметом позову є заборгованість із сплати за оренду або не повною мірою погашено вартість придбаного майна. Позивач, який не отримав повну оплату, звертається до суду із такою вимогою аби зберегти передане майно та в разі відмови відповідача у повному погашенні боргу мати можливість повернути це майно в первісному стані. З одного боку діяльність відповідача буде під загрозою, але з іншого боку має місце боргове зобов'язання, яке порушує права позивача. Суду досить складно, але ж необхідно знайти правильний баланс інтересів за забезпечити виконання майбутнього судового рішення в повній мірі [2].

Варто зазначити про заборону відповідачу вчиняти дії щодо розпорядження спірним майном. Відповідач може створити умови для погіршення стану такого майна, допустити його знищення, розкрадання чи інші дії. Таким чином, залишення спірного майна у вільному володінні відповідача ставить сторони поза межі балансу та значним чином впливає на виконання майбутнього рішення. Заборона розпорядження майном ефективно впливає на порушника умов договору та за умови застосування інших заходів забезпечення, таких як арешт та заборона іншим особам на вчинення дій щодо предмета спору, буде повністю відповідати вимогам та принципам судочинства.

У той же час не кожне прохання позивача буде застосовано у формі заборони. Спершу суди мають врахувати ефективність такого заходу та чи не порушить він баланс сторін по справі. Заборона вчиняти дії для виконання договору, в тому числі оплата, підписання актів та інше, є порушенням балансу рівності сторін та занадто перекликається із предметом спору.

Так само суди не можуть накладати заборону щодо дій, спрямованих на збереження спірного майна до моменту винесення судового рішення, знову ж таки через порушення балансу інтересів сторін.

Підсумовуючи, варто сказати, що захід забезпечення позову в господарському процесі у формі накладення заборони відповідачу у

вчиненні дії є ефективним завдяки гнучкості та доступності його застосування. Суди охоче реагують на такі заяви позивача, оскільки вони спрямовані на повне виконання рішення, яке є пріоритетом при розгляді кожної справи.

Література

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06 лист. 1991 р. № 1789-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>

2. Постанова Касаційного Господарського суду від 17 квіт. 2023 р. справа № 910/11021/22. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110279435>.

УДК 346.9(043.2)

Хомусько Є.М., здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня.
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна.
Науковий керівник: Нецька Л.С., к.ю.н., доцент

ЗЛОВЖИВАННЯ У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА: ПРОГАЛИНИ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ

Процедура банкрутства є важливим механізмом у сучасній економіці, який дозволяє боржникам відновити платоспроможність або ліквідувати підприємства, котрі більше не здатні виконувати свої фінансові зобов'язання. Проте, хоча законодавство передбачає чіткі норми для вирішення цієї проблеми, на практиці процедура банкрутства часто стає об'єктом зловживань, що призводить до суттєвих негативних наслідків як для економіки в цілому, так і для правового порядку. Зловживання можуть проявлятися у різних формах: від приховування активів до маніпуляцій з ліквідацією майна з метою уникнення виконання зобов'язань перед кредиторами.

Процедура банкрутства в Україні регулюється Кодексом України з процедур банкрутства, що визначає основні етапи цієї процедури: введення процедури банкрутства, реалізація майна боржника, визначення прав кредиторів та порядок розподілу коштів серед них [1]. Утім, на практиці, навіть за наявності нормативних актів, виникають суттєві прогалини, що дозволяють здійснювати зловживання. Це часто призводить до наслідків, коли боржники йдуть на шахрайські дії, а права кредиторів порушуються.

Однією з найпоширеніших форм зловживань є виведення активів з підприємства до початку процедури банкрутства. Власники підприємств

або аффілійовані особи використовують різноманітні схеми для переведення майна боржника на підставних осіб або створення фіктивних боргів. Внаслідок цього суттєво зменшується обсяг майна, доступного для задоволення вимог кредиторів, а отже, знижується ефективність самої процедури банкрутства [2].

Ще одним поширеним явищем є імітація банкрутства, коли боржник навмисно ініціює процедуру банкрутства для того, щоб уникнути своїх фінансових зобов'язань. При цьому майно боржника може бути незаконно переміщено або реалізовано за заниженими цінами.

Додатково важливою проблемою є корупційні практики, які також часто супроводжують процедуру банкрутства. Взаємодія арбітражних керуючих, суддів і інших учасників процесу може призвести до маніпуляцій з рішеннями суду або іншими аспектами процедури, що дозволяє певним особам отримати незаконні переваги. У таких випадках процес банкрутства стає важким для контролю, а відповідні рішення часто можуть бути прийняті в інтересах лише окремих учасників, що ігнорує права менш впливових кредиторів або інших зацікавлених осіб.

Зловживання у процедурі банкрутства набувають значного масштабу через прогалини в українському законодавстві. Однією з головних проблем є відсутність ефективної системи контролю за діяльністю арбітражних керуючих, які часто є посередниками в процесах банкрутства. Відсутність належної відповідальності за їхні дії дозволяє їм маніпулювати процесом, уникати санкцій за неналежне виконання своїх обов'язків або навіть зловживати своєю роллю в процесі банкрутства [3, с. 19].

Крім того, законодавство не має чітких механізмів для виявлення випадків виведення активів або фіктивних боргів до оголошення банкрутства, що дає простір для маніпуляцій.

Також, попри законодавчі нововведення, запроваджені для боротьби зі зловживаннями, ефективність цих змін залишається низькою через неврахування специфіки сучасної економіки та недосконалість інструментів для боротьби з шахрайськими схемами. Відсутність чітких і конкретних заходів покарання за зловживання у процедурі банкрутства, а також недостатній моніторинг процесу дозволяють зберігатися проблемам, які знижують ефективність процедур банкрутства.

Щоб ефективно протидіяти зловживанням у процедурі банкрутства, необхідно впровадити кілька заходів. В першу чергу, важливо вдосконалити систему контролю за діяльністю арбітражних керуючих - створити більш прозорі механізми для моніторингу їх дій і запровадити більш сувору відповідальність за неправомірні дії. Окрім того, варто впровадити чіткіші норми, які б забороняли виведення активів і маніпуляції з майном до початку процедури банкрутства. Також слід забезпечити більш ефективний контроль за судовими рішеннями в

справах про банкрутство шляхом запровадження більш суворого моніторингу процедур банкрутства та перегляду судових рішень.

Іншим вагомим заходом є посилення відповідальності за зловживання в процедурі банкрутства, включаючи кримінальну відповідальність за незаконне виведення активів, маніпулювання майном та інші шахрайські схеми. Розширення повноважень суддів для прийняття суворіших санкцій до правопорушників допоможе підвищити ефективність боротьби зі зловживаннями.

Загалом, процедура банкрутства в Україні потребує вдосконалення, щоб запобігти зловживанням і зробити цей процес справедливим та ефективним.

Література

1. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовт. 2018 р. № 2597-VIII
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 02.05.2025).

2. Довго, дорого, неефективно: процедура банкрутства у сучасних реаліях України. *Офіс ефективного регулювання*. URL: <https://brdo.com.ua/analytics/dovgo-dorogo-neefektyvno-protsedura-bankrutstva-u-suchasnyh-realiyah-ukrayiny/> (дата звернення: 02.05.2025).

3. Єфремов А.О. Актуальні питання ролі арбітражного керуючого у процесі санації підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. № 84. С. 16–22.

УДК 346.93(043.2)

Хом'яченко С.І., к.ю.н., доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ,
м. Вінниця, Україна
Бацалай Д.В., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Особливу роль у господарському процесі завжди відігравав інститут судових доказів, оскільки докази є ключовим правовим засобом, за допомогою якого учасники спірних правовідносин підтверджують чи спростовують факти, які мають значення для вирішення спору.

Розвиток інформаційних технологій привів до того, що електронні докази стали невід'ємною частиною системи доказів, необхідних для всебічного розгляду справ судами, поряд із традиційними письмовими документами, поясненнями осіб та речовими доказами. Поступовий

перехід від традиційного паперового документообігу до електронного відповідає сучасним вимогам та тенденціям розвитку інформаційного суспільства.

Відповідно до частини 1 статті 96 Господарського процесуального кодексу України електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних й інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет). Окрім того, електронні докази подаються у формі документів, на які накладено кваліфікований електронний підпис відповідно до вимог законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги». Законом може бути передбачено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу.

У зв'язку з недостатнім врегулюванням інституту електронних доказів у господарському процесі з'являється багато проблемних питань при їх використанні. Перші проблеми виникають вже на етапі залучення електронних документів до матеріалів справ. У законі відсутні вимоги щодо форми та формату надання будь-яких фактичних даних в електронній формі, щодо порядку дослідження форм надання електронних документів і порядку залучення їх до матеріалів судової справи. Найчастіше електронні документи повинні подаватися в суд не на технічному, а на паперовому носії, тобто перетвореними на друкований вигляд, що дає змогу візуально досліджувати і обговорювати подані докази [1].

Варто зазначити, що використання електронних доказів у процесі доказування є лише одним із багатьох чинників використання електронно-цифрових технологій в суді. Разом з тим, існують проблеми забезпечення схоронності електронних доказів, невизначеності процедури засвідчення копій електронних доказів, розмежування поняття оригіналу та копії електронного доказу тощо [2, с. 185].

У законодавстві чітко не визначені процедури встановлення особи, відповідальної за розміщення інформації (ідентифікація), критерії того, який електронний доказ є оригіналом, а який – копією. Є певні проблеми у доведенні дати та часу створення оригіналу електронного доказу [3, с. 178-179].

У сучасних умовах цифровізації електронні докази стають невід'ємною частиною господарського процесу. Вони дозволяють

ефективно підтверджувати юридично значущі обставини, особливо у справах, пов'язаних із договірними відносинами, електронним документообігом та кіберзлочинами. Проте для мінімізації судових ризиків та уникнення суперечок необхідно чіткіше визначити: процесуальні вимоги до форми та допустимості електронних доказів; критерії оцінки їх достовірності та вагомості; механізми захисту від фальсифікації чи спотворення цифрових даних.

Література

1. Найченко А.М. Правова природа електронних доказів у господарському судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 4. С. 162-165.

2. Хом'яченко С.І., Часова Т.О. Використання електронних доказів у кримінальному процесі. *Право. Людина. Довкілля*. Київ: НАУ, 2020. Том 11, № 2. С. 175-181. URL: https://environmentalscience.com.ua/web/uploads/journals_pdf/Law.Human.Environment_2020_Vol.%2011,%20No.%202.pdf

3. Нецька Л.С., Дячишин М.В. Актуальні питання доказів та доказування у господарському процесуальному праві. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: «Юридичний вісник. Повітряне і космічне право»*. 2023. № 2(67). С. 181-188. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/UV/issue/view/932>.

УДК 346.9:347.736(043.2)

Штанько А.А., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Нецька Л.С., к.ю.н., доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАДОВОЛЕННЯ ВИМОГ КРЕДИТОРІВ У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Інститут банкрутства фізичних осіб, запроваджений Кодексом України з процедур банкрутства (КУзПБ), виявив низку проблемних аспектів у практичній реалізації, особливо щодо задоволення вимог кредиторів. Ефективність механізму задоволення вимог кредиторів є одним із ключових показників результативності процедури банкрутства, оскільки має забезпечувати баланс інтересів боржника та кредиторів.

Основною проблемою в процедурі банкрутства фізичних осіб є наявність об'єктивного конфлікту інтересів між захистом прав і свобод фізичної особи як громадянина та захистом прав та інтересів кредиторів. Як зазначають Селевко В.Б. та Федосенко Н.А., «...тут виникає конфлікт інтересів між необхідністю захисту прав і свобод боржника як громадянина та захисту прав і інтересів кредиторів, що ускладнює

прийняття справедливих рішень у процедурах банкрутства» [1]. Цей конфлікт особливо загострюється, коли боржники намагаються використати процедуру банкрутства для ухилення від виконання зобов'язань.

Верховний Суд неодноразово наголошував, що право на звільнення від боргів набуває лише добросовісний боржник, який сумлінно виконує свої обов'язки та не приховує обставин, що можуть вплинути на розгляд справи [2]. Недобросовісна поведінка боржника суттєво ускладнює процес задоволення вимог кредиторів і виявляється у: приховуванні інформації про майно, заниженні його вартості, фіктивному відчуженні на користь родичів та поданні недостовірної інформації про доходи.

У постанові Касаційного господарського суду від 06.09.2023 у справі № 914/703/22 суд наголосив, що боржник має право на списання частини боргів лише за умови добросовісної поведінки, що означає чесність, відкритість та повагу до інтересів кредиторів [3].

Окремою проблемою є доказування кредитором своїх вимог. Суди дотримуються високих стандартів доказування, що доцільно для запобігання фіктивним вимогам, але це створює труднощі для добросовісних кредиторів з обмеженими можливостями доказування.

У постанові Касаційного господарського суду від 01.03.2023 у справі № 902/221/22 суд відмовив у задоволенні вимог кредитора через недостатність доказів реальності заборгованості [4].

Щодо черговості задоволення вимог КУЗПБ встановлює послідовність, але на практиці виникають складнощі через обмеженість майнової маси боржника. Як зазначає Бутирська І.А., особливо гострим є конфлікт між забезпеченими та незабезпеченими кредиторами, оскільки забезпечені кредитори мають перевагу завдяки заставі майна боржника [5].

Ще одна проблема – необхідність забезпечення боржнику мінімального стандарту життя. КУЗПБ передбачає, що у боржника має залишатися майно для задоволення побутових потреб, але критерії визначення такого майна розмиті, що створює підстави для зловживань.

Важливим, але недооціненим є психологічний аспект банкрутства фізичних осіб. Боржники часто зазнають значного психологічного стресу через втрату фінансової стабільності, що може призводити до недобросовісної поведінки [1]. Доцільним було б впровадження психологічної підтримки для боржників та консультацій з фінансової грамотності.

Аналіз проблематики дозволяє виявити ключові недоліки законодавчого регулювання:

- 1) недостатньо чітко визначення добросовісності боржника;
- 2) відсутність ефективних механізмів виявлення неправомірно відчуженого майна;

3) недостатня регламентація процедури доказування вимог кредиторів;

4) розмитість критеріїв визначення майна для мінімального стандарту життя.

Для вирішення цих проблем доцільно внести зміни до КУзПБ, які б конкретизували поняття добросовісності, посилили відповідальність за недобросовісні дії, встановили презумпцію фіктивності певних правочинів, встановили чіткіші критерії доказування вимог та визначення майна для мінімального стандарту життя.

Ефективне вирішення проблеми задоволення вимог кредиторів вимагає комплексного підходу, який забезпечить баланс інтересів боржника та кредиторів – щоб боржник, який чесно прагне відновити платоспроможність, мав таку можливість, а кредитори отримали максимальне задоволення своїх вимог.

Література

1. Селевко В.Б., Федосенко Н.А. Добросовісність боржника в процедурі банкрутства: правовий та морально-психологічний вимір. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. Вип. 83: ч. 1. С. 250-255.

2. Постанова Верховного суду у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 26.05.2022 у справі № 903/806/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105458809>

3. Постанова Касаційного господарського суду від 06.09.2023 у справі № 914/703/22. URL: <https://opendatabot.ua/court/114170651-9f51fa03b00f5333ba5eb08cb3dcc3ea>

4. Постанова Касаційного господарського суду від 01.03.2023 у справі № 902/221/22. URL: <https://zakon.online/court-decisions/>

5. Бутирська І.А. Банкрутство фізичних осіб: проблеми теорії та практики. *Економіка та право*. 2021. № 1. С. 89-95

УДК 346.9(043.2)

Якименко П.П., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
Науковий керівник: Нецька Л.С., к.ю.н., доцент

ІНСТИТУТ БАНКРУТСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інститут банкрутства є важливою складовою економіко-правового механізму держави, що забезпечує баланс інтересів боржників, кредиторів, працівників та суспільства загалом. Він відіграє критичну

роль у регулюванні неплатоспроможності суб'єктів господарювання, дозволяючи відновити платоспроможність підприємства, або здійснити справедливий розподіл його майна серед кредиторів у разі ліквідації. У мирний час цей інститут функціонує відповідно до чітко встановлених процедур, які мають забезпечити правову визначеність, прозорість та ефективність господарських відносин.

Водночас державна політика в умовах війни повинна бути спрямована на збереження економічного потенціалу країни, підтримку критично важливих підприємств та недопущення зловживання процедурами банкрутства для уникнення відповідальності чи відчуження активів [1].

З початком воєнного стану законодавець був змушений вжити низку обмежувальних і тимчасових заходів, зокрема запроваджено мораторій на відкриття проваджень у справах про банкрутство, крім окремих винятків, що дозволило убезпечити стратегічні підприємства від недобросовісних кредиторів, але створило ризики для кредитної дисципліни та правової визначеності в ринковому середовищі.

1 січня 2025 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації», яким вводиться процедура превентивної реструктуризації, вносяться зміни до КУЗПБ в частині обмеження прав кредиторів, які є заінтересованими особами, вводиться можливість звернення стягнення на заставне майно поза межами справи про банкрутство. Цей механізм дозволяє бізнесу, який має тимчасові економічні труднощі, пройти фінансове оздоровлення без необхідності відкриття процедури банкрутства [2].

Досліджуючи законодавчі зміни, можна визначити такі основні новели:

1. Розширення переліку заінтересованих осіб. В оновленому Кодексі України з процедур банкрутства істотно розширено визначення заінтересованих осіб. Ці зміни спрямовані на мінімізацію впливу пов'язаних з боржником суб'єктів на процедуру неплатоспроможності. До таких осіб тепер належать: 1.1. Юридичні особи, пов'язані через контроль: суб'єкти, які контролювали боржника або перебували під спільним контролем із ним протягом останніх трьох років. 1.2. Учасники фіктивних або оскаржених угод: сторони правочинів, які визнано недійсними (зокрема, фраздаторних). 1.3. Особи, що мали з боржником необґрунтовані угоди: ті, з ким укладалися правочини, що суперечать економічній доцільності, не мають ділової мети чи здійснювалися недобросовісно. 1.4. Нові кредитори, пов'язані з раніше заінтересованими особами: особи, які протягом 6 місяців до порушення справи про банкрутство набули вимоги до боржника від заінтересованих кредиторів.

Усі заявники у справі про банкрутство зобов'язані вказувати, чи мають вони заінтересованість стосовно боржника.

2. Обмеження права голосу для заінтересованих кредиторів. Кредитори, які мають заінтересованість щодо боржника, втрачають право голосу на зборах або в комітеті кредиторів. Проте: їх процесуальні права залишаються чинними, зокрема право на подання заяв і оскарження судових рішень; черговість задоволення вимог не змінюється. У справах, відкритих до набуття чинності цими змінами, особи, які отримали право голосу, можуть бути визнані заінтересованими та втратити вплив на ухвалення рішень у межах процедури.

3. Розширення прав забезпечених кредиторів. Оновлення статті 41 КУзПБ надає забезпеченим кредиторам право звернення стягнення на предмет забезпечення поза межами справи про банкрутство після завершення дії мораторію, якщо: не винесено постанову про визнання боржника банкрутом; не введено процедуру санації; не ухвалено рішення про продовження мораторію. Для цього не потрібна окрема ухвала господарського суду.

Л. Ніколенко та Ю. Федоренко наголошують, що для розгляду відокремлених проваджень у справі про банкрутство характерною є специфічна процесуальна форма, яка відрізняється і від процесуальної форми розгляду загальної справи про банкрутство, і від процесуальної форми розгляду справ у порядку позовного провадження [3, с. 23].

Позитивним фактором є те, що не зважаючи на складні та специфічні умови, законодавство та вся державна система намагається бути гнучкою і знаходити різноманітні методи та підходи щодо врегулювання спорів з питань банкрутства. У жодному разі не можна недооцінювати воєнний стан, оскільки головною проблемою є те, що ми не можемо передбачити, які законодавчі зміни потрібні будуть у майбутньому, щоб врятувати економіку країни.

Повномасштабне вторгнення та зміни в законодавстві вплинули на судову практику. Зокрема, судді у справах про банкрутство відмовляють кредиторам країни-агресора у визнанні грошових вимог з посиланням на постанову Кабінету Міністрів «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації» (див. пп. 8.1 – 8.9 постанови Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 30.05.2023 у справі № 925/1248/21).

Отже, аналізуючи сучасний стан законодавства про банкрутство, можна запропонувати шляхи вдосконалення інституту банкрутства. Пропонуємо підвищити гнучкість та спростити відкриття справи за заявою боржника у зв'язку з воєнними збитками та зробити акцент на превентивній реструктуризації для підприємств, які мають шанс на відновлення діяльності. Також не менш важливою є розробка державних

програм реінтеграції підприємств, які пройшли процедуру превентивної реструктуризації або судової санації, з можливістю участі в державних закупівлях чи отриманні податкових пільг.

Література

1. Нецька Л., Галатенко К. Вплив воєнного стану на процедури банкрутства суб'єктів господарювання в Україні. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Київ: НАУ, 2023. № 3(68). С. 180–187.

2. Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3985-20#Text> (дата звернення: 03.05.2025).

3. Ніколенко Л.М., Федоренко Ю.С. Процесуальна форма розгляду відокремлених проваджень у справі про банкрутство. *Правовий часопис Донбасу*. 2023. № 1. С. 22–26. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-82-1-1-19-23>

4. Банкрутство в умовах воєнного стану: практичні кейси. *borg.expert – медіа-портал про борги та банкрутство*. URL: https://borgexpert.com/stiahnennia-borhiv/sudova-praktyka/bankrutstvo-v-umovakh-voiennoho-stanu-praktychni-kejsy#google_vignette (дата звернення: 03.05.2025).

МАТЕРІАЛИ
VIII Міжнародного
молодіжного наукового юридичного
форуму

до Дня науки

15-16 травня 2025 року

Адреса:

03058, Київ, проспект Любомира Гузара, 1

Тел. (044) 406-70-35

e-mail: pravo@kai.edu.ua

Підписано до друку 30.05.2025. Електронне видання.

Формат 60x 84/16.

Видавець: Державний університет «Київський авіаційний інститут»

03058. Київ – 58, проспект Любомира Гузара, 1

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру

ДК № 7604 від 15.02.2022